

Научно-издательский центр «Социосфера»
Гильянский государственный университет

**АКТУАЛЬНЫЕ ВОПРОСЫ
ТЕОРИИ И ПРАКТИКИ
ЛИНГВОСТРАНОВЕДЧЕСКОЙ
ЛЕКСИКОГРАФИИ**

Материалы международной научно-практической
конференции 5–6 декабря 2012 года

Пенза – Репр
2012

УДК 81'374
ББК 81.2

А 43 Актуальные вопросы теории и практики лингвострановедческой лексикографии: материалы международной научно-практической конференции 5–6 декабря 2012 года. – Пенза – Репт: Научно-издательский центр «Социосфера», 2012 – 175 с.

Редакционная коллегия:

Голандам Араш Карим, заведующий кафедрой русского языка Гилян-ского государственного университета (Иран).

Шахназ Мамед-заде Ягчи, преподаватель кафедры русского языка Гилянского государственного университета (Иран).

Цеслик Болеслав, магистр, докторант Вроцлавского университета, Министерство юстиции (Варшава, Республика Польша)

Данный сборник объединяет в себе материалы конференции – научные статьи и тезисные сообщения научных работников и преподавателей. Рассматриваются вопросы лексикографии и лингвострановедения. В некоторых статьях освещаются проблемы лингвокультурологии, компьютерной лексикографии и машинного перевода. Ряд публикаций посвящен вопросам сопоставительного лингвострановедения и переводоведения.

ISBN 978-5-91990-099-3

УДК 81'374
ББК 81.2

© Научно-издательский
центр «Социосфера», 2012.
© Коллектив авторов, 2012.

СОДЕРЖАНИЕ

I. ТЕОРЕТИЧЕСКАЯ И ПРАКТИЧЕСКАЯ ЛЕКСИКОГРАФИЯ

Alekberova I.

Lexicography as a science of dictionary-making 6

زهرا ساغرى

نگاهی انتقادی به فرهنگ نویسی سنتی 9

Анимова О. К.

Лингвокультурография

как отдельная филиация общей лексикографии 12

Заграевская Т. Б.

Лексикографические параметры

словаря лексического субстандарта 18

Кажигалиева Г. А.

О лингвокультурном словаре в рамках

вузовского преподавания русского языка как неродного 22

Авдеева М. В.

Компьютерная лексикография в системе

практической и теоретической лексикографии 26

II. ЛИНГВОСТРАНОВЕДЧЕСКАЯ ЛЕКСИКОГРАФИЯ

دکتر محمود رنجبر

انوش مرادى

ساخت واژه در تالشی و گالشی (بررسی مقابله ای) 29

دکتر عباس پناهی

اصطلاحات گالش های کوه نشینان تنکابن و رامسر و فرهنگ زبانی آنها 38

دکتر سید مجتبی میرمیران

عبدالله اکباتان

بررسی ساخت نحو در گویش رودسر 48

دکتر عباس پناهی

دکتر مریم شادمحمدی

گویش گیلکی تنکابنی و تاثیر پذیری آن از گیلکی شرق گیلان و گویش های دیگر 61

دکتر علی رفیعی جیردهی

اصطلاحات کوزه گری در زبان گیلکی 66

دکتر مریم سادات فیاضی

بررسی پسوندهای شغل ساز در گویش گیلکی 72

دکتر حسن کهنسال واجارگاه

دکتر سید مجتبی میرمیران

پژوهش های زبان شناسان روسی درباره ی گویش های رایج در گیلان 79

Григорьева Е. М. Лексикографирование языковых особенностей австралийского варианта английского языка	85
Маркелов Н. А. Особенности использования маркированной лексики в образовании инвектив в польском политическом дискурсе в период второй и третьей Речи Посполитой	89
Рамазанова Д. Н. Воспоминания как способ выражения авторской позиции в смысловой структуре когнитивных композитов.....	100
Marunevich O. V. Semantic analysis of ethnic derivatives in Russian language	102
Бубнова Н. В. Разряд урбанонимов в учебном лингвокраеведческом словаре Смоленского края	104
Зиновьева Т. А., Никулина Н. Ю. Особенности соматического языка в лингвострановедческом аспекте	106

III. СОПОСТАВИТЕЛЬНОЕ ЛИНГВОСТРАНОВЕДЕНИЕ И ПЕРЕВОДОВЕДЕНИЕ

Харитонова К. В. Стороны света в санскрите и в древнеирландском языке	109
Солейник В. В. Эмотивы «Радость» и «Удовольствие» в русской и китайской лингвокультурах (опыт психолингвистического описания).....	112
Жилина И. С. Несобственно-прямая речь – отражение чувственного состояния в английских, немецких и русских художественных текстах XX века	119
Калимова Ж. У. Англо-русские параллели фразеологизмов (на материале фразеологического калькирования).....	124
Slavianova L. I. Politeness and indirectness: speech stereotypes for making requests in modern English and Bulgarian	129
Cieřlik B. Pogranicze leksykografii językowej i encyklopedycznej – niemiecko-polskie słowniki prawnicze.....	142

آرش گل اندام	
مشكلات نرم افزارهاي ترجمه متن و لغت نامه هاي فارسي به روسي و روسي به فارسي	149
Марчук Ю. Н.	
Перевод и многоязычная терминография	157
План международных конференций, проводимых вузами России, Азербайджана, Армении, Болгарии, Белоруссии, Ирана, Казахстана, Польши, Украины и Чехии на базе НИЦ «Социосфера» в 2013 году	162
Информация о журнале «Социосфера»	168
Издательские услуги НИЦ «Социосфера»	173

I. ТЕОРЕТИЧЕСКАЯ И ПРАКТИЧЕСКАЯ ЛЕКСИКОГРАФИЯ

LEXICOGRAPHY AS A SCIENCE OF DICTIONARY-MAKING

I. Alekberova

Russian international academy for tourism, Moscow, Russia

Summary. This report is devoted to the lexicography as a science of dictionary-making. Practical lexicography is the art or craft of compiling, writing and editing dictionaries. Theoretical lexicography is the scholarly discipline of analyzing and describing the semantic relationships within the lexicon of any language. The dictionary it is a list of words with their definitions, a list of characters, or a list of words with corresponding words in other languages. Dictionaries differ in the degree to which they are encyclopedic, providing considerable background information, illustrations, or linguistic, concentrating on etymology, nuances of meaning, and quotations demonstrating usage.

Key words: lexicography; dictionary-making; semantic relationships; nuances of meaning; compilation; specialized dictionary; cognitive functions; multi-lingual dictionaries; word derivations.

It's well known that we can't imagine studying any language in the world without such an important thing as a dictionary. It's obvious that it plays the most leading role in studying a language. But there's such a problem as what kind of a dictionary we must choose to improve our speech skills day by day.

This report is devoted to the lexicography as a science of dictionary-making. The pursuit of lexicography is divided into two related disciplines:

Practical lexicography is the art or craft of compiling, writing and editing dictionaries.

Theoretical lexicography is the scholarly discipline of analyzing and describing the semantic relationships within the lexicon (vocabulary) of a language and developing theories of dictionary components and structures linking the data in dictionaries. This is sometimes referred to as met lexicography.

General lexicography focuses on the design, compilation, use and evaluation of general dictionaries, i.e. dictionaries that provide a description of the language in general use. Such a dictionary is usually called a general dictionary or LGP dictionary. Specialized lexicography focuses on the design, compilation, use and evaluation of specialized dictionaries, i.e. dictionaries that are devoted to a (relatively restricted) set of linguistic and factual elements of one or more specialist subject fields, e.g. legal lexicography. Such a dictionary is usually called a specialized dictionary or LSP dictionary.

Practical lexicographic work involves several activities, and the compilation of well crafted dictionaries require careful consideration of all or some of the following aspects:

- profiling the intended users (i.e. linguistic and non-linguistic competences) and identifying their needs
- defining the communicative and cognitive functions of the dictionary
  - selecting and organizing the components of the dictionary
  - choosing the appropriate structures for presenting the data in the dictionary (i.e. frame structure, distribution structure, macro-structure, micro-structure and cross-reference structure)
  - selecting words and affixes for systematization as entries
  - selecting collocations, phrases and examples
  - choosing lemma forms for each word or part of word to be lemmatized
  - defining words
  - organizing definitions
  - specifying pronunciations of words
  - labeling definitions and pronunciations for register and dialect, where appropriate
  - selecting equivalents in bi- and multi-lingual dictionaries
  - translating collocations, phrases and examples in bi- and multi-lingual dictionaries
  - designing the best way in which users can access the data in printed and electronic dictionaries

There're the following aims of the investigation: to show the importance of dictionary-making in modern linguistics, to study the history of lexicography and its modern development, to make out the dictionary its notion, functions, classification and components, to characterize the Macmillan English Dictionary for Advanced Learners as an example of a dictionary of good quality.

The theory and practice of compiling dictionaries is called lexicography. In other words it is the art and craft of writing dictionaries.

If we speak about the dictionary as a linguistic term, it is a list of words with their definitions, a list of characters, or a list of words with corresponding words in other languages. Many dictionaries also provide pronunciation information; grammatical information; word derivations, histories, or etymologies; illustrations; usage guidance; and examples in phrases or sentences. Dictionaries are most commonly found in the form of a book, but more and more dictionaries are produced as software runs from electronic PDA or a general purpose computer. Most dictionaries are produced by lexicographers.

Since words and their meanings develop over time, dictionary entries are organized to reflect these changes. Dictionaries may either list

meanings in the historical order in which they appeared, or may list meanings in order of popularity and most common use.

Dictionaries also differ in the degree to which they are encyclopedic, providing considerable background information, illustrations, and the like, or linguistic, concentrating on etymology, nuances of meaning, and quotations demonstrating usage.

Any dictionary has been designed to fulfill one or more functions. The dictionary functions chosen by the maker(s) of the dictionary provide the basis for all lexicographic decisions, from the selection of entry words, over the choice of information types, to the choice of place for the information (e.g. in an article or in an appendix). There are two main types of function. The communication-oriented functions comprise text reception (understanding), text production, text revision, and translation. The knowledge-oriented functions deal with situations where the dictionary is used for acquiring specific knowledge about a particular matter, and for acquiring general knowledge about something. The optimal dictionary is one that contains information directly relevant for the needs of the users relating to one or more of these functions. It is important that the information is presented in a way that keeps the lexicographic information costs at a minimum.

All dictionaries are divided into linguistic and encyclopedic.

Encyclopedic dictionaries describe different objects, phenomena and people and give some information about them.

Linguistic dictionaries describe vocabulary units, their semantic structure, their origin and their usage; words are usually given in the alphabetical order.

Linguistic dictionaries are divided into general and specialized dictionaries.

General dictionaries include explanatory (monolingual) and translation (bilingual) dictionaries.

In explanatory (monolingual) dictionaries the entry consists of the spelling, transcription, grammatical forms, meanings, examples, phraseology.

Translation (bilingual) dictionaries give words and their equivalents in the other language.

Specialized dictionaries include dictionaries of synonyms, antonyms, collocations, word frequency, slang, neologisms; etymological, pronouncing, phraseological and other dictionaries. Specialized dictionaries (also technical dictionaries) focus on linguistic and factual matters relating to specific subject fields. A specialized dictionary may have a relatively broad coverage, e.g. a picture dictionary, in that it covers several subject fields such as science and technology (a multi-field dictionary), or their coverage may be more narrow, in that they cover one particular subject field such as law (a single-field dictionary) or even a specific sub-field such as contract law (a sub-field dictionary).

Phraseological dictionaries describe idioms, colloquial phrases and proverbs. Some of them have examples from literature. Etymological dictionaries trace present-day words to the oldest forms of these words and forms of these words in other languages. Pronouncing dictionaries record only pronunciation. Dictionaries of neologisms contain newly appearing words.

Anybody learning a foreign language knows the value of a good dictionary. We all know how useful a bilingual dictionary can be in providing a quick translation for something when we don't know a simple concrete word which translates easily. On the other hand a good well-organized monolingual dictionary can help a lot.

Let's begin by looking at meaning. You know that one word can have a whole range of different meanings, some of them very similar to each other and some completely different. Which definition should you choose? Well, the first way in which a dictionary can help is by listing meanings so that the most common or frequent comes first, and at least common comes last. A good dictionary will also provide example sentences for each of the different meanings; it can solve a lot of problems if you can see how the word is actually used in a sentence.

Another important thing is the use of certain preposition after some adjectives which a dictionary will prompt to you. Besides, dictionaries give examples of common compounds and phrases which include the word you've looked up.

The example sentences can give you quite a lot of information about the grammar of the word you're interested in; but it isn't the only way in which a dictionary provides grammatical information. A dictionary will indicate to what word class a word belongs. A well-thought-out dictionary will also have a system of abbreviations or symbols to tell you, for example, whether a noun is countable, whether a verb is transitive or intransitive and so on. You won't be able to use a word correctly in a sentence unless you know the answers to such questions.

English is famous for its unpredictable spellings and a dictionary is obviously going to be very useful here. A dictionary will tell you whether this spelling is British or American. You can even find out whether a verb has an irregular past tense or whether an adjective has an irregular comparative form.

So we can't imagine our studying or work without lexicography because any pupil, student and even experienced teacher whose activity is closely connected with studying or teaching a language constantly needs a good dictionary which can always help at any time.

Bibliography

1. David Crystal, *The Cambridge Encyclopedia of the English Language* (Second Edition). – Cambridge University Press, 2003.
2. Weiner E.S.C., *The Oxford Miniguide to English Usage*. – OUP, 1987.

3. Lyons J., *New Horizons in Linguistics*. – Lnd., 1970.
4. Arnold I. V., *English Word*. – Moscow, 1973.
5. Benson M., Benson E. *The BBI Combinatory Dictionary of English Language*. – Amsterdam, 1986.

نگاهی انتقادی به فرهنگ نویسی سنتی

زهرا ساغری

دانش‌آموخته زبان‌شناسی همگانی دانشگاه آزاد تهران

رشت، ایران

Summary. Compiling dictionary is one of the most important branches of collecting grammar issues in each language with which each researcher can find the lexicon of a particular language. For Compiling such a collection, there are many methods over the world but some are with problems. One of the problematic methods is the traditional Compiling dictionaries. In this method the importance of semantic, pragmatic and semiology are ignored. This paper will speak about the ignorance points of that kind.

Key words: compiling dictionaries; collecting; language planning.

چکیده: فرهنگ نگاری به عنوان یکی از مهمترین شاخه های دستور نویسی هر زبان شناخته شده است که هر پژوهشگر قادر است تمامی مداخل واژگانی (Lexicon) زبان موردنظر خود را در آن بیابد. برای گردآوری چنین مجموعه ای روشهای گوناگون وجود دارد که هر یک در جایگاه خود کارآمد و مناسب به نظر می رسند. نوشته‌ی حاضر نگاهی است انتقادی به شیوه‌ی رایج فرهنگ نگاری سنتی زبان فارسی که در آن مداخل واژگانی به ترتیب حروف الفبا و براساس معانی گوناگون فهرست‌وار نوشته می‌شوند و در آن سازو کار ساختوازی و یا کاربردشناسی مداخل کمتر مورد توجه قرار می گیرند.

کلید واژه: فرهنگ نگاری – غربال‌گری – برنامه ریزی زبانی

فرهنگ نگاری یکی از ابتدایی‌ترین راههای مدون‌سازی یک زبان شمرده می شود. معمولاً چنانچه بخواهیم زبانی را بصورت منسجم و یکپارچه بشناسیم به 2 دسته اطلاعات کلی درباره آن زبان نیاز است. قبل از هر چیز باید مدخلهای واژگانی آن زبان را بدانیم و در گام دوم از چگونگی قرار گرفتن آن مداخل در سازه‌ای بزرگتر به نام جمله مطلع باشیم. از دیرباز فرهنگ نگاری با جمع‌آوری واژگانی که در صورتهای گفتاری و یا نوشتاری یک زبان مشاهده می شود انجام می پذیرد.

پژوهشگر با گردآوری تعداد زیادی از واژگان زبان مورد نظر و در نظر گرفتن محل استفاده سخنور و یا نویسنده از آن واژه در صورت لزوم شرح مختصری از تطور آن می دهد و با آوردن چند واژه‌ی هم‌ارز و یا هم‌معنا سعی در معرفی واژه‌ی مورد نظر دارد. غربال‌گری از مهمترین گام‌های فرهنگ نویسی بدین روش است. این روش سنتی مدتها مورد استفاده ی فرهنگ نویسان قرار داشته است و با وجود آنکه نمی توان از اهمیت آن چشم پوشی کرد، دلایلی وجود دارد که ثابت می کند این روش به تنهایی قادر نیست که کلیه ی زیر مجموعه های شناسایی واژگان یک زبان را پوشش دهد. در زبانهای گوناگون لغتنامه های طیفی، اصطلاح نامه ها، لغتنامه های تخصصی و... گردآوری و منتشر شده اند. اغلب این مجموعه ها تنها در موارد خاص کاربرد دارند و هر پژوهشگر ملزم است که با توجه به سطح نیاز خود به یکی از آنها رجوع نماید. اما سؤال آنکه چه نکاتی باید برای گردآوری و انتشار یک فرهنگ جامع مورد توجه قرار گیرد؟ آیا رسیدن به نقطه ی انتهایی در فرهنگ نگاری متصور است؟

برای پاسخ گفتن به سؤالات فوق بار دیگر به نخستین گام فرهنگ نگاری باز می گردیم. غربال‌گری واژگان هر زبان از مهمترین سطوح فرهنگ نگاری است. هر پژوهشگر با غربال‌گری می تواند تصمیم بگیرد که چه نوع فرهنگی بنگارد. به عنوان مثال پژوهشگر زبان شناسی درصدد گردآوری

واژگان مرتبط با علم زبانشناسی است و پژوهشگر دیگر به بررسی واژگان و اصطلاحات علم زیست‌شناسی می‌پردازد. پرداختن به چنین واژگانی بسیار آسان‌تر از واژگان پایه‌ی روزمره است. زیرا جایگاه استعمال و چگونگی کاربرد آنها باید کاملاً مشخص شود. جستجوگر واژگان می‌داند که این اصطلاحات در زبان علم کاربرد دارند. اما گاهی استفاده از فرهنگ‌ها جستجوگر را به بیراهه می‌برد. کسی که تفاوت کاربردی (سر) و (کله) را در زبان فارسی نداند، باید محتاطانه گام بردارد. در نتیجه پژوهشگر در مراحل نخست غربالگری باید به این نکته کاملاً اشراف داشته باشد که کدام واژگان را در چه گروهی قرار دهد. او قادر است از نشانه‌های مختلفی برای نشان دادن پایه‌ی ای بودن – کاربردی بودن – ادبی بودن – رسمی بودن و ... در یک زبان استفاده نماید.

یکی از مهمترین مواردی که در فرهنگ نویسی ملزم دقت بیشتر است چگونگی در نظر گرفتن اصطلاحاتی است که تحت افعال مرکب شناخته شده‌اند. به عنوان مثال:

او آب میوه را گرفت. ← او آبمیوه گرفت.

من این انتظار را از شما دارم. ← من از شما انتظار دارم.

و یا معانی اصطلاحاتی چون: "هوا کردن"، "سرما خوردن" که معمولاً ذیل مدخل "کردن" و "خوردن" قرار می‌گیرند و عملاً ارتباط بسیار دوری با مدخل یاد شده دارند. بسیاری از فارسی‌زبانان "سرما خوردن" و یا "هوا کردن" را یک واحد مجزا تلقی می‌کنند و هیچ‌گونه ارتباط مستقیم و بلافاصله‌ای با "کردن" و "خوردن" در آن نمی‌بینند. در نتیجه قرار دادن مدخل‌های اصطلاحی در ذیل مداخل واژگانی فعلی به نظر دور از ذهن می‌رسد. از طرف دیگر در نمایی گسترده‌تر فرهنگ‌نگاری گشودن دریچه‌ی ای است برای زبان‌آموزان زبان مورد نظر. در امر زبان‌آموزی و برنامه‌ریزی زبانی 3 مرحله‌ی حائز اهمیت هستند:

- 1: برنامه‌ریزی پیکره که در آن پیکره زبان مورد نظر به صورت کامل تبیین می‌شود.
  - 2: برنامه‌ریزی شأن که در آن چگونگی نقش و کاربرد هر یک از اجزای پیکره طبقه‌بندی می‌گردد.
  - 3: یادگیری زبان که در آن مراحل و عوامل دخیل زبان‌آموزی مورد بررسی قرار می‌گیرد.
- پژوهشگران هر زبان به منظور اشاعه‌ی زبان خود در برنامه‌ی جامع به مدون‌سازی زبان می‌پردازند. در امر مدون‌سازی همانگونه که پیش از این گفته شد فرهنگ‌نگاری و دستور‌نگاری از مهمترین اقدامات است. در نتیجه فرهنگی جامع و مناسب محسوب می‌شود که 3 حوزه‌ی برنامه‌ریزی پیکره – برنامه‌ریزی شأن و یادگیری زبان را پوشش دهد.

منابع:

1. بهشتی، ملوک السادات، اصطلاح‌نامه‌ی جامع علوم پایه، پازند، سال اول، شماره اول، بهار 83، صص 64-81.
2. اعلائی، مریم، غربال‌سازی، روش مناسب جهت تخمین واژگان پایه، پازند، سال دوم، شماره پنجم، تابستان 85، صص 5-14.
3. طبیب‌زاده، امید، فرهنگ نویسی و دستور نویسی، همدان، انتشارات دانشگاه همدان، 1389.

ЛИНГВОКУЛЬТУРОГРАФИЯ КАК ОТДЕЛЬНАЯ ФИЛИАЦИЯ ОБЩЕЙ ЛЕКСИКОГРАФИИ

О. К. Ансимова

Новосибирский государственный
технический университет, г. Новосибирск, Россия

Summary. Now days the problem of determining the place of dictionaries containing cultural information in the general typology of dictionaries is topical.

Key words: lexicography; dictionaries linguocultures; linguocultural dictionary.

Как справедливо отмечает Ю. Д. Апресян, отличительная черта современной лексикографии – это синтез филологии и культуры в широком смысле слова [2]. Отмеченная тенденция предполагает необходимость выделения отдельной области теоретического исследования и практической разработки проблем, связанных с лексикографированием лингвокультуры. Так, лингвокультурология, являясь результатом «синтеза филологии и культуры», может рассматриваться как отдельная область лексикографии, тем более что обозначен период её возникновения. По мнению Н. А. Лукьяновой, это 90-е гг. XX в. – начало XXI в. Несмотря на доказательство существования указанного термина в современном научном пространстве, лингвокультурология является относительно новой и как следствие недостаточно разработанной областью лексикографии, что порождает ряд вопросов относительно её объёма, содержания и структуры.

Объём, содержание и структура понятия «лингвокультурология». Объектом лингвокультурологии являются языковые и неязыковые (например, мимика, жесты) единицы, содержащие культурную информацию, знание которой необходимо для успешной коммуникации в рамках определённого лингвокультурного сообщества; предметом – параметры описания данных единиц в соответствующих словарях, т. е. их лексикографическая интерпретация. В качестве общего наименования подобных словарей мы предлагаем название **словари лингвокультуры**. При этом под лингвокультурой (оязыковлѐнной культурой) понимается, вслед за Л. А. Городецкой, «совокупность явлений культуры и явлений языка, взаимосвязанных друг с другом и отражѐнных в сознании определённой общности людей (этнической, социальной, гендерной, профессиональной, возрастной и т. п.) или в сознании отдельной личности как целостное ментальное образование [3, с. 55].

Лингвокультурология как филиация общей лексикографии находится с ней в преемственной связи. Так, рассматривая теоретические проблемы и практические результаты, достигнутые в лингвокультурологии, возможно основываться на теории общей лексикографии, в частности на концепцию В. В. Морковкина [10].

Таким образом, опираясь на предложенную В. В. Морковкиным структурную схему, определим **лингвокультурологию**, как филиацию общей лексикографии. Содержанием её являются теоретические и практические вопросы создания словарей лингвокультуры, а также осмысление всей суммы вопросов относящихся к этому проблем. Отсюда считаем возможным разделить лингвокультурологию на теоретическую (I) и практическую (II).

I. Теоретическая лингвокультурология состоит из теории лингвокультурологии и истории лингвокультурологии.

Определим содержание раздела **теория лингвокультурологии**:

- 1) рассмотрение объёма, содержания и структуры понятия «лингвокультурология»;
- 2) словарная лексикология;
- 3) учение о типах словарей лингвокультуры;
- 4) учение об элементах и параметрах словарей лингвокультуры;
- 5) учение об основах лексикографического конструирования словарей лингвокультуры;
- 6) учение о первичных словарных материалах;
- 7) учение о планировании и организации работы при создании словарей лингвокультуры;
- 8) выработка и формулирование правил лексикографирования единиц, содержащих культурный компонент.

Раздел **история лингвокультурологии** включает в себя:

- 1) историю словарей лингвокультуры;
- 2) историю решения типовых проблем лингвокультурологии.

II. Практическая лингвокультурология состоит из следующих разделов:

- 1) создание словарей лингвокультуры;
- 2) накопление и хранение первичных словарных материалов.

Обратимся к каждому из заявленных разделов **теории лингвокультурологии**, считая данное рассуждение рассмотрением первого из них.

Словарная лексикология. Цель словарной лексикологии состоит в «таком теоретическом осмыслении лингвистических понятий и категорий, которое бы создавало оптимальные условия для лексикографирования языковых единиц» [9, с. 32]. Если говорить о лингвокультурологии как отдельной области исследования и создания соответствующих словарей, то понятна потребность в формировании её категориально-понятийного аппарата, инструментария, потому что выработка метаязыка описания является первоочередной и важной задачей любой области знания. Инструментарий лингвокультурологии формируется из категорий и понятий лингвокультурологии и общей лексикографии, а также собственных понятий. Так, основной задачей словарной лексикологии в данном

случае является описание единиц лингвокультурологии под «лексикографическим углом» [9].

Учение о типах словарей лингвокультуры. В теории лексикографии словари, содержащие культурную информацию, обычно относят либо к лингвокультурологическим, либо к лингвострановедческим. Под лингвокультурологическим понимают словарь, «в лексикографической форме представляющий содержание культурных феноменов» [8, с. 290], а под лингвострановедческим – словарь, «призванный способствовать изучению культуры и истории страны через описание этнокультурного компонента значений лексических и фразеологических единиц, <...> в силу специфического подхода к описанию лексики, адресованного прежде всего иностранцам, изучающим русский язык» [8, с. 288]. В целом же, вопрос о типах словарей лингвокультуры практически не освещён в лексикографической литературе, поэтому нами разработана собственная типология подобных словарей.

Учение об элементах и параметрах словарей лингвокультуры. Учение об элементах и параметрах определённого словаря лингвокультуры соотносимо с подобным учением применительно к любому словарю в рамках общей лексикографии. Основными в данном учении являются понятия **макро-** и **микроструктуры** словаря, а также понятие **лексикографического параметра**. Под макроструктурой подразумевается содержание словаря и связь его частей или последовательность описываемых в словаре слов / выражений, система отношений между ними и комплектация словаря. Под микроструктурой понимается множество типовых аспектов описания слова в словарной статье, система отношений фрагментов, соотносимых с установленными параметрами.

Некоторые исследователи помимо макро- и микроструктуры словаря выделяют также мегаструктуру словаря, понимая под ней соотношение структурных компонентов словника и внешней структуры (предисловие, руководство к пользованию словарём, содержание, список сокращений и т. д.) [7, с. 83] и медиоструктуру словаря – взаимосвязь всех статей словаря [1, с. 73].

Лексикографический параметр Ю. Н. Караулов определяет как «способ лексикографической интерпретации того или иного структурного элемента или функционального явления языка и их экстралингвистических соответствий» [6, с. 111].

Основной структурной единицей словаря принято считать **словарную статью**. Обратимся к таблице, в которой представлены наиболее известные варианты «идеальной» структуры словарной статьи.

**Идеальная структура словарной статьи
(по В. В. Морковину и П. Н. Денисову)**

В. В. Морковкин [10, с. 41]	П. Н. Денисов [5, с. 205]
1) заголовочная единица	1) заглавное слово
2) её фонетическая характеристика	2) его формальная характеристика
3) её грамматическая характеристика	3) его семантизация
4) характеристика семантической структуры (многозначности заголовочной единицы)	4) указание на «соседей» заглавного слова в лексической системе языка по разным осям семантического пространства языка
5) характеристика значения отдельного лексико-семантического варианта: а) характеристика абсолютной ценности с помощью определения или переводных эквивалентов, указания на элементы страноведческого фона графического изображения; б) характеристика относительной ценности (т. е. указание на синонимы, антонимы, паронимы, фразеологизмы, стилистическую связанность, внутреннюю форму, статистическую ценность и т. п.); в) характеристика сочетательной ценности (т. е. указание на синтаксическую и лексическую сочетаемость); г) иллюстративные словосочетания, предложения и диалогические единства	5) примеры употребления заглавного слова в речевом контексте
6) характеристика словообразовательной ценности	6) отсылки и справки разного характера и назначения
7) отсылки	
8) примечания	
9) справки (в том числе и библиографические)	

Таким образом, автор словаря лингвокультуры, опираясь на предложенные схемы, сможет предложить обоснованные параметры лексикографического описания интерпретируемых в словаре единиц.

Учение об основах лексикографического конструирования словарей лингвокультуры. Основой лексикографического конструирования словарей лингвокультуры является система пользовательских запросов.

Учение о первичных словарных материалах. Учение о первичных словарных материалах, а именно а) их источниках, б) формах, в) накоплении и г) хранении – важный аспект деятельности лексикографа. Рассмотрением теоретических и практических вопросов этой области занимались Л. В. Щерба, Ю. Н. Караулов, В. Г. Костомаров, В. В. Морковкин, П. Н. Денисов и др.

При конструировании словаря лингвокультуры перед лексикографом стоят такие вопросы, как:

а) определение корпуса источников конструируемого словаря (например, другие словари, справочники, лексические минимумы, литературные произведения, тексты СМИ, записи устной речи и т. д.),

б) определение характеристик текстового отрезка, содержащего объект лексикографического описания (длину отрезка, релевантное количество отрезков и т. д.),

в) составление словарных баз данных (выбор оптимальных методов их ведения, автоматизация процессов формирования словарных материалов и т. д.).

Вопрос о первичных словарных материалах словаря лингвокультуры составляет определённую лексикографическую проблему, поскольку основывается обычно исключительно на интроспекции его составителей (т. е. в качестве корпуса источников автор указывает личную интуицию).

Учение о планировании и организации работы при создании словарей лингвокультуры. Эффективная организация деятельности лексикографа / авторского коллектива при конструировании словаря во много определяет успешность его создания (получение запланированных результатов в определённый срок), поэтому такая, на первый взгляд, практическая проблема включена в раздел теоретической лингвокультурологии. Так, например, немецкий лингвист Н. Wiegand (Г. Виеганд), называя три вида лексикографической деятельности при создании словаря: 1) планирование словаря (the dictionary plan), 2) разработку основы (the lexicographic file) и 3) написание текста словаря (dictionary), определяет их как предмет общей теории лексикографии (the proper subject of a general theory of lexicography) [11, с. 14].

Организация работы при создании словаря лингвокультуры видится следующим образом:

1) начальный этап (поэтапное выстраивание деятельности лексикографа, ознакомление с корпусом подобного рода словарей, лексикографической традицией, разработка основы макроструктуры и микроструктуры словаря, накопление первичных словарных материалов, разработка системы пользовательских запросов, а также правил лексикографирования),

2) основной этап (отбор единиц, содержащих культурный компонент, из первичных словарных материалов и их лексикографическая интерпретация),

3) завершающий этап (сверка планируемых и полученных результатов, т. е. воплощение теоретических положений на практике, и издание словаря).

Выработка и формулирование правил лексикографирования единиц, содержащих культурный компонент. Лек-

сикографирование единиц, содержащих культурный компонент, должно основываться на определённых принципах, выработанных в рамках общей лексикографии. Основными из них, по мнению В. В. Морковкина, являются:

1) принцип эффективности (установление оптимального количества словарных входов, определение количественного и качественного состава приложений, разработка и использование специальных лексикографических приёмов, условных знаков, шрифтовых и цветных выделений, облегчающих использование словаря),

2) принцип простоты (выбор наименее сложного и наиболее наглядного способа отражения лингвистического содержания),

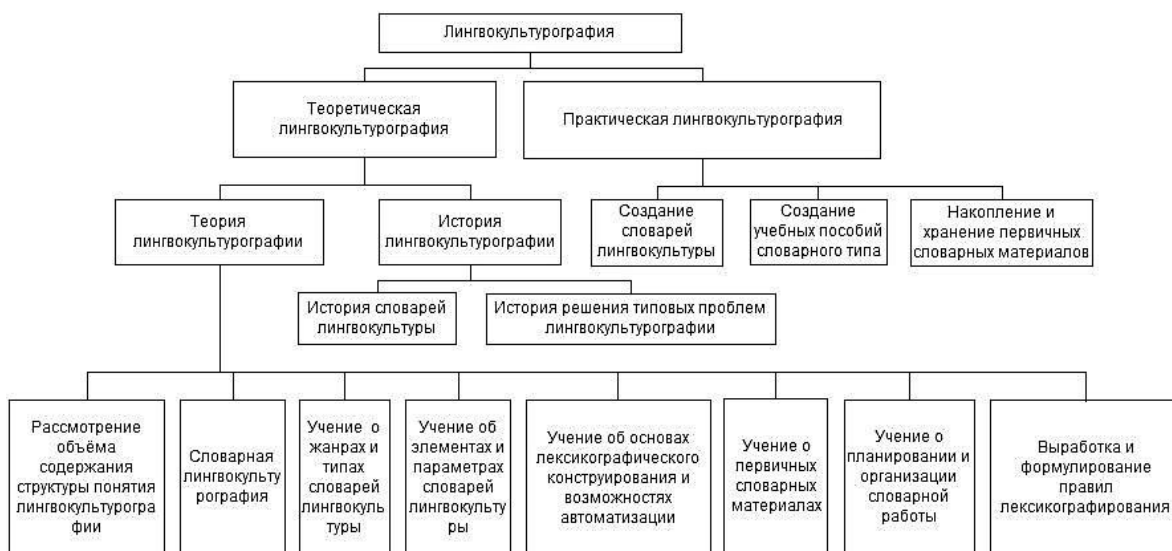
3) принцип красоты (создание архитектуры, логики построения, взаиморасположения и взаимосвязи частей, доставляющих пользователю эстетическое удовольствие) [10, с. 46–47].

По мнению П. Н. Денисова, к таким принципам можно отнести: а) принцип относительности и ориентированности на адресата, б) принцип стандартности, в) принцип экономности, г) принцип простоты, д) принцип полноты, е) принцип эффективности, ж) принцип семантической ступенчатости описания [4, с. 1993].

Для наглядности представим обсуждаемые положения на следующей схеме.

Схема 1

Структура лингвокультурологии

Библиографический список

1. Агрикола Э. Микро-, медио- и макроструктура как содержательная основа словаря // *Вопр. языкознания*. – 1984. – Вып. 2. – С. 72–82.
2. Апресян Ю. Д. Предисловие // *Новый большой англо-русский словарь* : в 3 т. / под общ. рук. Ю. Д. Апресяна, Э. М. Медниковой, А. В. Петровой. – М., 2001. – Т. 1. – 312 с.

3. Городецкая Л. А. Лингвокультура и лингвокультурная компетентность: монография. – М. : КДУ, 2009. – 264 с.
4. Денисов П. Н. Лексика русского языка и принципы её описания. – М. : Рус. яз., 1993. – 245 с.
5. Денисов П. Н. Об универсальной структуре словарной статьи // Актуальные проблемы учебной лексикографии. – М. : Рус. яз., 1977. – С. 205–225.
6. Караулов Ю. Н. Лингвистическое конструирование и тезаурус литературного языка. – М. : Наука, 1981. – 208 с.
7. Карпова О. М. Языки для специальных целей и их лексикографическое описание : методич. рекомендации к спецкурсу для студентов IV курса английского отделения ф-та РГФ. – Иваново, 2003. – 75 с.
8. Козырев В. А., Черняк В. Д. Вселенная в алфавитном порядке. Очерки о словарях русского языка. – СПб. : Изд-во РГПУ им. А. И. Герцена. 2000. – 356 с.
9. Морковкин В. В. О словарной лексикологии // Русский язык за рубежом. – М., 2001. – № 2. – С. 32–38.
10. Морковкин В. В. Основы теории учебной лексикографии : автореф. дис. ... д-ра филолог. наук. – М., 1990. – 72 с.
11. Wiegand H. E. On the Structure and Contents of a General Theory of Lexicography // Proceedings Papers from the International conference on Lexicography. – Exeter 9–12 September. – 1983. – P. 13 – 20.

ЛЕКСИКОГРАФИЧЕСКЕ ПАРАМЕТРЫ СЛОВАРЯ ЛЕКСИЧЕСКОГО СУБСТАНДАРТА

Т. Б. Заграевская
Пятигорский государственный лингвистический
университет, г. Пятигорск, Ставропольский край, Россия

Summary. The report suggests an optimal model of a monolingual dictionary on slang which would be built on a structural complex of parameters of different targets.

Key words: dictionary; sociolexicographic; substandard; typological feature.

Типологизация словарей, как и любых других языковых и лингвистических феноменов, должна строиться на сумме их существенных дифференциальных характеристик, формирующих тип словаря, которые, однако, не следует отождествлять с наименованиями самих словарей, хотя такие наименования и могут отражать отдельную характеристику словаря или целый ряд его свойств. Это хорошо осознавали ведущие российские филологи, занимавшиеся проблемой разработки теории типа словаря и принципов типологизации лексикографических справочников.

Учитывая лексикографические параметры и результаты аппликации жанрово-типологической классификации словарей на «что» основании к субстандартному словарю [об этом см. 1], можно предварительно спрогнозировать следующий открытый перечень наиболее существенных дифференциальных признаков типового монолингвального толкового словаря лексического субстандарта (МТСЛС) по-

линационального английского языка. Правда, с оговоркой, что данный дедуктивно выводимый перечень выступает здесь лишь в качестве общелексикографического и социолексикографического эвристического стержня и вектора последующего процесса анализа этносоциолексикографирования генезиса и бытия социолектной лексической системы афроамериканского этноязыка.

1. В аспекте *терминообозначения и формы* МТСЛС – это справочная книга, или лексикографический справочник / произведение, представляющий собой максимально полное собрание субстандартных единиц данного языка. В нём содержатся обобщение и фиксация лингвистических и экстралингвистических знаний об этих нелитературных языковых единицах, как совокупности инвентарей просторечных языковых единиц, как произведение национальной культуры и достижение науки, как особый текст, как комплекс нестандартных вербальных и невербальных знаков, как собрание неконвенциональных автономных единиц интертекстуальной деривации словарных статей.

2. В аспекте *содержания* того понятия, которое обозначается перечисленными выше терминами, МТСЛС содержит все типы субстандартных языковых единиц – морфемы, слова, фразеологизмы, поговорки. Они расположены в определённом порядке и снабжены семантической информацией как о самих себе, так и о лежащих за ними фрагментах действительности, обобщая и фиксируя тем самым знания о неконвенциональной «картине мира» в качестве нелитературных семантических инвентарей, представляющих сведения о философской, религиозной, политической и научно-технической мысли соответствующего этноса. Также они выступают вектором идеологии общества и в качестве социального института, который призван регламентировать жизнь этого языка и оформлять комплексы мыслей в форме компрессированного текста как результата процесса интертекстуальной деривации словарных статей, вокабулой которых выступает просторечная языковая единица.

3. В аспекте *типологическом* МТСЛС характеризуется следующим набором концептуальных и прагматических лексикографических параметров:

- 1) по следующим признакам словарного типа:
  - а) чёткой и обозримой общей структурой, строгой подачей признаков и аспектов описания; потенциальной обратимостью данных;
  - б) многообразием форм и видов подачи данных о вокабуле в структуре словарных статей и лаконизмом метаязыка;
  - в) возможностью оперировать одновременно разными данными в рамках одной книги;
  - г) возможностью избирательного обращения к отдельным параметрам словаря;
  - д) средней степени формализации своей структуры;

- е) системностью словарной классификации материала;
- ж) наличием энциклопедической информации в достаточно компрессированной форме;
- з) многообразием параметров описания вокабулы;
- и) возможностью показа разных типов связей между вокабулами и лежащими за ними фактами и объектами;
- к) весьма высокой свободой словника;
- 2) по следующим *типологическим признакам, характеризующим представленную в словаре информацию*:
  - а) формальным и семантическим типами информации о единице словарного описания;
  - б) принадлежностью к описательным словарям с показом хронологических периодов, охватываемых ими;
  - в) отражением в словаре:
    - всех субстандартных языковых форм;
    - отдельного социально-территориального подъязыка / подъязыки;
    - достаточно полной степенью охвата всей субстандартной лексической системы языка/подъязыков;
    - соответствующими английскому языку развёрнутым типом и необходимым объёмом грамматической информации, подаваемой регистрируемыми субстандартным языковым единицам;
    - комплексным типом стилистических помет, используемых в словаре;
    - различными типами толкований, применяемых в словаре;
    - наличием энциклопедической информации;
    - наличием необходимых объяснений мотивированности фиксируемой субстандартной единицы;
    - высокой степенью учёта семантических отношений;
    - наличием примеров, иллюстрирующих реализацию описываемых субстандартных единиц в контексте;
    - наличием указания о происхождении и истории развития субстандартных языковых единиц;
    - возможным наличием статистических данных о функционировании субстандартных единиц и их значений;
    - формальным принципом расположения субстандартных языковых единиц в корпусе словаря;
    - наличием указателей в словаре;
    - наличием металингвистической информации в словаре (истории изучения данной субстандартной единицы, её разнообразных трактовок);
    - наличием генетических сведений о субстандартных языковых единицах, зарегистрированных в словаре;
- 3) по *специфике и способу описания материала* МТСЛС соответствует следующим признакам словарного типа:

а) сочетанием лингвоцентрической и антропоцентрической целевых установок лексикографирования;

б) полиаспектными мерами разнообразия регистрируемой в словаре информации;

в) объяснительным способом обнаружения или подачи информации;

г) обеспечиванием рецептивно-продуктивного вида речевой деятельности; д) сочетанием синхронического и диахронического аспектов показа истории описываемых языковых единиц;

е) формально-алфавитным характером расположения и подачи единиц в корпусе словаря;

ж) абсолютным преобладанием автономного и независимого способа существования в виде изданной книги, преимущественно, на бумажном носителе и, реже, в электронном представлении печатных книг;

4) по следующим (из предложенных Ю. Н. Карауловым общелексикографических параметров) *параметрам социолексикографирования субстандартной вокабулы* [2; 3]:

а) указание орфографии и, реже, орфоэпии;

б) указание части речи;

в) указание переходности, управления и, значительно реже, залога, наклонения и прошедшего времени глагола;

г) раскрытие словообразования;

д) подача аббревиатур;

е) раскрытие многозначности;

ж) подача семантемы (семантического эквивалента, дефиниции);

з) указание ареальной принадлежности;

и) указание сочетаемости;

к) подача фразеологизмов;

л) подача иллюстраций;

м) указание стилистических, эмоционально-оценочных, нормативных, статистических (частотности), лингвоисторических (история слова), лингвострановедческих (этнокультурно-исторических), ономастических, этимологических (генетических) свойств, заимствований, синонимов, антонимов;

н) подача библиографических сведений (указаний исследований о данном слове);

о) подача лексикографических данных (указание словарей, содержащих информацию о данном слове).

Вся эта параметризация должна находить отражение в структуре субстандартного словаря, в частности, в рамках корпуса словаря-словника и словарной статьи, и свою реализацию посредством соответствующего социолексикографического и этносоциолексикографического инструментария, основой которого выступает обще-

лексикографическая типовая структурная организация монолингвального толкового словаря.

Библиографический список

1. Морковкин В. В. Основы теории учебной лексикографии : дис. ... д. филолог. наук. – М., 1990. – 72 с.
2. Караулов Ю. Н. Общая и русская идеография. – М. : Наука, 1976. – 356 с.
3. Караулов Ю. Н. Лингвистическое конструирование и тезаурус литературного языка. – М. : Наука, 1981. – 366 с.

О ЛИНГВОКУЛЬТУРНОМ СЛОВАРЕ В РАМКАХ ВУЗОВСКОГО ПРЕПОДАВАНИЯ РУССКОГО ЯЗЫКА КАК НЕРОДНОГО

Г. А. Кажигалиева

Казахский национальный педагогический университет
им. Абая, г. Алматы, Казахстан

Summary. The article is devoted to the relevance of creating a linguistic cultural dictionary in terms of learning the Russian language as the half-brother at the Pedagogical University and its key features.

Key words: linguistic cultural approach to language learning; linguistic cultural dictionary.

Изучение и учёт в практике преподавания соотношения языка и культуры – это проблема, в решении которой как нельзя лучше представлены традиции и поиски новых принципов и методов исследования в области русского языка как неродного (иностранный) и которая находит своё воплощение в лингвокультурологическом подходе к языковому обучению.

В качестве объектов исследования лингвокультурологии выступают материальная и духовная культура, отражённая в языке, а также речевое поведение, речевой этикет и текст как лингвокультурологическая универсалия.

Одной из форм реализации лингвокультурологической методики в преподавании русского языка как неродного может выступить лингвокультурологический комментарий преподавателя к имплицитному содержанию текстов на русском языке. Подобный комментарий разработан нами и активно используется в практике преподавания русского языка как неродного на занятиях по общеобязательной дисциплине «Русский язык» для будущих учителей-предметников. В предыдущие годы он успешно использовался в практическом курсе русского языка, предназначенном студентам-филологам русско-казахских отделений [1]. Эффективной реализацией такого комментария, как впрочем, и всей лингвокультурологии-

ческой методики в целом в условиях обучения русскому языку как неродному, способствует использование в учебном процессе лингвокультурного словаря русского языка, который может иметь структуру, типичную для учебных словарей: 1) титульный лист; 2) введение; 3) раздел «Как пользоваться словарем»; 4) собственно словарь.

Структурно-содержательные особенности представления лингвокультурологических единиц в данном лингвокультурном словаре обуславливаются его учебным характером и могут быть реализованы, на наш взгляд, через следующую последовательность: *1. Заголовочная единица. 2. Этимологическая справка. 3. Лингвокультурологический смысл: а) языковое (лексическое) значение, краткое его толкование; б) культурологическое содержание, его описание. 4. Иллюстративный материал: а) фразеологизмы; б) паремии; в) крылатые выражения и афоризмы. 5. Дополнительные сведения.*

Последний раздел в структуре представления лингвокультуремы может сопровождать, на наш взгляд, не каждую лингвокультурологическую статью словаря. Он может быть связан с описанием культурологического содержания эквивалентной языковой единицы в соответствующей национальной лингвокультурологической системе. Это описание в свою очередь предпринимается в лингвометодических целях познания учащимися специфики изучаемой (русской) лингвокультурологической системы через сопоставление и сравнение её со своеобразием контактирующей лингвокультурологической общности. Учёт соотношений русского и контактирующего (в нашем случае – казахского) языков, русской и контактирующей (казахской) лингвокультурологических общностей является существенным мотивационным фактором.

В качестве иллюстративного материала нами избраны фразеологизмы, паремии, а также афоризмы и крылатые выражения. Они, как и отдельные слова, непосредственно и прямо отражают внеязыковую действительность, являются результатом длительного развития, передают от одного поколения к другому общественный опыт и отражают национальную культуру нерасчлененно, как цельные знаки. Одновременно они транслируют её и отдельными единицами своего состава. Помимо этого в их составе нередко содержатся безэквивалентные лингвокультуремы и лингвокультуремы-архетипы. Это также чрезвычайно важно с точки зрения лингвокультурологической теории, используемой в лингвометодических целях. Данный иллюстративный материал актуален и в плане развития речи обучаемых, так как фразеологизмы, пословицы и поговорки используются для расширения смысла контекста, для подкрепления собственной мысли, для большей её убедительности и более точного, информативного, образного, более эмоционального выражения своих мыслей говорящим. В силу своей специфичности многие лингво-

культуре́мы-о́нимы (за некоторым исключением) не сопровождаются иллюстративным материалом.

Лингвокультуре́мы для словаря отбираются из учебников и пособий, журналов и газет, произведений художественной литературы, то есть из огромного печатного массива, который составляет круг чтения (шире – коммуникации) учащихся. Иначе словник может быть составлен на основе принципов частотности и актуальности лингвокультурем, обозначающих жизненно важные категории, явления, сущности и т. д., а также на основе принципа методической целесообразности. Для работы с учебным лингвокультурным словарём может быть разработана специальная система упражнений, представляемая в приложении к словарю.

Здесь хотелось бы в качестве образца словарной статьи учебного лингвокультурного словаря привести конкретный пример презентации лингвокультурологической единицы *дорога*:

Общеславянского характера. Суффиксальное производное (суффикс

–г–), образованное от той же основы, что и дор «очищенное место», дорати «драть». (Ср. дергать, драть, торить).

1. Узкая полоса земли, служащая для езды и ходьбы.

2. Направление, путь следования.

3. Поездка, путешествие, процесс передвижения, пребывание в пути.

4. (Рыболов.). То же, что дорожка (в одном из значений этого слова: уда с блесной для ловли щук).

Дорога – это символ движения, развития, обновления, изменений, а также символ будущего, неизвестности и таинств, символ жизни. Неслучайно у лингвокультуре́мы (слова) дорога развилось со временем переносное значение средства достижения какой-нибудь цели, жизненный путь. Дорогой жизни называли во время Великой Отечественной войны единственную транспортную магистраль через Ладожское озеро, связывавшую с сентября 1941 по март 1943 годов блокированный город Ленинград с тылом страны.

Самым лучшим пожеланием для человека, отправлявшегося в долгий тяжелый путь, было: «Скатертью дорога». В старину у русских таковым было пожелание счастливого пути: желали, чтобы предстоящая дорога была гладкой, ровной, чистой, как скатерть.

В русской поэзии данная лингвокультуре́ма-символ рассматривается как: а) часть пейзажа, линия, уходящая в бесконечность; б) жизненная судьба и человеческая история; в) странничество (очарованный странник (Н. Лесков), семь мужиков (Н. Некрасов) и др.); г) трагическое одиночество человека.

Дополнительные сведения. Российский культуролог Г. Гачев очень тонко подметил разницу в восприятии пути, дороги кочевым и оседлым сознаниями: «Дорога! Кочевье не знает дорог, а знает пути, – как стаи птиц из года в год пролетают одними и теми же маршрутами – без того, чтобы они были оформлены в линию. Значит, это внутренне чуемая нить пространства. И кочевник обладает этим внутренним компасом пространства, которого оседлый житель равнины не имеет: ему для ориентировки нужны внешние пределы – очерченность направления – до-ро-га – и обязательно должны быть стороны...» (Гачев Г. Национальные образы мира. – М. : Советский писатель, 1988. – С. 85).

• Железная дорога (рельсовый путь для движения поездов).

Нам (с ним) не по дороге (наши пути, цели различны).

Столбовая дорога (основной, главный путь).

Без дороги (идти) (без определённого направления, не разбирая пути).

Находить к кому-либо дорогу (посещать кого-либо).

Знать дорогу (уметь находить доступ к кому или куда-либо).

Идти (следовать и т. п.) своей дорогой (действовать самостоятельно; не поддаваться чуждому влиянию).

Идти (действовать и т. п.) прямой дорогой (жить честно, не прибегая к хитрости, обманам и уловкам для достижения чего-либо).

Пробивать (себе) дорогу (с большими усилиями добиваться).

Стоять на хорошей дороге (находиться в благоприятных условиях, иметь перспективы на будущее).

Ставить на широкую дорогу (ставить кого-либо в благоприятные условия, в выгодное положение, выводить в люди).

Пойти по худой (дурной и т. п.) дороге (вести дурной образ жизни, быть человеком плохого поведения).

Туда и дорога (кому-, чему-либо) (не выразить сожаления об утрате (пропаже) чего-, кого-либо).

Стоять на чьей-либо дороге, становиться поперёк дороги (препятствовать кому в чём-либо, мешать).

Давать (уступать, открывать и т. п.) кому-либо дорогу (предоставлять доступ к чему-либо, открывать свободный путь для достижения чего-либо).

В дорогу, на дорогу (перед отправлением в путь; для использования во время путешествия).

С дороги (после путешествия, поездки).

Дорогой (во время поездки, путешествия; в пути).

Скатертью дорога (пожелание кому-либо скорого удаления, ухода; пожелание убираться вон, куда угодно, а также пожелание лёгкой дороги).

• *Красна дорога ездоками. Поп едет дорогою, а чёрт целиком. Первая дорожка всегда на людей. В дороге и бачка товарищ. Эта дорожка знакома. Не по той ты дороге идёшь. По которой дороге шёл, по той и пойдёшь. По которой дороге люди идут, по той и ты пойдёшь.*

Как бы был я с ногами и руками, я бы встал и небо достал. Загадка.

Лежит брус во всю Русь. Если бы руки да ноги, то бы встал и до неба достал. Если бы рот да глаза, то всё рассказал. Загадка.

Что с места не сдвинешь? Загадка.

Что идёт из города в город, не подвигаясь с места? Загадка.

Если бы я встала, я бы небо достала. Если бы мне руки да ноги, я бы вора связала. Если бы мне рот да глаза, я бы всё рассказала. Загадка.

Систематическая работа учащихся с лингвокультурным словарём, который мы попытались в настоящей статье в общих чертах представить, позволит создать единую с носителями языка лингвистическую и экстралингвистическую базу для овладения языком как средством межкультурной коммуникации.

Библиографический список

1. Кажигалиева Г. А. Лингвокультурологический комментарий на занятиях по практическому курсу русского языка. – Алматы : КазНПУ им. Абая, 2003. – 92 с.

КОМПЬЮТЕРНАЯ ЛЕКСИКОГРАФИЯ В СИСТЕМЕ ПРАКТИЧЕСКОЙ И ТЕОРЕТИЧЕСКОЙ ЛЕКСИКОГРАФИИ

М. В. Авдеева
Санкт-Петербургский государственный
университет гражданской авиации,
г. Санкт-Петербург, Россия

Summary. The article presents the concept of lexicography, the definition of theoretical and practical lexicography. Determines the spot and importance in their computer lexicography.

Key words: lexicography; language; history; philology; computer.

Слово «лексикография» греческого происхождения, *lexikos* – относящийся к слову, словарный и *grapho* – пишу. Следовательно, лексикография означает: «пишу слова» или «пишу словари». В современном значении лексикография – это теория и практика составления словарей, главным образом языковых, лингвистических, в отличие от неязыковых, энциклопедических.

Лексикография – прикладная лингвистическая дисциплина, занимающаяся практикой и теорией составления словарей. Лексикография как научная дисциплина носит комплексный характер, но определяющей чертой лексикографии является её прикладная направленность. Многообразие различных типов словарей получает практическую ориентацию исходя из их целевой установки. Это касается создания нормативных, учебных, переводных, терминологических, идеологических, этимологических и других словарей.

Теоретическая лексикография изучает вопросы разработки макроструктуры и микроструктуры словаря, разработку типологии словарей, историю развития лексикографии. Макроструктура словаря определяет отбор лексики, объём и характер словника, принципы расположения материала.

Практическую лексикографию можно определить как процесс составления словарей различных типов на базе теоретических разработок.

Этапы разработки словаря:

1. Разработка системы требований, касающихся назначения и круга пользователей.

2. Разработка системы требований, касающихся таких параметров словаря, как единицы описания, объём, структура, вид словарной информации.

3. Отбор текстов, расписывание контекстов, характеристика грамматических форм, составление предварительных словников.

4. Дистрибутивный анализ текстов, тесты с носителями языка.

5. Обобщение экспериментальных данных.

6. Построение дефиниций на соответствующем метаязыке и их проверка в ходе новых экспериментов.

7. Сбор и систематизация дополнительной информации о каждой языковой единице.

8. Оформление словарных статей.

9. Системный анализ и упорядочение словарных статей.

10. Оформление словаря.

В настоящее время лексикография находится под сильным воздействием новых методов обработки информации. Изменение инструментальных средств исследования приводит к появлению новых словарных технологий. Современная информационная технология лексикографии – компьютерная лексикография. Она представляет собой:

- быстро развивающуюся отрасль компьютерной индустрии;
- прикладную научную дисциплину в языкознании, изучающую методы, технологию и отдельные приёмы использования компьютерной техники в теории и практике составления словарей.

Компьютерная лексикография – это совокупность методов и программных средств обработки текстовой информации для создания словарей.

К инструментальным средствам в рамках компьютерной лексикографии относятся базы данных, компьютерные картотеки и программы обработки текста. Эти программы позволяют в автоматическом режиме формировать словарные статьи, хранить словарную информацию и обрабатывать ее.

Множество различных компьютерных лексикографических программ разделяют на две больших группы:

- программы поддержки лексикографических работ;
- компьютерные (автоматические) словари различных типов, включающие лексикографические базы данных.

Компьютерный (автоматический) словарь – это словарь в специальном машинном формате, предназначенный для использования на ЭВМ пользователем или компьютерной программой обработки текста.

Таким образом, различаются автоматические словари конечного пользователя – человека и автоматические словари для программ обработки текста.

Автоматические словари, предназначенные для конечного пользователя, по интерфейсу и структуре словарной статьи существенно отличаются от автоматических словарей, включённых в системы машинного перевода, системы автоматического реферирования, информационного поиска и т. д. Это могут быть компьютерные версии известных обычных словарей. Например: компьютерные аналоги толковых словарей английского языка (автоматический Вебстер, автоматический толковый словарь английского языка издательства Коллинз, автоматический вариант Нового большого англо-русского словаря под ред. Ю. Д. Апресяна и Э. М. Медниковой), компьютерная версия словаря Ожегова.

II. ЛИНГВОСТРАНОВЕДЧЕСКАЯ ЛЕКСИКОГРАФИЯ

ساخت واژه در تالشی و گالشی (بررسی مقابله‌ای)

دکتر محمود رنجبر

دانشگاه گیلان رشت، ایران

انوش مرادی

دانشجوی دوره دکتری – پژوهشکده گیلان شناسی دانشگاه گیلان
رشت، ایران

Summary. Taleshi is among the surviving relics of Iranian languages that comprises a wide domain of speakers in the areas of Lankaran in Azerbaijan Republic, Astara, Larik, Asalam, Shanderman, Masal, Fuman, Masuleh, Shaft, Rezvan-Shahr, and Talesh. Galeshi dialect is also a relic of this group of languages, which is spoken by shepherds, farmers, and mountain dwellers of a wide region of the southern shore of the Caspian Sea between Langroud Township in Guilan and Tonekabon Township in Mazandaran. In this paper, we sought to compare Taleshi language and Galeshi dialect as two random samples. The investigation was carried out based on two books of “Taleshi Language (Description of Central Dialect)” written by Moharram Rezayati (2007), and “Analysis and Description of Galeshi” written by Mahmoud Ranjbar and Roghayeh Radmard (2001).

In these books, the authors have descriptively explored Taleshi language and Galeshi dialect in the domains of phonology, morphology, and syntax. In the present paper, we attempt to comparatively demonstrate the similarities and differences between the two linguistic forms.

Key words: Taleshi; Galeshi; morphology; dialect; comparative analysis.

چکیده:

تالشی از جمله زبان‌های باقی مانده از زبان‌های ایرانی است که گستره وسیعی از گویشوران نواحی لنکران در جمهوری آذربایجان، آستارا، لریک، اسالم، شاندرمن، ماسال، فومن ماسوله، شفت، رضوانشهر و تالش را در بر می‌گیرد. گویش گالشی نیز از جمله گویش‌های باقی مانده از همین گروه است که دامداران و کوه نشینان منطقه وسیعی از کرانه جنوبی دریای خزر حد واسط شهرستان لنگرود در گیلان تا شهرستان تنکابن در استان مازندران با آن تکلم می‌کنند. در این مقاله به بررسی مقابله‌ای¹ زبان تالشی و گویش گالشی به عنوان دو نمونه تصادفی؛ پرداخته‌ایم. این بررسی، بر اساس دو کتاب «زبان تالشی (توصیف گویش مرکزی) از محرم رضایتی¹ (1386) و «بررسی و توصیف گالشی» از محمود رنجبر و رقیه رادمرد (1380) انجام گرفته است.

در این دو کتاب، مؤلفان به روش توصیفی، گویش مرکزی زبان تالشی و گویش گالشی را در سه بخش 1- ساخت آوایی، 2- ساخت واژه 3- ساخت نحوی مورد بررسی قرار داده‌اند. در این مقاله سعی شده است تا با روش مقابله‌ای اشتراکات و تفاوت‌های این دوگونه زبانی را نسبت به هم نشان دهد.

واژگان کلیدی: تالشی، گالشی، ساخت واژه، گویش، بررسی مقابله‌ای

مقدمه:

یکی از ویژگی‌های بررسی مقابله‌ای نشان دادن چگونگی تحول گویش و مقایسه آن با زبان معیار است. این روش از قرن نوزدهم میلادی رواج یافته است و بر این نکته مهم تکیه دارد که تحول زبان؛ امری تصادفی نیست. در بررسی مقابله‌ای برای نشان دادن چگونگی تحول زبان می‌توان با توصیف ساخت دستوری و تطبیق آن با گویش‌های یک زبان پدیده‌های نظام مند را بررسی و توصیف نمود. البته چون تحول زبان پیچیده، تدریجی و در طول سالیان درازی صورت می‌گیرد، کمتر کسی است که بپذیرد زبان یا گویشی که با آن تکلم می‌کند، خویشاوند زبانی دیگر است.

بحث و بررسی در ساختار نظام مند زبان‌ها و گویش‌ها و چگونگی تحولات منظم در آواها، واژگان و دستور نشان داده است، هر زبانی که کاربرد گسترده داشته باشد؛ عاری از گوناگونی گویشی و لهجه-ای نیست، بطوری که در این بررسی‌ها می‌توان خویشاوندی آنها را تأیید کرد و حتی با بهره‌گیری از روش مقابله‌ای برخی واژگان و حتی نحو آنها را نیز بازسازی نمود. اگرچه از طریق بررسی مقابله-ای نمی‌توان گذشته زبانی را بطور کامل بازسازی کرد؛ اما این روش می‌تواند به زبان‌شناسان علاقه‌مند به دیدگاه تاریخی تحول زبان کمک شایان توجهی نماید تا حداقل با بررسی‌های صورت گرفته به یک مرحله بیش از زمانی که از آن اسنادی در دست داریم باز گردیم (فالك، 1371:397).

ساخت تصریفی اسم در غالب زبانها و گویش‌های ایران از مقولاتی چون شمار (مفرد و جمع) برخوردار است؛ اما از نظر حالت تفاوت‌هایی با یکدیگر دارند. در دو گونه گویش مرکزی زبان تالشی و گالشی نیز این تفاوت از زبان معیار (فارسی) دیده می‌شود. 1- در زبان تالشی اسم از نظر حالت به دو شکل فاعلی و غیر فاعلی تقسیم می‌شود در گالشی نیز چنین حالتی دیده می‌شود. اگرچه اسم مفرد در دو گونه مذکور در شکل فاعلی نشانه‌ای ندارد؛ اما در شکل غیر فاعلی آن مصوت *ə* و *i*- وجود دارد.

گویش تالشی مرکز:

<u>فاعلی</u> zəŋg	<u>غیر فاعلی</u> zəŋg-i	زانو
----------------------	----------------------------	------

bəsk	bəsk-i	سیخ گویش گالشی:
------	--------	--------------------

zano səx	zano –ya səx-ə	زانو سیخ
-------------	-------------------	-------------

همانگونه که مشاهده می‌شود؛ در زبان تالشی نشانه اسم مفرد در شکل فاعلی مختوم به غیر مصوت بدون نشانه است. در گالشی نیز این امر در بین گویشوران رواج دارد اما در تالشی نشانه *i*- و در گالشی *ya* - و *ə* برای شکل غیر فاعلی اسم مفرد کاربرد دارد:

چه پیراهن زیبایی پوشیده ای *čə xâš-a šavi-r-i dariya* - تالشی

či xojəŋ piranə dokorde - گالشی

2- نشانه جمع

در گویش مرکزی تالشی دوشانه در آخر اسم‌های مفرد مختوم به صامت اضافه می‌شود که نشانه جمع فاعلی به صورت *e (n)* - و نشانه جمع غیر فاعلی *un* - است که بی فاصله به آخر اسم‌های مختوم به صامت اضافه می‌شود:

گویش مرکزی تالشی:

غیر فاعلی	فاعلی
vaš – un	vaš – e(n) علف‌ها
karg – un	karg – e(n) مرغ‌ها

در گالشی حالت فاعلی اسامی مفرد وقتی نشانه *son* به آخر آنها اضافه گردد؛ میانجی *ə* - دارد؛ در حالت فاعلی نیز *ə* - اضافه می‌گردد:

غیر فاعلی	فاعلی
vaš – šon-ð	vaš -ð- šon علف ها
karg-ð šon-ð	karg-ð- šon کمرغ ها

3- نشانه معرفه و نکره

در گویش مرکزی تالشی و گالشی همانند فارسی برای معرفه (شناختگی) نشانه خاصی وجود ندارد، اما نشانه نکره بودن اسم در تالشی مرکزی پیوستن *i* - به آخر اسم های مختوم به صامت است:

گرگی *varg-i* دیگی *Pâtil-i* زنی *žen-i*

در گالشی با افزودن *i* - به آخر اسم های مختوم به صامت کاربرد دوگانه نکره و معرفه دارد. مخاطب تنها به مقتضای جمله قبل از آن متوجه نکره یا معرفه بودن آن می شود:

گرگی *vðrg-i* زنی *zðn-i*

hassan zðn- i kadbanoo daštð (معرفه)

حسن زنی کدبانو داشت

zðn- i bâbor tðrð be kêr biia (نکره)

با زنی ازدواج کن که به کارت بیاید.

افزودن *ila* در تالشی و *ya* در گالشی به اسامی نکره را بوجود می آورد.

یک مادیان *ila mâydân-i* تالشی

یک مادیان *ya madiân-i* گالشی

در گالشی *ka* با پیوستن به آخر اسم های مختوم به صامت؛ آن را معرفه و نکره می کند.

یک زن (معرفه و نکره) $zð n + ka = zð nka$

به (جماعت) زن پول بده *zð nka poul hade*

زن او بود *onð zðne bâ*

4- صفت:

صفت در گویش مرکزی تالشی و گالشی دارای یک حالت است و از نظر شکل و معنی به انواع بیانی شمارشی، اشاره پرسشی و مبهم تقسیم می شود.

1-4 - صفت بیانی ساده:

کاربرد صفت بیانی ساده با تغییرات در آواها در پاره ای واژگان دیده می شود، این تغییرات به اشکال مختلف در ابتدا، وسط و انتهای واژه نمایان است:

تالشی	گالشی	فارسی
ses	sas	بی نمک
tirij	tij	تبر
kav	kovo	کبود

2-4 - صفت مفعولی

صفت مفعولی گویش مرکزی تالشی به دو صورت ساخته می شود 1- افزودن *a* - به آخر ماده ماضی

افعال: *zerist-a* = (پاره شده) *zand-a* = زاده شده 2- با افزودن *an* (a) در آغاز ماده مضارع

افعال: *ana-pej* = (نیخته) *an- âmuj* = (تریبیت نشده)

در گویش گالشی برای ساخت صفت مفعولی *b-* به ابتدا و *ð* به آخر ماده ماضی افعال افزوده می

شود. *ð- bð-zrast* = (پاره شده) *bð-zast-ð* = (زاده شده) همچنین با افزودن *nâniâ* در

ابتدا و *ð-* و *a-* در آخر ماده مضارع افعال به دست می آید:

ð- nâ-ðj (نیخته) *niâ-mut-a* تریبیت نشده

صفت نسبی

در گویش گالشی همانند زبان تالشی؛ صفت نسبی با افزودن برخی از وندهای اشتقاقی به آخر اسم ها از ساخت اشتقاقی بهره می گیرد:

به عنوان مثال در تالشی با افزودن -a به آخر بعضی اسم ها و در گالشی به افزودن -ð – کاربرد دارد:

ماهی رودخانه ای rð bâr-a mâyi تالشی
 ماهی رودخانه ای rouxan-ð mehi گالشی
 کارزنانه žen-a kâr تالشی
 کارزنانه zonan-ð kâr گالشی

اصوات:

اصوات نشانه عواطف و الهامی است که آدمی از طبیعت به وام گرفته است. این کلمات در زندگی روستایی بازتاب گسترده ای از معانی است که از آن؛ به جمله یا شبه جمله نیز نام برده اند، اما در پاره ای موارد می توان این اصوات محلی را که صرفاً در یک گویش خاص رواج دارد به عنوان جزئی از یک داستان دانست که به صورت ضرب المثل در آمده؛ سرانجام بخشی از داستان² به صورت کلمه ای در اشارت به داستان خاص مورد استفاده گویشوران قرار گرفته است.

برخی اصوات تالشی و گالشی

تالشی	گالشی	فارسی
hišâ	heš	راندن مرغ و خروس
hðs	hoš	برای توقف حیوان
hâ	ha	برای تصدیق
ðhð	ahâ	برای تصدیق

فعل

در زبان تالشی ماده فعل به دوشکل ماضی و مضارع وجود دارد اما در گالشی هر فعل دارای دو ستاک گذشته و حال است. در مجموع 10 ماده مضارع در که در کتاب زبان تالشی محرم رضایتی آمده به اشکال زیر کاربرد دارد:

الف: با حذف نشانه های ماضی ساز از آخر فعل های باقاعده:

معنی	ماده مضارع	ماده ماضی	نشانه ماضی
دیدن	vin	vind	-d
تراشیدن	tâš	tâšt	-t

ب: با افزودن -n به ریشه تاریخی برخی فعل ها:

معنی	ماده مضارع	ریشه	مصدر
جویدن	jun	ju	jue
چیدن	čîn	či	čie

ج: در فعل های بی قاعده ماده مضارع از ساخت امر آنها به دست می آید و قاعده خاصی ندارد.

معنی	مصدر	مضارع	ساخت امر
دویدن	virite	virij	bi-vrij
مراقب بودن	pâste	pâ	bð- pâ

2- ماده ماضی

این ماده در تالشی به اشکال زیر ساخته می شود:

الف: با افزودن -t به ماده مضارع برخی از افعال

معنی	مصدر	ماده مضارع	ماده ماضی
کاشتن	kašte	kaš	kašt

ب: با افزودن -d به ماده مضارع برخی از افعال

ماده ماضی	ماده مضارع	مصدر	معنی
hard	har	harde	خوردن
vard	var	varde	آوردن
		(ج) با افزودن (i/ð /u)st به ماده مضارع برخی از افعال:	
ماده ماضی	ماده مضارع	مصدر	معنی
šâst	šâ	šâste	توانستن
tiškist	tišk	tiškiste	شکفتن
		د. ماده ماضی برابر با ریشه فعل است	
ماده ماضی	ماده مضارع	مصدر	معنی
ju	jun	jun	جویدن
či	čin	čie	چیدن
		ه. ماده ماضی عینا مثل ماده مضارع است	
ماده ماضی	ماده مضارع	مصدر	معنی
š	š	še	رفتن
b	b	be	بودن
		(و) از ماده مضارع با دگرگونی آوایی که چندان قاعده مند هم نیست.	
ماده ماضی	ماده مضارع	مصدر	معنی
-s = t	xð s	xð t	خوابیدن
- š = t	xðraš	xðrat	فروختن
		در گویش گالشی فعل ماضی مطابق قواعد زیر از مصدر به دست می آید:	
ماده ماضی	ن - مصدر	مصدر	معنی
gut	ðn	gutðn	گفتن
git	ðn	gitðn	گرفتن
		از ستاک گذشته در ساخت زمانهای گذشته ساده، گذشته استمراری، اسم مفعول و مصدر نیز استفاده می شود:	
		2- ستاک حال	

ماده ماضی	ن. زمان ساز	ستاک حال	معنی
xârd	-d	xâr	خورد
kušt	-t	kuš	کشت
		درگالشی از ستاک حال برای ساختن زمان حال، مضارع التزامی، آینده و امر نیز استفاده می شود.	

پیشوندهای فعلی

پیشوندها در زبان به دو شکل قاموسی و تصریفی نمود می یابند که با افزودن آن ها به افعال ساده گستره زیادی را در بر می گیرد. پیشوندهای تصریفی نیز با سه قابلیت وجه، نمود و منفی ساز در اغلب زبان ها و گویش ها رواج دارد. در تالشی و گالشی این پیشوندها با آنکه دارای فهرست محدودی هستند؛ اما حوزه عمل گسترده ای دارند. این پیشوندها عبارتند از :

تالشی: bar-ji – vi – â- da- pe پیشوندهای قاموسی

ba – a – bð – kâ – پیشوندهای وجه و نمود

گالشی: va (r) – da(r) - ha – ba

البته در گویش گالشی این وندها را نمی توان صرفا وندهای قاموسی به شمار آوریم؛ چون ba , ha بیشتر موارد بار معنایی خود را از دست داده اند. از سویی چون توزیع آنها در همه صورتهای تصریفی فعل یکسان نیست؛ بهتر است آنها را فقط وندهای صرفی به حساب نیاوریم.

پیشوند منفی ساز:

در تالشی این پیشوند به چهار صورت دیده می شود: ma-nð – ni – na
در گالشی این پیشوندها به شش صورت دیده می شود:

no-nou – nâ – ni – na-ne

هریک از این پیشوندها برای منفی کردن فعل های خاصی کاربرد دارند:

/na/ در تالشی برای منفی کردن ماضی استمراری، آینده در گذشته، ماضی استمراری آینده در گذشته؛ ماضی استمراری خواستاری و ماضی بعید خواستاری به کار می برود.

/ni/ برای منفی کردن فعل های مضارع اخباری، آینده نزدیک؛ ماضی نقلی و مضارع مستمر

/nə/ برای منفی کردن مضارع التزامی نشانه دار، مضارع التزامی بی نشانه ماضی ساده، ماضی بعید، ماضی التزامی نشانه دار، ماضی التزامی بی نشانه، ماضی مستمر و مصدر به کار می رود.

/ma/ برای منفی کردن فعل امر و مضارع التزامی نشانه دار به کار می رود.

فعل امر: نگو / ma-vâj(ə)n/

مضارع التزامی نشانه دار: نگویی، نگو / ma-vâj-â-š/

در گالشی: /no/ برای منفی کردن افعال گذشته ساده، ماضی بعید، التزامی، امری و آینده به کار می رود.

nou: برای منفی کردن افعالی است که در ریشه آنها مصوت u وجود دارد.

nâ: برای منفی کردن افعالی است که در ریشه آنها مصوت o وجود دارد

ni: برای منفی کردن افعالی است که در ریشه آنها a فعل hamâ:n آمدن تحت تاثیر عنصر پیوند y

ظاهر می شود. ni-y-a

na: برای منفی کردن افعالی است که در ریشه آنها مصوت ə/ وجود دارد.

شناسه:

در بررسی شناسه زمان حال ساده در زبان تالشی و مقابله آن با گویش گالشی در خواهیم یافت که این گونه نیز مانند تالشی دارای دو نوع شناسه است:

شناسه های زمان حال ساده در تالشی:

جمع	مفرد	
-am	-um	اول شخص:
-a	-i	دوم شخص:
-um	-u	سوم شخص:

شناسه های زمان حال ساده در گالشی:

جمع	مفرد	
-im	-əm	اول شخص:
-in	-e	دوم شخص:
-əm	-ə	سوم شخص:

صرف افعال

در تالشی و گالشی ساخت افعال از تنوع برخوردار است، اگرچه الگوی ساخت فعل از نظر زمان و نشانه های افزونه ای متفاوت است؛ اما در مجموع الگوی ساخت افعال در گالشی و تالشی با یک فرق بر مبنای ده ساخت برای فعل های ماضی، چهار ساخت برای فعل های مضارع و یک ساخت برای فعل آینده و امر قابل بررسی است. اما فرق عمده این است که در گالشی شکل خاصی برای بیان وقوع فعل در زمان آینده وجود ندارد. در گویش گالشی برای چنین مواردی از صیغه های زمان حال به اضافه قیدی که بر آینده ناظر باشد؛ استفاده می شود:

fardâ xârəma فردا می خورم

ساختمان واژه:

ساخت اشتقاقی واژگان در تالشی و گالشی بر سه قسم: ساده، مشتق و مرکب است. واژه های مشتق نیز از پیشوندهای فعلی و غیر فعلی ساخته می شود، واژه های مرکب نیز فهرست گسترده ای را به خود اختصاص داده است، فرایند ساخت این واژگان به صورت مقابله ای به قرار زیر است:

- 1- اسم + اسم
تالشی: isbi riš ریش سفید
گالشی: espiřiš ریش سفید
- 2- اسم + صفت
تالشی: sar səbək سبک سر
گالشی: sar sobok سبک سر
در گالشی sobok sar نیز کاربرد دارد.
- 3- صفت + صفت
تالشی: isbi rušun (سفید روشن)
گالشی: esbi rušun (سفید روشن)
- 4- صفت + اسم
تالشی: zəkən âv آب چرکین
گالشی: zâlâx âv آب چرکین
- 5- ماده ماضی + اسم
تالشی: nəšt âv آب ته نشین شده
گالشی: ništə âv آب ته نشین شده
*در گالشی ماده ماضی + ə + اسم
- 6- قید + ماده مضارع
تالشی: pešt âkar (پشت سر)
گالشی: poštə sa
*در گالشی قید + میانجی _ ماده مضارع
- 7- اسم + ماده مضارع
تالشی: dəl dagən در دل افتاده
گالشی: dəl dakət در دل افتاده
- 8- صفت + ماده مضارع
تالشی: hala jard هرزه گرد
گالشی: vil gard هرزه گرد
- 9- ماده ماضی + ə + ماده مضارع از همان ریشه
تالشی: pat-ə pej
گالشی: poxt-ə paj
- 10 مصدر + مصدر
تالشی: še âme رفت و آمد
گالشی: šân haman رفت و آمد
- 11- فعل امر + فعل امر
تالشی: darəj ârəj رفت و روب
گالشی: darjən varjən تکه، تکه کردن
- 12- صفت + a + اسم
تالشی: gəč – abərà برادر کوچک
گالشی: koč-ə bərar برادر کوچک
در گالشی صفت + a + اسم
- 13- اسم + a + اسم

تالشی: asðl- a meš زنبور عسل

asðl- mâz

14- قید + ð + قید

تالشی nârð dum پشت سرهم

گالشی doub dub بدو بدو

در گالشی بدون میانجی کاربرد دارد

15- اسم + ð + اسم

تالشی: žen-ð za زن و بچه

گالشی: zðn - o-zâ زن و بچه

در گالشی با میانجی /o/ کاربرد دارد.

16- صفت + ð + صفت

تالشی çâk-ð bad خوب و بد

گالشی: bad -o xob خوب و بد

در گالشی با میانجی /o/ کاربرد دارد.

17- اسم + bana + ماده مضارع

تالشی: kunbana šur نوعی ناسزا

گالشی: kun noušur

در گالشی اسم + nou + ماده مضارع

18- اسم + bana + اسم

تالشی sar bana sâr سرسبرهنه

گالشی: sar branð سر به سر

19- عدد + اسم

تالشی se lðnga سه پایه

گالشی so longð

20- اسم + â + اسم

تالشی lav- â lav

گالشی lav- â- lav لبالب

نتیجه گیری:

در این مقابله تنها گزیده ای از ساخت واژه دو گویش گالشی و تالشی مرکزی مورد بررسی قرار گرفته است؛ گونه نخست از تیره دیلمی در شرق گیلان و دیگری زبانی با کاربرد وسیع و تنوع گویشی متعدد؛ در این مختصر با تجزیه و تحلیل ساخت واژه دوگونه زبانی تالشی و گالشی می توان بر این نکته تاکید کرد که اگرچه در یک بررسی کلی آن ها از یک خانواده زبانی بزرگتر هستند اما از آنجا که تحول بخشی از ماهیت زبان است چگونگی این تحول و فرایند تحولات در مورد ساخت واژه این دوگونه زبانی نشان داده است که نظام تحول در زمانی (تاریخی) آنها از اشتراکات فراوانی برخوردار بوده و عمده تفاوت در آواها و برخی واژگان است.

یادداشت:

1- برای نگارش این پژوهش از آرای آقای دکتر محرم رضایتی بهره ها برده-

ایم. بدینوسیله از ایشان سپاسگزاریم

2- به عنوان مثال tote = شبه جمله ای در راندن سگ است. (این شبه جمله یا

صوت در داستان سگی است که ماکیان مردم روستا را می خورد؛ اما مردم

آنچنان تنبیه اش کردند که به توت خوردن افتاده بود، بنابراین هرکسی را

که خواستند از کاری بازدارند؛ به سمت دیگر (توت خوردن) برانند این صوت را به کار می بردند.

منابع:

1. ابوالقاسمی (1375) دستور تاریخی زبان فارسی، تهران، سمت
2. جهانگیری، نادر (1371) نگاهی تازه به گویش شناسی، مجله دانشکده ادبیات و علوم انسانی دانشگاه فردوسی مشهد ص 25 ش 3 ص 741-760.
3. رضایتی، محرم (1386) زبان تالشی (توصیف گویش مرکزی)، رشت، فرهنگ ایلیا.
4. رفیعی جیردهی، علی (1386) فعل پیشوندی در تالشی، فصلنامه تخصصی ادب پژوهی، س 1 ش 1 ص 107-126.
5. رنجبر، محمود؛ رادمرد، رقیه (1380) بررسی و توصیف گویش گالشی، رشت، گیلکان.
6. کلباسی، ایران (1371) ساخت اشتقاقی واژه در فارسی امروز، تهران، موسسه مطالعات و تحقیقات فرهنگی.
7. فالک، جولیا. اس (1371) زبان شناسی و زبان (بررسی مفاهیم بنیادی زبان شناسی)، ترجمه خسرو غلامعلی زاده، مشهد، آستان قدس رضوی.

اصطلاحات گالش های کوه نشینان تنکابن و رامسر و فرهنگ زبانی آنها

دکتر عباس پناهی
استادیار دانشگاه آزاد تنکابن
تنکابن، ایران

Summary. Tonekabon and Ramsar are in fact the borderlines or overlaps of Mazandaran and Guilan provinces. This land was a part of Guilan and Deilaman from the oldest eras of time until the rise of Qajar dynasty; then it was taken away from Guilan and was attached to Mazandaran in 1798 A.D. However, regarding their culture, dialect, traditions and customs, Galesh dwellers of this area still preserved their Gil and Deilam culture to the extent that the plain regions of Tonekabon and Ramsar are called Guilan. These characteristics, nevertheless, have some differences from the original culture of Gil and Deilam, which is due to Galesh people's living place and their broad relationships with the mountain dwellers of central, southern, and eastern Alburz Mountains. The word "Galesh" has its root in the word "Gal", which is a technique of the native wrestling of these people. The appellation of Galesh to these people is because of their noticeable alacrity and power and their interest in this war-like sport. In local terminology, Galesh refers to shepherds. In the spoken terminology of Tonekabon and Ramsar's citizens, the word refers to those people who live in the mountainous regions who are farmers. Some other believe that Galesh people solely breed sheep. Overall, due to their living place in mountains, the Galesh have a more linguistic and cultural congruence than those of plain inhabitants.

The most important question rising in this enquiry is that "What factors affect the Galesh regarding their linguistic culture?" with respect to this question, we can hypothesize that they were under the influence of environmental factors because of their place of residence in mountains. The researcher attempts to gather and investigate their prevalent terms through field studies.

Key words: Guilan; Tonekabon; Ramsar; the Galesh; animal husbandry; Galeshi dialect.

مقدمه

گالشها از نظر قومی و نژادی در پهنای سرزمین های شمالی ایران به عنوان قوم خاصی شمرده نمی شوند. این دسته از اقوام کوه نشین به جهت نوع زندگی اقتصادی و اجتماعی خود که زندگی شان مبتنی بر دامداری بود، به گالش معروف شدند. بنابراین این مردمان کوه نشین در طول تاریخ طولانی شان از فرهنگ خاصی برخوردار شدند که در اصطلاح به آنها گالش گفته می شود. از نظر گویشی، گالش ها در سراسر مناطق پهناور کوهستان های تنکابن و رامسر هر چند پیوستگی های زبانی دارند، اما بر اساس شرایط جغرافیایی و محیطی دارای تفاوت های لهجه ای نیز می باشند.

گالش: Galesh

در اصطلاح محلی، گالش به چوپان و نگهبان گله گاو و گوسفند گفته می شود. در اصطلاح عامیانه فرهنگ مردم تنکابن و رامسر، گالش به آن دسته از مردمانی گفته می شود که در مناطق کوهستانی به کار پرورش گاو و گوسفند مشغولند. از آن جایی که مهمترین وسیله ارتزاق و معیشت مردم در منطقه جنت رودبار احشام بود، اکثریت مردم منطقه به این کار اشتغال داشتند، گرچه کشاورزی محدودی نیز بین مردم رواج داشت، اما مهمترین وسیله کسب و امرار معاش آنها دامداری بوده است، دایره جغرافیایی ارتش، 1329: ذیل جنت رودبار) بنابراین اصطلاح گالش به همه کوه نشینان اطلاق می شود. برخی نیز درباره این واژه معتقدند که گالش ها صرفاً پرورش دهندگان گوسفند بودند. با این حال اظهار نظر قطعی درباره این موضوع وجود ندارد.

یوسفی‌نیا دربارهٔ واژهٔ گالش معتقد است: «واژهٔ «گالش» از کلمهٔ «گال» که نوعی از فنون کشتی خاص این مردم بوده، مشتق شده است، وجه تسمیهٔ گالش به این قوم نیز به علت چالاکي و نیرومندی فوق‌العادهٔ آنان و اشتغال دائمی به این ورزش جنگ مانند است. این قوم در مناطق کوهستانی ساکن‌اند. تمایز گالش‌ها با مردم جلگه تنها در چگونگی تغذیه، نوع معیشت و کیفیت فرهنگ عمومی نیست بلکه اختلاف عمده در اندازه‌های جسمی و توانایی‌های خارق‌العاده و تحمل زندگی بسیار مشکل آنان می‌باشد.» (یوسفی‌نیا، 1356: 73)

طبق روایت شفاهی معمرین منطقه، طوایف قدیمی جنت‌رودبار به دو دسته تقسیم می‌شوند: 1.

اشکوری 2. رودباری

1. بخشی از کوهستان اشکور با دهستان جنت‌رودبار همجوار بوده است و در طول تاریخ این دو بخش همواره به مبادلات فرهنگی و تجاری می‌پرداختند و اشکوری‌ها از طریق جنت‌رودبار به جلگه تنکابن و رامسر رفت و آمد داشتند، بنابراین عدهٔ زیادی از اهالی اشکور به جنت‌رودبار مهاجرت نمود و ساکن این منطقه شدند. (رابینو، سفرنامه، 1383: 125؛ سجادی، 1379: 57)

2. رودباری‌ها کسانی هستند که از رودبار محمدرمان خانی (گیلان) به این منطقه مهاجرت کردند و در روستاهای منطقه ساکن شدند، آنها محل فعلی جنت‌رودبار را به اسم موطن اصلی‌شان نامیدند. غیر از طوایف مذکور، طوایف دیگری نیز در منطقه سکونت داشتند که زادگاه اصلی‌شان روستاها و مراتع جنت‌رودبار بوده است. (پناهی، 1389: 76)

وسایل گالش‌ها

گالش‌ها در زندگی چوپانی خود دارای فرهنگ و آداب و رسوم خاص خویش بودند و فرهنگ اجتماعی آنان با جلگه‌نشینان متفاوت بود. در این بخش ابزارها و اشیائی که گالش‌ها با آن سر و کار داشتند به طور اجمالی بررسی می‌شود.

پوسین (پوستین) کُلا (Pusen Kola)

کلاهی که از پوست بره تهیه می‌شد و گالش‌ها از آن به عنوان کلاه استفاده می‌کردند تا آنان را از برف و باران محافظت کند، این کلاه بسیار زیبا و لطیف بود.

پا تاو (Patawe)

ساق‌پوش پشمی که پا را در برابر سرما محافظت می‌نمود و از مچ تا زانو را در برمی‌گرفت.

چوغا (chogha)

چوغا در حقیقت کت گالش‌ها است که در فصل سرما از آن استفاده می‌کردند و جنس آن از پشم بوده است.

کُلیر (koleyr)

لباسی پشمی نم‌دیدی که گالش‌ها روی دوش خود می‌انداختند. این لباس به صورت نیم تنه بود و برای محافظت از سرما و باران مورد استفاده قرار می‌گرفت. (اسماعیلی، 1376: 98)

شولا (shuwla)

لباس بلند بدون آستین که تا زیر زانو را می‌پوشاند. جنس آن از پشم و نمد بود که به منظور محافظت از سرما آن را می‌پوشیدند و شبها نیز برای خوابیدن از آن استفاده می‌شد. بنا براین شولا به عنوان تشک گالش نیز به کار می‌رفت.

لاک (lak)

ظرف بزرگ که گالش‌ها همگی در آن غذا می‌خوردند. ابتدا جنس آن از چوب بعدها مسی و یا دیگر ظروف فلزی تبدیل شد.

کچه (kacheh)

قاشق چوبی که برای خوردن غذا از آن استفاده می‌کردند.

اصطلاحات گالش‌ها و چوپانان

گالش‌ها در طی شبانه روز در روابط اجتماعی و اقتصادی خویش اصطلاحاتی را به کار می‌بردند که در بین آنها رواج داشت. در این جا سعی شده تا مهمترین اصطلاحاتی که بین آنها رد و بدل می‌شد،

آورده شود. با آن که محقق اذعان دارد فرهنگ گویش گالشی مشتمل بر هزاران واژه است، اما برخی از واژگان مهم برای آشنائی خوانندگان آورده می شود.
 سرگالش (*sargalesh*): فردي که صاحب گله بود.
 گوگالش (*gogalesh*): کسی که چوپان گاو و گاودار بود.
 کلام (*kolam*): طویله محل نگهداری گاو و گوسفند.
 کلام سلار (*kolmselar*): کسی که مسئولیت تولید روغن را در فصل ییلاق به عهده داشت.
 ماس کلام (*maskolam*): محلی که در سراها در آن ماست و روغن درست می کردند.
 شیر پچ (*shirapach*): شخصی که مسئولیت پختن شیر را به عهده داشت.
 پلا پچ (*pla pach*): شخصی که مسئولیت پختن برنج را بر عهده داشت.
 مالنگا (*malengah*): محلی که گالش ها در هنگام ییلاق و قشلاق يك یا دو شب در آن توقف می نمودند. البته این اصطلاح درباره محل توقف دائم آنها نیز اطلاق می شود.
 سیرا (*sera*) جائی که گالش ها پس از رسیدن به ییلاق دام های خود را در هنگام شب نگهداری می کردند و خود نیز در آن ساکن بودند.

وسایل و اصطلاحات روزمره گالش ها

گالش ها در منطقه یی جنت رودبار بیش از هزاران سال قدمت دارند، بنابراین در طی سکونت در منطقه و مهاجرت هایی که داشتند (ییلاق، قشلاق) برای خود به جهت تنظیم و تنسيق کارها، آلات، ابزارها و وسایلی پدید آوردند که در زندگی روزمره خود نقش زیادی داشتند. (رابینو، 1374: 127)
 این وسایل در طی زمان تغییر و تحولاتی به خود دیدند و به صورتی است که امروزه کم و بیش از آن اطلاع داریم، برجای مانده است.

برگر (*Barker*) مکان سرپوشیده ای که در کنار طویله ساخته می شد و محل نگهداری آذوقه حیوانات بود.
 مولکی زا (*Moleekeeza*) گاوی که زودتر از موقع بچه دار می شود.
 روش دو (*roshdoo*) دوغ رقیقی که در هنگام درست نمودن روغن در دوشان می ماند.
 دو دار (*dodar*) دوشانی و یا کلا که برای ذخیره نمودن دوغ رقیق وارد کیسه های متقال می کنند.
 کلچه (*kalecheh*) ظرف گلی کوچکتر از کلا که در آن ماست درست می کنند. دهانه آن از تال کوچکتر بوده برای ظرف آن نیز از آن استفاده می نمودند.
 هدهیر (*hedehir*) داد و ستدی که در بین گالش ها صورت می پذیرفت.
 گچه دچین (*kacheh dechin*) ظرفی که قاشق های چوبی را در آن می نهادند.
 تره گوک (*Tarehgook*) گوساله ای که تازه به دنیا آمده باشد.
 تلم (*Tolom*) گوساله ای که یکی، دو ساله سن داشته باشد.
 مارواکت (*marvakt*)

دیگ بزرگی است که شیر را در آن می پزند و به مصارف مختلف می رسانند، دهانه ظرف تنگ بوده، اما در بخش انتهایی آن گشادتر است.
 دوشان (*Doshan*) ظرف بزرگی سفالی با چهار دسته که ماست در آن ریخته و از آن روغن می گیرند.
 تال (*tal*) ظرف گلی کوچکتر از کلا که ماست را در آن مهیا می کردند.
 مرس (*mers*) ظرف بزرگ مسی که دارای دهانه یی بزرگی است و شیر گاو و گوسفند را در آن می دوشند.
 گال (*gal*) پیمانہ (*pymane*) اندازه یی مرس می باشد و هر چهار گال يك پیمانہ است.
 کلا (*kala*) معمولاً هر دو مرس شیر يك کلا می باشد و ظرفی گلی، سفالین است.
 مر (*mar*) هر 20 بیست کلا شیر يك مر می باشد.
 پره (*Pareh*)

گوساله‌هاي که از شیر گرفته باشند.	گوساله‌هاي که سه ساله باشد.
دَمِچ (damech)	جانکه (janeka)
گوساله‌هاي که شش ماهه تا یکساله باشد.	گوساله نري که سه ساله باشد.
رَمِشِه (rameshe)	ورزا (warza)
گوساله نري که بیش از سه ساله باشد از ورزا بیشتر براي کار استفاده مي‌کردند، برخي از افراد متمکن براي تفریح نیز ورزاها را در مراسم‌ها و جشن‌ها به همراه خود به نبرد می‌بردند و به اصطلاح «ورزا جنگ» وا می‌داشتند. ورزایی که در نبرد برنده می‌شد انعام خوبی صاحب آن دریافت می‌کرد.	سبیا کلاچ (seyakelach)
گوگ دبون (gogdaboon)	گاو سیاه و سفید
گوساله ماده‌اي که حامله باشد.	سرخ کلاچ (sorkhekalach)
نر (nar)	گاو سرخ و سفید
گوسفند نر سه سال به بالا	نر وره (narewareh)
پُرام (poram)	بره نر
گاوي که موعد شیردادنش خاتمه می‌یابد و شیر نمی‌دهد.	گُسِنْد (gosend)
دوشاگو (doshaga)	گوسفند ماده
گاوي که شیر می‌دهد.	کل (kal)
پَسِه دوش (pasedosh)	بز نر سه سال به بالا
گاوي که بدون گوساله شیر می‌دهد.	دَمِچ (damech)
کاري ورزا (kary warza)	گوساله‌هاي که تازه به دنیا آمده تا یک سالگی
گاو نري که اخته شده و در کار کشاورزي از آن استفاده می‌کنند.	شیري گو (shirigo)
	گاوي که شیر می‌دهد.

ماه‌هاي گالشي

گالش‌ها به دلیل زندگی کوچ‌نشیني که به آن بیلاق و قشلاق می‌گفتند براي خود تقویم به خصوصی داشته و زندگی روزمره خویش را براساس آن تنظیم می‌نمودند. (هومن، 1372: 23 و 24) ماه‌هاي گالشي با ماه‌هاي تقویم رسمي داراي تفاوت‌هايي است. و براساس شرایط آب و هوایی و اقلیمی گالش‌ها تنظیم شده است. (پاینده، 2535: 155) این ماه‌ها در تقویم گالشي عبارتند از:

- اول ما (ماه) *Aval mah* از 25 تا 26 بهمن تا 25 تا 16 اسفند.
- سیه ما (ماه) *seyh (syehma) mah* از 26 اسفند تا 26 فروردین.
- دیه ما (ماه) *Deyeh (Dyeh) mah* از 26 فروردین تا 26 اردیبهشت.
- ورف نما ما (ماه) *Warf nema mah* از 26 اردیبهشت تا 26 خرداد.
- اسپندار ما (ماه) *spanar mah* از 26 خرداد تا 26 تیر.
- نوروز ما (ماه) *norus mah* از 26 تیر تا 26 مرداد.
- کورچ ما (ماه) *Korce mah* از 26 مرداد تا 26 شهریور.
- آره ما (ماه) *Ereh mah* از 26 شهریور تا 26 مهر.
- تیرما (ماه) *Tir mah* از 26 مهر تا 26 آبان.
- مردال ما (ماه) *Mordal mah* از 26 آبان تا 26 آذر.
- شرر ما (ماه) *sarar mah* از 26 آذر تا 26 دی.
- امیر ما (ماه) *Emir mah* از 26 دی تا 26 بهمن.

پنجک گالش‌ها

در تقویم گالش‌ها ماه‌هاي آنان از 30 روز و یک سال 360 روز است. گالش‌ها در تقویم سنتي خود پنج روز باقی‌مانده سال را پنجیک می‌گفتند. زمان پنجیک در «سیه‌ماه» می‌باشد. نصف هر روز پنجیک نیمی از وضع جوي یک ماه (15 روز اول ماه) و نیمی دیگر وضع جوي دیگر از ماه (15 روز دوم ماه) را بیان می‌کند. (رضی، 1369: 350)

این باور آنها تأثیر زیادی بر نگرش‌های روحی و روانی گالش‌ها به ویژه در برخورد با مسائل جوی و طبیعی داشت. (عیسی پور، 1372: 76)

واژه‌نامه گالشی

تاشه (*tase*): تیشه درودگری
تاوه (*tavah*): تابه، کولی بیج (ظروف تاوه به شکل که با آن ماهی ریز (کولی) را برشته می‌کنند) اسم کلی تاوه هم هست.
تَش (*tas*): آتش

تنورستان (*tundurstan*): تنور نان پزی که بر گرد آن معمولاً اطاقکی ساخته می‌شد.

تار (*tar*): تبر هیزم‌شکنی
تومان (*tumman*): شلوار
تیف (*tif*): خار (تولو *tulo*) هم گفته می‌شود.

جَوَه (*java*): دندان آسیا
جت (*jat*): چوبی شبیه به حرف (د) که بر گردن گاو می‌گذارند و ریسمانی از دو سوراخ آن عبور داده به گاو آهن می‌بندند و زمین را می‌کارند - یوغ فارسی یا (*jed*)
جره (*jara*): فریاد و گریه ژویور: فریاد بلند که از راه دور شنیده می‌شود.

جزغاله (*jazqala*): بوی سوختگی عموماً بوی سوختگی پشم و مو خصوصاً (جزغال)
جور (*jor*): بالا مخالفش جیر یعنی پایین
چاشت (*cast*): ظهر غذایی که در این وقت خورند.

چاک (*cak*): چمنزار، جایی که معمولاً کشت نمی‌شود.

چال (*cal*): دفن کردن
چر (*cer*): چرخ نخ ریسی
چر (*cer*): جائی که بوته های خشک شده درخت یا درختچه ها قرار داده شده باشند.

چکل (*cakal*): دیوار خانه، به زاویه دو شاخه درخت هم می‌گویند. چکله *cekleh*
چَل (*cal*): گوشت گوسفند که با چربی پی سرخ شده باشد.

چَل مُرغانه (*ca morghanel*): خورشتی که با استفاده از گوشت سرخ شده گوسفند با تخم مرغ درست شده باشد.

چَلنگر (*calangar*): آهنگر
چنالوک (*canlok*): سوراخی که در چینه یا سنگ ایجاد شده است. تله لوك (شکاف و سوراخ داخل صخره)

چندر (*candar*): چغندر

آب دَس (*abdās*): آبی که پس از صرف غذا با آن دست و دهان را می‌شویند.

آب دوندون (*abdondon*): نوعی شیرینی خانگی که از آرد، شکر، روغن و تخم مرغ می‌پزد.

آسوره (*asura*): اشک چشم
آغوز (*aghoz*): گردو

اخ توم (*axtum*): آب دهان جمع شده (هخ تف یا اخ تف هم می‌گویند)

ادیال (*adyal*): پتو

اربو، هربو (هومبوره = گل اربو) (*arbu = barbu*): میوه‌ای است جنگلی به اندازه زالزالک و گاه بزرگتر از آن خوراکی نیز می‌باشد و میوه آن به صورت خوشه‌ای است.

آرده (*arde*): آرد
آرما (*arma*): ورم

اژگر (*eiger*): چوب خشک باریک (اشگر هم گفته می‌شود)

اسکجه (*eskaja*): سسکه
آمبست (*ambast*): غلیظ

بادکش (*badkas*): شاخ گاو، گوساله و یا استکان و لیوانی است که بر پیشانی بیمار می‌گذارند تا از این طریق خون جمع شده و بیمار مداوا گردد. (با شکل هم می‌گویند).

برشته (*barista*): صورت سرخ و قرمز رنگ (بیشته *bebisteh*)

بَل (*bal*): شعله آتش (الو *alou* شعله و حرارت آتش)

بوز (*buz*): بز
بوزبچه (*buz bacca*): بزغاله (بزوجه)

پالفه (*palafa*): آخور گوسفند (یا پلفه)
پر (*per*): پدر

پَلَم (*pelam*): نوعی گیاه (آقطی)
پی (*pu*): بادی ملایم، دمیدن در آتش (پو

pu)

پیش واز (*pisvaz*): استقبال
پنیه (*peyna*): آردی را گویند که بر خمیر

یا بر روی ظرفی که خمیر در آن قرار می‌دهند.

پینیک (*pinik*): وصله

زَرَج (zaraj): كَبَك	چو (cu): چوب
زردك (zardak): هويچ	چوچه (cuca): پستان انسان و حيوان
زال زار (zalzala): جانوري است پرنده	خجير (xujir): خوب و قشنگ
که در فصل تابستان آواز طولاني دارد. (به فارسي جيرجيرك)	خر كلاش (xarkelas): بزمجه آفتاب
زلفين (zulfin): حلقه‌اي است که برروي در نصب مي‌کنند.	پرست خر گلاچ هم مي‌گویند.
زوکه (zuke): صدای سگ و شغال و گرگ یا زوکو zuku	خفه (xafa): سرفه، کُلکُل kolkol هم مي‌گویند.
زوني (zoni): زانو	خواخور (xaxur): خواهر
زيمي (zimi): زمين یا (زيمي zemi)	خودا (xuda): خدا
زئيه (zeyya): شير غليظ حيوانات تازه زائیده زئيشر (شير پس از زایمان)	خوش (xus): بوسه (موچه)
ساودن (savidan): سايیدن و تمیز کردن داس و کارد یا سوسن savesen	خولُر (xular): غله‌اي که درمزارع مي‌روید دانه‌هايش سیاه و گرد است. (نوع کشاورزي آن نخودفرنگي)
سبج (sabaj): شپش یا (اَسبج osboj)	خولکاسوت (xulkasot): پاره آتش یا تش خولکا (چوب تقریباً سوخته‌اي که هنوز قرمز ياش دیده مي‌شود.
سولاخ (sulax): سوراخ	خوناوه (xunava): غصه
شباچره (sabcara): غذا و آجيلي که بعد از شام مي‌خورند.	خويه (xoya): بیل چوبي یا خويا
شتتي (satani): بين دو یا چند نفر ایجاد اختلاف و درگيري کردن. شيطاني	دار (dar): درخت
شلر (Selar): شلوار	دامان: دامنة کوه
شوش (SUS): چوب نرم و نازک	دازه (daza): معمولاً به تکه‌هاي ريز جدا شده از خوشه گندم که خيلي تيز است مي‌گویند.
شولا (sola): جامه ضخيم نمدي از جنس پشم و بدون آستين که چوپانان در فصل سرما مي‌پوشند.	دَرزن (datzan): سوزن
شيرزه (sirza): بچهاي که هنوز شير کامل مادر نخورده باشد. مادرش بچه ديگر بزايد.	دس تور (dastor): تبر کوچكي است با دسته چوبي تقريباً يك متر وسيله جنگ نيز مي‌باشد. بالت balta هم مي‌گویند.
شوشاق (susaq) سبزی ای معطر که خاص البرز شمالی است.	دوآرد (duard): قيچي بزرگ که پشم گوسفند و موي بز را با آن مي‌چینند.
شيشار (sisar): درخت شمشاد	دو روش (durovs): ابزار کفاشان که با آن کفش را سوراخ مي‌کنند. (درفش فارسي)
غوشه (qusa): خوشه اعم از خوشه گندم و برنج	دَنَره (dara): نوعي داس که با آن علف مي‌برند.
قَدك (qadak): جامعه رنگين غير از ابريشمي	ديم (dim): صورت
قياق (qyaq): نوعي علف	ريق (regh): مدفوع انسان و حيوان که روان باشد. (رق هم مي‌گویند.)
کارتولان (kartulan): تار عنكبوت. به تار عنكبوت مي‌گویند کارتولانم هم مي‌گویند.	رِقِن (raxan): آدم و یا حیواني که در هنگام اسهال آلوده کاري کنند. (رقن) (ضعيف و نحيف) نوعی ناسزا
کاونده (kavandal): وسيله‌اي است که به شکل دام از موي بز مي‌بافند براي حمل گاه از آن استفاده مي‌کنند.	رشك (rask): تخم شپش
کتير (katir): چانه کتار یا کتال	رونما (runama): هديه زمان عروسي که بعد از بوسیدن عروس و داماد مي‌دهند.
کِرک (kark): مرغ	زاما (zama): داماد
	زاج (zaj): گاو یا گوسفندي که تازه زايیده باشد.

کَشکَرِت (kaskarat): پرنده‌اي است
 حرام گوشت رنگش سیاه و سفید می‌باشد.
 کفتر (kafter): کبوتر کبوتر *kubotar*
 کجج (kagaj): سبزه‌ایست خوردنی همان
 گشنیز فارسی است.
 کل (kal): کچل، نرف گوزن، مردی که با
 زن شوهرداری رابطه نامشروع داشته باشد هم
 می‌گویند.
 کلاچ (kalac): کلاچ
 کلاس (kelas): نان، نوع دیگری گلن
kelan است که مخصوصاً اگر در خاکستر
 نیمه خاموش پخته شود گرد کلن می‌گویند.
 کلند (kaland): کلنگ البته به نوعی فیکا،
 یا به زبان محلی بولو *bulou* هم گفته می‌شود.
 کِلِماری مارلوکایا کِلِماری
 لوکا (kelimarloka): سوراخی در کنار در
 که از آن جا به داخل خانه دست می‌کردند و در
 را باز می‌کردند.
 کله (kala): اجاق
 کُماچ (komac): نانی است به شکل دایره
 که در تخمیر آن مقداری تخم مرغ، شیر، روغن
 و شکر می‌ریزند.
 کماگوچ (kamagus): قارچ
 کوتکه (kutka): بچه سگ
 کول (kul): کسی که پایش کوتاه است و
 می‌لنگد، نپه شانه گاو (کوهان) موج دریا.
 کول پر (kulpar): گل پر
 کول دوم (kuldum): حیوانی که دمش را
 کوتاه کرده باشند. این واژه اختصاصاً برای
 خوک هم استفاده می‌شود.
 کولر (kular): لباس نم‌دی چوپان
 کولوش مر (kulumar): مرغ همراه
 باجوجه
 کوناسه (kunasa): چرت خواب اندک
 کون دیم (kundim): وارونه یا (کین دیم)
 کهر (kehar): اسب قهوه‌ای رنگ مایل به
 سرخ
 کیجا (kija): دختر
 گاز (gaz): دندان
 گال دوج (galduj): وسیله‌ای که با آن
 پالان خر و قاطر و اشیاء ضخیم را می‌دوزند.
 چیز بزرگتر از سوزن
 گواره (gavara): گواره

گرباس (ز) (garbas): بیلی که بوسیله آن
 زمین را شخم می‌زنند یا گرباز (گرواز)
 گرز (gerza): موش نوع بزرگتر آن به
 گل *gal* معروف است.
 گزگال (gexgal): نوعی پرنده به اندازه
 کلاغ اما حلال گوشت
 گمج (gamag): دیگ سفالین
 گود مسی (godmesi): پر حرف یا
 گودموسو به آدم نانجیب می‌گویند.
 گوله (gula): کوزه
 گیج (gije): مایه ماست
 لاک (lak): ظرفی که در آن آرد خمیر
 می‌کنند ظرف نان یا ظرفی که در آن بطور
 دسته‌جمعی غذا می‌خورند.
 لت (lat): پاره‌های چهار گوشه از چوب یا
 تخته که برای پوشش بام خانه بکار می‌رود.
 لرز (larz): به معنی تکان
 لر (lar): لاغر
 لَه (lala): شیشه چراغ روشنایی
 لوی (levi): نوعی دیگ بزرگ
 لور (lur): نوعی پنیر که با جوشانده آب
 پنیر بدست می‌آید.
 لوکا (luka): سوراخ
 مار (mar): مادر
 ماشه (masa): انبر، ابزاری که با آن آتش
 را برمی‌دارند.
 ماملکه (mamalka): نوعی حلوا که آنرا
 از آرد برنج یا گندم و مخلوطی از شکر و
 روغن می‌پزند.
 مایه (maya): ماده
 مجیک (majik): مژه
 مرجی (morji): عدس یا مرجو
 مرش (maras): حشره‌ایست ریز سفید
 رنگ که در روی گوشت پیدا می‌شوند و آنرا
 بدبو می‌سازد.
 مَشْت (mast): پر، انباشته
 مکابیج (makabij): بلال
 ناک (nak): کام، حلق
 نوانوا (navanava): بی‌میل
 نیله (nila): اسب و قاطر سفید متمایل به
 کبود
 نیماکه (nimaka): شریک
 واز (vaz): جهش
 واش (vas): علف

واشك (vasak): پرندۀ شڪاري
ورزا (varza): گاور نر
وراز (varaz): گراز
ورف (varf): برف
ورگ (varg): گرگ
وره (vara): بچه گوسفند
وس (vas): بس
ولگ (valg): برگ
ووشوم (vusum): بلرچين

وينجه (vinjia): سقز ضمغ درختي است
به نام گون كه آنرا در دهان مي گذارند و
مي چوند.
هسي (hasi): سيب جنگلي
هلي (هولو) (hali): آلوچه وحشي
هونگ (having): هاون
يال منگ (yalmang): رنگين كمان

ييلاق و قشلاق

همانطور كه پيش از اين اشاره شد، از نظر زندگي اقتصادي و معيشتي مردم جنترودبار در زمينه دامداري دو دسته بودند:

عده اي از گالش ها كه به پرورش گوسفند و بز اشتغال داشتند، اغلب در كوهستان به سر مي بردند و ييلاق - قشلاق محسوسي نداشتند. (البته در سالهاي اخير دامداران گوسفند و بز به دليل شرايط تعليف گوسفندان قشلاق مي كنند)، اما كساني كه به نگهداري گاو مي پرداختند، اغلب پاييز و زمستان را در منطقه ميانبند جنگلي ساكن بودند و از گاوها در طويله نگهداري مي كردند و گاوها با آذوقه خشك و برگ درختان خشك شده تغذيه مي شدند. گالش ها از نيمه ي دوم فرودين ماه، هر روز گاوها را در جنگل رها نموده و هنگام غروب در سرا¹ (sera) آنها را مي دوشيدند. آنها اين كار را تا پايان خرداد ادامه مي دادند. (اصلاح عرباني، 1375، ج 2: 345)

گالش ها براي تأمين مايحتاجشان در طي مدتي كه در جنگل به سر مي بردند، چوب درختان جنگل را قطع مي كردند و به عنوان هيضم در مناطق جلگه اي مي فروختند. البته اين كار در گذشته انجام مي شد و امروزه صورت نمي گيرد. از او ايل خرداد، گالش ها احشام خود را از بخش جنگلي و ميان بند حركت داده و به مناطق كوهستاني مي بردند، زيرا در منطقه ي قشلاقي هوا گرم و علوفه با كمبود مواجه مي شد. از سوي ديگر با گرم شدن هوا، حشرات نظير مگس ها و پشه ها نه تنها حيوانات بلکه انسان ها را به شدت آزار مي دادند. در گذشته خانواده گالش ها همراه آنان رهسپار ييلاق مي شدند و اين جا به جايي توسط چارودارها صورت مي پذيرفت، آنها خانواده را در ده سكونت مي دادند و خود همراه گله هايشان به «سرا» مي رفتند كه چند كيلومتر با خانه ي شان فاصله داشت. سراها در ييلاق به گاو سرا و گوسفند سرا تقسيم مي شد. و معمولاً متعلق به مالكان بزرگ بود. گالش ها براساس قرارداد ي سنتي مي بايست مقدار مشخصي پنير، كره و ديگر

1. سرا محلي است كه با سرشاخه هاي درختان پرچين شده و شبها محل نگهداري گاو و گوسفندان است و در كنار آن كلبه هاي گالش ها برقرار است.

اقسام لبنیات را به ارباب تقدیم و پیشکش می‌کردند.
(مشایخی، 1380: 235)

گالش‌ها هر روز غروب گاو‌ها را در سرا می‌دوشیدند سپس شیر را پیمانه زده و آن را در کَلا (*kala*) می‌ریختند و ماست می‌بستند. پس از گذشت يك هفته ماست را در ظرف دیگری به نام دوشان² (*Doshan*) می‌ریختند؛ این ظرف گلی و یا سفالی چهار دسته داشت که دو نفر در دو سوی آن می‌نشستند و آنقدر به آن حرکت می‌دادند تا ماست تبدیل به روغن (کره) شود، البته هنگام حرکت به دوشان آب می‌افزودند تا روغن بهتر به دست آید. مایع سفید رنگ را در کیده‌های متقال قرار می‌دادند تا از آن دوغ به دست آید. از آب چکیده شده دوغ نیز پس از پختن کشک (*kask*) تهیه می‌کردند. گالش‌ها معمولاً آب پنیر را دور نمی‌ریختند، زیرا آن را با شیر مخلوط کرده و پس از پختن لور (*Lour*) بدست می‌آمد. به همین طریق چنانچه آب کشکی که به دست می‌آمد آن را دوباره می‌پختند ماده سیاه رنگی به دست می‌آمد که مزه ترش داشت و به آن سرجه (*serje*) می‌گفتند.

البته نوع دیگری از کره نیز وجود داشت که به آن سر شیر می‌گفتند. این کره از سر شیر گاو و گوسفند تهیه می‌شد، برای تهیه آن سر شیر را در خمره ای بزرگ - (کَلا) - ریخته پس از ترش شدن از آن سرشیر کره می‌گرفتند.

شیر + مایه ماست = ماست ← کره ← آب کره ← دوغ ← آب دوغ
← کشک ← آب کشک ← سرجه

شیر + مایه پنیر ← پنیر ← آب پنیر + شیر ← لور

نتیجه

گالش‌ها بر خلاف برخی باورهای غلط به قوم و طایفه خاصی در مناطق کوهستانی شمال ایران به ویژه گیلان، تنکابن و رامسر گفته نمی‌شود و حتی با قوم «تالش» نیز ارتباط نژادی و قومی ندارند. این گروه قومی به جهت سکونت در مناطق کوهستانی البرز به ویژه گیلان شرقی، تنکابن، رامسر و به جهت اشتغال به پرورش گاو و گوسفند و سکونت در کوهستان به این نام در فرهنگ زبانی این پهنه معروف شده‌اند. وجه تسمیه گالش به این قوم نیز به علت چالاکي و نیرومندی فوق‌العاده آنان و اشتغال دائمی به این ورزش جنگ مانند است. این قوم در مناطق کوهستانی ساکن‌اند. در اصطلاح محلی، گالش به چوپان و نگهبان گله گاو و گوسفند گفته می‌شود. در اصطلاح عامیانه فرهنگ مردم تنکابن و رامسر، گالش به آن دسته از مردمانی گفته می‌شود که در مناطق کوهستانی به کار پرورش گاو و گوسفند مشغولند.

همین اشتغال‌های معیشتی آنان موجب شده تا از نظر بدنی ورزیده شده و دارای فرهنگ و گویش خاصی در این مناطق

1. دوشان، ظرف گلی بزرگی است که در حدود هشتاد لیتر شیر یا ماست در آن جا می‌گرفت.

شوند که در اصطلاح محلی به آن گالش و گالشی گفته می شود. فرهنگ و اصطلاحات گالشی به طور عمده حول محور دامداری و ساختار معیشتی آنان استوار است. حتی داستان ها و ضرب المثل های آنها نیز به طور عمده بر پایه زندگی دامداری آنان استوار است.

منابع و مأخذ:

- 1- پاینده، محمود: آیینها و باور داشتهای گیل و دیلم، تهران، بنیاد فرهنگ ایران 2535.
- 2- دایره جغرافیایی ارتش، فرهنگ جغرافیایی، ج3، دایره جغرافیایی ستاد ارتش. 1329
- 3- رابینو، ح ل: ولایات دارالمرز ایران، گیلان، ترجمه جعفر خمایی زاده، رشت، طاعتی، 1374 .
- 4- رابینو، ه ل، سفرنامه مازندران و استرآباد، ترجمه غ وحید مازندرانی، تهران، بنیاد فرهنگ ایران، 1336.
- 5- هاشم رضی، گاهشماری و جشن های ایران باستان، تهران، تدین، 1369
- 6- سجادی، تاریخ و جغرافیای تاریخی رامسر، معین، تهران، 1379.
- 7- عیسی پور، عزیز، گالش ها، مجموع مقالات نکا2، نکابن، 1372.
- 8- مشایخی حبیب الله، نگاهی همه سو به تنکابن، تهران، انجمن آثار و مفاخر فرهنگی، 1380.
- 9- هومند، نصرالله، آغاز نوروز دیلمی و جشن تیرگان (تیر- سیزده) گیلهوا، سال پنجم، 1372، ش 40-41.
- 10- یوسفی نیا، علی اصغر: لنگا، شهسوار، اداره فرهنگ و هنر 2536.

بررسی ساخت نحو در گویش رودسر

سید مجتبی میرمیران-استادیار پژوهشکده گیلان شناسی دانشگاه گیلان

رشت، ایران

عبدالله اکباتان- کارشناس ارشد زبان و ادبیات فارسی

رشت، ایران

Summary. The vastness of Iran and the diversity of Iranian nationalities has led to the emergence of enormous number of dialects and accents, which spread everywhere throughout the nation and have many speakers. Of course such a multilingualism and multidialectism does not solely belong to Iran; rather, most of the countries of the world have more than one language, dialect or accent and are not regarded as a monolingual community. Such a matter is closely related to the background of a nation, its vastness, history, civilization, and culture throughout time, wars, immigrations and so on (Rezaee Baghbidi, 2009: 179). It is obvious that dialects are regarded as the mother tongue of their speakers somehow. Even though their general and official language is Persian, but every region's mother tongue is their dialect, which is heard in the beginning of speaking and, as a result, is learnt. Gilaki dialect is among the popular Iranian dialects .

Guilan's dialects are divided into two branches with respect to their geographical location: the Eastern Guilan's dialect or east of Sefid-rud or, in the speech of Guilani people, Gilaki of Bieh pish such as Lahijan, Langroud, Rudsar, Eshkevar Paeen, and related areas; and Western Guilan's dialect or west of Sefid-rud or, in the speech of Guilani people, Gilaki of Bieh pas such as Anzali, Some'e Sara, Fuman, Rasht and related areas. In Rudsar Township, the dialect of Eastern Guilan is spoken. In this paper, the syntactic structure of the sentence, which leads to its understanding, in Rudsari dialect is investigated, and its components are analyzed using examples. The result of this study is the accurate understanding of sentence components through which we can significantly become familiar with the traditions, beliefs, and cultural-social conditions of its speakers. In addition, by providing the necessary material for historical-comparative studies, especially in the reconstruction of the ancient forms, significant help can be given to the understanding of the sense of proper nouns and the compilation of a derivational dictionary of the Persian Language .

Key words: syntactic structure; sentence components; Rudsari dialect.

مقدمه

گسترده‌گی و پهنآوری سرزمین ایران و گوناگونی اقوام ایرانی سبب پیدایی گویش‌ها و لهجه‌های بی-شماری شده است، گویش‌هایی که در مناطق مختلف ایران پراکنده‌اند و گویشوران متعددی به آن سخن می‌گویند. البته این چندزبانی و چندگویشی ویژه ایران نیست بلکه بیشتر کشورهای جهان دارای بیش از یک زبان و گویش و لهجه‌اند و جامعه‌ای یک‌زبانه به شمار نمی‌روند. و این موضوع بستگی مستقیمی به پیشینه یک کشور، پهنآوری، تاریخ و تمدن و فرهنگ آن در گستره زمان، تاخت‌وتازها و مهاجرت‌ها و جز آن دارد (رضائی باغبیدی، 1388: 179). بدیهی است که گویش‌ها در واقع به‌نوعی زبان مادری گویشور محسوب می‌شود و هر چند زبان کلی و رسمی آنها، زبان فارسی است، اما گویش هر منطقه زبان مادری مردمان آن اقلیم است که از آغاز سخن‌گویی آن را می‌شنوند در نتیجه می‌آموزند. گویش گیلکی یکی از گویش‌های پرگوینده زبان‌های ایرانی است. این گویش از گویش‌های ناحیه حاشیه دریای خزر و از شاخه زبان‌ها و گویش‌های ایرانی نو غربی است.

دسته‌بندی گویش‌های حاشیه دریای خزر به شرح زیر است:

الف) گویش‌های گیلکی شامل رشتی، لاهیجانی، لنگرودی، ماچیانی و جز آن.

ب) گویش‌های مازندرانی شامل بابل، ساروی، شهمیرزادی، طبری قدیم، گرگانی قدیم و جز آن.

ج) گویش‌های منطقه سمنان شامل افتری، بیابانکی، سُرخ‌های، سمنانی، سنگسری، لاسگردی و جز آن (همان‌جا).

گویش گیلکی یکی از گویش‌های رایج در استان گیلان است. به سبب مهاجرت و سکنی گزیدن اقوام و طوایف گوناگون به این استان گویش‌های غیرگیلکی نیز به این استان راه یافته است که شماری به‌مرور تحت تأثیر جامعه میزبان متروک شده اما شماری هویت خود را حفظ کرده و گویشوران خاص خود را دارد و نیز تأثیراتی بر گویش‌های گیلکی گذاشته و از آن گرفته است. گویش‌های غیرگیلکی استان گیلان عبارت‌اند از: گونه‌های غیرگیلکی از گروه زبان‌های کرانه‌خزر که در بالا گفته شد و گونه ترکی آذری (جهانگیری، 2003: 22). ارانسکی به نقل از و. کیگر گویش گیلکی را به‌طور کلی از لهجه‌های نواحی مجاور دریای خزر می‌داند (ارانسکی، 1358: 317).

گویش‌های گیلان از نظر جغرافیایی به دو شاخه جدا از هم تقسیم می‌شوند. گویش شرق گیلان یا شرق سفیدرود و به زبان مردم گیلان، گیلکی بیه‌پیش مانند لاهیجان، لنگرود، رودسر، اشکور پایین و جز آن؛ و گویش غرب گیلان یا غرب سفیدرود و به زبان مردم گیلان، گیلکی بیه‌پس مانند انزلی، صومعه‌سرا، فومن، رشت و جز آن.

گیلکی سه گونه عمده دارد که عبارت است:

1- گیلکی لاهیجان (بیه‌پیش) در منطقه‌ای محدود از شمال به دریای خزر از جنوب به بلندی‌های سیاهکل، از غرب به آستانه و حسن‌کیاده تا مرزهای کوچصفهان و از شرق به لنگرود و رودسر که به‌تدریج با گویش مازندرانی می‌آمیزد.

2- گیلکی رشت (بیه‌پس) که در رشت، خام، بندرانزلی، فومن و شفت به آن سخن می‌گویند.

3- گونه گالشی که مردم نواحی کوهستانی لاهیجان به آن سخن می‌گویند.

اما گونه‌های غیرگیلکی رایج در گیلان از گروه زبان‌های کرانه‌خزر:

1- تالشی در تالش، دولاب، ماسال، شاندرمن، اسالم و ماسوله.

2- تاتی در چند آبادی در رودبار زیتون، فاراب، عمارلو و بخش‌هایی در غرب، جنوب غرب و شمال غرب.

3- کرمانجی. از گونه‌های کردی است که کردهای مهاجر گیلان در بخش فاراب و عمارلو به آن سخن می‌گویند.

4- زبان خاص کولی‌های گیلان و گویش گاومیش‌زبانان که به گونه‌ای از کردی مایه می‌گیرد.

درباره بررسی و مطالعه گویش‌های گیلکی و دسته‌بندی آن‌ها قبل از همه این مستشرقان روسی بودند که توانستند پژوهش‌های ارزشمند و گران‌سنگی انجام دهند که در این میان می‌توان به چند تن از این بزرگان از جمله ایلیا نیکولایویچ، سوکولوا، زاوایالوا، پاخالینا، نیکتین، ملگونف، راستارگویوا، کریموا، پیری‌کو و دیگران نام برد. در باره این محققان بزرگ و آپارشان در باره گویش‌های گیلکی باید در رساله‌ای جداگانه سخن گفت.

گویش گیلکی رودسر

یکی از گویش‌های گیلکی و از گویش‌های رایج در شرق استان گیلان یعنی از دسته بیه‌پیش است. به این گویش در شهرستان رودسر سخن گفته می‌شود. گویش چهار بخش شهرستان رودسر یعنی مرکزی، چابکسر، رحیم‌آباد و کلاچای و بخش‌های بیلاقات و حتی شهرهای کناری برای گویشوران قابل فهم است و تفاوت آن عمدتاً در اندک اختلافات آوایی و در تکیه است. از این‌رو گویش این مناطق در قیاس با گویش‌های دیگر و زبان فارسی گویش محسوب می‌شود و در قیاس با رودسری لهجه به حساب می‌آید بنا بر این، گویش‌های چابکسری، رحیم‌آبادی و کلاچایی همگی گونه‌ای و لهجه‌ای از گویش رودسری‌اند. و اساس واژگان قاموسی و صرف و نحو آنها همگی یکسان است و فقط اندکی اختلاف در آواها و تلفظ‌ها و تکیه مشاهده می‌شود و البته اختلاف در تکیه نیز ممیز معنا نمی‌شود.

نحو عبارت است از آن بخش از دستور زبان که ساخت «گروه» و جمله را بررسی و چگونگی پیوند میان واژه‌ها و تولید ساخت‌های بزرگ‌تر از واژه یعنی گروه و جمله را مشخص می‌کند (افراشی، 1389: 106).

شناخت ساختار نحوی جمله به فهمیدن جمله منجر می‌شود و در واقع از طریق شناخت قواعد و ساخت نحوی جمله می‌توان به معنا و مفهوم آن رسید چرا که نحو ساخت جمله و جایگاه اجزای آن را بررسی می‌کند.

نحو میان آوا و معنا رابطه برقرار می‌کند و با اینکه قواعد نحوی محدودند اما پیکره بی‌نهایت جمله‌ها را پدید می‌آورند و با شناخت این قواعد است که می‌توان جمله درست دستوری را از جمله نادرست باز شناخت (ابومحسوب، 1375: 21).

در بالا ذکر کردیم که نحو چگونگی تشکیل گروه و جمله را بررسی می‌کند، از این رو در آغاز این بخش درباره گروه و انواع گروه در زبان فارسی توضیحی داده و سپس به توضیح و ذکر نمونه‌ها در گویش مورد بحث می‌پردازیم.

گروه

گروه عبارت است از آن واحد زبانی که از یک کلمه یا بیشتر ساخته شده است و در ساختمان جمله به کار می‌رود (باطنی، 1374: 115). و یا به تعبیری اگر اسم و صفت و فعل از پیوستن بیش از دو واژه پدید آید، معمولاً آن را گروه اسمی و وصفی و فعلی می‌خوانند (مقرب، 137: 9).

گروه بزرگتر از واژه و کوچکتر از جمله است یعنی حد فاصلی است میان واژه و جمله و اجزای تشکیل‌دهنده گروه با هم ارتباط نحوی دارند.

هر چند به تعبیری گروه وصفی خود جزئی از گروه اسمی است (برای اطلاعات بیشتر نک: افراشی، 1389: 132).

انواع گروه

گروه‌های فارسی سه دسته‌اند: گروه فعلی، گروه اسمی و «گروه قیدی³» و از میان واژه‌های سازنده گروه یک واژه «هسته⁴» و واژه یا واژه‌های دیگر «وابسته⁵» محسوب می‌شوند (برای اطلاع بیشتر نک: باطنی، 1374: 110 و افراشی، 1389: 119).

گروه فعلی

کلمه یا گروهی از کلمات است که هسته آنها یک فعل است و اجزای دیگر وابسته آن هستند (صادقی و ارژنگ، 2536: 29)، اجزای سازنده یا وابسته‌های گروهی فعلی عبارتند از: گروه «حرف اضافه-ای¹»، «گروه قیدی²» و «گروه فعلی²» (افراشی، 1389: 131).

گروه اسمی

گروهی از کلمات که هسته آنها یک اسم یا ضمیر است و اجزای دیگر وابسته آن هستند (صادقی و ارژنگ، 2536: 89). اجزای سازنده یا وابسته‌های گروه اسمی عبارتند از: اسم، صفت، ضمیر، نشانه‌ها و نکره و اضافه (افراشی، 1389: 122).

گروه قیدی

گروهی از کلمات که هسته آنها یک قید است و اجزای دیگر وابسته آن هستند (همان، 118)، اجزای سازنده یا وابسته‌های گروه قیدی را به تفصیل در بخش قید توضیح دادیم.

انواع گروه در گویش گیلکی رودسر

در این گویش، گروه همانند فارسی سه دسته است: فعلی، اسمی و قیدی که در ادامه به توضیح و ذکر نمونه‌های آن می‌پردازیم.

گروه فعلی در گویش گیلکی رودسر

گروه فعلی یعنی هسته و وابسته‌های آن در جایگاه فعل جمله قرار می‌گیرند و نقش فعل یا اسناد را دارند. همانند:

tu bowti bi	تو گفته بودی
'ušon bušo bun	آنها رفته بودند
hasan xənə boxusə	حسن باید بخوابد
tu xani budoni	تو باید بدانی

درباره ساخت فعل و انواع آن در بخش صرف توضیح دادیم.

گروه اسمی در گویش گیلکی رودسر

گروه اسمی دارای عناصر زیر است: یک هسته یا بیشتر که همان اسم یا ضمیر است. دو: یک وابسته یا بیشتر که یا پیشرواند یعنی پیش از هسته می‌آیند و یا پیرواند یعنی پس از هسته می‌آیند و اسم، ضمیر یا صفت‌اند. سه: نشانه وابستگی یعنی [e] و گونه‌هایش که گاه نیز حذف می‌شود.

الف) وابسته‌های پیشرو در گویش رودسر: (یک مضاف‌الیه اسمی)

fundoq bāq	باغ فندق	kamar-ə mo:rə	مهرة كمر
hasan-e lag	پای حسن	kal-ə xāk	خاکستر اجاق

وابسته‌های پیشرو در مثال‌های بالا: فندق، کمر، در و خاکستر هستند که همراه با نشانه اضافه [e] که گاهی در محیط آوایی به [ə] تبدیل شده پیش از هسته یعنی باغ، مهره، آستانه و اجاق قرار گرفته‌اند.

دو) مضاف‌الیه ضمیری

ami-xonə	خانه ما	un-e za:k	بچه او
mi-das	دست من	ti-var	کنار تو

وابسته‌های پیشرو در مثال‌های اخیر ما، او، من و تو هستند که همراه با نشانه وابستگی یعنی [e] پیش از هسته یعنی خانه، دست، بچه و کنار قرار گرفته‌اند.

سه) صفت قاموسی

kuče lāku	دختر کوچک	siyā angur	انگور سیاه
pilo xāxor	خواهر بزرگ	naresə mivə	میوه کال

وابسته‌های پیشرو در مثال‌های اخیر، صفت‌های کوچک، بزرگ، سیاه و کال هستند که پیش از هسته یعنی دختر، خواهر، انگور و میوه آمده‌اند.

مشاهده می‌کنید که در گروه [siyā angur] نشانه اضافه [e] به دلیل ختم واژه [siyā] به واکه [a] حذف شده است چرا که همنشینی دو واکه در ساختمان هجایی زبان فارسی وجود ندارد.

چهار) صفت دستوری

شامل صفات اشاره یا پرسشی یا مبهم یا تعجبی یا عددی است.

u dār	آن درخت	i zanakə	این زن
ku konduj	کدام کندوج	har čī	هر چیز
če lākui	چه دختری!	suttə kilobij	سه تا ماهی‌تابه

در مثال‌های اخیر، وابسته‌های پیشرو [u]، [ku]، [če]، [i]، [har] و [suttə] هستند که پیش از هسته‌های خود یعنی [dār]، [konduj]، [lākui]، [zanakə]، [či] و [kilobij] آمده‌اند.

ب) وابسته‌های پیرو در گویش گیلکی رودسر

تعداد وابسته‌های پیرو در این گویش اندک است زیرا برخلاف فارسی، غالباً مضاف‌الیه و صفت پیش از مضاف یا موصوف می‌آید و فقط در اندک مواردی به سیاق فارسی مضاف‌الیه و صفت پس از هسته قرار گرفته‌اند. همانند:

limu širin	لیموشیرین
tufangə	تفنگ سرپر
sarpur	

گروه قیدی در گویش گیلکی رودسر

یک: اسم، ضمیر یا گروه اسمی که در ساختمان جمله نقش قیدی دارند و با حرف اضافه یا بدون حرف اضافه می‌آیند.

bobur bāqə	بیر داخل باغ
me:n	
mi var nay.	در نزد من است.
'ušān ti hamrə	آنها با تو می‌آیند.
hanan.	

دو: هر واژه یا گروهی که ذاتاً یا مفهوماً قید است و یا در جایگاه قیدی می‌نشیند.

جمله و اجزای آن

جمله، کلامی است که پیام کاملی را برساند و از نظر ساخت ممکن است از یک یا چند واژه ساخته شود و دست‌کم دارای یک فعل باشد و گاه نیز ممکن است فعلی نداشته باشد (حقوق‌شناس و همکاران، 1385: 17).

هر جمله می‌تواند دارای اجزای زیر باشد یا نباشد که هر یک از این اجزا جایگاه ویژه خود را دارند. اجزای جمله عبارتند از: نهاد، فعل، مسند، مفعول، متمم، تمیز، مضاف‌الیه، صفت، قید (برای اطلاع بیشتر نک: انوری و گیوی، 1385: 304 و 305).

جمله و اجزای آن در گویش گیلکی رودسر

اجزای جمله در این گویش غالباً همانند فارسی است. همانند:
کرمو است.

kermu-ə
فعل متمم

xeyli — خیلی سیاه است.
siyāy-ə
فعل صفت متمم

qašang libāsə لباس زیبا خریدم.
bihəm.
فعل مفعول

to illam unə تو حتماً او را می-
xani? خواهی؟
فعل مفعول قید فاعل

gir-yə bowtəm. گریه کردم.
فعل متمم

'u bāq mahsulə آن باغ محصولات
behtare. بهتری دارد.
فعل گروه صفتی مسندالیه

جمله از نظر فعل

جمله از نظر فعل سه گونه است: فعلی، اسنادی، بی‌فعل.
یک: جمله فعلی: آن است که از نهاد و فعل تام ساخته شده است. همانند: برنج‌ها رسیدند.
bəranjon beresen.
فعل تام که بیشترین فعل‌های زبان است فعلی است که بر انجام یا عدم انجام کاری دلالت می‌کند.

دو: جمله اسنادی: آن است که از نهاد، مسند و فعل ربطی یا اسنادی ساخته شده است. همانند: هوا گرم است.
فعل ربطی یا اسنادی آن است معنی کاملی ندارد و فقط برای اثبات یا نفی و نسبت دادن کیفیت و صفتی به نهاد جمله به کار می‌رود و معنی آن با آوردن صفت یا واژه‌ای دیگر کامل می‌شود. (برای اطلاع بیشتر نک: انوری و گیوی، 68).

سه: جمله بی‌فعل: آن است که در ظاهر فعل ندارد و فعل آن در ژرف‌ساخت جمله است. همانند:
صبح‌به‌خیر.

فعل‌های اسنادی در گویش گیلکی رودسر

یک: «بودن» [bo:n]
دو: «بودن در» [do bo:n]
سه: «هستن» [hisən]

جمله با فعل اسنادی در گویش گیلکی رودسر

اجزای جمله‌های اسنادی یعنی جمله‌های دارای این نوع فعل، مسندالیه، مسند و رابطه نام دارند. مسند کیفیت یا صفتی است که به وسیله فعل رابطه یا اسنادی به مسندالیه نسبت داده می‌شود و جایگاه آن را، متمم، قید یا گروه قیدی اشغال می‌کند. جایگاه مسندالیه نیز توسط اسم، ضمیر یا گروه اسمی اشغال می‌شود.

'unə rang siyā
babu. _____
رنگ او سیاه شد.
رابطه مسند (متمم) مسندالیه (گروه اسمی)

'un mimār-
mardə. _____
او شوهر مادر من است.
رابطه مسند (متمم) مسندالیه (ضمیر)

karkon lo:nə me:n
neysan _____
مرغ‌ها در لانه
نیستند.
رابطه مسند (قید) مسندالیه (اسم)

gusfand 'āqolə me:n
hisay. _____
گوسفند در آغل
است.
رابطه مسند (قید) مسندالیه (اسم)

تطابق فاعل با فعل از نظر شخص و شمار

در این گویش هم فاعل جاندار و هم فاعل بی‌جان، از نظر شخص و شمار همانند فارسی، با فعل مطابقت می‌کند. یعنی فاعل یا مسندالیه مفرد با فعل مفرد و فاعل یا مسندالیه جمع با فعل جمع می‌آید.

gāvon buman. _____
گاوها آمدند.

malā boššu. _____
دریانورد رفت.

bəranjon bərase:n. _____
برنج‌ها رسیدند. (خوشه
زدند)

gamaj baškas. _____
گمج شکست.

mi bərar madrəsə
našunə. _____
برادرم به مدرسه نمی‌رود.

انواع مفعول

مفعول به اسم، ضمیر یا گروه اسمی گفته می‌شود که کاربرد آن واقع می‌شود و معنی جمله را تمام می‌کند. مفعول همراه فعل متعدی می‌آید و با توجه به رابطه‌ای که با فعل دارد دو نوع است: بی‌واسطه یا مستقیم، با واسطه یا غیرمستقیم. مفعول بی‌واسطه یا مستقیم آن است که فعل بر آن واقع می‌شود و نشانه آن حرف اضافه «را» است که پس از آن می‌آید و گاهی ممکن است نیاید. و مفعول باواسطه یا غیرمستقیم آن است که پذیرنده عمل فعل است یعنی فعل برای آن انجام می‌شود یا نتیجه آن به فعل می‌رسد و نشانه آن، وجود یک حرف اضافه پیش از آن است (برای اطلاع بیشتر نک: انوری و گیوی، 1385: 116 و حق‌شناس و همکاران، 1385: 138).

مفعول در گویش گیلکی رودسر

در این گویش مفعول همانند فارسی دو نوع است بی‌واسطه یا مستقیم و باواسطه یا غیرمستقیم. نشانه مفعول بی‌واسطه، حرف اضافه

[[r)e] است که ممکن است همراه مفعول نیاید. [r)e] در این گویش برابر «را»، «از» و «به» فارسی است. همانند:

tə rə bideṁ.	شما را	unə hagir	آن را بگیر.
mi pe:rə ji	از پدرم	tə rə	به تو می‌گویم.
hagir.	بگیر.	gunam.	
yə livon 'āb marə hadi.			یک لیوان آب به من بده

mi mardayə dust danam.	شوهرم را دوست دارم.
tangə pač'in donkonəm.	دامن تنگ نمی‌پوشم.
mu xodam 'unə bijārə me:n	من خودم او را در بیجار
bedem.	دیدم.

و نشانه مفعول باواسطه در این گویش، یک حرف اضافه است که پیش یا پس از مفعول می‌آید. همانند:

ti vasə haginəm.	برای تو می‌خرم.
gamajə mi ji hagir.	دیگ را از من بگیر.
məhe yəksənbeḅāzār me:n be-	ماهی را از یکشنبه‌بازار
hem.	خریدم.
umidvaram unə vasə butonəm	امیدوار بتوانم برایش
kari bokunəm.	کاری بکنم.

گاهی حرف اضافه [[r)e] یعنی نشانه مفعول بی‌واسطه، بیش از یک بار در جمله می‌آید، در این صورت، هر دو نوع مفعول را می‌سازد. اولی مفعول بی‌واسطه و دومی مفعول باواسطه است که اولی برابر «را» در فارسی. همانند:

'i za:ke sopordam be to.	این بچه را به تو می‌سپارم.
kitābon marə hadi.	کتاب‌ها را به من بده.
qazā ti vasen pučenam.	غذا را برای تو می‌پزم.

انواع جمله از نظر تعداد فعل

جمله از نظر ساختمان و تعداد فعل دوگونه است: ساده یا «بند»، مرکب یا «آمیخته».

جمله ساده

جمله ساده آن است که همراه اجزای دیگر آن فقط یک فعل به کار رفته و جمله مرکب آن است که همراه اجزای دیگر آن، بیش از یک فعل یا به تعبیری دیگر فعل تصریف‌شده، به کار رفته است. (برای اطلاع بیشتر در این باره نک: انوری و گیوی، 1385: 309؛ حق‌شناس و همکاران، 1385: 185).

جمله مرکب

جمله مرکب دو دسته است: مرکب همپایه و مرکب ناهمپایه. جمله مرکب همپایه از پیوند دو یا چند بند یا جمله اصلی یا مستقل تشکیل می‌شود. که به هریک از این جمله‌ها، جمله پایه گفته می‌شود که همگی هسته‌اند و می‌توانند به تنهایی به کار روند. این جمله‌های همپایه با یکی از حروف عطف یا

حروف ربط همپایگی همانند «و»، «ولی»، «یا» و جز آن به همدیگر مربوط می‌شوند که اگر از بین جمله‌ها حذف گردند، هر جمله معنی مستقلی دارد و از نظر نحوی پیوندی با هم ندارند. جمله مرکب ناهمپایه از یک جمله پایه و اصلی که هسته است و یک یا چند جمله وابسته که می‌توانند نقش‌های وصفی، مفعولی یا قیدی بپذیرند، تشکیل می‌شود. جمله‌های اصلی و مستقل در جمله‌های مرکب «پایه» و جمله‌های وابسته «پیرو» نام دارند. در جلوی جمله وابسته، معمولاً یکی از حروف ربط ناهمپایگی به کار می‌رود. همانند: تا، اگر، چون، جایی‌که و جز آن. (برای اطلاع بیشتر نک: مشکوة‌الدینی، 1379: 100 و 101؛ حق‌شناس و همکاران، 1385: 186 تا 189).

جمله ساده در گویش گیلکی رودسر

bijārə beranjə bebim. زمین شالی را درو کردم.
māyene bebordam bāzār. ماهی‌ها را به بازار بردم.

جمله مرکب در گویش گیلکی رودسر

یک: مرکب همپایه

mu šimi xonə hanəm vali من به خانه شما می‌آیم ولی ناهار نمی‌مانم.
nāhār neysanam.

هسته هسته

'un 'ami xonə šišə beškəni 'āmu او شیشه خانه ما را شکست ما رفتیم شکایت کردیم.
bišem šekāyət bowtim.

هسته هسته

bumam 'inə mi hamrə boburdam. آمدم و او را با خودم بردم.
هسته هسته

mi pā gir bogud zamin boxordəm. پیام گیر کرد و زمین خوردم.
هسته هسته

'imšow xanam bošum ša:r kə mi bərərə beynam.

هسته هسته

همین امشب باید خودم را به شهر برسانم، برای این‌که برادرم را ببینم.

xonə xosenə می‌خورد و می‌خوابد.
هسته هسته

دو: مرکب ناهمپایه

ذکر کردیم که بند وابسته در این نوع جمله مرکب، می‌تواند نقش‌های وصفی، مفعولی یا قیدی بپذیرد. از این‌رو جمله مرکب ناهمپایه را بخش‌بندی می‌کنیم:

(الف) بند توصیف‌کننده فاعل (مسندالیه)، مفعول یا قید.

za:ki kə giryə kunə 'inə gursənə hisə. بچه‌ای که گریه می‌کند، گرسنه است.

'i qazāyi kə xonə 'inə 'azyat konə. این غذایی که می‌خورد ضرر دارد.

mi kučə lāku ke xotə bu 'inə mučə دختر کوچکم را که خواب بود، بوسیدم.
bezam.

بندهای وصفی در جملات اخیر، دارای حرف ربط «که» هستند.

(ب) بند وابسته مفعولی:

gunan kə ruzi da sa't kar konə.

مفعول

می‌گویند که روزی ده ساعت کار می‌کند.

'umidvaram 'unə vasə butonəm kari
bokunəm.

مفعول

امیدوارم بتوانم برایش کاری بکنم.

harči xāni ti pe:r ti vase hinə.

مفعول

هرچه خواهی، پدرت برایت می‌خرد.

har ja šo:m hoseyn bərarə mi hamrə
bordam.

مفعول

هرجا می‌رفتم، برادر حسین را با خود
می‌بردم.

(ج) بند وابسته قیدی:

dišow naxutəm čon dars daštam.

دیشب خوابیدم چون درس داشتم.

mivan xarāb 'ābon barāinkə načəbim.

میوه‌ها خراب شدند برای اینکه آنها را
نچیدیم

'andi qazā boxordam mi del dard
bagit.

این قدر غذا خوردم، دلم درد گرفت.

نشانه‌های قیدی در جملات اخیر «چون»، «برای اینکه» و مکث است.

جمله شرطی

جمله شرطی نوعی جمله مرکب ناهمپایه است که بیشتر به صورت غیرمستقل یعنی پیرو به کار می‌رود و حرف ربط آن «اگر» است. اگر جمله شرطی در زمان حال یا آینده واقع شود، «شرط ممکن» و اگر در زمان گذشته واقع شود «شرط غیرممکن» نام دارد. جمله شرطی از انواع جمله‌های التزامی است. و در واقع از تردید و تمایل گوینده برای انجام دادن یا انجام ندادن کاری سخن می‌گوید (برای اطلاع بیشتر نک: حق‌شناس و همکاران: 1385: 18)

agar bejāyə uhamə sobučkə yəxurday 'aš buxordəbi 'alon tihāl
xubā bu.

اگر به جای آن همه تخمه آفتابگردان، مقداری آش خوردی بودی الآن حالت بهتر شده بود.

'agar zud bišəbim hatman 'unə
bərase bim.

اگر زود رفته بودیم حتماً به او رسیده بودیم.

'agar bāron bebarestebi dāron xošk
nabonābon.

اگر باران می‌بارید، درخت‌ها خشک نمی-
شدند.

'agar bāron bebarə mahsulə xubi
dənim.

اگر باران ببارد، محصولات خوبی داریم.

mu 'agar 'in kārə bowtu bum harči ti dil xānə mara bogu.

اگر من این کار را کرده باشم، حق داری هرچه دلت می‌خواهد بگویی.

انواع جمله از نظر وجه

عنصر وجه صورتی است از فعل که به قطعی بودن، غیرقطعی بودن و یا امری بودن مفهوم جمله از نظر گوینده اشاره می‌کند (ارژنگ و صادقی، 1359: 6؛ مشکوة‌الدینی، 1379(ب): 66).

فعل در زبان فارسی امروز سه وجه دارد: اخباری، التزامی و امری.

الف) وجه اخباری: در وجه اخباری گوینده وقوع فعل را حتمی می‌داند: پرویز آمد.

ب) وجه التزامی: در وجه التزامی، گوینده انجام عملی را ممکن یا محتمل یا مشروط می‌داند. و نیز ممکن است دعا، امید، آرزو و میل را برساند و یا فرمان، توصیه و خواهشی را بیان کند.

ج) وجه امری: در وجه امری منظور گوینده، اراده فرمان یا توصیه یا خواهش است (ارژنگ و صادقی، 1359: 6).

انواع جمله از نظر وجه در گویش گیلکی رودسر

در این گویش، همانند فارسی جمله از نظر وجه سه دسته است: خبری، التزامی و امری.

الف) وجه یا جمله اخباری

čirāq divārə var nəy.

چراغ کنار دیوار است.

gusfand 'āqolə me:n

گوسفند در آغل است.

hisəy.

diruz yə kilo barənj

دیروز یک کیلو برنج خریدم.

behem.

ب) وجه یا جمله التزامی

'agar zu: bišebim hatman

اگر زود رفته بودیم، حتماً به او

'unə bərasebim.

رسیده بودیم.

mi dil xanə tu 'erə beysi.

دل من می‌خواهد که تو اینجا بمانی.

xudabeyāmorz 'ādamə

خدایامرز آدم باانصافی بود.

bāensāfi bu.

šayad i kitābə bedərəm.

شاید این کتاب را داشته باشم.

ج) وجه یا جمله امری

'imšow faqat 'aš buxor.

امشب فقط آش بخور.

yə livon 'āb marə hadi.

یک لیوان آب به من بده.

انواع جمله از نظر مفهوم و چگونگی بیان

شماری از دستورنویسان جمله را از نظر شیوة بیان و چگونگی ارائه پیام به چهار دسته تقسیم می‌کنند: خبری، پرسشی، عاطفی، امری. جمله خبری و امری را در بخش اخیر شرح دادیم. در این بخش جمله پرسشی و عاطفی را توضیح و سپس مواردی را از گویش گیلکی رودسر ذکر می‌کنیم.

جمله پرسشی

جمله پرسشی آن است که در آن درباره امری پرسیده می‌شود. همانند:

'i qašanq pira:nə korə ji

این پیراهن قشنگ را از کجا

behi?

خریدی؟

ti rikə key 'az madrəsə

پسرت کی از مدرسه به خانه

xonə hanə?

می‌آید؟

čaqaq pul ti hamrə bardi?

چهقدر پول با خودت آوردی؟

جمله عاطفی

جمله عاطفی آن است که با آن یکی از عواطف خود همانند تعجب، تمنی، خشم و جز آن را بیان می‌داریم. همانند:

če čizāyə qašangi 'erə nay!
če ruzə xubi!
'i gulābi če qad xošmazay!

چه چیزهای قشنگی اینجاست!
چه روز خوبی!
این گلایی چه خوشمزه است!

انواع جمله از نظر آهنگ

در این گویش جمله از نظر آهنگ، با سه شیوه بیان می‌شود: جمله با آهنگ خیزان، جمله با آهنگ افتان، جمله با آهنگ خیزان افتان.

یک: خیزان

جمله‌های پرسشی بدون کلمه پرسشی همراه با کلمه پرسشی «آیا» با آهنگ خیزان ادا می‌شوند. همانند:

xeyāl ko:ni ti ji təršanəm?
خیال می‌کنی که از تو می-
ترسم؟
(ʿayā) mahi beyti?
آیا ماهی صید کردی؟

دو: افتادن

جمله‌های خبری، امری، التزامی (به جز جمله‌های پرسشی) و پرسشی همراه با کلمه پرسشی به جز «آیا» با آهنگ افتان ادا می‌شوند. همانند:

sibonə darə ji bəčen. سیب‌ها را از درخت چیدند.
darə dabus. در را ببند.
šayad i kitābə dāštə bum. شاید این کتاب را داشته باشم.
ki marə doxon sə? چه کسی مرا صدا کرد؟
čarə imruz madrəsə naši? چرا امروز مدرسه نرفتی؟
darə danabus. در را ببند.

سه: خیزان افتان

جمله‌های شرطی اگر همراه حرف ربط «اگر» باشند، معمولاً با آهنگ خیزان افتان ادا می‌شوند. همانند:

'agar 'alon bašim
hatman 'unə rəsim. اگر الآن برویم، حتماً به او می‌رسیم.

نتیجه

گردآوری و بررسی گویش‌های ایرانی فواید و نتایج مهمی دربر دارد؛ از جمله آن می‌توان به چگونگی دگرگونی آوایی، صرفی، نحوی، معنایی و واژگانی در طول زمان در مناطق مختلف آگاهی زیادی به دست آورد و از طریق آن می‌توان به آداب و رسوم، باورها و اوضاع فرهنگی و اجتماعی گویشوران به شناخت عمیق دست یافت و نیز می‌توان با فراهم آوردن مواد لازم برای مطالعات تطبیقی-تاریخی به‌ویژه در بازسازی صورت‌های کهن به شناخت مفهوم نام‌های خاص و تدوین فرهنگ اشتقاقی زبان فارسی کمک شایانی نمود؛ و مهم‌تر از همه این‌که، می‌توان به ثبت گویش‌های رو به زوال برای استفاده پژوهشگران آینده اقدام جدی نمود. گویش رودسری در این میان مستثنی نیست و استعداد و توانش زیادی در بررسی‌های زبان‌شناختی دارد.

منابع

1. ابومحبوب، احمد (1375)، *ساخت زبان فارسی*، نشر میترا، تهران.
2. ارانسکی، ای. ام. (1358) *مقدمه فقه‌اللغه ایرانی*، ترجمه کریم کشاورز، پیام، تهران.

3. ارژنگ، غلامرضا و علی‌اشرف صادقی (1359)، دستور سال چهارم آموزش متوسطه عمومی، فرهنگ و ادب، تهران.
4. افراسی، آریتا (1389)، ساخت زبان فارسی، انتشارات سمت، تهران.
5. انوری، حسن (1382)، فرهنگ فشرده سخن (دو جلدی)، سخن، تهران.
6. حسن احمدی گیوی (1385)، دستور زبان فارسی 2، انتشارات فاطمی، تهران، چاپ بیست‌وپنجم.
7. باطنی، محمدرضا (1374)، توصیف ساختمان دستوری زبان فارسی بر بنیاد یک نظریه عمومی زبان، انتشارات امیرکبیر، تهران، چاپ هفتم.
8. جهانگیری، نادر (2003 م)، گویش گیلکی لاهیجان، studia culturae islamica no. 74(1).
9. حق‌شناس، علی‌محمد و همکاران (1385)، دستور زبان فارسی ویژه دوره کاردانی به کارشناسی زبان و ادبیات فارسی تربیت معلم، دانشگاه تهران؛ تهران.
10. رضائی باغبیدی، حسن (1388)، تاریخ زبان‌های ایرانی، مرکز دایرةالمعارف بزرگ اسلامی، تهران، چاپ دوم.
12. صادقی، علی‌اشرف و غلامرضا ارژنگ (2536 شاهنشاهی)، دستور سال دوم آموزش متوسطه عمومی، فرهنگ و ادب، تهران.
13. مشکوة‌الدینی، مهدی (1379) (ب)، دستور زبان فارسی بر پایه نظریه گشتاری، ویرایش دوم، دانشگاه فردوسی مشهد، مشهد.
14. مقربی، مصطفی (1372)، ترکیب در زبان فارسی، انتشارات توس، تهران.

گویش گیلکی تنکابنی و تاثیر پذیری آن از گیلکی شرق گیلان و گویش های دیگر

دکتر عباس پناهی
پژوهشکده ی گیلان شناسی، دانشگاه گیلان
رشت، ایران
دکتر مریم شادمحمدی
عضو هیات علمی دانشگاه آزاد چالوس
چالوس، ایران

Summary. Tonekabon is a western township of Mazandaran Province. It was not long times ago, however, that it was one of the important eastern areas of Guilan from oldest historical eras until Qajar era. Due to such a geographical closeness and national similarities, this territory has been under the influence of Gilaki culture and language to the extent that today the Tonekaboni dialect is called the Gilaki dialect too. This matter is referred in historical and geographical accounts as well. Nevertheless, the Gilaki phrases and terms of Eastern Tonekabon are different from those of Western areas of Tonekabon. For example, the vowels used by Eastern people are under the influence of Mazandarani, Kelardashti, and Kojoori dialects, yet in the villages and districts of Western Tonekabon as well as Ramsar, people's speech is more similar to the Eastern Guilan's dialect. On the other hand, the national structure of Tonekabon and its immigrant attractions has led to the non-Gilak people such as people of Alamut, Taleghan and other elevent immigrant groups of Tonekabon affecting Tonekabon's Gilaki dialect.

In the present study, the key question is that "Which dialects have affected Tonekaboni dialect?" as an answer to this question, we can set forth the hypothesis that despite being a branch of Gilaki dialect, Tonekabon's dialect has been under the influence of the immigrants of surrounding territories because of the immigrant attractive characteristics of the area. This study aimed to investigate the degree of influence from Gilaki and Mazandaran dialects on Tonekaboni dialect. Relying on field studies, interviews, and library explorations, the researchers attempted to explicate and analyze the study subject.

Key words: Guilan; Mazandaran; Tonekabon; Gilaki; Mazandarani.

تنکابن در حال حاضر یکی از شهرستان های غربی استان مازندران است. در حالی که در گذشته های نه چندان دور، یکی از مناطق مهم شرقی گیلان از قدیم ترین دوره های تاریخی تا عصر قاجار را تشکیل می داده است. این منطقه به جهت همین نزدیکی جغرافیایی و اشتراک های قومی تحت تاثیر فرهنگ و زبان گیلکی بوده است. به طوری که امروزه به گویش مردم تنکابن، گویش گیلکی گفته می شود. در منابع تاریخی و جغرافیایی نیز به این نکته اشاره شده است. اما ترکیب ها و اصطلاحات گیلکی در تنکابن از شرق به غرب متفاوت است به طوری که مصوت های مورد استفاده مردم شرقی تنکابن تحت تاثیر گویش مازندرانی، کلاردشتی و کجوری است در حالی که در روستا ها و بخش های غربی تنکابن و رامسر این لحن کلامی به گویش گیلان شرقی نزدیک تر است. از سوی دیگر بافت قومی تنکابن و مهاجر پذیری آن موجب شده است تا اقوام غیر گیلک نظیر؛ الموتی ها، طالقانی ها و سایر گروه های یازده گانه ی مهاجر به تنکابن گویش گیلکی تنکابن را تحت تاثیر خود قرار دهند. در پژوهش حاضر این پرسش کلیدی مطرح می شود که گویش تنکابنی تحت تاثیر کدام گویش ها است؟ در پاسخ به این پرسش می توان این فرضیه را مطرح کرد که؛ به جهت شرایط مهاجر پذیری این منطقه موجب شده است که تنکابن از نظر وابستگی گویشی با این که شاخه ای از گیلکی است، اما تحت تاثیر اقام مهاجر سرزمین های اطراف خود بوده است. هدف از انجام تحقیق، بررسی میزان تاثیر پذیری

گویش تنکابنی از گویش گیلکی و مازندرانی است. محققان در پژوهش حاضر سعی دارند تا با تکیه بر مطالعات میدانی، مصاحبه و مطالعات کتابخانه‌ای به تبیین و تحلیل موضوع مورد پژوهش بپردازند. وازگان کلیدی: گیلان، مازندران، تنکابن، گیلکی، مازندرانی.

مقدمه

تنکابن همواره در طول تاریخ پیوستگی‌های فرهنگی، جغرافیایی و قومی با مناطق شرقی گیلان داشت و این مساله موجب گشت تا هویت فرهنگی و زبانی آن پیرامون فرهنگ گیلکی مورد مطالعه قرار گیرد.

از نظر گزارش‌های تاریخی و جغرافیایی نیز تنکابن جزئی از قلمرو تاریخی و فرهنگی گیلان محسوب می‌شد. با استناد به گزارش‌های جغرافی‌نگاران نخستین اسلامی این مساله همواره در گزارش‌های آنان تأکید شده است. به طوری که مولف گمنام *حدودالعالم*، ابن حوقل، مقدسی و یاقوت حموی به این نکته اشاره دارند. (حدودالعالم، 1349: 119؛ ابن حوقل، 1363: 119؛ مقدسی، 1361: 517؛ حموی، 1390، ج 2: 209) برخی از سفرنامه‌نویسان روسی نظیر خودزکو و ملگونف نیز به پیوستگی زبانی و فرهنگی و تاریخی تنکابن با گیلان اشاره دارند. (خودزکو، 1389: 65؛ ملگونف، 1362: 87)

بررسی تاریخ زبان، بخش مهمی از تاریخ فرهنگی و اجتماعی هر کشور، منطقه یا قومی را تشکیل می‌دهد که مورد پژوهش تاریخی قرار می‌گیرند. بدیهی است که مطالعه تاریخ زبان ناگزیر باید مبتنی بر اسناد و مدارک موجود باشد. (خانلری، 1348: 249)

از آن جا که متأسفانه از گذشته تاریخی زبان مردم منطقه تنکابن و از سوی دیگر لهجه و گویش مردم این پهنه هیچ سند و مدرک معتبری در دسترس نمی‌باشد، به ناچار باید زبان این منطقه را به عنوان بخشی از تاریخ زبان فارسی دانست و روند آن را همزمان با زبان فارسی سپس در ذیل گویش شمال ایران بررسی کرد.

گویش تنکابنی و میزان تاثیر پذیری آن از گویش‌های دیگر

زبان فارسی که خود بخش مهمی از خانواده زبان‌های هند و اروپایی را تشکیل می‌دهد، دارای تاریخ چند هزار ساله است و در این زمان تحولاتی طولانی را پشت سر نهاده است که می‌توان آن را به دوره‌هایی کاملاً متمایز تقسیم کرد.

در یک تقسیم‌بندی بسیار کلی زبان فارسی به سه دوره ایران باستان، ایران میانه و فارسی دری تقسیم می‌شود. همچنان که پیشتر گفته شد - به دلیل فقدان اسناد و مدارک نمی‌توان زبان مردم منطقه را در دوره اول به طور دقیق مورد بررسی قرار داد، ولی ظاهراً زبان مردم تنکابن - که بهتر است گویش نامیده شود - بخشی از شعبه پهلوانیک است. متأسفانه فقدان اسناد و مدارک کافی پژوهش درباره تاریخ و ریشه‌شناسی گویش‌ها بسیار دشوار است. تنها با استناد به ریشه‌یابی واژه‌ها و علم زبان‌شناسی می‌توان به تحقیق در این زمینه پرداخت.

محققان تاریخ زبان فارسی زبانهای ایران میانه را به دو بخش پارسیک یا پارسی میانه و پهلوانیک تقسیم

می‌کنند. (همان: 250) پارسی گویش مردم جنوب غربی ایران و پهلوانیک به گویش شمالی گفته می‌شود.

منظور از گویش شمالی، گویش مردم نواحی شمال و شمال شرقی ایران (خراسان بزرگ) است. به تدریج دلایل گوناگون - از جمله به قدرت رسیدن سلسله‌هایی از نواحی جنوب و جنوب غربی - دو گویش پهلوانیک و پارسیک با هم ادغام شدند و در این ترکیب تازه، گویش پارسیک چیرگی بیشتری یافت.

زبان رسمی ایران در زمان ساسانیان همین گویش پارسیک بوده است که پهلوی خوانده می‌شد و به تدریج همه گویش‌های دیگر را تحت تاثیر قرار داد و خود نیز تحولاتی را در راستای ساده‌تر شدن، پشت سر نهاد. پس از حمله اعراب و تصرف ایران به دست آنان، دگرگونیها سرعت بسیاری یافت و با واژگان و اصطلاحات تازیان آمیخته شد و به ویژه با تغییر خط و نگارش، دگرگونی

چشمگیری پیدا کرد. تا آن جا که دوره ای جدید را در تاریخ زبان فارسی پدید آورد که فارسی دری نام گرفت.

زبان فارسی در این دوره بر حسب میزان تاثیر پذیری از زبان عربی در مناطق مختلف با گویش های گوناگون تکلم می شد تا آن که در قرن سوم و چهارم ه. ق ، به دلیل ظهور ادیبان بزرگی از سرزمین خراسان ، زبان این منطقه بر دیگر نواحی تسلط یافت.

به دلیل محصور بودن تنکابن در میان کوه های سر به فلک کشیده و ارتباط اندک مردم این منطقه با دیگر نقاط، گویش های این منطقه دارای سرعت تحول کمتری بوده اند. ناحیه شمال از دیر باز به دو بخش گیل و دیلم و مازندران (طبرستان) تقسیم می شد که هر کدام دارای ویژگی های فرهنگی و اجتماعی بخصوصی بودند و علیرغم همجواری، از هم متمایز بوده اند. تفاوت گویش مردم گیل و دیلم از نظر جغرافی نگاران دقیقی مانند ابن حوقل دور نمانده است. به طوری که بارتلد به نقل از او می نویسد؛ گیلان را به اسم جیلان یا دیلم می نامند که به دو قسمت منقسم می شده، جلگه و کوهستان. در قسمت جلگه بر ساحل دریا گیل ها و در کوهستان دیلمیان واقعی (الدیلم المحض) زندگی می کردند، در صفحه ای که متصل به دریا و مجاور طبرستان بود قسنت عمده سکنه را گیل ها تشکیل می دادند و به زبان مخصوصی که با زبان فارسی و ارانی و ارمنی فرق داشت سخن می راندند(بار تولد، 1358: 235)

تنکابن دقیقاً در میان این دو منطقه واقع شده است و همیشه به عنوان حلقه اتصال عمل کرده است و خود نیز تحت تاثیر فرهنگ دو طرف قرار داشت یکی از مستشرقین در این باره می گوید: گویش کنونی مردم این منطقه "ما بین گیلکی لا هیجانی و گویش مازندرانی" است. (بازن، 1367: 21)

بنابراین گویش مردم منطقه تنکابن خود به دو لهجه کوه و جلگه تقسیم می شود که تفاوت جغرافیایی، لهجه ها را نیز متفاوت ساخته است، در نتیجه لهجه نواحی کوهستانی تنکابن شرایط خاص خود را دارد، به طوری که لهجه دهستان جنت رودبار حتی با مناطق کوهستانی همجوار نظیر دوهزار، سه هزار و جواهرده نیز متفاوت است. این مناطق کوهستانی به جهت ارتباط های اقتصادی و فرهنگی بال مردم البرز جنوبی هم از آنها تاثیر پذیرفته و هم بر آنان تاثیر گذاشته اند. علاوه بر این مهاجرت های گسترده از البرز جنوبی به البرز شمالی موجب شده است تا بخش زیادی از فرهنگ زبانی و آداب و رسوم مناطق کوهستانی تنکابن و حتی بخش جلگه ای این پهنه نیز از آنان متأثر شود. ولی منطقه ی تنکابن بیش از هر نقطه ای از مناطق همجوار خود، بخش زیادی از گویش خود را از گیلانیان به عاریت گرفته اند و این نکته حتی در آداب و رسم و فرهنگ غذایی شان به وضوح قابل مشاهده است.

زبان مردم تنکابن ریشه های اصیل پهلوی دارد و به علت اینکه کمتر در معرض دگرگونی های زبانی آمیزش زبان های بیگانه قرار گرفته، مقدار زیادی از اصالت خود را حفظ کرده است. واژه های پهلوی را در مجاورت سکنه کوه نشین بیشتر می توان دید، زیرا همان طوری که آنان بنا به اقتضای وضع خاص اقلیمی کمتر از مردمان جلگه در معرض دست اندازی سیاسی و نظامی قرار می گرفتند، فرهنگ و زبان آنان نیز محفوظ تر بود.

چنانکه در بعضی روستاها با دقت کمی می توان لغات پهلوی را به مقدار فراوان در تکلم پیدا نمود. در شکل پذیری جدید تکمیل زبان در این مناطق وجود بعضی کلمات عربی به ویژه اختلاط عمیق فارسی دری مشهود است، ولی بافت اولیه و اصلی آن از پهلوی و طبری است که در سیر تکاملی خود به تناسب و مقتضیات گوناگون، واژه های مختلفی را پذیرفته است. مردم تنکابن در میان گیل و مازندرانی و حتی بیشتر طوایف ایران این امتیاز را دارند که صاحب غلظت لهجه نیستند. (یوسفی نیا، 1355 : 100)

مردم تنکابن گویش خود را گیلکی می نامند و این به دلیل تأثیر بسیار گویش مردم گیلان بر زبان این منطقه است که دلیل آن نیز مسلماً نزدیکی جغرافیایی تنکابن با گیلان و مهاجرت بسیار گیلانیان به این منطقه است؛ تفاوت بارز گویش گیلکی تنکابن با گویش گیلکی مناطق مرکزی گیلان در این نکته نهفته است که به قول رابینو آن تندی و سرعت تکلم گیلکی گیلان را در خود

ندارد. (رابینو، 1374: 23) رابینو درباره ی شیوه ی تکلم گیلکی در سرزمین گیلان معتقد است که در سراسر این سرزمین- به جز مناطق غربی آن که تالشی تکلم می کنند- دارای روشی تند و کم صدا تر از سایر مناطق ایران است. (همان) البته گویش تنکابنی از این امتیاز همسایگی با مازندران به خوبی بهره برداری کرده است. زیرا گویش مازندرانی نیز در ساخت زبان منطقه تنکابن تأثیر قابل ملاحظه ای داشته است و شاید قدمت این تأثیر را بتوان به دوران حکومت خاندان مرعشیان بر مازندران منتسب کرد به عنوان نمونه می توان به جشن " تیرماه سیزده" در مناطق کوهستانی تنکابن و رامسر فعلی اشاره نمود که اشعار امیری که در اصل مازندرانی است خوانده می شود. با آن که امیر شخصیتی اسطوره ای در فرهنگ مازندرانی است، اما اشعار آن در میان کوه نشینان تنکابن و شخصت در جشن تیر ماه سیزده - سیزده آبان - با آداب و رسوم خاصی خوانده می شود.

نکته مهم در گویش مردم منطقه تنکابن این است که از نفوذ گویش گیلکی به صورت یکنواخت در جهت شرق کاسته می شود و نرمی و روانی گویش مناطق شرقی مازندران بیشتر مشاهده می شود. نکته دیگر تفاوت نسبتاً زیاد در گویش مردم روستاها است که هر چند از یک ریشه اند ولی به شکل بارزی با یکدیگر تفاوت دارند. تفاوت گویش های مختلف در روستا های تنکابن در یکی از نخستین پژوهش های جغرافیایی ایران که زیر نظر دایره جغرافیایی ارتش ایران انجام شده، نیز از نظر دور نمانده است. (دایره جغرافیایی ارتش، 1329: ذیل تنکابن)

همچنانکه اشاره شد، موقعیت جغرافیایی منطقه تنکابن در ساختار زبانی مردم تأثیر قابل ملاحظه ای دارد. زیرا مردمان مناطق مذکور در گذشته به جهت دشواری مسافرت کمتر با یکدیگر ارتباط داشتند. از این رو تفاوت لهجه ها حتی با مناطق هم جوار محسوس است. به عنوان نمونه، لهجه منطقه جنت رودبار با جواهرده در حالیکه با هم روابط زیادی دارند اما باز هم تفاوت لهجه دارند. این تفاوت گویش ها به جهت شرایط جغرافیایی و نوع مناسب های اجتماعی و اقتصادی مردم این سامان است.

مردم بسیاری از نواحی کوهستانی نزدیک تنکابن و رامسر مانند الموت، طالقان، کلاردشت، و کجور، جواهرده، جنت رودبار در چند سده گذشته به جلگه تنکابن مهاجرت نمودند و در نواحی مختلف پراکنده شدند.

مردم این مناطق خود دارای گویش های ویژه ای بودند که بر اثر اقامت طولانی با گویش اصلی تنکابن آمیخته شده است و از هم تأثیر چشم گیری پذیرفته اند. و این عامل می تواند یکی از علل تفاوت گویش و لهجه ها در نواحی مختلف منطقه باشد. به صورتی که بسیاری از واژگان و اصطلاحات ویژه منطقه از یاد رفته است و دیگر به کار نمی رود و معادل های فارسی جایگزین شده است.

بر روی هم این داد و ستدهای زبانی به غنای گویش تنکابنی کمک فراوانی نموده است؛ به صورتی که امروزه گویش کنونی تنکابن را می توان فراتر از دو گویش برجسته همجوار گیلکی و مازندرانی محسوب کرد.

نتیجه

گویش مردم تنکابن را در بین گویش های شمال ایران نمی توان به عنوان گویشی مستقل از گیلکی و مازندرانی به شمار آورد. زیرا تنکابن در منطقه ی بینابینی گیلان و مازندران واقع شده و از هر نظر از این دو منطقه تأثیر پذیرفته است. از سوی دیگر ارتباط نزدیک مناطق کوهستانی تنکابن با البرز مرکزی به ویژه الموت، طالقان و حتی رودبار نیز موجب پیوند های فرهنگی و زبانی زیادی شده است و این مسائل در مجموع موجب گشته تا گویش تنکابنی گویشی تلفیقی محسوب شود. با این حال به جهت پیوند های تاریخی طولانی تنکابن با گیلان که این نکته از نظر قومی و تاریخی بوده و تا دوره ی قاجار به طول انجامیده است، موجب شده تا گویش تنکابن به عنوان شاخه ای از گیلکی به شمار رود به طوری که امروزه در تقسیم بندی گویش ها، لهجه ی مردم این پهنه گیلکی محسوب گردد. این نکته از سده ی چهارم ه.ق از دید جغرافی نگاران نیز دور نمانده است. با این حال گیلکی تنکابنی تفاوت هایی با گیلکی گیلانی - شرق گیلان - دارد و این مساله به جهت همجواری با سایر سرزمین ها و ارتباط گسترده با آنان می باشد. با وجود قرار گرفتن گویش تنکابنی در کنار گیلکی مهمترین تفاوت آن با

گیلکی گیلان روانی گویش تکابنی است. به طوری که از تندی گویش گیلکی برخوردار نبوده و نحوه ی استفاده از مصوت ها در این پهنه با گیلکی گیلان متفاوت است.

منابع و مأخذ:

1. بارتولد، تذکره جغرافیای ایران، ترجمه حمزه سرداد و طالب زاده، تهران، توس، 1358.
2. بازن، مارسل: گیلان و آذربایجان شرقی؛ ترجمه مظفر امین فرشچیان، تهران، توس، 1365.
3. پاینده، محمود: آیینها و باور داشتهای گیل و دیلم، تهران، بنیاد فرهنگ ایران 2535.
4. دایره جغرافیایی ارتش، فرهنگ جغرافیایی، ج3، دایره جغرافیایی ستاد ارتش. 1329
5. رابینو، ح ل: ولایات دارالمرزایران، گیلان، ترجمه جعفر خماسی زاده، تهران، بنیاد فرهنگ ایران، حدودالعالم من المشرق الی المغرب به کوشش منوچهر ستوده، تهران، امیرکبیر، 1362.
7. حموی، شهاب الدین یاقوت، معجم البلدان، بیروت دار احیاء الکرآت العربی، ج 2، 1399 ق.
8. خودزکو، الکساندر: سرزمین گیلان، ترجمه سیروس سهامی، تهران، پیام. 1354.
9. مقدسی، ابو عبد الله محمد بن احمد: احسن التقاسیم فی معرفة الاقالیم، ترجمه علینقی منزوی، تهران، شرکت مؤلفان و مترجمان، 1361.
10. ملگنوف: سفر نامه ملگنوف به سواحل دریای خزر، ترجمه مسعود گلزاری، تهران، دادجو 1364.
11. ناتل خانلری، پرویز، تاریخ زبان فارسی، تهران، بنیاد فرهنگ ایران، 1348.
12. یوسفی نیا، علی اصغر: لنگا، شهنسوار، اداره فرهنگ و هنر 2536.

اصطلاحات کوزه گری در زبان گیلکی

دکتر علی رفیعی جیردهی
دانشگاه گیلان
پژوهشکده ی گیلان شناسی
رشت ، ایران

Summary. The consideration of the words and terms related to occupations and industries in local languages hold significant importance and value from various aspects. Pottery is among these industries, and it is a surviving relic of bygone ages. This industry is not very prosperous today and seems to be disappearing day by day.

Even though these clay-made instruments seem simple and cheap, they have many roles in the life of human beings from the past until today, the role which is related to both humans' body and their soul. In other words, despite being as the tools for human meals on the surface, they are deeply the means of presenting their taste and art.

This handicraft industry has undergone changes and transformations in several eras and depending on time and place circumstances. The investigation and understanding of the industry in every form discloses some new insight into the life of people who made them. The words and terms of this industry have always been valuable and significant in the fields of linguistic and philological enquiry. With respect to the fact that pottery have been prevalent from long times ago in Guilan – generally in Iran – we have explored the words and terms of this industry in Gilaki language, and we seek to demonstrate those words of pottery which have remained until today and their extent of usage.

Key words: Iran; Guilan; Gilaki; Philology; pottery terminology.

مقدمه

با وجودی که برای کوزه و کوزه گری تاریخ دقیقی ذکر نشده است، به نظر می رسد هزاران سال پیش در عصر نوسنگی، انسان توانست با گل اندود کردن بدنه خارجی سبدها و قرار گرفتن آنها در کنار آتش به ظروف گلی دست یابد. نخستین سفال‌های عصر نوسنگی محفظه‌هایی بود که از شاخ و برگ درختان ساخته و گل‌اندود شده بودند و به طور اتفاقی هم در کنار آتش خشک شده، ظروف گلی اولیه را پدید آوردند.

پدید آمدن این ابزارهای گلی، با همه سادگی و کم ارزشی خود، مقدمات تحولاتی در زندگی بشر شد چراکه هم ابزار خوراک انسان قرار گرفت هم در گسترش ذوق و هنر انسان ها نقش داشت؛ به عبارت دیگر این ابداع، اختراع یا اتفاق به وجود آمده، از یک سو در زندگی مادی روز مره بشر تأثیرگذار بوده است و سوی دیگر در تحولات هنری و ذوق بشری ایفای نقش نموده است.

این ابزار ارزشمند دستی در دوره های مختلف به مقتضای زمان و مکان دچار تغییر و تحولاتی بوده است که بررسی و شناخت هریک از آن ها نکات جدیدی از زندگی مردمان سازنده ی آن را بر ما کشف می کند. ظروف گلی یافته شده در دوران پیش از تاریخ و مقایسه آن با دوران ماد و هخامنشی، اشکانی و ساسانی تا به امروز، هریک ویژگی هایی دارند که هم تحول این صنعت را بر ما آشکار می سازند هم تغییرات زندگی فردی و اجتماعی گذشتگان ما را .

کوزه‌گری در ایران

ظاهراً قدیمی‌ترین ظروف گلی در آفریقای شرقی به دست آمده است (توحیدی، 1387: 5-6). برخی نیز بر این عقیده اند که کشاورزی و شاید صنایع پیوسته به آن یعنی کوزه‌گری و بافندگی از فلات ایران آغاز شده است. (نیرنوری، 1379: 33)

گريشمن بر اين عقیده است که نخستين آثار سفال‌سازی در ايران متعلق به 10000 سال پيش است. در کوهستانهای بختیاری در غاری بقایای مردمانی را یافته‌اند که به شکار و تهیه خوراک مشغول بوده‌اند و اگرچه در غارهای زندگی می‌کرده‌اند. ولی یکنوع ظروف سفالین ناهموار را که ناقص پخته شده بود بکار می‌بردند. (گريشمن، 1368: 9) کاوشهای باستان‌شناسی سفالینه‌های بدست آمده از غار کمر بند، هوتو و گاومیشان در جنوب بهشهر و تپه‌های زاغه در دشت قزوین و تپه گنج دره در ده کیلومتری شرق هرسین، در غرب کرمانشاه را متعلق به هزاره هشتم پيش از میلاد می‌داند (کیانی، 1379: 8). باستان‌شناسان به این نکته هم اشاره کرده‌اند که در ظروف گلی یافت شده در مازندران، ریزه‌های علف هم وجود داشته است. (توحیدی، همان: 6) که برای دوام بیشتر و جلوگیری از شکنندگی آن بوده است. در دوره‌های بعد کاه ریز ریز شده جای خود را به علف داد. این روش شاید امروزه هم در روستا‌های ایران معمول باشد. در گیلان، در گذشته نه چندان دور برای ساختن خانه‌های گلی یا گل اندود کردن دیوارها، گل را با ریزه‌های کاه می‌اندودند تا از هم جدا نشود؛ این چیزی است که نگارنده خود در نوجوانی به چشم دیده است و شخصا در انجام آن همکاری داشته است. آثار دستی گلی دوره تاریخی ادامه کارهای دوران پيش از تاریخ است. از این دست آثار در دوره مادها اطلاع زیادی در دست نیست. اما کاوش در مناطقی از جمله بیستون کرمانشاه، زیویه کردستان، تپه نوشی جان ملایر و نواحی متعدد در حاشیه خزر به خصوص گیلان و مازندران نشان می‌دهد که ظروف سفالی این دوره اکثراً شامل کوزه (آب و مایعات)، تنگ، کاسه و خمره‌های بزرگ (ذخیره غذا) بوده و برای پوشش آنها از نوعی لعاب استفاده می‌کردند (کیانی، 1379: 15)

در دوره ی هخامنشیان، ظروف گلی، نسبت به دوره ی قبل از خود تحول چشمگیری داشت. در این دوره اکثر ظروف با نقوشی خاص آزين می شدند. تحول دیگر این دوره، استفاده از لعاب برای پوشش ظروف سفالین و آجر بود که نمونه آن را در آجرهای لعابداري مشاهده می‌شود که با نقوش انسان و حیوان دیوارهای کاخهای هخامنشی را در شوش زینت بخشیده است. لعاب قرمز رنگ (صورتی یا آجری) لعاب متداول دوره هخامنشی است که علاوه بر زیبایی ظرف گلی را غیر قابل نفوذ می‌سازد. (کامبخش فرد، 1383: 378) به این نکته نیز باید توجه شود که با رواج و تداوم ظروف فلزی از قبیل مس، طلا، نقره، در این دوره، صنایع دستی گلی، نسبت به قبل کم رونق شده است.

ظروف گلی عصر اشکانی ادامه سیر فرهنگی و هنری دوره هخامنشی است با این تفاوت که در این زمان به علت ورود فرهنگ و تمدن یونان و روم، و ارتباط اقتصادی با کشور چین، شیوه سفالگری ایران وارد مرحله نوینی شده است، سفالهای این دوره ساده و لعاب دار بود که شامل اشیایی چون کوزه، پیاله، کاسه، ساغر، خمره‌های بزرگ، تنگ شبیه جانوران دریایی، چراغ‌های روغنی و پیه سوز، عطر دان و مجسمه می‌باشد. (کیان اصل، 1387: 31)

این صنعت در دوره ی ساسانی ادامه عصر اشکانی بوده است با این تفاوت که سفال خاکستری در این دوره به ندرت ساخته می‌شده است و نقوش هندسی، گیاهی و گاهی خط پهلوی برای تزئین بکار می‌رود. تزئینات و نقشها در این دوره بیشتر به روش قالب‌گیری یا استفاده از مهر بوده و روی نقوش با لعاب سرب پوشانده می‌شود. (کیان اصل، همان جا) البته در این دوره هم، همانند دوران هخامنشی و اشکانی، توجه به ظروف طلایی و مسی موجب شده بود که به ظروف گلی کمتر توجه شود.

در مقابل با ورود دین اسلام در قلمرو وسیع ساسانیان و تغییر فرهنگ از تجمل‌پرستی به ساده‌گرایی و ساده زیستن شرایطی ایجاد کرد که ساخت آثار تزئینی و ظروف از طلا و نقره منسوخ شده، ظروف گلی مورد توجه قرار گیرند بدین ترتیب صنعت سفالگری بار دیگر رونق قابل توجهی یافت. این امر با توجه به مکان زندگی و سلسله‌های پادشاهی، نسبت به دوره‌های قبل و بعد از خود تغییر و تحولات و فراز و فردهایی هم داشته است. در هر صورت نقطه اوج این صنعت در ایران عصر اسلامی دوره ی صفویه است. دوره صفویه از نظر خلق آثار هنری و شکوفایی آن از اهمیت ویژه‌ای برخوردار است. مخصوصاً دوره میانی صفویه همزمان با حکومت شاه عباس اول صفوی است هنرهای گوناگون چون معماری، نقاشی، فلزکاری، نساجی و قالی‌بافی و تزئینات معماری به حد اعلاي ترقی رسید. در هنر مصنوعات گلی نیز هنرمندان این دوران علاوه بر ادامه سنتهای گذشته ی ایرانی، با الهام از کارهای چین، عثمانی و اروپایی، آثار نوی خلق کردند. به روایتی شاه عباس اول، برای روفق این صنعت،

سیصدسفالگر چینی را همراه خانواده‌هایشان به ایران آورد و آنها را در اصفهان اسکان داد. رهبر این عده مردی به نام «من اوهر» بوده است. چنانکه بسیاری از جهانگردان و بازرگانانی که در این دوره به ایران مسافرت کرده‌اند، کیفیت ظروف چینی ایران این دوره را ستوده‌اند و یا از آن سخن رانده‌اند (سیوری، 1366: 128).

شاید بتوان گفت که همین توجهات عاملی شد که این صنعت و هنر چنان ارزش و اعتبار یابد تا خود را به ما برساند. امروزه در اغلب شهرهای ایران، کارگاه‌های سفالگری سنتی با سابقه طولانی در این رشته بکار مشغول‌اند که با تفاوت‌هایی در نوع مواد اولیه بدنه و لعاب، روش ساخت، شکل و تزئینات محصولات از هم تشخیص دادنی هستند. عده‌ترین مناطق صنایع دستی گلی در ایران عبارتند از: لاجین همدان با ویژگی خاص که سازمان حمایت از صنایع کوچک یونسکو (یونیدو)، آن جا را در سال 1384، به عنوان یکی از خوشه‌های صنعتی جهان معرفی کرده است (کیان اصل، 1387: 70)؛ اصفهان که هانس وولف ظروف سرامیکی ساخته شده آن جا را «عتیقه» یا «سنگینه» نامیده است (وولف، 1372: 149). قمشه که ظروف گلی آن با دو نوع خاک ساخته می‌شود: یکی خاک رس و دیگری خاک سفید است. از سوی دیگر یکی از روش‌های قدیمی تزیین ظروف در این منطقه که در آثار قبل از ظهور اسلام در ایران نیز رواج داشته. «روش نقش کنده» یا «اسگرافیتو» است (کیان اصل، 1387: 77). نطنز که عصر قاجار و پهلوی کارگاه‌های آن رونق داشته است. میبد یزد؛ کردستان؛ هرمزگان که چرخ‌های سفالی آن جا هم ز نوع دست گردان است هم از نوع پاگردان. (قائدی، 1384: 131)؛ سمنان، تهران.

یکی دیگر از این مراکز با اهمیت کلپورگان سراوان بلوچستان است که بنا به تحقیق یکی از محققان فنلاندی ویژگی‌های منحصر به فردی دارد: اولاً در آنجا تنها زنان کار می‌کنند. ثانیاً فقط با دست کار می‌کنند، ثالثاً در سفال این منطقه لعاب بکار نمی‌رود، رابعاً در تزئینات سفال این منطقه اثری از گلها و آدمها و ... نیست و کاملاً هندسی است.... (سوراین، 1379: 4)؛ مازندران که محصولات آن بیشتر ظروفی مانند انواع کوزه آب، گلدان ساده و منقوش، ظروف غذاخوری (کاسه، بشقاب و لیوان)، گودوش (ظرفی بر دوشیدن گاو)، خمره، مجسمه‌های کوچک و بزرگ و.... می باشد. (کیاکجوری، 1376: 53).

کوزه‌گری نزد مردم گیلان

بررسی اشیاء مکشوفه در گیلان نشان می‌دهد که در دوره ماد در نواحی متعدد حاشیه دریای خزر صنایع دستی گلی رایج بوده است، ظروف بدست آمده از این دوران اکثراً شامل کوزه، تنگ، کاسه و خمره‌های بزرگ بوده است. سفال خاکستری گیلان متعلق به دوره پس از مفرغ یا عصر آهن است. از 1200 ق.م شروع شده و تا دوره هخامنشی را در بر می‌گیرد. در این دوره هنر سفالگری از شکل و شیوه صرفاً کاربردی و تولید و ساخت ظروف و لوازم روزمره خارج و تا حدودی به هنر مجسمه‌سازی و ساخت حجم‌های تلفیقی و برجسته نزدیک می‌شود. کشف وسایل و ظروف تزئینی هنری و آیینی در قبور نشان دهنده این واقعیت است که سفال خاکستری جزء دارایی و ملزومات روزمره زندگی مردم آن دوره بوده است.

هنر سفالگری در هزاره اول ق.م (دوره هخامنشی) با ساخت ظروف خاکستری - سیاه و ظروف ساده آجری رنگ و خاکستری مایل به قرمز به اشکال تزئینی و حجم‌های تلفیقی تداوم یافت. از مشخصه‌های ظروف این دوره در گیلان استفاده وسیع از ظروف سفالین لوله‌دار یا قوری‌های با لوله منقاری شکل است و یا پیکره‌های انسانی که قوری‌های لوله‌داری را در دست یا سینه خود دارند. کارکرد دقیق این ظروف به درستی مشخص نشد، ولی با توجه به وجود لوله و شکل آنها می‌توان این گروه را در زمره ظروفی دانست که برای حفظ و نگهداری مایعات از آن استفاده می‌شده است. (کیان اصل، 1387: 24)

ساخت ظروف ساغری شکل (ریتون) و ظروف به شکل حیوانات و تزئینات آن از دیگر ویژگی‌های سفال این دوره در گیلان می‌باشد. ظروف سفالینی که در اندام حیوانات یا انسان ساخته شده در مارلیک و املش (هزاره اول ق.م) به فراوانی به دست آمده است. سفالگران این خطه با آشنایی کاملی که از

حیوانات اهلی محیط زیست خود داشته‌اند، در شکل بخشیدن به اندام این جانوران مهارت و استادی خاصی از خود بروز داده‌اند. کوزه‌گر و پیکرساز این منطقه خصوصاً در تولید گاو کوهاندار (ورزا) اثر جاودانی از خود بر جای نهاده است، (کامبخش‌فرد، 1383: 518)

لغات و اصطلاحات کوزه‌گری در گیلکی

ظاهراً صنعت کوزه‌گری و ساخت ظروف گلی از دیرباز در گیلان معمول و مرسوم بوده است اما به تدریج، هرچه تکنولوژی پیشرفت کرده است از رونق این صنعت کاسته شده است به طوری امروزه تنها در برخی مناطق گیلان این صنعت رواج دارد که آن هم روز به روز رو به کاستی است. با توجه به این که کسانی که به این حرفه مشغول اند، اغلب مسن هستند، بعید نمی‌نماید که در آینده نزدیک دیگر کوزه‌گری در گیلان یافت نشود و کوزه‌ای ساخته نگردد. بی‌شک با تعطیل این صنعت و هنر دستی، فرهنگ، لغات و اصطلاحات مربوط به آن نیز از میان خواهد رفت. به همین دلیل ما کوشیده ایم تا حداقل اندک واژگان موجود این حرفه را در گیلکی گراوریم تا حداقل نامی از این حرفه باقی بماند تا شاید ایران شناسان، زبان شناسان و فرهنگ شناسان را به کار آید.

امروزه در سه نقطه از گیلان ظروف گلی کار می‌شود: شرق گیلان، غرب گیلان و تالش. با توجه به شباهت و قرابت لغات و اصطلاحات این صنعت در شرق و غرب گیلان، همه اینها را در ذیل گیلکی آوردیم ولی تالشی آن با این دو کاملاً متفاوت است؛ مثلاً: «گمچ» که دیگچه‌ای است برای پخت خورش؛ در تالشی به آن «دیزه» گویند. (رفیعی جیردهی، 1386: 146)؛ از این رو لغات و اصطلاحات تالشی را، اگرچه آماده است، در فرصتی دیگر باید و اصطلاحات گیلکی را در اینجا می‌آوریم

چرخ [čarx]

در گیلان برای شکل دهی به خمیر گل از چرخ به شیوه سنتی استفاده می‌نمایند. چرخ مورد استفاده در گیلان دو نوع است، چرخ دستی و چرخ پای:

1. دسه چرخ [das-a čarx] (چرخ دستی)

این چرخ کوچک از دو تخته چوبی به ابعاد تقریبی طول 35 و عرض 25 تشکیل شده است، این دو تخته با تعبیه منفذی در مرکز یکی از تخته‌ها و قرار دادن میله آهنی در مرکز تخته دیگر، به هم متصل می‌شوند بطوری که تخته رویی قابلیت چرخش را داشته باشد در چرخ‌های قدیمی‌تر بین دو تخته، ماسه ریز ریخته می‌شد تا گردش تخته رویی را روان تر کند اما به جای صفحه زیرین از چهار پایه فلزی کوچکی در ابعاد صفحه رویی استفاده می‌شود و صفحه رویی به روی آن می‌چرخد.

2. پا چرخ [pā čarx] (چرخ پای)

چرخ‌های پائی از دو صفحه دایره‌ای شکل (معمولاً در دو اندازه متفاوت)، یک محور عمودی مرکزی (که این دو صفحه را به هم متصل می‌کند)، تشکیل شده است، صفحه پائینی با نیروی پا حرکت می‌کند و با ضربه‌های پی در پی کوزه‌گر بر صفحه، حرکت مداوم و منظمی ایجاد خواهد شد که موجب چرخش صفحه بالایی یا سر چرخ می‌شود. در گیلان این صفحات و محور عمودی از چوب درختانی بومی منطقه چون زردآلو، مازو، نوج و پلت ساخته می‌شود. اخیراً برخی از سفالگران از آهن برای ساخت محور عمودی و یا صفحه (سر چرخ) استفاده می‌نمایند.

سر چرخ [sarčarx] : صفحه گرد چوبی است که در بالای چرخ قرار دارد و به وسیله محور عمودی به صفحه گرد پائینی متصل می‌شود.

سر کُتل [sarkutol] : در برخی مناطق به «سر چرخ»، «سر کتل» می‌گویند.

بن کُتل [bonkutol] : صفحه پائینی چرخ را گویند.

تیردار [tirdâr] : همان محور عمودی است که «سر کتل» را به «بن کتل» متصل می‌کند.

نازدار [nâzdâr] : به داربست گویند

چال ناف [čálnâf] : ظرف آبی است که کوزه گر دست خود به کمک آن خیس می کند. معمولاً یک ظرف آب در کنار کوزه گر قرار دارد که در حین کار دست های خود را خیس نموده تا گل روی چرخ را نمناک نماید و به آن، به دلخواه، شکل دهد.

لله [lale] : به طور عام در گیلکی به «نی» گویند (ستوده، 1390: 286) اما در کوزه گری به قطعه‌ای از چوب نی اطلاق می شود که دو طرف آن شبیه قلم تراشیده شده است، از این وسیله برای صاف نمودن سطح ظروف در حین چرخکاری استفاده می‌شود.

لواچ [laváč] : تکه‌ای پارچه که در صاف نمودن و یا حالت دادن لبه ظرف کاربرد دارد.

خاک [xâk] : خاک یا خاکستری است که کوزه گر در آغاز کار روی چرخ کوزه گری می ریزد تا گل به چرخ نجسبد و کوزه گر بتواند به آسانی کار خود را انجام دهد.

کاردک [kârdak] : کاردی کوچک که به کمک آن ظروف را برش داده یا تزئین می کنند.

شانه لاج کونه [šâne lâč kune] : شانه های سه یا چهار دندانه ای است که برای نقش یا تزئین به کار می رود. [معمولاً سه تا چهار دندانه از شانه‌های چوبی را شکسته، برای نقش انداختن استفاده می‌کنند] نقشهای حاصل از این وسیله شامل خطوط موازی است که به صورت های مختلف صاف، مورب، مارپیچ، موجدار و نقطه نقطه بر روی سفال حک می‌گردد. در بعضی از مراکز سفالگری گیلان سفالگر بوسیله ناخن، شاخه درختان و وسایل ساده و ابتدایی دیگر بر سفال نقش هایی ایجاد می کند..

لاچ [lâč] : نقش، تزئین؛ نقش یا تزئینی که به کمک شانه لاج کونه ایجاد می کنند.

گمچ [gamej] : دیگچه سفالین برای پخت خورش.

نمکار [namkâr] : ظرفی است گرد که برای سابین چیزی، مانند گردو، به کار می رود. به آن در بعضی از مناطق گیلان «نمیار» هم گویند.

نمیار [namyâr] : ظرفی است گرد که برای سابین چیزی، مانند گردو، به کار می رود. به آن در بعضی از مناطق گیلان «نمکار» هم گویند.

اکلاش [aklâš] : وسیله‌ای است به شکل نیم دایره از جنس حلب یا آهن که دارای دسته ای چوبی است. این وسیله برای گرفتن ضایعات از بیرون و درون ظروف گلی پس از خشک شدن بکار می‌رود. به این وسیله در شرق پیلان «هکر» گویند.

هکر [Haker] : وسیله‌ای است به شکل نیم دایره از جنس حلب یا آهن که دارای دسته ای چوبی است. این وسیله برای گرفتن ضایعات از بیرون و درون ظروف گلی پس از خشک شدن بکار می‌رود. به این وسیله در جیرده شفت «اکلاش» گویند.

گرکه [garke] : حلقه‌ای است از جنس حلب که در اندازه های مختلف ساخته می‌شود. این وسیله برای تراشیدن و برداشتن اضافات سطح داخلی گمچ پس از خشک شدن به کار می رود.

بوکو [boku] : وسیله ای است از جنس چوب که از یک سطح صاف و یک دسته تشکیل شده است از این ابزار عموماً برای کوبیدن بر سطح محدب ظروف چون گمچ استفاده می‌گردد. کاربرد این اصطلاح بیشتر در روستای جیرده شفت است از این رو از اصطلاحات کوزه گری غرب گیلان محسوب می شود. در شرق گیلان هم این وسیله وجود دارد که به آن «دوکو» گویند.

دوکو [doku] : وسیله ای است از جنس چوب که از یک سطح صاف و یک دسته تشکیل شده است از این ابزار عموماً برای کوبیدن بر سطح محدب ظروف چون گمچ استفاده می‌گردد. این لغت از اصطلاحات کوزه گری شرق گیلان است و در غرب گیلان به این ابزار «بوکو» گویند.

کشازن [kšâzan] : وسیله ای است برای کوبیدن و صاف کردن دیواره، پشت و سطح داخلی گمچ و نیار .

گوله [gula] : کوزه ای سفالین و دهان گشاد که آب یا روغن در آن ریزند. (ستوده، همانبه طور عام به کوزه گویند).

نرخه [narxa] : کوزه کره گیری؛ کوزه ای بزرگ و شکم دار و دهان تنگی که برای کره گیری به کار می رود.

تاوه [tâva]: تابه گلی که برای پختن نان یا بودادن برنج و حبوبات به کار می رود.

منابع

1. توحیدی، فائق، (1387)، فن و هنر سفالگری، تهران: انتشارات سمت.
2. رفیعی جیردهی، 1386، لغت نامه تالشی، رشت، انتشارات دانشگاه گیلان
3. ستوده، منوچهر، 1390، فرهنگ گیلکی، رشت، ایلیا
4. سورانین، الینا (1379) «مصاحبه». نشریه داخلی سازمان صنایع دستی استان سیستان و بلوچستان: ش1.
5. سیوری، راجر، (1366)، ایران عصر صفوی، مترجم کامبیز عزیزی، انتشارات سحر.
6. قائدی، راضیه، (1384)، هنر و صنایع فراموش شده استان هرمزگان، مجموعه مقالات نخستین همایش ملی ایران شناسی، 1381 (هنر و باستان شناسی)، جلد دوم، تهران بنیاد ایران شناسی.
7. کامبخش فرد، سیف الله (1383)، سفال و سفالگری در ایران از ابتدای نوسنگی تا دوران معاصر، تهران، ققنوس.
8. کیاکجوری، داریوش (1376)، سفال و سفالگری در شهرستان چالوس، مجله دست ها و نقش ها، تهران: سازمان صنایع دستی. شماره 5.
9. کیان اصل، مریم، (1387)، سفال ایران، تهران، دایره.
10. کیانی، محمد یوسف، (1379) پیشینه سفال و سفالگری در ایران، تهران، نسیم دانش.
11. گیرشمن، رمان (1368)، ایران از آغاز تا اسلام. ترجمه محمد معین. تهران: انتشارات علمی و فرهنگی.
12. نیرنوری، حمید، (1379)، سهم ایران در تمدن جهان، تهران: فردوس.

بررسی پسوندهای شغل‌ساز در گویش گیلکی

دکتر مریم سادات فیاضی
استادیار پژوهشکده‌ی گیلان‌شناسی دانشگاه گیلان
رشت، ایران

Summary. Lexicon is the first part of syntax that undergoes social and cultural changes. In recent years, Guilaki dialect is being affected by technological devices and their related terms. Modern jobs take the place of traditional ones and Farsi put names on new products and their producers. The present article aims to introduce and list dying job-maker suffixes in Guilaki. Our study is based on this hypothesis that some limited job-maker suffixes have still application in Guilaki dialect. To assess the above hypothesis, the needed data were gathered by both field study, including interview with the elders and youths of the region, and attributive method. Then the data were studied with descriptive method. It was revealed that there have been eighteen job-maker suffixes in Guilaki, but their productivity has been completely lost. These suffixes have no special use in everyday Guilaki, except in a few infrequent words.

Key words: job-maker suffixes; Guilaki dialect; dialectology.

چکیده

واژگان نخستین حوزه‌ی دستور است که پیش از سایر حوزه‌های زبان تحت تاثیر تغییرات اجتماعی و فرهنگی قرار می‌گیرد. در سال‌های اخیر، ورود پدیده‌های تکنولوژیکی جدید و واژه‌های مرتبط به آنها آهنگ خاموش شدن گویش گیلکی را تندتر کرده است. مشاغل سنتی جای خود را به حرفه‌های جدید می‌سپارند و زبان فارسی متولی نام‌گذاری بر آنها می‌گردد. مقاله‌ی حاضر کوششی است برای معرفی و ثبت پسوندهای شغلی در حال نابودی در گویش گیلکی. نگارنده پژوهش خود را بر این فرضیه استوار ساخت که در گویش گیلکی تعداد محدودی از پسوندهای شغلی همچنان کاربرد دارند. برای سنجش این فرضیه، داده‌های پژوهش به دو روش اسنادی و میدانی جمع‌آوری شد. به این اعتبار که بخش اسنادی داده‌های پژوهش از مجموعه فرهنگ‌های لغت گیلکی و شماری دیگر از داده‌ها نیز به روش میدانی از طریق مصاحبه با گویشوران منطقه گردآوری شد. پس از تحلیل داده‌ها به روش توصیفی، هجده پسوند شغلی معرفی شد و مشخص گردید که پسوندهای مورد نظر در گویش گیلکی زایایی خود را به طور کامل از دست داده‌اند و جز تعداد محدودی واژه‌ی کم‌بسامد، کارکرد گویشی ندارند.

واژگان کلیدی: پسوند شغلی، گویش گیلکی، گویش‌شناسی

1- مقدمه

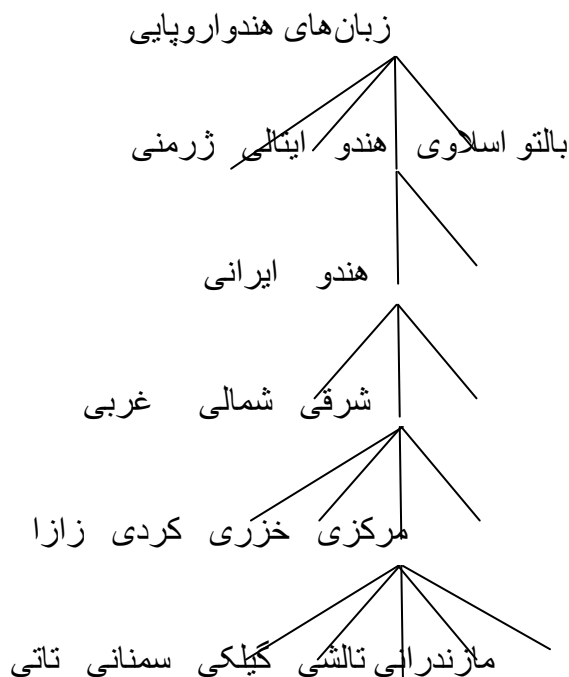
استان گیلان بر قسمتی از ارتفاعات ایران شامل دامنه‌های شرقی کوهستان‌های تالش از خط‌الرأس ارتفاعات تا جلگه‌ی ساحلی دریای خزر و بخشی از البرز غربی، از حوزه‌ی انتهایی دره‌ی شاهرود تا جلگه‌ی گیلان اطلاق می‌شود که نواری ساحلی با پهنایی متغیر و امتدادی متفاوت، مجموعه‌ی کوهستان‌های فوق را در ارتباط با دریای خزر قرار می‌دهد. این سرزمین از رود آستارا در شمال تا مرز جنوبی بخش عمارلو در حاشیه‌ی شاهرود در جنوب، به ترتیب بین 36 درجه و 36 دقیقه و 3 ثانیه- و 38 درجه و 27 دقیقه و 7 ثانیه‌ی عرض شمالی در امتداد شمال‌غربی-جنوب شرقی کشیده شده و در جهت مداری، از قله مرتفع بغروداغ یا بکروداغ (دهستان گرگانرود جنوبی) در مغرب تا مرزهای غربی استان مازندران در مشرق به ترتیب بین 48 درجه و 34 دقیقه و 25 ثانیه- و 50 درجه و 26 دقیقه و 42 ثانیه طول شرقی گسترده شده است. شکل جغرافیایی آن به صورت بدنه‌ای پر حجم شامل البرز غربی و جلگه‌ی گیلان در جنوب و گردنی استوار و افراشته شامل کوه‌های تالش و

جلگه‌ی ساحلی به سمت شمال است و مساحتی حدود 14711 کیلومتر مربع را می‌پوشاند (اصلاح عربانی، 1374: 55-57).

زبان‌های ایرانی شاخه‌ای از زبان‌های آریایی (هندوایرانی) هستند و از کهن‌ترین زبان‌های خانواده‌ی بزرگ زبان‌های هندواروپایی به شمار می‌روند. زبان‌های ایرانی نو، زبان‌هایی هستند که پس از ورود اسلام به ایران به تدریج در مناطق مختلف پدیدار شدند و با وجودی که برخی از آن‌ها هم-زمان با برخی از زبان‌های میانه رایج بودند، از لحاظ ساختاری تحول‌هایی در آن‌ها مشاهده می‌شود که آن‌ها را از زبان‌های ایرانی میانه متمایز می‌سازد. متداول‌ترین و پرسخن‌گوترین زبان ایرانی نو زبان فارسی است، دیگر زبان‌ها و گویش‌های ایرانی نو را -که شمارشان به صدها می‌رسد- می‌توان بر پایه‌ی قرابت‌های ساختاری و جغرافیایی به دو گروه اصلی غربی و شرقی تقسیم کرد. گروه غربی خود به دو گروه شمال غربی و جنوب غربی تقسیم می‌شود. گویش گیلکی یکی از گویش‌های دریای خزر است که از جمله زبان‌های ایرانی شمال غربی محسوب می‌شود. از دیگر گویش‌های حاشیه‌ی دریای خزر می‌توان به مازندرانی و گویش‌های منطقه‌ی سمنان اشاره کرد (رضایی باغبیدی، 1380: 1-4).

خانواده‌ی گویش خزری را می‌توان در قالب نمودار زیر¹ نشان داد:

2- تحلیل داده‌ها

در ادامه پس از معرفی هر یک از پسوندهای شغل‌ساز در گویش گیلکی به توصیف هر یک از آنها خواهیم پرداخت و معانی مربوط به هر یک از آنها را ذکر خواهیم کرد. در این بخش از ثبت صورت آوانگاری چشم فرو داشتیم نه از سر کاهلی، بلکه بدان سبب که واژه‌های معرفی‌شده در گویش گیلکی مناطق مختلف صورت‌های تلفظی متفاوتی دارند.

1-2 باز

در زبان فارسی «بازی» به کاری اطلاق می‌شود که مایه‌ی سرگرمی باشد و نیز به رفتاری کودکان و غیرجدی اطلاق می‌شود. از این رو پسوند «-باز» نیز که از فعل مرکب «بازی کردن» ساخته شده

¹. برگرفته از باقری (1377: 28)

است دارای همین معناست. در گیلکی پایه‌ای که این پسوند به آن ملق می‌شود اسم ذات بوده و در تمامی آنها معنای تفریح و سرگرمی دیده می‌شود.

- (1) آبباز: شناگر ماهر
- (2) آتش‌باز: شخصی که در اعیاد خاصه در ایام نوروز پارچه‌ی آغشته به نفت یا الکل مشتعل در دهان فرو کرده نمایش می‌دهد
- (3) بوزباز: آن که به تربیت بز و بازی با آن بپردازد.
- (4) پولوک‌باز: آن که به پولوک‌بازی (گونه‌ای بازی آرام و متداول بین نوجوانان گیلک که با دگمه انجام می‌گیرد) مشغول است.
- (5) قاب‌باز: آن که به قاب‌بازی (گونه‌ای قمار که به تفاوت از یک یا چند قاب² برای انجام آن بهره گیرند) مشغول است.
- (6) لافندباز: ریسمان‌باز، طناب‌باز.

2-2- کش

پسوند «کش» در زبان فارسی هم به اسم معنی ملحق می‌شود مانند «جفاکش»، «ستم‌کش» و هم به اسم ذات مانند «جاروکش». این در حالی است که در نمونه‌های گویش گیلکی زیر پسوند مورد نظر صرفاً به اسامی ذات اضافه شده‌اند. اگرچه واژه‌هایی چون «ستم‌کش» در گیلکی نیز به کار می‌رود اما چون با فارسی مشترک است در شمار واژگان اصیل گیلکی قرار نمی‌گیرند.

- (7) آب‌کش: کارگری که سابقاً در حمام‌ها از چاه آب می‌کشید و خزینه‌های سرد و گرم را همواره پر نگه می‌داشت.
- (8) چانچوکش (چان‌کش): آن که دو زنبیل انباشته از بار را به دو سر چانچو³ آویزد و بر شانه‌ی خود حمل نماید.
- (9) زبیل‌کش: کارگرانی که با به دوش کشیدن طناب بسته به دماغه‌ی قایق آن را تا به ساحل دیگر، به ویژه در جهت مخالف، می‌کشند.
- (10) زوارکش: کسی که زائران را به هنگام اعیاد و سوگواری به اماکن متبرکه می‌برد.
- (11) کولانه‌کش: آن که مقداری بار را بر پشت حمل می‌کند.
- (12) کولبارکش: باربر، آن که کوله‌باری به دوش کشد، آن که مقداری بار در کوله‌پشتی، زنبیل و سبد بر پشت از نقطه‌ای به نقطه‌ای حمل نماید.

2-3- زن

این پسوند همانی است که در زبان فارسی نیز در معنای سازنده‌ی اسم شغل کاربرد دارد و با آن واژه‌هایی چون «سینه‌زن»، «بادبزن» و «تارزن» ساخته شده است. در گویش گیلکی پسوند مورد بحث به اسمی ذات ملق می‌شود و شغل می‌سازد.

- (13) پانتگ‌زن: فردی که عمل پادنگ زدن و کوبیدن شلتوک را به وسیله‌ی پانتنگ⁴ انجام دهد.
- (14) پنبه‌زن: حلاج، نداف؛ آن که با کمان ندافی الیاف گره‌خورده‌ی پنبه را می‌گشاید تا برای دوختن لحاف یا تشک آماده شود.
- (15) تشت‌زن: کسی که عمل تشت زدن⁵ را انجام می‌دهد.

² در پای گوسفند محلی است که در آناتومی انسانی «کشک» و در زبان عامیانه «قاپک» نامیده می‌شود. این استخوان صرف نظر از پستی و بلندی‌های سطوح مختلف، حجمی شبیه به یک مکعب مستطیل دارد.

³ چوب دراز نسبتاً خمیده‌ای است که آن را از چوب درخت آزاد می‌سازند و زنبیل‌های پر از بار را به قصد حمل به دو سر آن آویزان می‌کنند.

⁴ دستگاهی که برای کوبیدن جو و تبدیل آن به برنج استفاده می‌شد.

⁵ کوبیدن با پشت دست به طور منظم بر روی تشت که در هنگام ماه‌گرفتگی صورت می‌گیرد. کوبیدن منظم و آهنگین بر تشت که برای ایجاد شور و هیجان صورت می‌گیرد و مخاطبان را به دست‌افشانی و پایکوبی دعوت می‌کند.

- (16) تَقْرَن: رگزننده، فصّاد.
- (17) رَجَزَن: آن که می‌توان به خوبی ردشناسی کند.
- (18) کوزه‌زن: آن که به‌آهستگی و بامهارت، کوزه را در کف خزینه حرکت می‌داد و کثافات جمع‌شده را خالی می‌کرد و با این کار خزینه‌ی حمام را تمیز می‌کرد.

4-2- چی

پسوند «چی» از زبان ترکی وارد زبان فارسی شده است. این پسوند به پایه‌ی اسم اشیا ملحق می‌شود و به شغل یا فعالیت دائمی و یا سرگرمی اشاره می‌کند. در گویش گیلکی واژه‌های زیر با پسوند «چی» ساخته شده‌اند. تنها در نمونه‌ی (24) پسوند مورد نظر به اسم معنی افزوده شده است و دقیقاً همین معنا را می‌رساند.

- (19) اوتولچی: راننده، شوfer.
- (20) چاپوچی: آن که اموال مردم را به غارت و یغما برد.
- (21) فایتونچی: سورچی، درشکه‌چی.
- (22) لوتکاجی: کرجی‌بان، قایق‌ران.
- (23) مزقانچی: موزیک‌چی.
- (24) یالانچی: آن که در پایین بند و ریسمان پهلوان ریسمان‌باز، مردم را مشغول کند و با کارهای شیرین و خنده‌آور و شادی‌زای خویش توجه دقیق و پرشگفت تماشاگر را از عملیات بندباز به خویش بگرداند.

5-2- دوج

«دوج» از فعل «دوختن» گرفته شده است که فعلی بی‌قاعده است و صورت امر آن «دوج» است. همین پسوند در ترکیب با اسامی ذات بر داشتن شغلی خاص دلالت می‌کنند.

- (25) پالان‌دوج: پالان‌دوز.
- (26) پولوک‌دوج: پولک‌دوز.
- (27) پینیک‌دوج: پینه‌دوز، تعمیرکار کفش.

6-2- مج

این پسوند در گویش گیلکی به معنای پسوند «گرد» در فارسی است و به پایه‌ای اسمی‌ای ملحق می‌شود که به مکان دلالت می‌کند. در نمونه‌های (28 و 29) به معنی گردنده‌ی در همان جایی است که اسم به آن اشاره دارد. اما در نمونه‌ی (30)، اسم مکان از معنای اولیه‌ی خود تهی شده و به همین دلیل واژه‌ی مورد نظر معنایی تیره یافته است.

- (28) بازار‌مج: دوره‌گرد، بازارگرد.
- (29) سر‌مج: پیشرو، کاروان‌سالار.
- (30) صحر‌مج: داروغه.

7-2- دار

«اکثر مولفان دستورهای زبان فارسی «دار» را پسوند به شمار نیاورده‌اند. نخستین بار فیلات در کتاب دستور عالی زبان فارسی در مبحث پسوندها مورد بررسی قرار داد» (صادقی، 1371: 42؛ به نقل از فیلات 1919: 409). ترکیبات گیلکی دارای پسوند «دار» با یکدیگر تفاوت دارند. در نمونه‌های (31 تا 33) پایه، نام شئی است. در حالیکه در نمونه‌های (34-36) اسم معنی یا اسم عمل مورد نظر بوده است. به لحاظ معنایی نیز نمونه‌های (31) نیز معنای اول نمونه‌ی (36) به نگه‌دارندگی و محافظت-کنندگی اشاره می‌کنند و معنی سایر نمونه‌ها انجام‌دهنده‌ی کار یا امری خدماتی است.

- (31) بَرَم‌دار: متصدی بَرَم⁶.

⁶. جایزه‌ی قهرمان کشتی و ورزش‌انگ.

- (32) چراغ‌دار: کسی که در شب‌های تاریک در راه‌ها فانوس‌کشی می‌کرد.
- (33) نوغان‌دار: پرورش‌دهنده‌ی کرم ابریشم؛ کارگر روزمزدی که در خدمت زراعت اشتغال دارد.
- (34) چوماق‌دار: مأمور وصول.
- (35) میان‌دار: نظم‌دهنده‌ی محفل و مجلس.
- (36) رادار: مأمور عوارض راه‌ها؛ مأمور مالک در قدیم برای ستاندن عوارض ملکی.

8-2 کار

معین این پسوند را دارای دو نقش می‌داند: (الف) به اسم معنی ملق می‌شود و صیغه‌ی مبالغه می‌سازد مانند «ستم‌کار» و (ب) به اسم ذات و معنی الحاق می‌یابد و صیغه‌ی شغل می‌سازد مانند «آهن‌کار». در نمونه‌های گیلکی زیر معنای دوم مورد نظر بوده است و واژه‌های مشتق جملگی بر پیشه‌ای خاص دلالت دارند.

- (37) پاپروس‌کار: توتون‌کار.
- (38) پاکار: مباشر، کارفرما.
- (39) چایی‌کار: آن که به کاشت و کشاورزی چای اشتغال دارد.
- (40) نوغان‌کار: دهقان پیله‌کار.

9-2 ساز

پسوند «-ساز» از بین مضارع فعل «ساختن» به معنی سازنده است و الحاق آن با اسم ذات به خالق محصولی اشاره می‌کند.

- (41) پستائی‌ساز: رویه‌ی کفش‌ساز.
- (42) کتله‌ساز: سازنده‌ی کفش چوبی.

10-2 بند

«-بند» بن مضارع فعل «بستن» است که با الحاق به اسم ذات، بر داشتن شغلی خاص دلالت می‌کند.

(43) چوبه‌کابند: شکسته‌بند، آن که در رفتگی و شکستگی‌ها را جا اندازی نموده و با چوب‌های محافظ می‌بندد.

11-2 سوار

در گیلکی پسوند «-سوار» به معنای «دارای قدرت انجام کاری» است. به همین دلیل افزوده شدن آن به اسم ذات «آب» به دارنده‌ی آن اختیار توزیعش را می‌دهد و الحاق آن به «سیمبر» اجازه‌ی تاخت و تاز و مراقبت.

- (44) آب‌سوار: میرآب.
- (45) سیمبرسوار: نوکران عرب را گویند که بر در خانه‌ی پادشاهان مرسوم‌خوار باشند و اسب و سلاح داشته باشند.

12-2 گر

این پسوند به پایه‌ی اسم معنی ملحق می‌شود و معنی شغل و تصدی پستی را می‌رساند.

(46) علاج‌گر: حکیم، دکتر، پزشک.

13-2 کن

در استان گیلان به دلیل بارش زیاد باران و سست و ناپایدار بودن زمین از دیرباز سیستم فاضلاب وجود داشته است که آن را «طاق» می‌خواندند و کسانی را که به امر حفر «طاق» اشتغال داشته‌اند

«طاقکن» می‌نامیدند که از ترکیب پسوند «-گن» از بند مضارع فعل «گندن» و اسم «طاق» ساخته می‌شد. به نظر می‌رسد این واژه به قیاس با واژه‌ی فارسی «چاهکن» ساخته شده باشد.

(47) طاقکن: مقتی، لایروب فاضلاب، پاک‌کننده‌ی چاه مستراح یا راه آب.

14-2- ی

پسوند «-ی» نسبت در مواردی مانند نمونه‌های زیر به اسم الحاق می‌شود و دارندگی شغل یا حرفه‌ای را می‌رساند. در نمونه‌ی (48) پسوند به محصولی قابل خرید و فروش («ماز» به معنی «واکس») اضافه شده است و به کسی اشاره می‌کند که با آن ماده کاری را انجام می‌دهد. در نمونه‌ی (49) پایه، نام مکانی است که عمل اخذ عوارض در آن صورت می‌پذیرد.

(48) مازی: واکس‌زن، واکسی.

(49) نواقلی: مأمور وصول عوارض.

15-2- کوب

با افزوده شدن پسوند «-کوب» به اسم ذات «لمه» که به نوعی خاصی از چوب اطلاق می‌شود در گیلکی صفت فاعلی مرکب مرخم «لمه‌کوب» ساخته می‌شود که بر حرفه‌ای خاص این منطقه دلالت دارد. به دلیل شرایط اقلیمی خاص و اثرگذاری جغرافیا بر نحوه‌ی ساخت مساکن، این شغل صرفاً در منطقه‌ی شمال وجود داشته است.

(50) لمه‌کوب: آن که سقف را چوب‌کاری می‌کند.

16-2- چین

پسوند «-چین» بن مضارع فعل «چیدن» است که با افزودن شدن به اسم ذات مهارت در پیشه‌ای را نشان می‌دهد.

(51) سوفال‌چین: استادکار چیدن سفال بر بام‌ها.

17-2- پچ

پسوند «-پچ» از فعل «پختن» به معنای «پختن» گرفته شده و صورت امر آن «پبخ» است که پس از حذف پیشوند امر «-ب» در ترکیب با اسم خوراک، به پیشه‌ی خاصی اشاره می‌کنند.

(52) باقالا‌پچ: پزنده‌ی دوره‌گرد باقلی.

(53) پلا‌پچ: آشپز.

18-2- بر

(54) پوشته‌بر: آن که کوله‌بار کشد.

3- نتیجه‌گیری

در پژوهش حاضر مجموعاً هجده پسوند شغلی گویش گیلکی را معرفی نمودیم. از این میان شماری از آنها کاربرد بیشتری داشتند مانند «-باز»، «-چی» و «-کش» و تعدادی نیز کم بسامدتر بودند مانند «-کوب» و «-چین». نکته‌ی شایان ذکر این است که از میان داده‌های ارائه شده اندک واژه‌هایی را می‌توان یافت که همچنان کارکرد داشته باشند. از آن جهت که نخست، متأسفانه سرعت خاموشی گرفتن پیشه‌های سنتی موجب نابود شدن واژه‌های مربوط به آنها نیز شده است؛ دوم، اثرگذاری زبان فارسی بر گویش گیلکی تا به آن اندازه است که باعث جایگزینی پسوندهای فارسی با پسوندهای گویشی شده است. به عنوان نمونه هم‌اکنون از «باقلا‌چی» که همچنان در گیلان رواج دارد با عنوان «باقالا‌فروش» یاد می‌شود. یافته‌های این پژوهش تنها با استناد به داده‌های امروزی صورت پذیرفته است و می‌توان امیدوار بود که با کنکاشی عمیق‌تر بتوان به نمونه‌هایی کهن‌تر بیشتری دست یافت.

کتابنامه

1. اصلاح عربانی، ابراهیم، 1374، کتاب گیلان، جلد اول، تهران، انتشارات گروه پژوهشگران ایران.
2. باقری، مه‌ری، (1377)، تاریخ زبان فارسی، تهران، انتشارات قطره.
3. پاینده، محمود، (1366)، فرهنگ گیل و دیلم (فارسی به گیلکی)، تهران، انتشارات امیرکبیر.
4. رضایی باغبیدی، حسن، (1380)، معرفی زبان‌ها و گویش‌های ایران، تهران، فرهنگستان زبان و ادبیات فارسی.
5. دهخدا، علی اکبر، (1334)، لغت‌نامه‌ی دهخدا، تهران، انتشارات دانشگاه تهران.
6. سرتیپ‌پور، جهانگیر، (1369)، ویژگی‌های دستوری و فرهنگ واژه‌های گیلکی، رشت، نشر گیلکان.
7. صادقی، علی‌اشرف، (1371)، “شبیه‌ها و امکانات واژه‌سازی در زبان فارسی معاصر (5)”， “نشر دانش، خرداد و تیر 1371، شماره‌ی 70.
8. مرعشی، احمد، (1363)، واژه‌نامه‌ی گویش گیلکی (به انضمام اصطلاحات و ضرب‌المثل‌های گیلکی)، رشت، انتشارات طاعتی. معین، محمد، (1341)، اسم مصدر، حاصل مصدر، تهران، ابن سینا.
9. نوزاد، فریدون، (1381)، گیله‌گب (فرهنگ گیلکی-فارسی)، رشت، انتشارات دانشگاه گیلان.

پژوهش‌های زبان‌شناسان روسی درباره‌ی گویش‌های رایج در گیلان

دکتر حسن کهنسال و اجارگاه
پژوهشکده گیلان شناسی دانشگاه گیلان
رشت، ایران
دکتر سید مجتبی میرمیران
پژوهشکده گیلان شناسی دانشگاه گیلان
رشت، ایران

Summary. The assessment of the patois in the science of linguistics is highly significant since it can at least play an important role in the reconfiguration of the old lexicons, recognition of the concept of the proper names, compiling of the derivatives of the Persian language, and finding Iranian roots forth formation and selection of lexicons in the Persian language. On the other hand, the assessment of the current languages and patois in various regions is like a pathway in which one can get valuable information as well as profound understanding concerning the customs, beliefs, different social and cultural situations of the speakers of these geographical and cultural regions. Russian linguists were the vanguard in this regard. At that time, they were able to evaluate the current patois of Guilan and by doing so they opened new horizons for the future researchers. In the present paper we have tried to briefly introduce some of these linguists.

Key words: Russian linguists; Guilan; Patois; customs.

چکیده :

بررسی گویش‌ها در حوزه زبان‌شناسی از اهمیت به‌سزایی برخوردار است که دست کم می‌تواند در بازسازی صورت‌های کهن، شناخت مفهوم نام‌های خاص و تدوین فرهنگ اشتقاق زبان فارسی، فراهم آوردن مواد ایرانی تبار برای واژه‌سازی و واژه‌گزینی در زبان فارسی نقش مهمی ایفا می‌کند. وانگهی، بررسی گویش‌ها و زبان‌های رایج در مناطق مختلف همانند معبری است که از طریق و سیر آن می‌توان به آگاهی‌های ارزشمند و شناخت عمیق نسبت به آداب و رسوم و باورها و اوضاع فرهنگی و اجتماعی مختلف، تنويع گویشوران مناطق جغرافیایی - فرهنگی در زمان بررسی دست یافت.

دانشمندان روسی نخستین پیشگامان در این عرصه بودند و آنان توانستند در آن روزگار ضمن بررسی گویش‌های رایج در گیلان، افق وسیع و روشنی را برای محققان آینده بگشایند. در این مقاله به طور مختصر به معرفی برخی از این اندیشمندان پرداخته می‌شود.
کلیدواژه: زبان‌شناسان روسی، گیلان، گویش، آداب و رسوم

مقدمه :

درباره‌ی زبان و گویش‌های ایرانی، پژوهش‌های گرانسنگ و ارزشمندی از سوی پژوهش‌گران خارجی و ایرانی انجام گرفته است. در این میان، گیلکی از پژوهش‌های دانشمندان خارجی، به ویژه روسی، جهت بازشناسی و رازدایی بی بهره نمانده است.

قبل از آنکه سیری گذرا به نظر پژوهشگران روسی در مورد گویش گیلکی افکنده شود، لازم است از تقسیم بندی گویش گیلکی و عرصه‌ی کاربردی آن سخن به میان آید.

گویش گیلکی از گروه زبان‌های شمال غربی یا گروه زبان‌های کرانه‌ی خزر است. برخی گیلکی را به نام پهلوی خوانده‌اند. حمدا.. مستوفی قزوینی می‌نویسد: «درگشتاسف که بخشی است در مجاورت دریای خزر و نزدیک "سالیان" زبان‌شناسان به پهلوی به جیلانی (گیلانی) باز بسته است.» مستوفی پهلوی را شبیه و وابسته به گیلکی می‌داند. در میان اشعار گویندگان بعد از اسلام به آثاری برمی‌خوریم که به مازندرانی و گیلکی کنونی نزدیک است. همچنین در گذشته کسانی را که ترانه‌های گیلکی می‌خواندند، پهلوی خوان می‌نامیدند.

مینورسکی اعتقاد دارد که فهلوی نام گونه‌ی زبانی منطقه‌ای فهله بوده است که بعدها به گونه‌های غربی ایرانی اطلاق شده است و این گسترش پیدا کرده و بعدها به گونه‌های زبانی کرانه‌های خزر نیز اطلاق شده است. (نک: جهانگیز، 2003، جلد اول 222؛ سمیعی، 1378؛ 34)؛ (ابوالقاسمی، 1381، 259 و بعد؛ یارشاطر، 1373: 18)

گیلکی از گروه زبان‌های شمال غربی یا گروه زبان‌های کرانه‌ای دریای خزر است. به طور کلی گونه‌های زبانی رایج در استان گیلان را می‌توان به سه بخش تقسیم کرد:

1- گونه‌های گیلکی؛

2- گونه‌های غیرگیلکی از گروه زبان‌های کرانه‌ای خزر؛

3- گونه‌های ترکی آذری (غیرایرانی)؛

1- گیلکی خود سه گونه‌ی عمده دارد:

الف) گونه گیلکی بیه پیش، در منطقه‌ای محدود از شمال به دریای خزر، از جنوب به بلندی‌های سیاهکل، از غرب به آستانه و حسن‌کیاده تا مرزهای کوچصفهان و از شرق به لنگرود و رودسر که به تدریج به گوش مازندرانی می‌آمیزد.

ب) گونه گیلکی بیه پس که در رشت، خمام، بندرانزلی، فومن و شفت به آن سخن می‌گویند.

ج) گونه‌ی گالشی، گونه‌ی دیگری از گونه‌های گیلکی است که مردم نواحی کوهستانی، عمدتاً شرق گیلان به آن سخن می‌گویند.

2- گونه‌های غیرگیلکی از گروه زبان‌های کرانه‌ای خزر

الف: تالشی در تالش، دولاب، ماسال شاندرمن، اسالم، پره‌سر، تولارود و غیره؛ گرچه گویش تالشی در امتداد کرانه‌های خزر، در منتهی‌الیه جنوب شرقی جمهوری آذربایجان رواج دارند.

ب: تاتی از دیگر گونه‌های زبانی کرانه‌ی خزر است که در چند آبادی از بخش رودبار به آن سخن می‌گویند. به طور کلی گویش تاتی را می‌توان به دودسته تقسیم کرد:

1- تاتی شمالی که کلیمیان داغستان (در بند) و منتهی‌الیه شمال شرقی جمهوری آذربایجان بدان سخن می‌گویند.

2- تاتی جنوبی که مسلمانان و تعدادی از مسیحیان شمال شرقی جمهوری آذربایجان بدان سخن می‌گویند.

از نظر زبان‌شناسی، تاتی در زمره‌ی زبان‌های جنوب غربی است. بنا بر یک روایت قدیمی، احتمال می‌رود که زبان‌های تاتی به وسیله سپاهیان ساسانی به قفقاز منتقل شده باشد.

3- کرمانجی، از گونه‌های کردی است که در فاراب و کرمانج عمارلو به آن گفتگو می‌شود.

4- ترکی آذری، گونه‌ی غیرایرانی است که در منطقه آستارا رایج است. در بندرانزلی و طولش نیز سخن‌گویانی دارد (جهانگیری، 2003، جلد اول، 22؛ اشمیت، 1383، جلد دوم، 1325)

در میان گونه‌های زبانی که در نواحی متعدد استان گیلان رواج دارد، از نظر آوایی، واژگان و پاره‌های ویژگی‌های دستوری تفاوت‌های بعضاً عمیق و چشمگیری وجود دارد. در بعضی موارد به دلیل تفاوت‌های اساسی آوایی و واژگانی ساکنان این مناطق از درک متقابل عاجز می‌مانند.

پژوهش‌های انجام شده روی گونه‌های گیلکی و سایر گونه‌های کرانه‌ای خزر در استان گیلان

بررسی گویش‌های سابقه‌ای دیرینه در پژوهش‌های زبان‌شناختی دارد. این شاخه از بررسی‌های زبانی در طول تاریخ متأثر از تنوع دیدگاه‌ها در علم زبان‌شناسی، تحولات زیادی پذیرفته و دستخوش تغییرات عمده‌ای شده است.

به طور سنتی بررسی گویش‌ها معمولاً تحقیق درباره‌ی گونه‌هایی از زبان تلقی می‌شود که در روستاها کاربرد داشته، غیرمعیار، کم وجهه، محدود و بالاخره فاقد صورت‌های نوشتاری باشد. گاهی نیز واژه‌ی گویش به آن زبانی اطلاق می‌شود که زیر شاخه‌یک زبان معیار و دارای وجهی اجتماعی، واژگانی و گستردگی ساختاری است. مشکل عمده در نگرش سنتی این است که ماهیت آنچه که مورد بررسی گویش‌شناسی قرار می‌گیرد، یعنی گویش روشن نیست. مهم‌تر اینکه چگونه می‌توان گویش را از گونه‌های دیگر زبان، یعنی لهجه و زبان متمایز کرد. گویش‌شناسان سنتی اغلب به نظرسنخ‌گویان زبان در این زمینه استناد می‌کنند، به نظرسنخ‌گویان، زبان از نظر وسعت و واژگان و ساختار دستوری گسترده‌تر از گویش است و دارای وجهی اجتماعی و مقبولیت بیشتری است. همچنین زبان دارای صورت نوشتاری است و گویش فاقد آن است. بی‌شک معیارهای گفته شده فاقد اعتبار علمی اند، چرا که مثلاً گستردگی و تنوع واژگانی مستقیماً وابسته به ساختارهای محیطی از جمله وضعیت‌های اجتماعی، فرهنگی و اقتصادی و مانند اینهاست و پیوسته رابطه‌ی منطقی میان ویژگی‌های جامعه و گونه‌ی زبانی رایج در آن از نظر تنوع و واژگانی وجود دارد. از طرف دیگر، وسعت و گستردگی زبانی یک مسئله نسبی است و نمی‌توان معیار مشخصی به دست داد که براساس آن بتوان به گونه‌ای اطلاق زبان یا گویش کرد. روشن است که وجود صورت نوشتاری، یعنی خط، نیز طبعاً ذاتی زبان نیست و این نشانه‌های صوری را می‌توان بر هرگونه‌ی زبانی گذاشت. مسئله وجه اجتماعی هم عاملی متغیر و نسبی است که نمی‌تواند ارزش زبان‌شناختی داشته‌باشد. بی‌تردید معیارهای فنی‌تر و درست‌تری وجود دارد که بحث آن را باید به جای دیگری موکول کرد.

بررسی پژوهشگران زبان‌شناسی درباره‌ی گویش رایج در گیلان

پژوهشگران ایرانی و خارجی درباره‌ی گیلان و گونه‌های زبانی کرانه‌ی خزر پژوهش‌های چشمگیری انجام داده‌اند، اما نباید کتمان کرد که نخستین بار، پژوهش درباره‌ی گیلکی و گونه‌های رایج در گیلان از سوی پژوهشگران اروپایی آغاز شد که پژوهشگران بزرگ روس در این زمینه مقدم و پیش‌قدم بر سایر زبان‌شناسان اروپایی هستند. در این مجال اندک، فقط به تعدادی از این پژوهشگران که درباره‌ی گویش‌های شمال ایران و کناره‌های دریای خزر، کارهای بعضاً سترگ انجام داده‌اند، سخنی به میان می‌آید.

1- در سال 1835 میلادی ایلیناکولویچ برزین (E. Beresin, 1896-1818) خاورشناس روسی و استاد زبان‌های عربی و فارسی دانشگاه قازان و از شاگردان میرزا کاظم بیگ در سال 1842 سفری به ایران کرد و سه سال، یعنی از 1842 تا 1845 در ایران سکونت داشت و درباره‌ی گویش‌های سواحل جنوبی دریای خزر مطالعه کرد و از نخستین کسانی است که برای زبان گیلکی دستور نوشته است. اثر او به نام «تحقیق در گویش‌های ایرانی» است. او در این اثر از مقوله‌های جانشینی واج‌ها (ابدال)، نام‌های گیلکی، جمع بستن نام‌ها، ضمائر، قیود، صرف افعال در زبان‌های گوناگون، حروف اضافه، به طور فشرده و کوتاه، بحث می‌کند.

2- در سال 1863 ملگونف (G. Melgunof) محقق ایران‌شناس روش چند ترانه‌ی گیلکی را به روسی برگرداند. در سال 1868 قواعدی از دستور زبان گیلکی و مازندرانی را در مجله‌ی انجمن آسیایی آلمان (ZDMG) ، با عنوان تحقیق در گویش‌های مازندران و گیلان منتشر ساخت که شامل واژه‌نامه و عبارات و هفده ترانه‌ی گیلکی است. البته، کتابی از وی درباره‌ی جغرافیای گیلان و مازندران، در سال 1863 در روسیه به چاپ رسید که اندکی مواد زبانی (گیلکی و مازندرانی) را

دربرداشت. در همان زمان (1277 قمری) سفیر روسیه نسخه‌ای به ناصرالدین شاه تقدیم می‌کنید. پطرس ارمنی مترجم دربار، مأمور ترجمه‌ی آن به فارسی می‌شود که مقداری از اسامی جای‌ها را غلط به فارسی در می‌آورد. در اثر ملگونف در زمینه گیلکی و مازندرانی حدود 203 واژه گیلکی با برابر مازندرانی و فرانسوی به دست داده شده که بیشتر واژه‌ها مربوط به جانوران و گیاهان است.

3- ساموئل گنلیب گملین (Gmelin, >G) دانشمند زیست‌شناس آلمانی الاصل و روسی‌المسکن، پس از مسافرت به نقاط مختلف ایران از جمله گیلان، سفرنامه‌ای تنظیم نمود و آن را در سال 1775 منتشر کرد، بخش سوم کتاب پر ارجش حاوی مطالب گیلان‌شناسی در زمینه‌های گوناگون به ویژه جانورشناسی و گیاهشناسی است در این بخش، واژه‌نامه‌ی کوچکی به سه زبان آلمانی، ترکی و گیلکی آمده که 196 واژه دارد، از این گذشته، وی به هنگام بررسی جانوران و گیاهان، جا به جا نام بومی آن را به دست می‌دهد. (کتاب گیلان، 1374، جلد دوم، 506، پورهادی، 1387، 16؛ کریستن سن، 1374: 29)

4- برنارد دُرن Bernard Dorn (1805 - 1881 م)، ایران‌شناس آلمانی الاصل روسی، استاد زبان‌های شرقی دانشگاه در سال 1860 تا 1861 به قفقاز و کرانه‌های جنوبی دریای خزر سفر کرد در باره‌ی گویش‌های این ناحیه به مطالعه پرداخت و اشعار و ترانه‌های گیلکی گردآورد و مقدمات تهیه واژه‌نامه‌ی گیلکی - فارسی را فراهم ساخت. اثر او درباره‌ی گویش‌های خزر به نام خدماتی در راه شناخت زبان‌های ایرانی در سه جلد، در سن پترزبورگ به چاپ رسید که صفحاتی از آن، شامل فصلی بود از متنی قدیم به گیلکی، متأسفانه تقریباً همه نسخه‌های جلد سوم این اثر که آماده‌ی انتشار بود پس از درگذشت مصنف، معدوم شده است. این جلد حاوی نمونه‌ای از دستور زبان گیلکی و یک رشته متن منظوم و منثور بوده است. یکی از معدود نسخه‌های این جلد را که از نابودی مصون مانده بود، کایگر، استاد ایران‌شناس آلمانی، در معرفی گویش‌های دریای خزر در اساس فقه اللغهی ایرانی مورد استفاده قرار داده است. قصه دآوری سلیمان به زبان گیلکی و خط فارسی در اثر دُرن به نام خزر (Caspia) آمده است.

5- الکساندر خوجکو (Alexander Chodzko) (1806، 1891 میلادی) از خانواده‌های معروف لهستانی، اصلاً لیتوانیایی، روسی‌المسکن، در عصر سلطنت محمد شاه قاجار به سمت کنسول روسیه در رشت خدمت می‌کرده است. وی سالهای آخر عمر خود را در فرانسه گذارند، در کولژ دو فرانس زبان و ادبیات اسلاو تدریس می‌کرد و در نزدیکی پاریس درگذشت. وی آثار زیادی درباره‌ی ایران دارد. وی اولین اروپایی است که یک تک نگاری در تاریخ و جغرافیای گیلان تألیف نموده است. این اثر توسط مترجمان مختلف ترجمه شده است. او در کتاب اشعار عامیانه، ترانه‌های زیادی را نیز بدون اصل گیلکی تنها به ترجمه‌ی انگلیسی آورده است. همان مقدار مواد و مصالح به صورتی که در اصل آن آمده، مرجع مهمی برای زبان‌شناسان اروپایی سده‌ی نوزدهم به بعد به شمار می‌آید. این اثر، واژه‌نامه‌ی کوچکی دارد که حدود 200 واژه را شامل می‌شود. گذشته از این، زیرترانه پس از ترجمه به انگلیسی واژه‌های گیلکی نیز آمده است که حدود 300 واژه می‌شود. در مجموع 500 واژه غیر مکرر در این کتاب پرارج نهفته است.

6- ری. پ. ف. ریس Riss, P, F، اثری تحت عنوان مردم تالش زبان و زندگی‌شان دارد که در مجله‌ی انجمن جغرافیایی قفقاز در تفلیس به چاپ رسید. این اثر در بردارنده‌ی 550 واژه، 40 جمله و چند ترانه‌ی تالشی است. در مقدمه، حالت اضافه، جمع اسم‌ها، اعداد ترتیبی، حالت مفعول، مالکیت، و صرف برخی از افعال تالشی و ضمایر شخصی آورده شده و زمان‌های گوناگون افعال نیز نشان داده شده است. واژه‌نامه‌ی این اثر، از پدیده‌های طبیعت چون ماه، خورشید، ستاره، نام جانوران، گیاهان، اندام بدن، خانه و کشاورزی، زبان و... به تالشی آمده است. جمله‌های تالشی با ترجمه‌ی روسی نیز آمده است و چند ترانه‌ی تالشی پایان بخش نگارش ری. پ. ف. ریس می‌باشد. واژه‌ها به روسی آوا نوایی شده‌اند و به فارسی با نشانه‌ها زیر و زبر، یعنی اعراب نشان داده شده‌اند.

7- راستار گویوا (Rastar Guyva)، یکی از آثار مدونی که در جهان ایران‌شناسی در حوزه‌ی تحقیق در دستور گویش گیلکی منتشر شده متعلق به سال 1971 میلادی که به همت عده‌ای از زبان‌شناسان

روس زیر نظر راستار گویوا با عنوان زبان گیلکی (Gilyanskii yazikk) در مقدمه‌ای این کتاب تاریخچه‌ای کوتاه از تحقیقات درباره‌ی گویش گیلکی آمده. در این کتاب خش آشناسی و افعال گیلکی به وسیله‌ی راستار گویوا نگاشته شد. دیگر بخش‌ها و نویسندگان آن به شرح ذیل است:

واژگان و واژه‌سازی از کریموا (Kerimova)، اسم و صفت، دستگاه شمار و قیود از ادلمان (Edelman) پیشواز و پسواژه (حروف اضافه)، روش جمله‌سازی (نحو) از پیرکوه (Pirejko)، یک دانشمند گیلانی به نام آک محمد زاده به گفته راستار گویوا در تمام بخش‌های این کتاب همکاری فعال داشت.

متن‌های گیلکی کتاب که مقوله‌های دستور از آن بیرون کشیده شده عبارتند از دو شعر برگرفته از روزنامه چلنگر و 18 متن به نثر. متن‌ها دارای آوا نوشت لاتین هستند و به ترجمه روسی نیز آراسته‌اند به دلیل وجود واژه‌های فارسی بسیار در متن، این اثر از لحاظ واژگانی کم مایه است ولی برای آشناسی و دستور قابل استفاده است. از این کمبود و نقیصه که بگذریم سراسر کتاب به شیوه علمی و دقیق فراهم گردیده است. این اثر واژه‌نامه‌ای جداگانه ندارد، گرچه بعدها برای آن واژه‌نامه‌ای جداگانه ترتیب داده شد. این واژه‌نامه گیلکی به روسی دارای راهنمای روسی به گیلکی نیز می‌باشد که در سال 1980 میلادی در مسکو منتشر شد. این کتاب در حقیقت فرهنگ گیلکی به معنای خاص نیست بلکه واژه‌هایی است که در متون گیلکی به کار گرفته، رفته شد. واژه‌نامه‌ی یاد شده اگر چه حدود 6000 واژه دارد ولی شاید واژه‌های گیلکی آن بالغ بر هزار نشود. در هر صورت این اثر از حوالای باریک بینی علمی برخوردار است. (مات منبع، 5050، پورهادی، 1387، 16)

8- اثر دیگری که به روسی است و در زمینه آشنایی زبان گیلکی و مازندرانی است، توسط زاویالوا (Zavjalova, V.I) تألیف شده. این اثر یک پایان‌نامه است که در سال 1995 به داوری گذاشته شد، ولی بعدها این پایان‌نامه صورت کامل تری دریافت. زاویالوا برپایه‌ی این کار، اثری دیگری به نام آگاهی نوین درباره‌ی آشناسی زبان‌های ایرانی، گیلکی و مازندرانی نگاشته که در مجله زبان شناسی فرهنگستان علوم شوروی انتشار یافت. در این اثر برای اولین بار دستگاه واجی گیلکی و مازندرانی تعیین شد. در این کار از روشهای آشناسی آزمایشگاهی بهره‌گیری گردید. پس از فراهم آمدن اینگونه مقدمات بود که دانشمندان توانستند به بررسی علمی زبان گیلکی بپردازند.

9- اثر ارزشمند دیگری تحت عنوان زبان گیلکی در سال 1957 به وسیله‌ی دو دانشمند زبان شناس روسی به نام‌های سوکولوا و دیگری به نام پاخالینا (Sokolva, Pacha lina) به روسی نگاشته و در دانشنامه ایران کنونی در شوروی به چاپ رسید. باید گفت این اثر علمی ترین بررسی دستوری از زبان گیلکی در زمان خود به شمار می‌آید. در این نوشته صرف افعال در تمام زمان‌های موجود در گیلکی، ضمائر و گونه‌های آن، پسواژه و پیشواژه و نکاتی در آشناسی آمده است. دانشمندان ایرانی و بیگانه از این کتاب بدون ذکر مأخذ خیلی بهره گرفته‌اند.

سوکولوا آثار ارزشمند دیگری دارد که عبارتند از بررسی آشناسی زبان‌های ایرانی. این کار در سال 1953 میلادی به انجام رسید و در مسکو چاپ شد. اثر مذکور به بررسی زبان‌های بلوچی، کردی، تالشی، آسی، یغوبی و زبان‌های پامیری آشناسی شده‌اند.

اثر دیگر تحت عنوان بررسی‌هایی درباره‌ی آشناسی زبان‌های ایرانی است که بخشی مربوط به آشناسی تالشی است. این اثر در سال 1954 تألیف شده است.

10- محمود ووا (Mamedova) پایان‌نامه‌ی دکتری خود را با عنوان گونه‌ی تالشی در ناحیه‌ی شوری به پایان رساند. این اثر در سال 1971 منتشر گردید.

11- دانشمند روسی دیگری به نام ن. یامار (Marr, N) اثری را به نام زبان تالشی در سال 1922 میلادی نگاشت. در زمینه‌ی زبان و گویش تالش است. بعضی از آثار او عبارتند از 1- آشناسی تالشی که در سال 1930 در مسکو نشر یافته، 2- گفتاری درباره‌ی پسوند (ای) در نام‌های تالشی 1948، 3- دستور زبان تالشی 1953، در این اثر تمام مقولات دستوری زبان تالشی مورد بررسی قرار گرفته و چند

متن تالشی نیز به پیوست آمده است. در این کتاب نیز درباره‌ی زبان آذری و ارتباط آن باتالشی بحث شده است.

13- یکی دیگر از نویسندگان نامدار و پرآوازه‌ای ام ارانسکی (Oranskij, I, M) است. مقدمه‌ی فقه اللغهی ایرانی یکی از آثار کم نظیر در زبان شناسی تاریخی و ایرانی است که در آن از زبان‌ها و گویش‌های ایرانی، از جمله، گویش‌های حاشیه‌ای دریای خزر سخن به میان آمده است. وی در سال 1969 بررسی نام و نشان و تاریخی تحقیقات در زبان شناس ایرانی است. به ویژه زبان‌های ایرانی که در شوروی روانی دارند. ارزش این کتاب تا اندازه‌ای است که در سال 1975 میلادی زبان شناس نامدار، وینتر به ترجمه‌ی آلمانی آن دست یازید.

نتیجه :

متسشرقان روسی از نخستین گروه پژوهشگران درحوزه، گویش‌های نواحی حوزه خزر بویژه گویش‌های گیلانی بودند. آنان با آثار بسیار ارزشمند و درخوری درباره‌ی این گویش‌ها و دسته‌بندی‌شان برای محققان و پژوهشگران امروزی به جا گذاشتند که اکنون می‌توان با استفاده از داده‌ها و تحلیل و رویکردشان به شناخت و آگاهی عمیق نسبت به اوضاع زبان و گویش و اوضاع فرهنگی و اجتماعی و آداب و رسوم و باورهای گویشوران آن زمان پی برد؛ ضمن آن که واژگانی در تحقیقات شان ثبت شده است که امروزه کاملاً منسوخ شده‌اند و می‌توان از رهگذر آن به نتایج مفید زبان شناسی دست یافت.

منابع :

1. ابوالقاسمی، محسن، تاریخ زبان فارسی، تهران، سمت، 1381.
2. باقری، پری، تاریخ زبان فارسی، تهران، نشر قطره، 1381
3. پورهادی، مسعود، زبان گیلکی، رشت، ایلیا، 1387
4. سمیعی، احمد، نامه فرهنگ، گویش گیلکی و مروری اجمالی بر تاریخ مطالعه آن، سال نهم، دوره سوم، شماره 4، 1378، شماره مسلسل 34
5. جهانگیری، نادر، گویش گیلکی لاهیجان، توکیو، جلد اول، 2003
6. رودیگر، راهنمای زبان‌های ایرانی، مترجمان، آرمان بختیاری (ودیگران)، تهران، ققنوس 1383.
7. کتاب گیلان، گروه پژوهشگران، به سرپرستی اصلاح عربانی، جلد دوم، تهران، انتشارات پژوهشگران ایران، 1367
8. کریستن سن، آرتور، گویش گیلکی رشت، ترجمه جعفر خمami زاده، تهران، سروش، 1374
9. مدنی، رضا، گیلان نامه، جلد چهارم، به کوشش پوراحمد جکتاجی، محمد تقی، 1369، انتشارات طاعتی رشت
10. ناتل خانلری، پرویز، تاریخ زبان فارسی، تهران، نشر نو، جلد اول، 1369
11. یارشاطر، احسان، زبان‌ها و لهجه‌های ایرانی (مقدمه لغت نامه دهخدا).

ЛЕКСИКОГРАФИРОВАНИЕ ЯЗЫКОВЫХ ОСОБЕННОСТЕЙ АВСТРАЛИЙСКОГО ВАРИАНТА АНГЛИЙСКОГО ЯЗЫКА

Е. М. Григорьева
Ивановский государственный университет,
г. Иваново, Россия

Summary. The given article is devoted to language peculiarities of Australian English and their representation in dictionaries. The history of Australian English is divided into three periods: the Colonial period (1788–1850), the period of the Gold Rushes (1850–1950) and the Modern period (1950–up to the present day). Each period is characterized by certain peculiarities that found its reflection in dictionaries of Australian English.

Key words: Australian English; Colonial period; period of the Gold Rushes; Modern period; Flash Language; the National Dictionary; the Macquarie Dictionary; Australian English dialects: Cultivated, General, Broad.

Английский язык является государственным языком, на котором осуществляется управление государством и преподавание в школах не только в Великобритании, но и во многих других странах.

Нормализованный английский язык, как правило, называют Standard English. Это литературный английский язык, который является языком государства, прессы, литературы, науки и искусства [Беляева, Потапова, 1961, с. 3].

Наряду с так называемым Standard English в настоящее время выделяются многочисленные варианты английского языка [Ощепкова, 2010, с. 28].

В центре данного исследования находится австралийский вариант английского языка. В его развитии можно выделить несколько периодов. Это колониальный период (1788–1850), так называемый период «золотой лихорадки» (1850–1950) и современный период (1950 – по сегодняшний день) [Fritz, 1996, с. 5].

Говоря о первом колониальном этапе развития австралийского английского, следует отметить, что Австралия зарождалась как страна ссыльных. С 1770 по 1840 гг. сюда высылали осуждённых каторжников из Соединённого Королевства Великобритании и Северной Ирландии [Горяинова, 2005, с. 60].

Важным событием для Австралии стало прибытие первого флота в порт Джексон, которое произошло 26 января 1788 г. В этом же году в Австралии была основана первая английская колония [Fritz, 1996, с. 11].

На месте первого поселения в дальнейшем вырос город Сидней, а 26 января (день формального провозглашения колонии) – стал днём национального праздника (Australian Day) [Беляева, Потапова, 1961, с. 80].

Австралия является уникальным континентом по своей богатейшей природе и фауне. Многие слова, использовавшиеся поселенцами в Британии, перестали употребляться ими на территории Австралийского континента. К такой лексике относятся *meadow, copse, thicket, brook, village, etc.*

Несомненно, образ жизни поселенцев оказывал непосредственное влияние на язык. Ряд слов, первоначально использовавшийся строго для обозначения реалий, непосредственно касающийся системы содержания каторжников, впоследствии стал использоваться и для обозначения других реалий. Например, слово *muster* первоначально использовалось в значении «сбор для проверки или досмотра». Затем данная лексическая единица стала использоваться и для обозначения «загона скота».

Другими примерами слов, которые приобрели новые значения, являются следующие: *creek, paddock, etc.* Другой тенденцией, характеризующей лексику того периода, является образование сложных слов для обозначения тех или иных реалий, например, *native-bear* «коала» [Fritz, 1996, с.14].

Британские каторжники, поселившиеся в Австралии, в подавляющем большинстве являлись представителями беднейших слоёв населения. В своей речи колонисты использовали так называемый “Flash Language” (воровской грубоватый сленг Лондона). Яркими примерами использования воровского сленга являются следующие: *a red shirt* – спина, исполосованная кровавыми рубцами, *a Botany Bay dozen* – двадцать пять ударов кнутом, *a dream* – шестимесячное тюремное заключение, *a rest* – заключение на год [Беляева, Потапова, 1961, с. 80].

В рамках колониального периода также можно говорить о влиянии ирландского варианта английского языка на австралийский английский. После восстания 1798 г., которое прошло в Ирландии, сотни жителей этой страны были сосланы на территорию Австралийского континента. После голода 1840 г. в Австралию мигрировали около сотни жителей Ирландии. Несомненно, язык чужеземцев оказал влияние на австралийский английский. В этот период в австралийский вариант английского языка были заимствованы ряд слов, например, слово *Sheila* (в ирландском варианте английского языка обозначает имя девушки). В австралийском варианте так стали называть всех ирландских девушек [Angelo, Butler, 1998, с. 1].

Таким образом, до середины XIX века Австралия оставалась местом для ссылки заключённых. Однако данная ситуация в корне изменилась с 1850-х гг. Мощным толчком для свободной миграции стало открытие в Австралии месторождений золота. Это так называемый период «золотой лихорадки» (1850–1950). В годы первой золотой лихорадки (1851 г.) наплыв переселенцев был так велик, что за одно десятилетие белое население Австралии возросло с 438 тыс. до

1168 тыс. В этот период происходят крупные экономические сдвиги. Именно в этот период зарождается австралийская литература и появляется интерес к самому языку. Публикуются первые словари и статьи, посвящённые особенностям английского языка в Австралии, главным образом, его словарному составу. Большое внимание в данный период уделяется австралийскому сленгу, который не просто отличается от английского, но и проникает в речь всех классов населения. Появляются следующие словари: J. H. Vaux, *Vocabulary of the Flash Language*, New Castle, 1812; K. Lentzner, *Colonial English A Glossary of Australian, Anglo- Indian, Pidgin English and South-African Words*, L., 1891; E. E. Morris, *Austral-English Dictionary*, L., 1898.

С середины XX века (современный период) изучение особенностей австралийского английского принимает более полный характер. Исследованию подвергается не только словарный состав языка, но и его фонетические, словообразовательные и грамматические особенности.

К важнейшим работам XX в. относятся следующие труды: *The Australian Language*, Sydney, 1945; *Australian Speaks*, Sydney, 1953; A. G. Mitchell, *The Pronunciation of English in Australia*, Sydney, 1955; A. Ellis, *On Early English Pronunciation* [Беляева, Потапова, 1961, с. 81–83].

В конце XX века появляется ряд словарей по австралийскому варианту английского языка. Один из наиболее влиятельных словарей – это словарь, подготовленный при помощи Австралийского национального словарного центра – «Австралийский оксфордский словарь» под редакцией Брюса Мура, впервые изданный в 1998 г. и переизданный в 2004 г. Его корпус включает 110000 словарных статей, словарь содержит 10000 новых слов и значений слов. Специальные статьи словаря посвящены нормам австралийского английского. Он включает сведения культурологического и исторического характера. В него включена карта распространения около семидесяти аборигенных языков.

Среди многочисленных лексикографических источников, посвящённых австралийскому английскому и содержащих сведения культурологического характера, выделяется «Словарь Макквори» (*The Macquarie Dictionary*), впервые опубликованный в 1981 г.

Однотомный толковый словарь Макквори, параллельное название – «*The National Dictionary*» (Национальный словарь), включает 280 000 словарных статей, содержащих дефиниции, транскрипцию, примеры, иллюстрирующие употребление слова, идиоматические выражения, краткую этимологию. Над его созданием работала группа учёных, представителей разных отраслей знаний: от лингвистов-лексикологов и исследователей аборигенных языков до геологов, экспертов в области виноделия и зоологии. Эту группу исследователей возглавил Артур Делбридж (A. Delbridge), извест-

ный учёный, автор многих трудов, посвящённых изучению австралийского английского. Словарь Макквори называют «австралийским Вебстером» благодаря решающей роли, которую он сыграл в кодификации данного варианта английского языка, его авторитету и популярности [Ощепкова, 2004, с. 31].

Отметим, что в настоящее время внутри австралийского варианта английского языка выделяют несколько диалектов:

– “Cultivated” – «культивированный» диалект, на котором говорит примерно 10 % населения страны,

– “General” – «общий» диалект, на котором говорит большинство населения,

– “Broad” – «широкий» диалект необразованной части населения с выраженными отступлениями от стандартного английского языка в фонетике, словарном запасе и грамматике.

“Cultivated Australian” ближе всего лежит к британскому варианту и часто принимается за него. Речь людей, использующих его в общении, ассоциируется с правильной речью образованного населения южных районов Великобритании.

“General Australian” объединяет в себе группу диалектов и не имеет резко выраженных черт. На нём говорит большинство населения.

На «широком» диалекте в Австралии говорит около 30 % населения, и именно он воспринимается как “Australian twang” («гнукавый австралийский акцент»). Его использует большая часть населения, в том числе члены парламента, и преподаватели школ и других учебных заведений. Как правило, этот диалект используется в фильмах и телепередачах об Австралии, созданных за её пределами. Именно этот диалект получил неофициальное название «страйн» (английское “strine”) [Ощепкова, 2004, с. 73–74].

Таким образом, можно сделать вывод о том, что австралийский вариант английского языка находит достаточно подробное отражение в различных лексикографических источниках.

Библиографический список

1. Angelo D., Butler S. Australian Phrasebook. Understanding Aussies and Their Culture. – Australia, 1998.
2. Fritz C. Early Australian Letters. A Linguistic Analysis. – Germany, 1996.
3. Беляева Т. М., Потапова И. А. Английский язык за пределами Англии. – Л., 1961.
4. Горяинова Ю. А. Некоторые исторические и социально-экономические источники разговорно-сленговой сферы австралийского варианта английского языка // Вестник ВГУ, серия «Лингвистика и межкультурная коммуникация». – 2005. – № 1. – С. 60–62.
5. Ощепкова В. В. Язык и культура Великобритании, США, Канады, Австралии, Новой Зеландии. – М.-СПб., 2004.

6. Ощепкова В. В. Вариативная англоязычная картина мира в лексикографических источниках // Вестник МГОУ. Серия «Лингвистика». – 2010. – № 6. – С. 28–36.

ОСОБЕННОСТИ ИСПОЛЬЗОВАНИЯ МАРКИРОВАННОЙ ЛЕКСИКИ В ОБРАЗОВАНИИ ИНВЕКТИВ В ПОЛЬСКОМ ПОЛИТИЧЕСКОМ ДИСКУРСЕ В ПЕРИОД ВТОРОЙ И ТРЕТЬЕЙ РЕЧИ ПОСПОЛИТОЙ

Н. А. Маркелов
Московский государственный университет
имени М. В. Ломоносова,
г. Москва, Россия

Summary. This article is about the political invective in polish language during the periods the II and the III Polish Republic. Polish political life throughout the century is analyzed from the lexicographical point of view. Also in the article are described the lexical peculiarities of the polish offensive word-making.

Key words: slavistics; polish language; political language; modern language studies.

Данное исследование посвящено проблемам политического дискурса в Польше в период Второй Речи Посполитой (1918–1939) и Третьей Речи Посполитой (1989 год – наст. вр.). В статье будет рассматриваться элемент языковой агрессии, без которого не обходится политический дискурс – инвективы.

Современная инвектива – это жанр оскорбительной, отталкивающей, жестокой, безжалостной насмешки, основанной на антипатии. Инвектива использует ради оскорбления разнообразные средства негативной оценки – от экспрессивных слов и оборотов, находящихся в пределах литературного словоупотребления, до негативно ориентированной и бранной лексики. Огрубление на лексическом уровне выражается, в частности, в более широком употреблении вульгаризмов, грубых просторечных и жаргонных слов и выражений. Вульгарная оценочная лексика, даже в тех случаях, когда она не несёт обидного для собеседника смысла, всегда отрицательно сказывается на тональности общения, так как делает разговорную речь грубой, неприятной с эстетической точки зрения.

Практически любое слово, употреблённое в определённом контексте, может быть воспринято как оскорбительное. Экстралингвистические средства, используемые для привлечения внимания читателей, являются одновременно и средствами психологического воздействия. Грубая лексика, не говоря уже о бранных словах, вызывает озлобленность и взаимную враждебность, производит гнетущее впечатление, создаёт мрачное настроение.

Жанр инвективы не выдерживает проверки на этичность, поскольку критика в инвективе не только жёсткая, но и предвзятая. В текстах содержатся пренебрежительные замечания или намёки, способные унижить героя, а именно: ироническое обыгрывание его имени, фамилии, деталей внешности; упоминание о нём как о преступнике, хотя это не установлено судом (инвектива выносит приговор, не принимая во внимание смягчающих обстоятельств); недоброжелательные реплики по поводу национальности, религии, болезней и физических недостатков. Инвектива как печатное обвинение равнозначна физической агрессии. К жанровым признакам современной инвективы следует отнести и заявления автора, которые воспринимаются как шокирующие, провокационные.

Степень инвективности того или иного слова трудно определить по толковому словарю, хотя существуют исследования о разработке специальной шкалы лексической инвективности с использованием лексикографических помет. Такая шкала, например, может включать показатели: «нейтральное – обидное – оскорбительное» (греховодник – паскудник – паскуда). Но пока нет методики квалификации слов как ругательных или оскорбительных, поскольку в речевой практике их границы оказываются зыбкими и легко смещаются.

Степень инвективности зависит:

1) от ситуации высказывания, в частности от субъекта речи, который актуализирует тот или иной смысл употребляемого слова. Так, нейтральное в прямом значении слово «змея» может быть комплиментом женщине при актуализации смысла «мудрая» и оскорблением при актуализации смысла «коварная, хитрая, злая»;

2) от личностного восприятия адресатом слова в речи от того, какую коннотацию, «отягощающую» слово, воспринял он при его интерпретации. Оно может показаться ему нейтральным или оскорбительным;

3) от этнокультурных традиций выражения тех или иных оценок: в русской культуре требуют осторожности образные сравнения – «бытовизмы»; не очень эстетично выглядят «зоологические» метафоры; сомнительны образно переосмысленные лексемы в качестве положительных оценок: «коровьи глаза», «взгляд львицы», «походка пантеры» и др.;

4) характера (степени интенсивности) реакции на оскорбление того, кому оно предназначено. Быстрая и «достойная» реакция – это не что иное, как смена ролей: адресат инвективы превращается в инвектанта (термин В. И. Жельвиса), действующего по принципу «Сам дурак!», «На себя посмотри!».

Проблема инвектив и политического дискурса актуальна в наши дни. Ей уделяется много внимания, выходят научные сборники. Часто, правда, эти вопросы – политического дискурса как процесса и инвектив как средств применяемых в этом процессе разво-

дятся. Что касается польских исследователей, тема инвектив в языке политики была разработана, в первую очередь, И. Каминьской-Шмай, которая составила лексикон политических инвектив. Этой теме в своих статьях касались и другие известные учёные: Е. Колодзеек, Р. Гжегорчикова и др.

Изучение инвективы как многогранного языкового явления представляется весьма актуальным в условиях всё большей «инвективизации» современного общества, поскольку позволяет осмыслить природу табуированных средств, определяющую, в свою очередь, закономерности их функционирования в речи носителей языка. Выявление гетерогенного характера инвективы, составляющее актуальность настоящего исследования, позволяет представить данное лексическое средство как сложную лингвокультурологическую, социо- и психолингвистическую сущность, неоднозначный характер которой отражает объективно существующую многослойность современной языковой культуры.

Инвективы, как явление языковое имеют свои корни в социальной жизни общества. Отталкиваясь от данного выше определения, следует сказать, что любое слово потенциально может стать инвективой в зависимости от контекста. С лингвистической точки зрения, это становится почти аксиомой для слов, имеющих переносное значение или прочно ассоциирующихся с чем-либо. В конце концов, даже подобранный случайным образом эвфемизм может стать и становится инвективой. Всё зависит от интерпретации личности, если речь идёт об инвективах в бытовых ситуациях или от общества, когда речь заходит о политическом дискурсе. Есть много интерпретаций политического дискурса, остановимся на одной, которая даст нам понять, почему возможно применять чисто языковые категории при анализе явлений, выходящих за рамки социокультурных, переходящих порой в социально-политические. Так политический дискурс рассматривается как синоним «языка политики», то есть как особая знаковая система, предназначенная именно для политической коммуникации: для выработки общественного консенсуса, принятия и обоснования политических и социально-политических решений. Политический дискурс появляется, когда «политические агенты» общаются на политические темы, преследуя политические цели [5, с. 21–22].

Одним из основных способов образования инвектив, заложенных в самом определении инвективы, является применение маркированной лексики. Такой способ является самым прямым и простым путём достижения цели акта языковой агрессии – оскорбления противника. Для того чтобы пользоваться этим типом языковых средств, вовсе не обязательно обладать значительными языковыми компетенциями. Кроме того, источник лексического запаса в дан-

ном случае является практически неисчерпаемым, так как существуют огромные пласты разговорной лексики.

Однако применение данного способа образования инвектив таит в себе определённые опасности. Во-первых, избыточное применение негативно маркированных слов, в особенности относящихся к низшим пластам лексики, может иметь и обратный эффект. Говорящий может тем самым показать себя как человека малообразованного и ограниченного. Во-вторых, в III Речи Посполитой формируется своеобразный политический языковой этикет, имеющий отношение к западноевропейской парламентской традиции, получивший название «парламентского языка» (польск. *język parlamentarny*). Уже к 2000-м годам, когда прошла основная часть переходного периода от социалистического государства к государству западноевропейской демократии, в польской прессе стали появляться заметки, посвящённые непозволительным высказываниям со стороны политиков. Остриё критики было направлено на депутатов Сейма, пользующихся «непарламентским языком», т. е. использующих в речи непозволительные слова из низшего регистра, ненормативную лексику.

Таким образом, понятие «непарламентской лексики» прочно закрепилось в общественном сознании, как признак разнузданности и вседозволенности политиков, компрометирующий политическую систему в целом. Важно отметить, что данное явление (*język nieparlamentarny*), основанное на противопоставлении норме закрепилось шире, чем исходное.

Как уже отмечалось выше, одним из самых продуктивных с языковой точки зрения, но наиболее противоречивым в видении общества является использование инвектив, основанных на изначально маркированной лексике. Негативный оценочный характер для каждой лексемы данной лексической категории закреплён в её словарной дефиниции.

Исходя из вышесказанного, представляется необходимым поделить данный вид инвектив на следующие подкатегории, расположив их по мере уменьшения степени личностности: а) наименования лиц, обладающих низкими моральными и\или умственными качествами; б) наименования собирательных групп, представляющих опасность или рассматриваемых, как нечто очень плохое; в) определения, обозначающие некие негативные черты, характеристики, препятствующие политикой профессионально выполнять свои обязанности; г) поступки, компрометирующие действия или идеологию оппонента.

Рассмотрим подробнее первую подкатегорию, как самую контрастную, в которой негативный оценочный компонент проявляется максимально.

Наименования лиц, обладающих низкими моральными и / или умственными качествами.

Хорошим примером данного рода инвектив является польское слово *cham* (хам) с самого начала парламентаризма сопровождающее польскую политическую традицию.

Из стенографического отчёта с заседания Сейма от 29. XI. 1921 г.: (1) «*Wrzawa na prawicy. Głos na prawicy: Do gnoju, a nie do Sejmu! P. Kowalczyk: Cicho ty chamie! Jesteśmy przyzwyczajeni do takich epitetów ze strony tego, który się mieni inteligentem polskim*». (Шум среди «правых». Голос со стороны «правых»: «В грязь, а не в Сейм!» П. Ковальчук: «Тихо, ты, хам! Мы привыкли к таким эпитетам со стороны того, кто зовётся польским интеллигентом»).

То же самое наблюдается и в конце двадцатого тысячелетия:

(2) «*Tu elitą nazywamy – biorąc en bloc i ignorując wyjątki – gromady gwałtownie wyemancypowanych chamów. Ludzi o mentalnych kwalifikacji fernali, w najlepszym wypadku ekonomów*» [Gazeta Polska цитированная по Polityka, 16. XII. 2000 г.] (Здесь мы называем элитой, рассматривая их в целом и игнорируя исключения – толпы быстро и неожиданно эмансипированных хамов. Людей с умственными способностями конюхов, в лучшем случае экономов).

Даже сам бывший президент Польши Лех Валенса не гнушался употреблением этого слова.

(3) *I taki typ jak Bugaj, inteligentny cham, obciąża mnie za to, że ktoś wstawił mi jakąś wannę* [Trybuna, 2–3. IX. 1995 г.] (И такой тип, как Бугай, интеллигентный хам, обвиняет меня в том, что кто-то мне какую-то ванну поставил).

Иногда, слово *cham* выступает в своём историческом контексте, характерном отдельной эпохе:

(4) «*... w kierunku historycznego kompromisu «Chamów» z «Żydami»* [Najwyższy czas, 8. IV. 1995 г.]. (в русле исторического компромисса между «хамами» и «евреями»).

Как видно, слово *cham* употребляется в разных ситуациях и с разной целью, но в каждом случае служит яркой оценочной характеристике оппонента. Так, в первом случае депутат, реагируя на прерывающие его выступление выкрики из зала, выкрики оскорбительного характера (В грязь, а не в Сейм), косвенно призывающие к насилию, пытается отбиться от нападков, осаживая крайне правых оппонентов словами «Тихо ты, хам!». Важно здесь отметить контекст его высказывания. Ковальчук, судя по фамилии, человек либо непольского (украинского или белорусского) происхождения, либо происхождением из низшего сословия, так называет оппонента не без причины, о чём делает оговорку, в которой речь идёт о том, что люди, называющие себя польскими интеллигентами, ведут себя неподобающе. Таким образом, он рисует картину агрессивно-шовинистического польского крайне правого лагеря, основу которо-

го составляют образованные люди, подчёркивает нетерпимость польской интеллигенции, дорвавшейся до власти в первые годы после провозглашения Польшей независимости.

Во втором случае современная правая польская газета, описывает ситуацию III Речи Посполитой, где по её мнению к власти, в целом, приходят лица, того недостойные. Характеристика дана, исходя из сравнения их с «хамами», в понимании XIX века, с людьми низших сословий. Так уже в двадцатом веке правая пресса пытается играть с понятиями времён формирования польского самосознания. Ситуация во втором примере сходна с примером (4), когда данное слово употребляется в историческом контексте. В описании партийной борьбы в правящей в Польской Народной Республике партии ПОРП (Польская Объединенная Рабочая Партия) автор называет две главные группировки «евреями» и «хамами». Это явно оценочная характеристика, данная исходя из особенностей национального и классового состава в ПОРП в первые годы её существования. Так, коммунисты, по мнению автора, придерживающегося правых взглядов, недостойны априори быть при власти и неспособны на это, так как они являются евреями, т. е. им чужды национальные польские интересы, или же они происходят «из народа», а потому попросту не могут в силу отсутствия определённых качеств управлять государством. Автор проводит ярко выраженную националистическую и социал-фашистскую линию, свойственную крайне-правым политическим течениям в Польше.

Особняком в этой группе примеров (третий пример) стоит высказывание Леха Валенсы, который, будучи обвинённым в коррупции, пытается избавиться от обвинения, представив оппонента как недостоверный источник информации.

Другим примером этого же рода инвектив является слово *agent* (агент). Употребление этого слова указывает на принадлежность оппонента к враждебной политической силе, враждебному государству, а также характеризует само лицо как прислужника или даже наймита. Первоначально слово в данном значении имеет отношение к военной лексике. Данная характеристика является открытым обвинением в подрывной деятельности и употребление этого слова в отношении лица может рассматриваться как клевета. Кроме традиционной коннотации *агент* – агент иностранной разведки, в Польше в связи с кампанией «исторической политики» актуальной является коннотация *агент* – агент бывших служб безопасности Польской Народной Республики.

В случае, когда рассматривается первая коннотация (*агент* иностранной разведки), все политические течения придерживаются небывалого единодушия.

(5)...część ludności, która uległa wpływom agentów Petruszewicza [Słowo Polskie, 8. XII. 1922 г.] (часть населения, которая поддалась влиянию агентов Петрушевича).

(6)...agenci berlińskiego imperializmu bezkarnie szerzą dziś w Polsce propagandę [Gazeta Warszawska, 4. III. 1938 г.] (агенты берлинского империализма безнаказанно расширяют сегодня в Польше пропаганду).

Польские газеты времён II Речи Посполитой выступают против украинского националистического подполья вполне в духе выступлений времён социализма, для сравнения – (7) Mikołajczyka potępiamy... jako agenta imperializmu anglo-amerykańskiego. [Po prostu, 13. XI. 1952 г.] (Миколайчика обличаем как агента англо-американского империализма).

Для правоклерикальной прессы наших дней всё ещё актуален данный тип риторики:

(8)... nie są to rządy polskie, lecz polskojęzycznych agentów międzynarodowego kapitału [Nasz dziennik цитируется по Polityka, 13. II. 1999 г.] (это не польское правление, а правление польскоязычных агентов международного капитала). Польский политический дискурс в данном свете предстаёт как довольно преемственный, прослеживается практически полная лексическая и стилистическая идентичность.

Иначе обстоит дело со второй коннотацией агент – специальных служб государства, тайной полиции. Существуют основания связывать эту коннотацию с русской тайной полицией времён Самодержавия, «охранным отделением» жандармерии, которая в традиции большевистской прессы именовалась «охранкой», откуда пошло языковое клише «агенты охраны». Можно предположить, что в дальнейшем эта формулировка перекечевала в риторику коммунистической прессы, связанной с КПП (Коммунистической Партией Польши).

(9)...działalność agentur piłsudczyzny. [из Воззвания ЦК КПП, июнь 1938 года] (деятельность агентур пилсудщины).

Особый смысл приобрели инвективы, связанные с обвинениями в службе агентом органов государственной безопасности в период III Речи Посполитой, где в ранг государственной политики возведена дискриминация лиц, служивших в органах государственной безопасности Польской Народной Республики. Постоянно нагнетаемая вокруг этого атмосфера привела к возникновению конспирологических теорий, цитируемых политическими деятелями, главная роль в которых отводилась захвату власти бывшими коммунистами. Так, например, политик правого толка с репутацией острого и провокационного полемиста Януш-Корвин-Микке (Janusz Korwin-Mikke) писал в своей предвыборной листовке от 1995 года: (10) «Oni mówią, że tak musi być. Mają nadzieję, że będziesz głosować już zawsze

na komunistów albo na ich agentów» (Они говорят, что так должно быть. Они надеются, что ты уже всегда будешь голосовать за коммунистов или за их агентов). Автор предлагает избирателям задуматься о том, существует ли в реальности польская политическая сцена или это всего лишь имитация, созданная коммунистами и их приспешниками для удержания власти. Предыдущему автору вторит и право-клерикальное издание *Nasza Polska* (Наша Польша). – ... skoro przestali być jawną agenturą ... to powrócili na Ojczyznę łono [*Nasza Polska*, 29. I. 1997 г.]. По мнению издания, корректным являются обвинения бывших членов ПОРП в шпионаже, по мнению автора, они лишь перешли на конспиративное положение. Важно отметить, что автор противопоставляет интересы ПНР и Польши, не отождествляя их и отрицая всякую преемственность.

Для второй подгруппа характерна, прежде всего, универсальность использования категорий, построенных на противопоставлении «мы – политические оппоненты». Универсальна в данном смысле лексема *klika* (клика), широко употребляемая в междувоенное двадцатилетие.

(12) *Narodowi demokraci ... kliczka, ukrywana przez ostatnich mohikanów szlacheckich* [*Piast*, 8. X. 1922 г.] (Национальные демократы ... малая клика, опекаемая последними из шляхетских могикан).

(13) *Trzeba Państwo wyrwać z rąk kliki* [*Zielony Sztandar*, 25. XII. 1932 г.] (Нужно Государство вырвать из рук клики).

(14) *Klika piłsudczyków* [*Głos Narodu*, 16. I. 1926] (Клика пилсудчиков).

(15) *Człowiek będący narzędziem kliki rządzącej* [*Kurier Poznański*, 12. XII. 1922 г.] (Человек, являющийся орудием правящей клики).

(16) *Klika ciemności ludu* [Фрагмент открытого письма ЦК КПП, июнь-июль 1935] (Клика угнетателей народа).

Как видно, все участники политического процесса пользуются этой лексемой, за исключением, пожалуй, самой правящей группы. Эта тенденция будет изменена в риторике коммунистов, для которых «клика», применяемая к разным оппонентам в стране и за её пределами, будет уже принимать значение не противопоставления, а уничижения.

Ярким примером будет заметка в газете «Трибуна народа» (*Trybuna Ludu*), в которой эмигрантские группы, противопоставляющие себя ПНР, будут описаны следующим образом:

(17) *Gryzące się między sobą kliki i kliczki* [*Trybuna Ludu*, 25. IV. 1949 г.] (Грызущиеся между собой клики и клички).

Уничижительный характер инвективы подчёркивается употреблённой там же инвективой – аллюзией на бегство польского правительства, командования и элиты в первые дни войны в 1939 году, когда они пересекли границу с нейтральной Румынией в рай-

оне населённого пункта Залецики (Zaleszczyki). Они названы героями шоссе на Залецики (bohaterzy szosy zaleszczyckiej).

Для современного же политического дискурса характерен как первый, устоявшийся, смысловой оттенок в употреблении инвективы «клика», например:

(18) Pawlakowo-Kwaśniewsko-Wachowska biurokratyczna klika [Gazeta Polska, VIII. 1994 г.] (бюрократическая клика Павляка-Квасневского-Ваховского); так и новый оттенок, основывающийся на синекдохе – клика, та группа, которая держит в руках власть после соглашений «Круглого стола». Право-клерикальная газета «Наша Польша» (Nasza Polska) разместила, к примеру, следующий заголовок:

(19) Klika okrągłego stołu [Nasza Polska, 2. V. 1996]. (Клика «круглого стола»).

Не имеет смысла подробно останавливаться на двух последних подгруппах (определения, обозначающие некие негативные черты, характеристики, препятствующие политике профессионально выполнять свои обязанности; и поступки, компрометирующие действия или идеологию оппонента), так как они во многом универсальны для любого политического дискурса и представителей всего политического спектра, приведём лишь по несколько примеров иллюстрирующие данное утверждение:

(20) Fanatyczny partyjnik [Robotnik, 30. XI. 1922 г.] (фанатичный партийник).

(21) Fanatyczny renegat [Gazeta Warszawska, 18. V. 1921 г.] (фанатичный ренегат).

(22) awanturniczo-szturmowy charakter działania [Sejm, 31. ? 1992 г.] (скандалистско-штурмовой характер деятельности).

(23) mafia awanturnicza [Robotnik, 1. I. 1925 г.] (авантюристская мафия).

Кроме того, данные определения могут высмеивать внешний вид и персональные особенности политического оппонента, однако они слишком персональны, чтобы рассматривать каждое из них в отдельности.

Для действий, содержащих изначально оценочный компонент, и их производных также характерен универсальный характер. Хорошо демонстрирует это глагол cuchnąć (смердеть) и образованное от него причастие cuchnący (смердящий).

(24) To co się nazywa lewicą, jest częścią organizmu zarażoną przez infekcję polityki żydowskiej... nie można wziąć prasy lewicowej do ręki – tyle tam cuchnącej gory (То, что называется «левыми», является частью организма, заражённой инфекцией еврейской политики ... нельзя в руки взять «левой» прессы – столько там смердящего гноя) [Gazeta Warszawska, 20. XII. 1922 г.]

(25) ... walka wyborcza w wielu wypadkach staje się wprost cuchnącym rynsztokiem (предвыборная борьба во многих случаях становится просто воняющей сточной канавой) [Robotnik, 14. X. 1922 г.].

(26) endecy...codziennie cuchnącymi pomyjami oblewają rząd hiszpański (эндеки ... ежедневно поливают смердящими помоями испанское правительство) [Robotnik, 13. VIII. 1936].

(27) ...Wojciech Cejrowski... komentuje sytuację po wyborach :.. nie potrafię zrozumieć... niektórych, mówiących o tym, że nie powinno się izolować SLD. Skoro w teatrze mamy prawo odsunąć się od osoby, która cuchnie czosnkiem... , to dlaczego nie w Parlamencie (Войцех Цейровский ... комментирует послевыборную ситуацию : я не могу понять ... некоторых, говорящих о том, что нельзя изолировать СЛД. Если в театре у нас есть право отодвинуться от особы, от которой пахнет чесноком..., то почему не в Парламенте) [цитата по Polityka, 25. X. 1997 г.].

(28) Nie znoszę... lewicowo-liberalnych piśmideł, które cuchną z daleka marksizmem... (Я не выношу... лево-либеральных журналиц, от которых издали смердит марксизмом) [Nasz Dziennik, цитата по Polityka, 20. V. 2000 г.].

Стоит отметить, что левые издания, например, «Рабочий» (Robotnik) используют данный род инвектив для отражения акта языковой агрессии, пытаясь обратить читателя к мысли, что «смердят», действуя грязными методами, их политические оппоненты.

Анализ материала позволяет сделать вывод о том, что польская политическая инвектива меняется неравномерно. От политической сатиры и витиеватого ораторства наблюдается переход к более простому и лаконичному языку, лозунговость в котором – скорее, наследие социализма, чем новая тенденция. В связи с веяниями времени появляется возможность более свободного использования вульгаризмов, но вместе с тем из-за тенденции к по-европейски трепетному отношению к личному пространству меняется вектор инвективы. От едких замечаний и прямых оскорблений личности к более метафоричным и общим формулировкам, относящимся, скорее, к явлению, чем личности. Все стороны политического процесса одинаково стараются пользоваться послаблениями для привлечения внимания электората.

Вместе с тем нужно отметить, что среди левых изданий, на примере газеты «Nie» можно наблюдать ситуацию, когда политика редакции направлена на шокирование аудитории смелыми сравнениями, выходящими за рамки принятой в польском обществе этики. Сравнение папы римского, поляка по происхождению Кароля Войтылы из-за его болезни Паркинсона с Леонидом Ильичом Брежневым взбудоражило польское общественное мнение. За это сравнение газете пришлось отвечать в суде. На примере левых газет 1990-х можно отметить смену основных сюжетов. Речь больше не идёт, как в 1920–30-е гг. о борьбе с правительством и антинародных загово-

рах, не фигурируют шаблонные ярлыки, взятые из теории классово-вой борьбы. Остриё критики сместилось в сторону конкретных лиц и на обличение клерикализма.

Крайне правые газеты, порой тесно связанные с клерикальными кругами польской католической церкви, остаются верны своим традиционным мотивам и сюжетам.

Для правых кругов свойственна некорректная и агрессивная оценка международной обстановки, прежде всего связанная с Россией. Очень чётко просматривается связь между перипетиями во внутренней политике и стремлением заработать политические очки через обличение внешнего врага, в роли которого негласно может выступать Россия и русские, как состоящие в неразрывной связи с коммунистической идеологией.

Подводя итог, следует сказать о том, что польский политический дискурс меняется активно, но он всё же ещё не достиг того уровня на котором находится политическая культура единой Европы. Ахиллесовой пятой является отсутствие развитых инструментов эвфемизации, а также политической корректности значительной части правых политических сил. Особенно остро может восприниматься даже не «охота на ведьм» в виде поиска коммунистической угрозы. Эта волна начала 1990-х почта сошла на нет. Гораздо острее стоит проблема спекуляции на еврейском вопросе, а совсем неприемлемым это становится при сочетании его с религиозными мотивами, что как будто отбрасывает общество на многие годы назад.

Библиографический список

1. Вежбицкая А. Язык. Культура. Познание. – М., 1996.
2. Жельвис В. И. Поле брани. Сквернословие как социальная проблема в языках и культурах мира. – М. : Ладомир, 2001. – 349 с.
3. Маковский М. М. Язык – миф – культура. Символы жизни и жизнь символов. – М. : Инт-т русск. яз. им. В. Виноградова, 1996.
4. Саржина О. В. Русская инвективная лексика в свете межъязыковой эквивалентности (по данным словарей) // Речевое общение: Специализированный вестник / под ред. А. П. Сковородникова. – Вып. 4 (12). – Красноярск : КГУ, 2002. – С. 35–40.
5. Шейгал Е. И. Семиотика политического дискурса. – М. : Гнозис. – 326 с.
6. Dabert D. Mowa kontrolowana. Szkice o języku publicznym w Polsce po 1989 roku. – Poznań : PKL IFP UAM, 2003.
7. Kamińska-Szmaj I. Agresja językowa w życiu publicznym. Leksykon inwektyw politycznych 1918–2000. Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego. – Wrocław, 2007. – 370 s.
8. Kamińska-Szmaj I. Wyrazy obraźliwe w intertekstualnej przestrzeni // Poradnik Językowy//Towarzystwo kultury języka/numer 4 (632). –Warszawa, 2005. S. 9–17.
9. Kochan M. „Przykleja»Nie» etykietek”, czyli o negatywnym określaniu przeciwnika // Język a kultura / Towarzystwo Przyjaciół Polonistyki Wrocławskiej; pod red. Anusiewicza J., Sicińskiego B. – Tom 11, Język a współczesna kultura polityczna. – Wrocław, 1994. – S. 85–91.

10. Kołodziejek E. Językowe środki zwalczania przeciwnika, czyli o inwektywach we współczesnych tekstach politycznych // Język a kultura/ Towarzystwo Przyjaciół Polonistyki Wrocławskiej; pod red. Anusiewicza J., Sicińskiego B. – Tom 11, Język a współczesna kultura polityczna. – Wrocław, 1994. – S. 69–75.

ВОСПОМИНАНИЯ КАК СПОСОБ ВЫРАЖЕНИЯ АВТОРСКОЙ ПОЗИЦИИ В СМЫСЛОВОЙ СТРУКТУРЕ КОГНИТИВНЫХ КОМПОЗИТОВ

Д. Н. Рамазанова

Дагестанский государственный педагогический
университет, г. Махачкала, Республика Дагестан, Россия

Summary. The article deals with the multi-level nature of the interaction of cognitive composites in language.

Key words: memoirs; author's position; genre; international sings.

Для воспоминаний как произведений с высокой степенью проявления информативности и познавательности характерно выражение активной авторской позиции, т. к. отмеченные текстовые категории определяются индивидуально-личностной трактовкой действительности. Таким образом, на передний план выдвигаются интенциональные признаки воспоминаний в качестве литературного жанра.

Воспоминания отражают личное участие в изображаемых событиях, реальная оценка происшедших событий, следовательно, присутствие автора в содержательной структуре когнитивных композитов велика. Особое место в ряду таких текстов занимает книга И. М. Майского «Воспоминания советского дипломата», выдающегося политика и публициста, перу которого принадлежит немало художественно-документальных произведений. Лексика данной книги отличается точностью в описании фактов, событий, оценок; язык произведения эмоционален, характеризуется высокой экспрессивностью, богатством использования различных тропов, образных выражений и пр., в то же время документальная направленность книги требует максимальной адекватности лингвистических средств описываемой действительности, что, в конечном счёте, подчёркивает отличное владение автором особенностями русского языка. Таковым, например, является фрагмент: «Однако были у Ллойд Джорджа и крупные недостатки, *которые подчас вытекали как раз из его достоинств. Конечно, гибкость – большое достоинство для политика. Но у Ллойд Джорджа гибкость нередко переходила в недостаток устойчивости.* Так было в прошлом, особенно в первые годы после войны 1914–1918 гг. Так было и в период моей работы в Англии. В позиции и настроениях Ллойд Джорджа за эти

11 лет бывали значительные колебания, и в связи с этим в наших отношениях наблюдались то приливы, то отливы» (с. 168) – адекватность выражения авторской позиции подкрепляется лингвистической доказательной базой.

Выражение авторской позиции в подобных художественно-публицистических произведениях характеризуется принадлежностью к части общей системы языка в его конкретном воплощении, другими словами, такая позиция детерминирована структурно-семантическими аспектами функционирования когнитивных композитов как вербального способа хранения и передачи информации о происходящем в окружающем мире и месте автора в этом мире. Следовательно, вербальный порядок отражения информации можно трактовать в качестве либо совокупности разноуровневых лингвистических знаков, либо норм их использования (правила структурной и смысловой сочетаемости). Так, например, во фрагменте: «Итак, всё дело было лишь в том, чтобы *сесть за один стол с карандашом в руках! Как просто!* Мне невольно вспомнились слова Ллойд Джорджа о Невиле Чемберлене: *«провинциальный фабрикант железных кроватей»*. Действительно, Гитлера и себя он, видимо, представлял как двух купцов, которые поспорят, пошутят, поторгуются и затем, в конце концов, ударят по рукам. Вот как *примитивны были политические понятия премьера!*

Из всего, что Чемберлен сказал мне 29 июля, с несомненностью вытекало, что целью его стремлений является «пакт четырёх», а путь к нему – *всемерное «умиротворение» Гитлера и Муссолини*» (с. 287). Здесь реализуется ряд языковых единиц, детерминруемый, во-первых, разноуровневой системой их взаимодействия в языке; во-вторых, организацией особых смысловых отношений между компонентами текста как когнитивными знаками; в-третьих, оценочными именованьями; в-четвёртых, общим тоном текста. Из представленного фрагмента следует, что конкретное проявление авторской индивидуальности обусловлено тем, как «она обслуживает потребности коммуникации автора при речепорождении и адресата при речепонимании» (Яценко, 1998, с. 121). Личностные характеристики целостной структуры процессов памяти создателя книги отличаются возможностью связать информацию языкового и неязыкового плана, но которая приобретает словесную форму текстового образования. Анализ подходов к трактовке смыслового содержания когнитивных композитов в произведении с позиции представленности в нём неязыковых знаний И. М. Майского как творческой личности содействует формированию условий лексического наполнения текста в виде соответственной вербальной реализации авторских интенций, прагматических задач как одного из самых доступных средств проникновения в структуры знания.

Библиографический список

1. Алеференко Н. Ф. Смысловая структура текста // Текст как объект многоаспектного исследования / Научно-методич. семинар «TEXTUS» : сб. ст. – Вып. 3. – Ч. I. – СПб.- Ставрополь, 1998.
2. Майский И. М. Воспоминания советского дипломата (1925–1945). – М., 1971.
3. Яценко Е. Ю. Опосредование мыслительной деятельности индивида через систему конкретного языка в ходе текстовой деятельности // Предложение и текст : межвуз. сб. науч. тр. – Рязань, 1998.

SEMANTIC ANALYSIS OF ETHNIC DERIVATIVES IN RUSSIAN LANGUAGE

O. V. Marunovich

Taganrog State Teacher Training Institute named after
A. P. Chekhov, Taganrog, Russia Federation

Summary. The article lays bare the problem of semantic analysis of Russian ethnic derivatives, fixed in common, dialectal, slang and phraseological dictionaries. It points out the modal of their formation and their usage as secondary nominative structures in various spheres of life.

Key words: Dichotomy of «we – they»; ethnic names; ethnic derivatives; secondary nominative structure; onomastics.

The personal experience of a man, his moral and ideological preferences, values are the essential part of reality's cognition is. But, as a social being, a man is always a member of a certain union. And that union is based on the dichotomy of «we – they» which «is one of the main concepts of any collective, mass, public and national attitude» [10, p. 472]. In general, the attitude to a «stranger», to a foreigner reflects a specific community's own moral and aesthetic code of. It is also a marker of the national philosophy, which makes the ethnic community to be a basis for the perception and evaluation of ethnic outsiders. Models of such perception in a certain historical period laid down in the national literature and lexicographical sources in the form of official ethnonyms, ethnic slurs and their derivatives.

Ethnic derivatives are ethnonyms and their derivatives, which are as independent lexical units or as a part of set phrases have lexicographically fixed figurative sense, thus, they represent a valuable source of language information about the representative of a particular ethnic group:

a) a figurative sense: *грек* (*Greek*) – a person, who drinks a lot [9, 7, p. 131], *албанец* (*Albanian*) – a stupid, slow of wit person [5, p. 33], *китайский доброволец* (*a Chinese volunteer*) – an executive employee [1, 1, p. 187], *басурман* (*Infidel*) – a naughty child [9, 2, p. 138];

b) set phrases: *летучий голландец* (*a Flying Dutchman*) – a constantly wandering man, rover [2, 119], *китайские церемонии* (*Chinese*

ceremonies) – tedious and unnecessary conventionalities [2, p. 613], *парфянская стрела* (a *Parthian arrow*) – a smart argument, set apart by the end of the dispute [2, p. 554];

c) derived words with idiomatic meaning: *цыганить* (to *gypsy*) – to extort, to beg [4, 4, p. 75], *басурманиться* (to *infidel oneself*) – to get worse, to deteriorate [9, 3, p. 138];

d) usage of the ethnonym or the ethnic slurs in injective phraseology: *храниуз тя огложу* (*I wish a Frenchman gnaws you*) – that you're done! [9, 22, p. 318], *норвег его знает* (*Norwegian knows that*) – God only knows! [9, 21, p. 278], *уведи его татар* (*Let Tatars take him away*) – damn him! [11, p. 195].

The usage of ethnic derivatives as secondary nominative structures should be singled out especially. These linguistic facts are reflected in the various branches of onomastics:

a) toponymy: *Татарский пролив* (*Tatar Strait*) [6, p. 410];

b) names of astronomic objects: *Дорога татарская на Святую Русь* (*Tartar Road to Holy Rus*) – The Milky Way [9, 8, p. 132], *Немецкий лось* (*German elk*) – the constellation of the Pleiades [7, p. 75];

c) the names of animals: *цыганская рыба* (*gypsy fish*) – tench, tadpole [9, 7, 17], *турчонок* (*small Turkish*) – grasshopper, cricket [8, 3, p. 165];

d) the names of flowers and herbals: *цыганский табак* (*Gypsy tobacco*) – mushroom [9, 3, 577], *белый татарин* (*white Tartar*) – Asteraceae plant [9, 1, p. 231];

e) the names of material things: *цыганский броневичок* (*Gypsy armored car*) – Zaporozhets car [2, 2, p. 136], *армянский бронепоезд* (*Armenian armored train*) – a train of tanks with wine [5, p. 77];

e) the name of diseases: *испанка* – (Spaniard) - anthrax, Siberian plague [4, 1, 16], *английская болезнь* (*English disease*) – rickets [3, 36, p. 123];

g) the description of the environment: *немецкий ветер* (*German wind*) – north wind, [9, 21, 79], *русский ветер* (*Russian wind*) – south wind [9, 12, p. 85], *цыганский дождь* (*Gypsy rain*) – warm rain in a sunny day [4, 2, p. 312].

The causes of ethnic derivatives formation are related not only to the historical and cultural development of the ethnic group, but also to the political, social, religious and psychological context of these lexemes existence.

Thus, the semantic analysis of Russian ethnic lexis is extremely important for recreation a system of notions of a foreign ethnicity. Of course, derivatives may not reflect the original nominative sign, only a secondary motive. However, the word motivation always contains some fragment of a mental image of «ethnically alien» in the native speaker's consciousness.

Bibliography

1. Балдаев Д. С. Словарь блатного воровского жаргона: В 2-х тт. – М., 1996.
2. Бирих А. К., Мокиенко В. М., Степанова Л. И. Словарь русской фразеологии. Историко-этимологический справочник. – СПб., 1998.
3. Большая советская энциклопедия. – М., 1949–1958.
4. Даль В. И. Толковый словарь живого великорусского языка. В 4-х тт. – М., 1994.
5. Мокиенко В. М., Никитина Т. Г. Большой словарь русского жаргона. – СПб., 2000.
6. Никонов В. А. Краткий топонимический словарь. – М., 1956.
7. Словарь русских говоров Низовий Печоры. – СПб., 2003.
8. Словарь русских донских говоров: В 3-х тт. – Ростов-на-Дону, 1976.
9. Словарь русских народных говоров в 40 тт. / Под ред. Ф. П. Филина, Ф. П. Сороколетова. – Л., 1966.
10. Степанов Ю. С. Константы: Словарь русской культуры. – М., 1997.
11. Фразеологический словарь русских говоров Сибири / Под ред. А. И. Федорова. – Новосибирск, 1983.

РАЗРЯД УРБАНОНИМОВ В УЧЕБНОМ ЛИНГВОКРАЕВЕДЧЕСКОМ СЛОВАРЕ СМОЛЕНСКОГО КРАЯ

Н. В. Бубнова

**Военная академия войсковой противовоздушной обороны
Вооружённых Сил Российской Федерации
им. Маршала Советского Союза А. М. Василевского,
г. Смоленск, Россия**

Summary. In the article the question of a regional onomastic dictionary anthropocentric orientation and a method for describing the content of the header units – household's names that perform the function of spatial «reference» when «switched on» language person in a specific language environment.

Key words: regional onim; urbanonim; anthropocentric lexicography, background knowledge; linguistic identity.

Одной из актуальных задач современной лексикографии следует признать антропоцентрически ориентированное описание ономастической лексики регионального уровня. Именно региональные онимы в силу своей непосредственной близости к воспринимающему субъекту имеют огромное значение для формирования у конкретной языковой личности **фоновых знаний**, определяющих успешность процесса социализации.

Рассмотрим возможности реализации сформулированной задачи на материале ономастического словаря Смоленского края, разрабатываемого нами в русле исследования имён собственных в структуре региональных фоновых знаний смолян [Бубнова, 2011].

Цель словаря – «предоставление адресату доступа к заключённой в именах собственных информации, составляющей важный компонент общеобязательных региональных знаний как основы социализации языковой личности в региональном культурно-языковом пространстве» [Максимчук, 2011, с. 759]. **Новизна** словаря, помимо способа отбора информации, в основе которого лежит ассоциативный эксперимент, обусловлена тем, что наряду с культурно-историческими онимами в нём представлены онимы бытовой сферы, имеющие не меньшее значение в процессе социализации личности.

Большая часть бытовых имён собственных в словаре относится к разряду **урбанонимов**, под которыми мы понимаем «вид топонима, собственное имя внутригородского топографического объекта» [Подольская 1988, с. 154]. Урбанонимы «выполняют важную социальную функцию как знаки-ориентиры; в то же время очень большинство городских топонимов является таким же историко-культурным достоянием, как памятники архитектуры, искусства, литературы, фольклора» [Горбаневский, 2010, с. 11].

Тематически урбанонимы в словаре формируют три группы: **«Улицы»** (проспект Гагарина; улицы Багратиона, Баркляя-де-Толли, Беляева, Большая Советская, Глинки, Докучаева, Дохтурова, Жукова, Исаковского, Козлова, Конева, Конёнкова, Кутузова, Лавочкина, Лукина, Нахимова, Неверовского, Пржевальского, Раевского, Руссиянова, Рыленкова, Твардовского, Тенишевой, Тухачевского, Шеина), **«Площади»** (Колхозная, Победы), **«Парки, скверы»** (Блонье, «Лопатинский сад», Памяти Героев).

В качестве примера приведём словарную статью об одном из наиболее значимых онимов в составе фоновых знаний смолян:

Блѡнь|е: сад, расположенный в центре Смоленска, любимое место отдыха жителей и гостей города. Официально носит имя М. И. Глинки, но смоляне обычно называют его Блонье (Блонь). Слово *блонье* в средневековье имело два значения: «площадь внутри города, застроенная домами» и «низменный луг около реки». По всей вероятности, *Блонье* первоначально означало «луг на городской окраине». Несмотря на то, что сейчас территория сада выходит на площадь Ленина, центральную в Смоленске, данный район первоначально являлся городской окраиной. В XIII–XIV вв. здесь действительно располагался луг, на котором смоляне пасли свой скот. В XVII в. район Блонье застраивается и становится местом размещения смоленского гарнизона. С 1830 года на месте гарнизонного плаца (плац-парадной площади) был разбит городской сад, существующий и поныне.

Род. Блонье, неизм., ср. *Этим.* Название связано с пребыванием на территории Смоленска поляков с 1611 по 1654 г., однако это не совсем чужое слово, так как в русских говорах широко распространено однокоренное слово с похожими значениями. Разница лишь в поль-

ской огласовке *-ло-* вместо вост.-слав. *-оло-*. В Словаре русских народных говоров слово Блонье – ‘низкое место; луг, залитый водой’ – дано с пометами смоленское, западное; ‘поле, равнина’ – смоленское; ‘луг’ – смоленское. В смоленских памятниках письменности слово Блонье (Блонь) и его вариант Облонье находят отражение во 2-й пол. XVII в.

В. Звездаева. Почему сад в центре Смоленска называется Блонье? // Под часами : альманах. – Смоленск, 2003. – № 2.

Данный пример показывает, что в типовой структуре словарной статьи выделяются две словарные зоны: предметных сведений и языковых сведений. Предметная зона строится в соответствии с типом заголовочной единицы. Основными элементами языковой зоны являются: акцентологическая, грамматическая, словообразовательная характеристики и сопутствующие сведения (в этом случае об этимологии). Возможность углубить знания читателей обеспечивает указание дополнительных источников.

Библиографический список

1. Бубнова Н. В. Имена собственные в структуре региональных фоновых знаний смолян : дисс. ... канд. филол. наук. – Смоленск, 2011. – 285 с.
2. Горбаневский М. В. Названия улиц в малых исторических городах России как компонент их историко-культурного ландшафта: судьбы, проблемы, решения // Ономастика и общество. – Тамбов : ТГУ, 2010. – С. 11– 20.
3. Максимчук Н. А. Региональный ономастический компонент в структуре обучения РКИ и в учебной лексикографии // XII Конгресс МАПРЯЛ. – Шанхай : ШУИЯ, 2011. – Том 1. – С. 757–762.
4. Подольская Н. В. Словарь русской ономастической терминологии. – М. : Наука, 1988. – 196 с.

ОСОБЕННОСТИ СОМАТИЧЕСКОГО ЯЗЫКА В ЛИНГВОСТРАНОВЕДЧЕСКОМ АСПЕКТЕ

Т. А. Зиновьева, Н. Ю. Никулина
**Белгородский национальный исследовательский
университет, г. Белгород, Россия**

Summary. This very article shows importance of proper usage of somatic language. Here we also give examples of differences of nonverbal means in various nationalities and countries as well.

Key words: nonverbal; communication; linguistics and area studies; language features.

По последним данным, в мире насчитывается около 2000 национальностей, живущих в 140 государствах. У каждого народа свои особенности – как культурные, так и социальные. И находясь в той или иной стране, следует учитывать, что зачастую эти различия могут создать неприятный барьер в общении. В неформальной об-

становке этот барьер не составит труда преодолеть, но что будет, если такой казус произойдёт на деловой встрече или же в условиях, когда дорога каждая минута и взаимопонимание на вес золота? В этом случае человек непременно обращается к соматическому языку.

«Соматический» происходит от греческого soma – тело. Язык тела включает в себя: коммуникативные движения, психофизиологические симптомы эмоционального состояния, некоммуникативные движения. Так, смотрите ли вы человеку прямо в глаза, пожимаете плечами, хлопаете собеседника по плечу или даже выбираете определённый цвет рубашки, идя на встречу, – все эти действия являются компонентами невербального общения.

Из всех видов невербального поведения наиболее распространена кинесика или движения, к которым относятся зрительный контакт, выражение лица, жесты и изменение позы в процессе общения [4, с. 59]. Движения в целом и жесты в частности во многом помогают нам передать смысл того, что мы хотим сказать [Ekman & Friesen, 1969]. Но нередко один и тот же жест у разных народов может иметь не только различное, но и прямо противоположное значение.

Так, в Голландии, повернув указательным пальцем у виска, подразумевая какую-то глупость, можно самому оказаться в глупом положении. Поскольку в Голландии этот жест означает, что кто-то сказал очень остроумную фразу.

Говоря о себе, европеец показывает рукой на грудь, а японец – на нос. Жители Мальты вместо слова «нет» слегка касаются кончиками пальцев подбородка, повернув кисть вперёд. Во Франции и Италии этот жест означает, что у человека что-то болит.

В Греции и Турции официанту ни в коем случае нельзя показывать два пальца, указывая на два напитка или две порции чего-либо – это грубое оскорбление, которое может вызвать вполне оправданное негодование.

Немцы часто поднимают брови в знак восхищения чьей-то идеей. Однако тот же самый жест в Англии будет расценен как черта скептика. Француз или итальянец, если считает какую-либо идею глупой, выразительно стучит по своей голове. Немец шлёпает себя ладонью по лбу, как бы этим говоря: «Да ты с ума сошёл». А британец или испанец этим же жестом показывает, как он доволен собой. Если голландец, стуча себя по лбу, вытягивает указательный палец вверх, это означает, что он по достоинству оценил ваш ум. Палец же в сторону указывает на то, что у человека, с которым он в данный момент разговаривает, «не все в порядке с головой».

Наиболее экспрессивен язык жестов у французов. Когда француз чем-то восхищён, он соединяет кончики трёх пальцев, подносит их к губам и, высоко подняв подбородок, посылает в воздух нежный поцелуй. Если же он потирает указательным пальцем основание но-

са, то это означает, что он предупреждает: «Здесь что-то нечисто», «Осторожно», «Этим людям нельзя доверять».

Стоит также упомянуть и значение зрительного контакта. Подавляющее большинство людей в США и в других западных культурах ждут от собеседника, что он будет смотреть им прямо в глаза, а во многих других культурах, наоборот, когда человек старается не смотреть в глаза собеседника, это означает почтение и уважение [Martin & Nakayama, 1997]. Например, в Японии люди во время разговора стараются направить взгляд в точку на уровне адамова яблока и избегают прямого взгляда. Китайцы, индонезийцы и мексиканцы в деревнях опускают глаза в знак почтения: для них слишком прямой взгляд – это признак плохих манер. Арабы, наоборот, напряженно смотрят прямо в глаза человека, с которым они разговаривают, для них прямой взгляд – проявление живого интереса. И в американской культуре контакту взглядов придаётся неодинаковое значение. Например, афроамериканцы дольше смотрят в глаза, чем представители европеоидной расы, когда разговаривают, но меньше, когда слушают [Samovar, Porter & Stefani, 1998].

Как мы видим, выразить свою мысль красивыми словами недостаточно. Необходимо тщательно подобрать невербальное обрамление – улыбку, взгляд, жест, форму одежды, тон голоса, соответствующие требованиям национальности собеседника. Ведь, не зная особенностей невербального общения у разных народов, можно легко попасть впросак, обидев или, хуже того, оскорбив вашего партнёра. Поэтому именно при гармоничном сочетании всех компонентов общения человек сможет понять человека, независимо от национальных разграничений.

Библиографический список

1. Ekman P. & Friesen W. V. (1969). The repertoire of nonverbal behavior: Categories, origins, usage, and coding // *Semiotica*. – № 1.
2. Larry A. Samovar, Richard E. Porter, Lisa A. Stefani. Cengage Learning. – 1998. – 303 с.
3. Martin Judith N. & Nakayama Thomas K. (1997). *Intercultural communication in contexts*. – Mayfield Pub. Co. (Mountain View, Calif).
4. Вердербер Р., Вердербер К. *Психология общения*. – СПб. : ПРАЙМ-ЕВРОЗНАК, 2003. – 320 с.

III. СОПОСТАВИТЕЛЬНОЕ ЛИНГВОСТРАНОВЕДЕНИЕ И ПЕРЕВОДОВЕДЕНИЕ

СТОРОНЫ СВЕТА В САНСКРИТЕ И В ДРЕВНЕИРЛАНДСКОМ ЯЗЫКЕ

К. В. Харитонова

Московский государственный университет
им. М. В. Ломоносова, г. Москва, Россия.

Summary. Spatial orientation was extremely important in Indo-Europeans' life. Most Europeans now use the pattern, which can be accounted for the tradition of map drawing. In our model of spatial orientation the north is situated at the top or in front of us. Sanskrit and Old-Irish texts give us another pattern where the east is ahead or in front of us.

Key words: Comparative Indo-European linguistics; culture-oriented linguistics; Old Irish; Sanskrit; spatial orientation.

Ориентация в пространстве имела большое значение в жизни индоевропейцев. Это было связано как с различными миграциями и путешествиями, так и с религиозными воззрениями. Судя по текстовым и фольклорным материалам, деление пространства на четыре стороны света имело сакральное значение.

Привычное для большинства жителей Европы представление о сторонах света закрепилось в связи с составлением карт. При составлении карты нужно иметь фиксированное направление, а следовательно, ориентироваться на некоторый неподвижный объект. Объектом-ориентиром для европейских картографов является Полярная звезда. Таким образом, в привычной для нас модели пространства север занимает место впереди или сверху. По аналогии с традицией, возникшей в северном полушарии, в государствах южного полушария карты иногда ориентируют югом кверху, но этот вид карт гораздо менее распространён. Известно несколько древних карт, на которых юг располагается сверху: это карта Аль-Идриси (1154) и «Планисфера» Андреаса Вальспергера (1447).

Другую модель восприятия пространства дают нам санскритские тексты:

(1) tataḥ samuddhṛtaprāṇaṃ gataçvāsaṃ hataprabhaṃ
nirviceṣṭaṃ çarīraṃ tadbabhūvāpriyadarçanam
yamastu taṃ tathā baddhā prayāto **dakṣiṇāmukhaḥ**
(Mahābhārata III. Sāvitrī V.17).

*Затем тело, обездвиженное и бездыханное, лишённое блеска, стало неприятным на вид; Яма же тогда, связав его, **обратился лицом на юг.***

В словаре В. А. Кочергиной [2, с. 256–257] для слова **dakṣiṇāmukhaḥ** даются два варианта перевода: ‘обращённый лицом к югу’ и ‘обращённый лицом направо’. В этом контексте трудно определить, имеется ли в виду направление направо или на юг. Таким образом, слово **dakṣiṇa** имеет значение ‘правый’, ‘южный’, а также ‘любезный’, а **dakṣiṇatas** – ‘вправо’ и ‘на юг’.

(2) palācaḥkhaṇḍe caitasminpanthā vyavārtate dvidhā
tasyottareṇa yaḥ panthāstena gacha tvarasva ca (Mahābhārata III.
Sāvitrī V. 108).

Среди этих деревьев палаша дорога расходится надвое; северным (левым) этим путём иди и поспевай.

Слово **uttaratas** имеет значения ‘влево’ и ‘на север’, прилагательное **uttara** – также ‘более высокий’.

Аналогично:

pūrvatas – ‘прежде’, ‘впереди’, ‘на востоке’;

paścimatas – ‘сзади’, ‘на западе’.

Эти термины ориентации в пространстве встречаются и в текстах Ригведы:

(3) vātasyāṣvo vāyoḥ sakhātho deveṣito muniḥ
ubhau samudrāvā kṣeti yaṣca pūrva utāparaḥ (Rgveda, 10–136).

Конь ветра (Ваты), друг ветра (Ваю), аскет, подстёгнутый богами, он населяет оба моря: то, которое восточное и то, которое западное.

Слово **apara** в данном контексте означает ‘западное’. Оно является почти полным синонимом прилагательного **paścima**, но, в отличие от него, может иметь значение ‘очередной, более поздний’, так же как **pūrva** может иметь значение ‘более ранний’. Значит, термины ориентации в пространстве могли обозначать и расположение событий во времени.

Подобным образом выглядит картина мира, представленная в древнеирландских текстах.

(4) Mhuir n-Iucht **anair** co h-Erinn (Cóir Anmann, 91).

Ирландское море, спереди (на востоке) от Ирландии.

В электронном словаре древнеирландского языка [4] значение слова **anair** – ‘впереди’, ‘на востоке’, ‘прежде’; **úr** – ‘восток’.

Аналогично:

aníar – ‘сзади’, ‘на западе’, **íar** – ‘запад’, а также ‘после’:

(5) **íar** cach n-déidhinach (Cóir Anmann, 45) *после следующей битвы.*

Слово **andess** имело значения ‘справа’, ‘на юге’; слово **antúath** – ‘слева’, ‘на севере’. Существительные **deisred** и **túaisred**, образованные от тех же корней, обозначали правую и левую руку, наречия **túaiscert** и **deiscert** обозначали направления:

(6) ...déraich a tír acht is airthiur inda iarthur 7 asa **tuaisciurt**
inda **deiscert** (The Monastery of Tallaght, 133 22).

...опустошение его земли с востока на запад (с передней части и до задней), с севера на юг (слева направо).

Под влиянием европейской традиции слово **túas** начинает приобретать значения 'сверху', 'ранее (в книге)'. В этом значении оно обычно употребляется в текстах среднеирландского периода в составе оборота *tuas-ráidhte* – 'вышеупомянутый'.

Известно, что ирландцы подразделяли месяцы года на два разряда – «тёмный» (протяжённостью в 29 дней) и «светлый» (30 дней), а каждый месяц имел «тёмную» и «светлую» половины. Подобным образом индийцы делили каждый месяц в зависимости от растущей или убывающей луны. По этому же принципу в Ирландии делилось и пространство. Север, а вместе с ним и левая сторона (северная часть острова, города, дома и т. д.) – уподоблялись первоначальному хаосу, беременности (предшествующей родам): «тьма предстаёт началом начал, но как символ смерти и разрушения она же и завершает светлый день» [3, с. 47]. Север воспринимался как нечто старшее по возрасту, чем юг, но и более таинственное, непонятное, враждебное, и считался обиталищем смерти. Здесь мы видим единственное несовпадение с древнеиндийским пониманием пространства: царство Ямы, по верованиям индийцев, находилось на юге (см. пример 1). Однако в среднеирландский период, когда происходят изменения в значении слова **túas**, оно начинает использоваться в текстах для обозначения некоего божественного пространства над землёй, т. е. рая, и приобретает положительные, «светлые» коннотации.

Сравнение кельтского материала с индоиранским было предпринято ранее Ж. Вандриесом, М. Диллоном, В. П. Калыгиным. Это сравнение затрагивало в основном область поэтической лексики, однако были сделаны выводы о сохранении глубоких архаизмов в крайних точках индоевропейского ареала. Возможно, эти выводы можно перенести и на другие области языка. По мнению В. П. Калыгина, идея сравнения ирландского материала с ведийским может вызвать критику «из-за огромного временного разрыва». Поэтому он предлагает ориентироваться «не на абсолютную датировку текста, а на степень архаичности, т. е. на своего рода относительную датировку, учитывающую темпы развития и уровень консервативности данной языковой традиции» [1, с. 6–7].

Несмотря на то, что временной разрыв между рассматриваемыми индийскими и ирландскими текстами довольно велик, можно сделать вывод о том, что пространственная ориентация относительно сторон света в описываемых культурах почти полностью совпадает. Возможно, такое восприятие окружающего мира связано с культом солнца. Ориентиром для человека служит восток как сторона, на которой солнце появляется, на которой зарождается новый день, новая жизнь.

Библиографический список

1. Калыгин В. П. Язык древнейшей ирландской поэзии. – М. : УРСС, 2003.
2. Кочергина В. А. Санскритско-русский словарь. – М. : Академический проект, 2005.
3. Рис А., Рис Б. Наследие кельтов. – М., 1999.
4. Electronic Dictionary of the Irish Language. URL: <http://www.dil.ie/> (дата обращения: 29.11.2012).

ЭМОТИВЫ «РАДОСТЬ» И «УДОВОЛЬСТВИЕ» В РУССКОЙ И КИТАЙСКОЙ ЛИНГВОКУЛЬТУРАХ (ОПЫТ ПСИХОЛИНГВИСТИЧЕСКОГО ОПИСАНИЯ)¹

В. В. Солейник

**Владивостокский государственный университет
экономики и сервиса, г. Владивосток, Россия**

Summary. The article deals with emotives «joy» and «pleasure» in Russian and Chinese linguistic cultures, which reflect equivalent and specific national peculiarities of representation in both languages. The purpose of the article is to find out, whether the differences in nomination of one and the same emotion are connected with the varieties of translation or the notion under investigation really has different meanings from scientific standpoint. The testify of a working hypothesis put in the article is conducted with the help of association experiment. The author arrives at the following conclusion: lexemes «joy» and «pleasure» mean similar but not identical emotions as each of the lexemes has different connotations, reflected in dictionaries. Perhaps one of those emotives may be used for nomination of a basic emotion «joy», and the other – for a secondary or indirect emotion «pleasure».

Key words: association, lexeme, psycholinguistics, psychology, emotiv, emotion.

В последнее время наблюдается переключение внимания лингвистов с грамматического на коммуникативный аспект изучения языка, то есть с того, как устроен язык, на то, как он функционирует в процессе речевой деятельности, как представлен в этом процессе человеческий фактор. Как отмечает К. Изард, в человеке всё движимо эмоциями, которые составляют мотивационную основу его деятельности, и, следовательно, отражаются в языке [3].

Адекватно описать языковую систему с коммуникативной точки зрения невозможно без учёта эмоций людей. Отсюда и важность исследования обеих сторон: содержательного потенциала языковых единиц и эмоциональной их составляющей.

Как известно, эмоция – это психологическая категория, а эмотивность – лингвистическая. Поскольку эмотивные средства речи

---

¹ Исследование выполнено при поддержке Министерства образования и науки Российской Федерации, соглашение 14.В37.21.0533 «Исследование этнокультурной специфики речевой коммуникации носителей русского и восточных языков в социально-бытовой сфере общения».

выражают определённые психические состояния говорящего, обуславливающие его эмоциональное отношение к предмету, объекту, адресату речи и ситуации общения (что составляет содержание эмоциональной функции языковых единиц), у эмоциональности имеется и психолингвистический аспект.

Как считает американский психолог К. Изард, все эмоции человека можно различать и классифицировать по модальности, т. е. качеству переживания. Он выделил следующие качественно различные «фундаментальные» эмоции: «интерес/возбуждение», «удовольствие/радость», «горе/страдание», «гнев/ярость», «отвращение/омерзение», «страх/ужас», «стыд/унижение», «вина».

П. Экман в ходе своих исследований пришёл к выводу, что существует всего семь базовых эмоций: «радость/довольство», «удивление», «печаль/грусть», «гнев/злость», «отвращение», «презрение», «страх» [10].

Объектом нашего исследования в данной статье является одна из базовых эмоций «радость». В первую очередь, обращают на себя внимание различия в номинации данной эмоции (возможно, речь идёт о вариациях перевода). Так, К. Изард именуется эмоцию «радость/удовольствие», а П. Экман – «радость/довольство». Для того чтобы определить, связаны ли различия в номинациях с вариациями перевода или учёные действительно вкладывают в исследуемое понятие различный смысл, необходимо обратиться к словарям.

Словарь	Удовольствие	Радость	Довольство
Большой толковый словарь русского языка [1]	Радость Довольство	Удовольствие Удовлетворение	Искомое слово отсутствует в словаре
Словарь русского языка (МАС) [5]	Радость Довольство	Удовольствие Удовлетворение	Искомое слово отсутствует в словаре
Толковый словарь русского языка [8]	Радость Довольство	Удовольствие Удовлетворение Веселье	Удовлетворение Довольное состояние
Толковый словарь русского языка под ред. С. И. Ожегова и Н. Ю. Шведовой [7]	Радость	Весёлое чувство Большое душевное удовлетворение	Материальный достаток Зажиточность Удовлетворение Удовлетворенное состояние
Даль В. И. Толковый словарь живого великорусского языка [2]	Радость Утешение Утеха Приятность Успокоение	Веселье Услада Наслажденье Утеха	Достаток Зажиточность Избыток

В процессе анализа словарных дефиниций лексем «удовольствие», «радость» и «довольство» в разных словарях русского языка было выявлено, что толкование лексического значения данных слов как таковое отсутствует, поскольку значения всех трёх слов трактуются с помощью синонимов, фактически, одно через другое: «удовольствие – радость – довольство», «радость – удовольствие – удовлетворение – веселье», «довольство – удовольствие – удовлетворение».

Таким образом, семантические поля всех трёх слов пересекаются. В этой связи А. Б. Пеньковский отмечает, что «наши словари, с их традиционно ретроспективной ориентацией, отражают отношения, характерные для литературного языка конца XVIII – сер. XIX в., когда целостное семантическое поле «удовольствие/радость» членилось именами «удовольствие» и «радость» (и некоторыми другими) иначе, чем в современном языке... Однако в той картине мира, которая может быть воссоздана на основе всего массива данных современного языка, удовольствие – это не «чувство» (или по крайней мере не просто «чувство»). Это положительная чувственная реакция. Удовольствие – всегда удовольствие от чего-либо, и этим, в частности, оно отличается от радости, которая может быть и «ни от чего»; беспричинная радость, но не беспричинное удовольствие. Удовольствие прежде всего и преимущественно чувственно-физиологическая реакция, тогда как радость имеет более высокую чувственно-психическую природу. Толкуя удовольствие как «чувство радости», а радость как «чувство удовольствия», лексикографы должны были уточнить, что удовольствие – это радость тела, а радость – удовольствие души и духа. Стимулом удовольствия является действие. Именно действие может доставить нам удовольствие. Только действуя, мы можем получить удовольствие. Однако источником удовольствия могут быть не только действия (собственные действия субъекта и действия других), но и предметы, существующие в окружающем мире» [4].

Что касается слова «довольство», то по лексическому значению оно ближе к лексеме «удовольствие». Сближает их как раз компонент значения, относящийся к материальности, предметности (испытать довольство из-за получения чего-то материального, предметного). Не случайно в другом своём значении «довольство» употребляется как «материальный достаток, зажиточность». В толковом словаре под ред. С. И. Ожегова и Н. Ю. Шведовой лексическое значение «довольство» как «материальный достаток, зажиточность» стоит на первом месте, а на втором «удовлетворение, удовлетворённое состояние» [7]. В словаре В. Даля представлено единственное значение слова «довольство» – «достаток, зажиточность, избыток» [2].

С точки зрения этимологии слова «довольство» и «удовольствие» близкородственные. Они имеют общий корень и близкое лексическое значение. В словаре В. Даля нет отдельных словарных ста-

тей к каждому слову. Они даны в словарных статьях лексем «доволь»... – **ДОВОЛЬСТВО** ср. достаток, зажиточность, избыток; довол, доволина; продовольствие, содержание, харчи от правительства, хозяйна. Довольствие более употр. в последн. знач., а довольство в первом. И «удоволивать» – ... **УДОВОЛЬСТВИЕ** ср. удовольствие ж. состоянье удовлетворенного, довольного; чувство радости, утешенья, утехи, приятности; успокоенье от исполненных желаний, от угожденья» [2].

Из анализа словарных дефиниций следует, что лексические значения слов «удовольствие» и «довольство» содержат компонент «отношение к материальному, предметному миру человеческой жизни – сколько хочешь чего-то, сколько нужно, достаточно, надеяться нужным, доставлять потребности жизни и т. д.». [2]. Отсюда и компонент значения в эмотивах «удовольствие» и «довольство» – радость от получения чего-либо материального, предметного. Следовательно можно считать, что использование в номинации одной и той же эмоции двух разных слов-синонимов «удовольствие» и «довольство» не оправдано. Это приводит только к путанице в понятиях, поэтому в дальнейшей работе мы остановимся только на двух эмотивах – «радость» и «удовольствие».

Толкование происхождения русского слова «радость» (< др.-русск. форма радъ) имеет несколько вариантов. Интересно, что при этом указывается на его генетические корреляции не только со славянскими словами (укр. радий, рад, блр. рад, ст.-слав. радъ, болг. рад, сербохорв. рад, рада, радо «охотный», словен. rad, rada «рад, охотный», чеш. rad «рад»), но также и со словами германских языков (англос. rūt «радостный, благородный», др.-исл. rotask «проясняться», «веселеть», англос. rotu «радость») [9]. Легко заметить семантическую близость названных здесь слов.

Некоторые учёные считают, что анализируемое слово соотносится со славянским глаголом радеть. В др.-русск. радити имело значение заботиться. А в современном русском языке оно относится к архаичной лексике. Этот глагол был и всё ещё сохраняется во многих славянских языках: болг. радя, радея – «забочусь, стараюсь», сербохорв. радити, радим – «стремиться, работать», словен. roditi, rodum – «заботиться, соблюдать», др.-чеш. peroditi – «не желать». Более того, иногда проводится генетическая связь между данными словами и словами неславянскими: др.-инд. radhyati, radhnyti – «совершает», осет. rad – «порядок, ряд», гот. garedan – «предусматривать», др.-сакс. radan – «советовать, замышлять», а также гот. rodjan – «говорить».

Ю. С. Степанов считает, что слово «радость» производно от краткой формы прилагательного «рад». Русское ради и полностью соответствующее ему др.-перс. radity употребляются, по мнению российского академика, как «послеслоги» – ср. рус. «Христа ради». «Ради» означает как причину, так и цель, т. е. «целевую причину», – собственно побуждающий мотив, который, будучи целью, заставляя-

ет человека действовать и тем самым превращается в причину действия», – утверждает Ю. С. Степанов [6, с. 304–305].

Предполагаем, что первичное значение у слова радость не было связано с эмоциональным компонентом значения. Судя по результатам этимологического анализа, данное слово изначально могло обозначать определённые желания, стремления человека (в том числе и эмоциональные), или положительное отношение к людям («заботиться»). Не исключена также мифологическая версия его происхождения. По Ю. С. Степанову, у русского слова радъ в качестве первичного называется значение «готовый к благодеянию, его совершению или восприятию» [6, с. 309].

Вышеприведённый анализ позволил сформулировать рабочую гипотезу о том, что лексемы «радость» и «удовольствие» являются обозначениями близких, но не тождественных эмоций, поскольку каждая из лексем содержит различные оттенки значения, отражённые в словарных статьях. Возможно, один из эмотивов можно использовать для номинации базовой эмоции «радость», а другой для номинации вторичной или косвенной эмоции «удовольствие».

В ходе работы над проектом «Исследование этнокультурной специфики речевой коммуникации носителей русского и восточных языков в социально-бытовой сфере общения» (ФЦП «Научные и научно-педагогические кадры инновационной России»), нам необходимо проверить нашу гипотезу не только в русском и английском языках, но и в восточных языках. Как нам кажется, большую роль в описании лингвистических и паралингвистических способов выражения эмоций в языках играет методика ассоциативного эксперимента. Поэтому для проверки нашей рабочей гипотезы был проведён ассоциативный эксперимент с помощью китайских студентов-стажёров факультета русского языка Северо-восточного университета лесного хозяйства г. Харбина. Ли Яньянь и Сяо Пэнчен проводили анкетирование русских и китайских респондентов в возрасте 18–22 лет в количестве 100 человек каждый с целью выделения круга ассоциаций, возникающих у них как реакцию на слова «радость» и «удовольствие».

Ассоциативные слова, полученные в результате эксперимента, были распределены по группам в зависимости от частотности их упоминания опрошенными:

Русские респонденты:

Радость – счастье (15), веселье (14), грусть (8), друзья (6), улыбка (4), солнце (3), печаль (3), жизнь (2), вечеринка (2), родители (1), деньги (1), отдых (1), хорошая погода (1), любовь (1), клуб (1), море (1), цветы (1), удача (1), домашние животные (1), поездка на море (1), хорошее настроение (1), миф (1), благополучие (1), наслаждение (1), теплота (1), удовольствие (1), восторг (1), мультфильм (1).

Китайские респонденты:

Радость – веселье (15), счастье (11), улыбка (9), чем больше улыбаешься, тем моложе себя чувствуешь (5), солнце (3), грусть (3), смех (3), друзья (2), хорошее настроение (2), удовольствие (2), активность (2), танец (2), родственники (1), любовь (1), у слабого ума более радость (1), работа (1), желание (1), радость сам найдёшь (1), за радостью по пятам ходят (1), известно всему свету, что я тебя люблю (1), добро (1), цветы (1), интерес (1), хороший сон (1), одиночество – радость, вместе с кем-то – счастье (1), улыбка мамы (1), теплота (1), удобно (1), оптимизм (1).

Результаты эксперимента показали, что эмоцию «радость» как русские, так и китайские респонденты чаще всего ассоциируют с понятиями «веселье» и «счастье». Кроме того, следует отметить, что некоторые ассоциативные слова и в той, и в другой культурах совпадают – солнце, улыбка, грусть и некоторые другие.

Также во время опроса мы выяснили, что это довольно частотная эмоция и люди её не только часто (94 %) испытывают сами, но и часто наблюдают во время общения у других людей (95 %). Следует отметить, что количественные показатели в русской и китайской аудитории совпали. Эти показатели, как мы видим, оказались достаточно высокими. Это можно объяснить возрастом респондентов – они ещё молоды, и в их жизни много радостных моментов.

Русские и китайские респонденты оценили эмоцию «радость» как положительную.

Второй стажёр Сяо Пэнчен провёл ассоциативный эксперимент с эмотивом «удовольствие». К сожалению, результаты его эксперимента не такие полные, как у предыдущего стажёра. Но некоторые данные можно привести. Выявлены следующие ассоциативные слова и выражения:

Русские респонденты:

Удовольствие – сердиться, расстроиться, любить, наесться, греться на солнце, праздник, нет, радость, неудовольствие, счастье, новый, довольный, любовь, солнце, дружба и так далее.

Китайские респонденты:

Удовольствие – осуществление мечты; когда хотите спать, у вас кровать; когда вы голодны, у вас есть еда; прожить без опасностей; с кем-нибудь разделять что-то.

Проанализировав ассоциативные ряды, мы можем сделать вывод, что большинство ассоциативных слов к эмотиву «удовольствие» имеет предикатное значение – действие, а с грамматической точки зрения относится к глаголу (сердиться, расстроиться, любить и т. д.). В то время как ассоциативные слова к эмотиву «радость», хоть и имеют предикатное значение, но чаще всего уже не относятся к глаголу, то есть не называют действие напрямую (веселье, счастье).

Ответы на вопрос: «В каких ситуациях человек может испытывать удовольствие?» распределились следующим образом:

Респонденты	При общении в личной жизни	При участии других людей	При участии в интеллектуальной, творческой или любой другой деятельности	При получении каких-либо материальных благ: подарков, денег и т. д.	Другие ситуации
Русские	16 %	14 %	35 %	24 %	11 %
Китайские	17 %	9 %	28 %	36 %	10 %

Из таблицы видно, что с коммуникативной точки зрения эмоция «удовольствие» связана с какой-то деятельностью личного или общественного характера (35 % и 28 %), а также с получением материальных благ (24 % и 36 %).

В результате психолингвистического описания эмотивов «радость» и «удовольствие» в русской и китайской лингвокультурах мы выдвигаем гипотезу о том, что они являются обозначениями близких, но не тождественных эмоций, предлагаем один из эмотивов использовать для номинации базовой эмоции «радость», а другой для номинации вторичной или косвенной эмоции «удовольствие».

Ассоциативный эксперимент подтверждает нашу точку зрения, так как ассоциативные наборы эмотивов «радость» и «удовольствие» пересекаются незначительно, и эмоция «удовольствие» больше связана в мыслях людей с каким-либо действием либо с получением материальных ценностей, чем эмоция «радость».

Конечно же, эти результаты не являются полными. На наш взгляд, необходимо продолжить ассоциативный эксперимент с русскими и китайскими респондентами и провести более тщательный анализ, чтобы найти общие черты и различия в восприятии данной эмоции у русских и китайских респондентов.

Библиографический список

1. Большой толковый словарь русского языка / гл. ред. С. А. Кузнецов. – 1-е изд. – СПб. : Норинт, 1998. URL: <http://www.gramota.ru/slovari/info/bts/> (дата обращения 29.09.2012).
2. Даль В. И. Толковый словарь живого великорусского языка : в 4 ч. – СПб., 1863–1866; 2-е изд., 1880–1882; 3-е изд. / под ред. И. А. Бодуэна де Куртенэ. – СПб., 1903–1911. URL: <http://www.slovari.ru/default.aspx?s=o&p=246> (дата обращения 01.10.2012).
3. Изард К. Э. Психология эмоций / перев. с англ. – СПб. : Издательство «Питер», 1999. – 464 с.
4. Пеньковский А. Б. Радость и удовольствие в представлении русского языка // Пеньковский А. Б. Очерки по русской семантике. – М. : Языки славянской культуры, 2004. – С. 61–72.
5. Словарь русского языка : в 4-х т. / АН СССР, Ин-т рус. яз.; под ред. А. П. Евгеньевой. – 2-е изд., испр. и доп. – М. : Русский язык, 1981–1984. URL: <http://www.slovari.ru/default.aspx?s=o&p=240> (дата обращения 29.09.2012).

6. Степанов С. Ю. Константы. Словарь русской культуры. – М., 1997.
7. Толковый словарь русского языка / под ред. С. И. Ожегова и Н. Ю. Шведовой. – Издательство "Азъ", 1992. URL: <http://www.slovari.ru/default.aspx?s=0&p=244> (дата обращения 01.10.2012).
8. Толковый словарь русского языка : в 4 т. / под ред. Д. Н. Ушакова. – М., 2000. URL: <http://ushakovdictionary.ru/> (дата обращения 01.10.2012).
9. Фасмер М. Этимологический словарь русского языка : в 4-х т.; пер. с нем. = Russisches etymologisches Wörterbuch / перевод и дополнения О. Н. Трубачёва. – 4-е изд., стереотип. – М. : Астрель – АСТ, 2007.
10. Экман П. Психология эмоций. – СПб. : Питер, 2010. – 334 с.

НЕСОБСТВЕННО-ПРЯМАЯ РЕЧЬ – ОТРАЖЕНИЕ ЧУВСТВЕННОГО СОСТОЯНИЯ В АНГЛИЙСКИХ, НЕМЕЦКИХ И РУССКИХ ХУДОЖЕСТВЕННЫХ ТЕКСТАХ XX ВЕКА

И. С. Жилина

**Липецкий государственный педагогический университет,
г. Липецк, Россия**

Summary. The article contains comparing characteristics of semantics of the introductory verbs of improper direct speech in three cognate languages of the Indo – European family: English, German and Russian. As the examples the author suggests the following words and word-combinations with the introductory verbs for improper direct speech: “**the ... warning buzzer sounded**”, “**die Sorge**”, “**verzweifelt sein**”, “**das Herzs schlägt**” и «**сердце сжимается**». The article also contains the analysis of dictionary entries and etymological analysis of these notions. The author defines the similarities and differences in their meanings.

Key words: improper direct speech; introductory verbs; semantics; comparing characteristics; fiction; negative emotions.

Виды передачи чужой речи, к разряду которых относится несобственно-прямая речь, являются объектом исследования лингвистики текста, которая изучает правила построения связного текста и базовые, сущностные свойства текста, отличающие текст от не текста (категории).

Синтаксически несобственно-прямая речь не представляет собой какую-либо определённую структуру. Без каких-либо прямых сигналов она вплетается в авторское повествование. Чаще всего несобственно-прямая речь используется для имитации внутренней речи, размышлений персонажа. Отличительной особенностью несобственно-прямой речи является то обстоятельство, что она может вводиться глаголами чувств

Несобственно-прямая речь при своём употреблении в английских, немецких и русских художественных текстах может отображать разное чувственное состояние. Она в английских, немецких и русских художественных текстах может передать состояние **волне-**

ния. При этом она может вводиться синтаксическими конструкциями, типа: “**the ... warning buzzer sounded**”, “**das Herzs schlägt**” и «**сердце сжимается**».

*Was that something for Aristides to die over?
The little **warning buzzer** sounded.*

[5, p. 76]

*Umdie Handnicht gegen den Mann zuheben, hielt Bötcherse-
inrechtes Handgelenk fest. Sein **Herz** fingheftig **zuschlegen** an.*

*Er war zwei Stufenhöher gestiegen, so daß e rWinke lfriedjetztins
Gesichtsah. Was war den bestürzend in diesem Gesicht? Verschieden
von anderen Gesichtern?Das andere bestanddar in, daß nicht das ger-
ingste anders war.*

[10, S. 103]

*Неужели пришла очередь Эллады? **Сердце сжимается** при
одном воспоминании о дивном городе Девы. Что перед ними Ко-
ринф, Аргос, ныне сокрушенные Фивы?..*

[2, с. 49]

Обратимся к семантике следующих слов: “**warning**”, “**das Herz**” и «**сердце**», входящих в состав перечисленных выше вводных конструкций.

Английское “**warning**” имеет следующие значения: 1. Указывающий на то, что что-то плохое или опасное может случиться; 2. (Warning bell/bells) используется для указания на то, что что-то заставляет вас беспокоиться о чём-либо или быть внимательным к чему-либо [9, p. 1857]. Слово “**warn**” образовано от “*wary*”. “*Wary, ware*” – «осторожный, осмотрительный» в среднеанглийском языке имел форму “*war, war-y*”, где вторая форма с окончанием -y – наиболее поздняя. В англо-саксонском языке это слово выглядело как “*wær*” – «осторожный», в (древне)исландском языке – “*varr*”, в датском и шведском языках – “*var*”, в готском – “*wars*”. Сравните с немецким словом “*gewahr*” – «осведомлённый, знающий». Данное слово родственно санскритскому слову “*var-man*” – «покрывать бронёй» от “*uri*” – «покрывать, прикрывать; скрывать»; древнегреческому – “*ὄρ-άω*” – «я постигаю, понимаю; различаю,ощущаю»; латинскому – “*uer-eri*” – «считать, страшиться» [11, p. 578–579]. Следовательно, синтаксическая конструкция «**the ... warning buzzer sounded**» передаёт состояние волнения, беспокойства.

Немецкое слово “**das Herz**” обладает значением: орган, который за счёт своего регулярного сокращения обеспечивает кровоснабжением организм. “*Das Her zschlächthöher*” – это выражение означает радостное возбуждение, авыражение “*das Herz schlägt*”

указывает на проявление страха [7, S. 806]. “*Das Herz*” – общегерманское слово. Сравните с древневерхненемецким “*herza*”, готским “*hairtō*”, английским “*heart*”, шведским “*hjärta*”. Родственно русскому «*сердце*», так как восходит к индоевропейскому корню **kerd-* – «сердце» [6, S. 282].

Русское слово «**сердце**» обладает значением: орган как символ переживаний, чувств, настроений человека [3, с. 700]. Выражение «сердце сжалось» имеет значение **испытывать чувство соболезнования, страха, испуга** [1, с. 49]. Существительное «се́рдце» в старославянском языке имело вид «сръдьце – кардіа (супр.)», в болгарском языке – «сърдце́», в сербохорватском языке «срџе», в словенском языке “*srce*”, в чешском языке и словацком языках “*srdce*”, древнепольском “*sierce*”, польском и нижнелужицком “*serce*”. Праславянская основа *sъrdьko, как и *sъlnьko (см. со́лнце), содержит уменьшительный суффикс *-ko-*. Древнее корневое имя сохраняется в старославянском «*милосръдь*» – “*οἰκτιρμων*”, «*тъжьско-сръдь*» – “*βαρυκαρδιος*”, в древнепольском “*miłosirdy*” – «милосердный». Первоначально основа **sъrd-*/**sъrdь* родственна готскому “*hairtō-*” – «сердце», древнеирландскому “*cride*” (**k’erdjō-*), [4].

Этимологический экскурс в историю появления слов “**das Herz**” и «**сердце**» показал факт их родства. Отсюда понятна причина сходства семантики конструкций “**das Herz schlägt**” и «**сердце сжимается**», передающих значение «состояние страха», передаваемого несобственно-прямой речью. В английских художественных текстах при таком функционировании она демонстрирует состояние беспокойства, а в немецких и русских текстах, передаваемое ею волнение обусловлено испытываемым страхом.

При её функционировании в немецких художественных текстах несобственно-прямая речь может обладать значением «**состояние озабоченности**».

Und Simon Dach war im Dunkelbesorgt, obsich der literarische Haufe, so quer gemischt und allzeit zum Streit gestimmter sei, den noch manerlich betragen werde bei so hohem Besuch: der wilde Greflinger, der schwierige Gerhardt, der, wie vorhin noch, so leicht gereizte und schier verrückte Zesen...

Beisolchen Sorgen überkam beide der Schlaf. Nur das Gebälk des Brückenhofes blieb wach. Ode geschah sonst noch was in der Nacht?
[8, S. 57–58].

Несобственно-прямая речь данной семантической разновидности может маркироваться существительным немецкого языка “**die Sorge**”, которое имело начальное значение «забота, беспокойство», а современными значениями являются: 1. Возникшее удручённое чувство беспокойства и страха, вызванное неприятной, сложной, опас-

ной ситуацией; 2. Забота о чьём-либо благополучии [7, S. 1563]. Это существительное общегерманского происхождения. Поэтому оно обладает сходством с готским “*saúrga*”, с английским “*sorrow*”, со шведским “*sorg*”. Начальное значение «забота, беспокойство» сохранилось в нидерландском, шведском и английском языках [6, S. 682].

Несобственно-прямая речь при подобном функционировании выражает значение состояния озабоченности в связи со сложившейся сложной ситуацией.

В немецких художественных текстах несобственно-прямая речь может выражать и состояние **сомнения**.

Er selber sei oft an der vertrackten Mehrstimmigkeit verzweifelt, so kürzlich noch, al serzum Reformation festmit senem Kneip höfischen Chor den achtund neun zigten Psalm “Singet dem Herrn” versucht und an dessen Doppel chörigkeit das Scheiterngelernt habe. Doch wollee dem Meister, bei so freudiger Gelegen heit, nich tmit dem ewigen Lamento des kirchdienstlichen Praktikers kommen, zumal der kursächs ische Kapellmeister leiderfahren wisse, wieschweres in dieser seitlangemkriegs wirren Zeitfalle, taugliche Sänger und Violenspieler zuhalten. Selbst dem stolzen Dresden fehle es am Instrument. Weil nicht ausgezahlt, suchten die welschen Virtuosen den Schutz púnktlicher Fürstengunst. Kaum könne man die wenigen Kurrendeknaben ernähren. Ach, wolle es Gott den Herrn erbarmen, auf daß endlich Frieden werde, damit man wieder so kunstfertig sein dürfe, wie es der Meister in seiner Strenge verlange.

[8, S. 67–68].

Она может вводиться глагольной конструкцией “**verzweifeltsein**”. Причастие “**verzweifelt**” образовано от существительного “*die Zweifel*”, которое базируется на сложном слове, чья первая часть связана с числительным “*zwei*” – «два». А вторая часть связана с глаголом “*falten*”, который восходит к индоевропейскому корню “*pel*” – «складывать, сгибать». Это существительное означает: находиться в состоянии неопределённости [6, s. 837]. Само причастие “*verzweifelt*” имеет значение: безнадёжно, безвыходно (оситуации, положении). Глагольная конструкция “*verzweifeltsein*” выражает семантику «быть в состоянии сомнения» [7, S. 1845]. В нашем случае только в немецких художественных текстах отмечается функционирование несобственно-прямой речи, обладающей семантикой «отображение состояния сомнения».

Несобственно-прямая речь в русских художественных текстах способна передать состояние **отчаяния**. В этом случае она вводится синтаксической конструкцией «**рыдания сотрясали**».

*Эгесихора, златовласая, среброногая, прекрасноплечая! Её
неразлучная подруга, поверенная всех тайн, спутница всех дорог!
Рыдания снова сотрясали Таис...*

[2, с. 114]

Рассмотрим семантику русского слова «рыдания», для уточнения причины отчаяния, передаваемого несобственно-прямой речью. Существительное «**рыдание**» произошло от глагола «*рыдать*», то есть «громко, судорожно плакать» [3, с. 678]. Глагол «*рыда́ть*» соответствует украинскому глаголу «*рида́ти*», болгарскому «*рыда́ць*». В древнерусском, старославянском имел форму «*рыдати – кла́ѣти*», в болгарском «*рида́я*» – «рыдаю», сербохорватском «*ридати, ридати*» – «стенать», чешском «*rydati*». Связано чередованием гласных с древнечешским глаголом «*ruditi*» – «омрачить», верхнелужицким «*wurudzić, zrudzić*» – «обидеть», «*zrudny*» – «печальный», нижнелужицким «*zružiš*» – «омрачить» [4]. Семантический анализ показал, что синтаксическая конструкция «рыдания сотрясали» передаёт состояние глубокого отчаяния, сопровождаемого плачем вслух.

Итак, несобственно-прямая речь как отражение **чувственно-го состояния** в немецких художественных текстах несобственно-прямая речь может выразить значение состояния озабоченности из-за сложившейся ситуации. В них так же отмечается функционирование несобственно-прямой речи, обладающей семантикой «отображение состояния сомнения».

Таким образом, несобственно-прямая речь «проявление волнения» в английских художественных текстах при своём функционировании демонстрирует состояние беспокойства, а в немецких и русских текстах – состояние страха. В русских художественных текстах несобственно-прямая речь может передавать состояние глубокого отчаяния.

Библиографический список

1. Даль В. И. Толковый словарь живого великорусского языка : в 4 т. – М. : ОЛМА Медиа Групп, 2008.
2. Ефремов И. А. Таис Афинская. Исторический роман. – Воронеж : Центр.-Чернозем. кн. изд-во, 1990. – 464 с.
3. Ожегов С. И. Словарь русского языка. – Изд. 6. – М. : Советская энциклопедия, 1964. – 900 с.
4. Фасмер М. Р. Этимологический словарь русского языка. – М. : Прогресс, 1964–1973. URL: <http://onlinedics.ru/slovar/fasmer.html> (дата обращения 06.07.2011).
5. Asimov Is. The best of Isaac Asimov. – Greenwich, Connecticut : Fawcett Publications, Inc., 1973. – 320 p.
6. Duden. Das Herkunftswörterbuch. Etymology der deutschen Sprache. – Mannheim, Leipzig, Wien, Zürich : Dudenverlag, 1997. – 839 S.

7. Duden. Deutsches Universalwörterbuch. – Mannheim, Leipzig, Wien, Zürich : Dudenverlag, 2008. – 2016 S.
8. Grass G. Das Treffen in Telgte. – Göttingen : Steidl Verlag, 1993. – 156 S.
9. Longman. Dictionary of Contemporary English. – Harlow : Pearson Education Limited, 2007. – 1950 p.
10. Seghers A. Die Kraft der Schwachen. – Berlin and Weimar : Aufbau Verlag, 1965. – 184 S.
11. The Concise Dictionary of English Etymology. – Ware, Herfordshire : Wordsworth Reference, 2007. – 644 p.

АНГЛО-РУССКИЕ ПАРАЛЛЕЛИ ФРАЗЕОЛОГИЗМОВ (на материале фразеологического калькирования)

Ж. У. Калимова

**Семипалатинский государственный университет
имени Шакарима, г. Семей, Казахстан**

Summary. This article is devoted to the problem of contrastive studying of phraseological units in the English and Russian languages. The structural-grammatical characteristics of phraseological tracing, and their semantic features are exposed to the analysis.

Key words: contrastive linguistics; phraseological parallels; phraseological tracing; structural; grammatical and semantic peculiarities of set expressions.

Последние десятилетия характеризуются повышенным вниманием лингвистов к изучению лингвострановедческих проблем и связанных с ними специфических процессов и явлений.

В немалой степени это объясняется интенсификацией исследований в области лингвострановедения, а также всё большей активизацией сопоставительного и синхронно-сопоставительных исследований, обусловленных бурным развитием различных форм межнациональных отношений и необходимостью решения прикладных задач современной лингвистики.

Межъязыковое сопоставление (сравнение) составляет основу различных теоретических и прикладных направлений современных лингвистических исследований – типологического, сравнительно-исторического и лексикографического. Общие принципы и проблемы сопоставления языков рассматриваются в ряде работ В. Д. Аракина, В. Г. Гака, Дж. Буранова, В. Н. Арсентьевой, Е. Ф. Ахметжановой и др. [2; 6; 5; 3; 4].

Общеизвестно, что язык как одна из наиболее характерных составляющих национальной культуры, отражает общечеловеческие и национально-специфические черты культуры данного народа. И фразеология является той сферой языка, где национальный культурный компонент представлен наиболее яркой и самобытной формой, так как во фразеологизмах сосредоточен самый богатый пласт

языковых средств, характерных для того или иного национального языка.

Н. М. Шанский под фразеологической калькой понимает «фразеологический оборот, появившийся в русском языке в результате буквального, то есть пословного, перевода иноязычного оборота» [8, с. 100].

М. М. Копыленко под калькированием понимает заимствование словообразовательной структуры лексем или сочетаемости словообразовательных элементов; широкой сочетаемости лексем; ограниченной сочетаемости лексем; индивидуальной сочетаемости лексем [8, с. 116].

В вышеназванных исследованиях фразеологические кальки понимаются в широком смысле и определяются как фразеологические единицы, возникающие в результате точной или приближительной передачи лексико-грамматической структуры и семантического объёма прототипов иноязычных фразеологических единиц средствами заимствующего языка. Такая позиция является традиционной в рамках определения фразеологической кальки как создание фразеологического оборота по модели иноязычного образца.

Например, фразеологическая единица “лучше поздно, чем никогда” представляет собой результат опосредованного заимствования. Образование данной языковой единицы можно представить следующим образом: выражение древнеримского историка Тита Ливия (59 г. до н. э. – 17 г. н. э.) – английская фразеологическая единица “better late than never” – французская фразеологическая единица – русская фразеологическая калька с французского.

Миграционный путь подобного типа единиц может включать от трёх и более языков-звеньев. Другие примеры: *лат.* piscis primum a capite foetet – *англ.* fish begins to stink at the head – русская фразеологическая калька “рыба тухнет с головы”; выражение из арабской сказки «Сон наяву или калиф на час» из сборника «Тысяча или одна ночь» – *англ.* king for a day – неустановленный язык-посредник – русская фразеологическая калька «калиф на час».

Диахронический анализ раскрывает сложность и многообразие путей формирования и развития межъязыковых фразеологических параллелей (представленных в определённых языках фразеологическими кальками), и является одним из свидетельств отсутствия прямолинейности развития фразеологии разных языков.

По мнению Н. М. Шанского, “фразеологическое калькирование в ряде случаев приводит к возникновению таких русских словосочетаний, в которых синтаксические связи и семантические отношения слов не соответствуют существующим в русском языке правилам и законам. Это обстоятельство позднее может отразиться на развитии новых переносных значений и новых моделей сочетания слов”. Подтверждением этому может служить образование фразео-

логической кальки “борьба за существование” с *англ.* struggle for life; синий чулок – blue stocking [8, с. 100].

В современный период интернациональный характер политического, экономического и научно-технического развития наиболее непосредственно отражается в языке науки и публицистики, то есть в научно-технических, газетно-публицистических стилях речи. Именно здесь самым активным образом передаётся через национальные группы и получает сходное языковое явление во многих языках новая информация международного значения. В целом массовые средства информации, массовая культура представляют собой новое социально-историческое системное явление, благодаря которым происходит не только обмен информацией международного значения, но и проникновение иноязычной лексики и различных типов фразеологических единиц, в первую очередь, терминологических, составных наименований и так далее.

В настоящее время ведущим источником фразеологических калек на уровне газетно-публицистических стилей речи русского языка, по мнению Н. М. Шанского и других, является английский язык. А также на современном этапе, особенно в последнее десятилетие, среди мировых языков наибольший удельный вес в процессе международного лингвистического взаимообогащения имеет американский вариант английского языка.

В результате такого способа деривации, каким является фразеологическое калькирование, функционируют как точные (этот термин понимается условно), так и неточные русские фразеологические кальки.

Появление точных фразеологических калек (совпадающих в лексическом, грамматическом и семантическом отношениях с их прототипами) – явление редкое, и, возможно, свидетельствует о высокой частотности анализируемого вида построений и в языке-источнике, и в языке-посреднике: *англ.* White House – *рус.* Белый Дом.

В целом при опосредствованном фразеологическом заимствовании (английская фразеологическая единица – русская фразеологическая калька) сохраняется тенденция оформления фразеологической кальки по образцу фразеологического прототипа. В области грамматики, как и в области, наиболее стабильных отношений, расхождения носят более регулярный характер, чем в лексике. Данная тенденция обусловлена действием различных факторов, например, несовпадением синтаксических отношений или их неодинаковой продуктивностью в сопоставляемых языках (для русского преобладающими являются согласование и управление, для английского – примыкание).

Многочисленность моносемантических соответствий объясняется наличием большого числа калькируемых терминов, облегчённостью процесса заимствования однозначных образований.

Закономерны значительные расхождения при наличии сложных семантических структур у прототипов заимствований. Например, *англ.* (1) – the first lady – *рус.* (1) первая леди (в значении супруга президента США); *англ.* (2) – супруга губернатора (штата); (3) – супруга главы какого-либо государства; (4) – женщина, занимающая в чём-либо ведущее положение.

Как правило, при калькировании имеет место уменьшение семантического объёма многозначных этимонов, сравните также: *англ.* (1) a dark horse – *рус.* (1) тёмная лошадка (в значении “малоизвестная личность, малоизвестный кандидат на выборах” [*амер. полит.*]); *англ.* (2) a dark horse – тёмная лошадка (в значении “лошадь, о которой ничего не известно и на которую никто не ставит”).

Анализ калькируемых единиц выявил преобладание фразеологических единиц со структурой словосочетания над группой фразеологических единиц коммуникативного типа. Внутри первой самыми распространёнными типами фразеологического калькирования являются модели фразеологических единиц «прилагательное + существительное» и «существительное + существительное», они же представляют наиболее продуктивный пласт. Здесь составляет расхождение именная предложная конструкция «существительное + предлог of+ существительное», имеющая широкое распространение в английском: *англ.* the corridors of power – русская фразеологическая калька «коридоры власти»; *англ.* the wind of change – русская фразеологическая калька “ветер перемен”.

Регулярным структурным расхождением считается несовпадение позиции определения при рецептировании неродственными языками. В сопоставляемых языках препозитивное прилагательное-определение является нормой: *англ.* White House – *рус.* Белый Дом; русская фразеологическая калька «синие воротнички» с английской фразеологической единицы “blue-collarworker”, “blue-collar”.

Закономерны совпадения и расхождения между фразеологическими кальками и их прототипами в следующих случаях: *англ.* star wars program – *рус.* программа “звёздных войн”, где анализируется позиция совпадения / несовпадения взаиморасположения компонентов фразеологических единиц параллельных структур.

Структурные изменения в составе калькируемых оборотов наблюдаются как под воздействием коррелятивной фразеологической единицы языка-источника, так и независимо от прототипа фразеологической единицы языка-источника. Они могут вести к расширению или сокращению лексического состава (сопровождающиеся и не сопровождающиеся смысловыми изменениями): *англ.* position-of-strength policy – *рус.* политика с позиции силы – силовая политика – с позиции силы. Явления фразеологической вариантности и синонимии устанавливаются как межъязыковые для определения языко-

вых единиц: *англ.* round table conference – *рус.* Встреча / беседа за “круглым столом” – “круглый стол”.

Изменения лексической структуры обуславливаются как экстралингвистическими, так и языковыми факторами.

Лексические расхождения, имеющие место при фразеологическом калькировании, представлены единичными случаями в русском языке. С увеличением числа калькируемых форм уменьшается количество фразеологических калек, имеющих лексические расхождения относительно прототипов.

В заключение хотелось бы отметить что, калькирование является самым продуктивным способом образования фразеологических соответствий в русском языке. Наиболее интенсивно этот процесс идёт в последнее время с английского и американского языков-источников, проходящий в общественно-политической сфере языка. Миграционный путь при опосредствованном фразеологическом калькировании может включать от трёх и более языков-звеньев.

Как правило, значительные лексические расхождения при формировании соответствующих оборотов не типичны для русского языка. В целом данная тенденция связана как с общими процессами интеграции народов-носителей языков, так и факторами лингвистического порядка – образованием фразеологической кальки по модели иноязычного образца.

Библиографический список

1. Авалиани Ю. Ю. Сопоставительно-типологическое изучение фразеологии. – М. : Просвещение, 1971. – 259 с.
2. Аракин В. Д. Сравнительная типология английского и русского языков. – М. : Русский язык, 1992. – 297 с.
3. Арсентьева Е. Ф. Сопоставительный анализ фразеологических единиц. – Казань, 1989.
4. Ахметжанова Ф. Р., Бэлласт Д. Словарь. – Dictionary. – Сөздік : Казахско-англо-русские параллели.– Оскемен : ШКМУ баспасы, 2001. – 219 с.
5. Буранов Дж. Б. Вопросы сравнительной типологии (германские, романские, тюркские языки). – Ташкент : Рауан, 1981. – 237 с.
6. Гак В. Г. Сопоставительная лексикология. – М. : Книжный дом «Либроком», 2010. – 264 с.
7. Копыленко М. М., Попова З. Д. Очерки по общей фразеологии. – Воронеж : Издательство Воронежского университета, 1978. – 143 с.
8. Шанский Н. М. Фразеология современного русского языка. – Изд. 6. – М. : Высшая школа, 1985. – 160 с.

POLITENESS AND INDIRECTNESS: SPEECH STEREOTYPES FOR MAKING REQUESTS IN MODERN ENGLISH AND BULGARIAN

L. I. Slavianova
Angel Kanchev University of Ruse, Ruse, Bulgaria

Summary. This paper provides some insights into cross-cultural variation in speech stereotypes in modern English and Bulgarian requests. It aims to show that the relationship between indirectness and politeness is interpreted differently across cultures. Hence, the analysis focuses on the difference between direct requests, which have been said to play a central role in Bulgarian and other Slavic languages, and conventionally indirect requests, which are the most frequent request type in English.

Key words: requests; indirectness; politeness; speech etiquette.

INTRODUCTION

1. Request strategies and levels of directness

Empirical research generally supports the broad distinction between three main levels of directness suggested by Brown and Levinson by differentiating between direct, conventionally indirect and non-conventionally indirect requests [Brown and Levinson 1987]. While most studies adhere to the framework developed in the CCSARP [Blum-Kulka et al. 1989], where nine different substrategies are suggested, some researchers arrive at as many as 18 different request types [Aijmer 1996: 132–133], which illustrates the complexity of this speech act.

Although the strategies have been placed on a scale of increasing indirectness [Blum-Kulka et al. 1989: 18], indirectness and politeness do not necessarily constitute parallel dimensions. Speakers of several languages, including English, have been shown to perceive conventionally indirect requests as most polite [e. g., Blum-Kulka 1987: 131]. The most frequent realization at this level of directness is the so called query preparatory, which refers to the ability or willingness to perform the speech act [Blum-Kulka et al. 1989: 18] and mostly takes the form of an interrogative construction containing the modal verb *can* [Searle 1975].

While English shows a strong preference for conventional indirectness, literature available on Slavic languages (mainly Polish and Russian requests) assigns a more central role to direct requests, especially those taking the form of imperative constructions. The little that is known about Polish and Russian requests in the field of cross-cultural pragmatics mainly goes back to Wierzbicka's writings [Wierzbicka 1985, 1991 and 1992]. Since her main aim is to illustrate an Anglo-Saxon bias in politeness research, she emphasizes the role of the imperative in performing Polish and Russian requests, while pointing out the softening effect of the diminutive on its illocutionary force and the restricted applicability of interrogative constructions.

Although imperative constructions are more likely to be interpreted as polite requests in Polish [Marcjanik 1997; Lubecka 2000] and Russian [Mills 1992; Rathmayr 1994; Berger 1997; Larina 2003] than in English, describing requests as speech acts in which "the diminutive and the imperative work hand in hand" [Wierzbicka 1991: 51] does not do justice to the complexity of this speech act either in Polish or in Russian.

Marcjanik maintains that although imperatives are mainly associated with orders in Polish, they can also serve as polite requests [Marcjanik 1997: 159], in particular if their illocutionary force is softened, e. g., through intonation, the addition of address forms, personal pronouns or modal particles [Marcjanik 1997: 160].

Researchers analyzing Russian requests not only agree that the imperative is the most frequent and appropriate strategy for performing requests in Russian [Rathmayr 1994; Berger 1997; Brehmer 2000; Betsch 2003; Larina 2003], but also point out the complex nature of its many forms and functions. Rathmayr, for instance, discusses pragmatic differences between perfective and imperfective imperatives [Rathmayr 1994: 252], while Benacchio [Benacchio 2002] suggests a correlation between negative politeness and perfective imperatives and positive politeness and imperfective imperatives, respectively.

Interrogative constructions, such as ability questions, are regarded as hyper-polite [Mills 1992: 68], and their use in daily communication is said to be heavily restricted [Rathmayr 1994: 271]. However, Mills shows that Russian offers numerous possibilities for realizing conventionally indirect requests and even goes as far as to claim that Russian provides the speaker with "a richer combinatory variety by which to formulate his indirection" [Mills 1992: 76] than does English.

Similarly, in her chapter on Polish requests, Marcjanik discusses twelve different types of interrogative constructions [Marcjanik 1997: 161–170] and argues that conventionally indirect strategies constitute the most frequent request type in Polish [Marcjanik 1997: 175]. Lubecka's contrastive analysis of Polish and English requests shows that imperatives are more frequent in Polish than they are in English, but interrogative constructions form the largest group of request strategies in both languages in her data. Interestingly, Lubecka analyses requests along with invitations and provides figures for a category containing both speech acts. Since invitations, being beneficial to hearer, are generally more direct than requests, this increases the amount of imperative constructions in her data [Lubecka 2000].

On the whole, the above cited studies suggest that although Polish and Russian rely on the imperative to a greater degree than does English, they both offer a wide range of conventionally indirect request strategies. While in Russian, these strategies are associated with a high level of formality, in Polish, they are said to constitute the most common request strategy.

So, while Slavic languages have all been characterized as more direct than English [e. g., Wierzbicka 1985; Lubecka 2000; Rathmayr 1994; Larina 2003, House 2005], there has been no attempt to compare the degree of directness characterizing these languages and there are almost no studies comparing Bulgarian with English.

2. Data collection

2.1. Method

While most speech act studies conducted in Western Europe are based on empirical data, Polish and Russian linguists tend to rely on examples from literature and the press, their own observations and intuitions, or the intuitions of native speaker informants [e. g., Wierzbicka 1985; Mills 1991, 1992; Marcjanik 1997]. Russian requests have also been studied on the basis of linguistic corpora [e.g., Berger 1997; Brehmer 2000; Betsch 2003].

The data analysed in this paper is from many sources: grammar books, textbooks, real life examples, observations of other English and Bulgarian linguists.

2.2.1. The analysis

The paper analyses the great variety of speech stereotypes / pragmatic clichés used in the speech act (SA) of request in modern English and Bulgarian.

There are various ways in which the requester can vary the politeness of the request. A fairly indirect request is more likely to be polite than a straightforward order. In addition to the selection of directness level, it is possible to soften, or increase the impact a request strategy is likely to have on the requestee by modulating the request. There are various devices used for these purpose referred to as 'modality markers' [House-Kasper 1981]. They are markers which either tone down the impact the utterance is likely to have on the hearer, downgraders, or which have the opposite effect of increasing the impact- upgraders. In connection with requests it is the former which are of particularly relevance.

A requester who wants to mitigate his / her request has access to syntactic mitigating devices (syntactic downgraders), and / or he / she can include lexical / phrasal downgraders in the request [House- Kasper 1987; Faerh-Kasper 1989; Anna Trosborg 2000] The following cross-linguistic comparison of the preferences for direct and conventionally indirect realizations of the head act focuses on imperative and interrogative constructions.

2.3. The aim of the paper

The present analysis compares preferences for direct vs. indirect realizations of the head act and the use of internal and external modification in the two languages under investigation. It thus addresses the question of whether indirectness correlates with other forms of face-redress or whether downgraders and supportive moves are used to

compensate for the higher degree of imposition inherent in more direct request realizations.

3. Direct vs. conventionally indirect requests

The following cross-linguistic comparison of the preferences for direct and conventionally indirect realizations of the head act focuses on imperative and interrogative constructions.

3.1. Direct requests in English and Bulgarian

A request is a directive speech act whose illocutionary purpose is to get the hearer to do something in circumstances in which it is not obvious that he/she will perform the action in the normal course of events [Searle 1969]. By initiating a request, the speaker believes that the hearer is able to perform an action.

Request Perspectives: Requests usually include reference to the requester, the recipient of the request, and / or the action to be performed. In making requests the speaker can manipulate his/her utterance by choosing from a variety of perspectives:

- Hearer-oriented (emphasis on the role of the hearer);
- Speaker-oriented (emphasis on the speaker's role as the requester);
- Speaker- and hearer-oriented (inclusive strategy);
- Impersonal

[Blum-Kulka, S., House, J., & Kasper, G., 1989]

Since we must take into account many factors when we make requests (for example, the age, social distance, gender, and level of imposition), speakers often employ different strategies (linguistic and non-linguistic) to minimize the effects of the request on the other person.

Request strategies are divided into three types according to the level of inference (on the part of the hearer) needed to understand the utterance as a request. The three types of requests include:

1. direct requests
2. conventionally-indirect strategies (CI), and
3. non-conventionally indirect (NCI) strategies (hints)

The structure of a request may consist of two parts: the head act (the actual request) and modifications to the request (external or internal).

3.1.1. Direct requests in English

Direct requests in English are expressed explicitly with the help of imperatives (*Help me, please*) and performatives (*I ask / want you to help me*). Imperative constructions are always hearer-oriented and declarative utterances tend to be speaker-oriented.

In the English culture the imperative is basically used for expressing imperative SA (orders, commands) and its role in the expression of requests is negligible. Imperative statements and direct declarative constructions (*I want / I need*) are typical mainly for expressing low levels of politeness and are used in situations of informal communication among relatives. Interesting data offers the English

linguist E. Rintell. The results of his study analysing request strategies in English shows that direct request (including not only imperative statements, but also ones of the type *I want you to help me*) constitute 34.4 % of all the expressions used in the lower level of politeness, their percentage was only 3.1%, in the middle level, and they were completely absent in a high level of politeness [Rintell 1981: 22–23].

Such strict limits on the use of the imperative are characteristic of cultures where the most important value is the autonomy of the individual, because the imperative is the most direct way of expressing the desire of the speaker and virtually leaves little flexibility for the hearer not to take action. Furthermore, even adding modifiers, including words like **please** do not soften the imperative structure so that it can become a neutral expression of motive. It is important to note that in English **please** is not considered to be an effective modifier of the imperative. As reported by British researchers, its sole function is to be an indicator of politeness, often called just 'a politeness marker', and by itself it does not play a major role in the English communication [Leech, Svartvik 1994: 33].

Mitigating the effect of the motive can only be achieved when **please** is used in combination with other means (in interrogative sentences with modal verbs *could* or *would*). *Please* at the beginning of the utterance strengthens the request: Please stop making all that noise!

The speaker can mitigate the impact of the imperative by using phrases placed at the end of his / her statement (**will you, would you, could you, right, all right, OK**), thus attempting to obtain the consent of the addressee for the fulfilment of the action: *Pass me the sugar, could you, Nick*. In statements of this type the final forms (**will you, would you, could you**) have lost their semantic significance as forms for forming a question and have become a marker of politeness, similar in meaning to the word *please*. This is proven by the fact that after such remarks the reply is often missing.

According to Aijmer informally as modifiers of the imperative can also act *you* and *do*, fulfilling the same role as the modifier *please*: *Just you excuse me two minutes while I try to find out this figure. Do* combined with imperative occurs in conversations of well acquainted interlocutors and gives the statement a hue of persuasion, appeal, and also friendliness: *How did you get on at your interview? Do tell us*). Mitigating the imperative in English is associated with familiarity and is characteristic of informal discourse [Aijmer 1996: 141].

3.1.2. Direct requests in Bulgarian

The main difference in the ways of expressing a request in English and Bulgarian is the use of imperative constructions. If, as noted, the English politeness imposes severe restrictions on its use, it is the imperative that mainly participates in the speech stereotypes for making requests in the Slavic languages including Bulgarian. Imperative

statements, core of which is the verb **Make / do this please** in the imperative form – is the most common way of making a request [Formanovskaya 1998: 204]. According to the observations of the researcher in the given SA imperative is used in Russian 19 times more often than in English [Egorova 1995].

The extensive use of the imperative in expressing request in the Slavic cultural communities (particularly Russian and Bulgarian) was seen by other linguists such as Verbitska and Thomas [Wierzbicka 1991: 30; Thomas 1983: 102]. They emphasize that it differs significantly from the English imperative. In Bulgarian **Do this, please** is a neutral way of making a request and encompasses all areas and levels of politeness.

Speech stereotypes with imperatives used in Slavic cultures can be "read" by the addressee as different levels of attention, kindness, tenderness, or demands, demonstrated to him / her [Formanovskaya 1998: 204]. Depending on many factors, both linguistic or paralinguistic, imperative requests in Bulgarian may have different illocutionary force, while the English speech stereotypes, built upon the model **Do it please / please do it**, as we have already mentioned, indicate low level of politeness and are typical only for informal communication in a very limited context.

To express friendly relations between communicators and to soften the illocutionary force of the request in Bulgarian, there are a number of linguistic devices, including:

- politeness marker **моля (please)**
- **ти / Вие (You)** two forms of the personal pronoun 2 person sg. and plural
- diminutives for addressing the addressee: **скъпа, миличка, Илианчо (darling, baby, Иliancho)**
- different minimizers or downtoners used to reduce the "social cost" of the request: **малко, изчакайте секунда, минутка, и др. (just a little, wait a second, a minute, etc.)**
- expression with conditional and imperative **Ако обичаш, подай ми солта (If you like pass me the salt)**
- double imperative combined with adjectives like **good, polite and please (Бъди / Бъдете (така) добър / -и (любезен / -ни, (моля) и ми отвори / -те вратата! / Бъди приятел, ела с мен на кино / дай ми пари на заем) (Be (so) good / polite (please) and open the door for me / Be a friend, come with me to the movies / give me some money)**

The politeness marker **моля (please)** in Bulgarian has a very strong pragmatic value compared to its English equivalent *please*. Accordingly in the Bulgarian language it is accepted as a "magic" word [Panteleeva 1984]. It softens the tone of the imperative construction, reduces its expressiveness and turns the command into a request. In addition to the polite marker *please* an efficient means to enhance the level of politeness in formal requests is to address the hearer with *Bue*

(you in 2 person pl.) and a surname *Петров, моля Ви, елате в кабинета ми* (Petrov, please, come to my office). According to the Bulgarian speech etiquette this type of statement sounds more like a polite request than a command (the intonation, with which this statement is made has a significant pragmatic value).

In the field of informal communication an important role play endearing names and diminutive suffixes for addressing the hearer. This way of mitigating the imperative construction in Bulgarian is used in informal communication not only with relatives and friends but also with strangers and not so well-known people: *Миличка, дай ми един хляб* (Honey, give me a loaf of bread) (a customer to the shop-assistant at the grocer's); *Приятелю, дай една бира* (My friend, give me a pint of beer) (to the waiter in a restaurant).

Internal lexical modifiers specifying and minimizing the duration of the request (***wait a second, a minute, etc.***) or portraying the size of the favour as small lead us directly to another type of downtoner, namely diminutives, which operate on a morphological level and have been assigned a central role as devices softening the illocutionary force of Polish [Wierzbicka 1991] and Russian [Larina 2003; Brehmer 2006] directive speech acts. The usage of various means of internal modification of the head act in Bulgarian requests does not intend to mitigate the illocutionary force of the request but to intensify it. This is achieved by doubling the request and using two imperatives, the first of which is an imperative construction appealing to the hearer's kindness / goodness „***Бъди (така) добър***” ***'Be good!'*** eg. *Бъди / Бъдете (така) добър / -и (любезен / -ни, моля,) да ми отвориш / -те вратата!* / *Be good / kind and open the door for me!* This phrase has been described as a politeness marker by some linguists [Rathmayr 1994; Brehmer 2000]. Another typical phrase used in Bulgarian as a politeness marker with imperatives is „***Ако обичаш***” ***'If you like'*** eg. *Ако обичаш / -те, подай / -те ми книгата на масата, моля!* *If you like, give me the book from the table.* Both speech stereotypes are used in formal and informal communication and express a high level of politeness.

3.2. Conventionally-indirect ways of expressing requests in English and Bulgarian

By making a request, the speaker infringes on the recipient's freedom from imposition. One way for the speaker to minimize the imposition is by employing indirect strategies rather than direct ones. The more direct a request is, the more transparent it is and the less of a burden the recipient bears in interpreting the request.

3.2.1. Conventionally-indirect ways of expressing requests in English

The most common way of expressing a request in English are speech stereotypes formed like interrogative sentences with modal verbs. Based on the data summarized from a study of Rintel E., this indirect way of making

a request is found in 62.5% of the phrases of the lowest level of politeness, 84.4% – of the average and of almost 72 % – of the higher. Interrogative constructions are the most common ways of expressing politeness at all levels of English speech etiquette, including the low one and non-native speakers should pay special attention to this fact [Rintell 1981].

These data are confirmed by other researchers. According to CCSARP (Cross Cultural Speech Act Realization Project) [Blum Kulka et al. 1989] in Australian English requests are expressed with the help of questions in 82.4% of the expressions and directly only in 9.8%. In a survey made by Egorov, M. A. in British English interrogative sentences used to express a request in symmetrical relationships are 91.9% [Egorov 1995: 102].

Conventionally indirect request strategies consist of interrogative sentences of two types:

1. hearer-oriented: *Can you lend me your notes? (Можеш ли да ми дадеш лекциите си?)*
2. speaker-oriented: *Can I borrow your notes? (Мога ли да взема лекциите ти?)*

The questions in the first group can be divided into two subgroups: questions that are asking for the ability of the addressee to perform the action (**can you, could you**) and questions that comply with their willingness (**will you, would you**).

Questions in the first subgroup, consisting of a modal verb and personal pronoun second person singular or plural form are most commonly used at all levels of politeness in English, which allows us to assume that this way of expressing a request is most neutral and most unmarked in the English speech etiquette. Statements with modal verbs in the past (**could I**) sound more polite than with a modal verb in the present tense (**Can I**).

Questions with verbs from the second subgroup would express a greater degree of politeness than **could** and are used in high level of politeness.

Questions with the verb **will** are also sufficiently common way of expressing requests, but the difference between **will** and **would** is far greater than between **can** and **could**. Depending on the situation questions with **will** can express a smaller or greater degree of politeness, since the purpose of the speaker is not only to comply with the willingness of the hearer to do the action, but also to understand his intention (as in these cases there is a tinge of annoyance):

Will you marry me? (request - proposal).

Will you ever tidy up your room? (request close to an order).

Questions formed with aux. verb **will** are a very direct way of expressing requests while questions formed with **would** are a signal of social distance and formality in communication [Aijmer 1996: 160]:

This further confirms the fact that the word **please** in English is not such a strong modifier, as is the same word *моля* in Bulgarian, and also that it is used more often in English, especially with modal verbs *could* and *would*. **Can** and **will** are less often combined with modifiers. Perhaps this comes from the fact that their choice testifies to the desire of the speaker to sound less polite.

Expression like **Could you please** is the most common way of expressing a request in English: *Could you please ring me back? Could you please give my apologies to Mr. Smyth?*

Apart from **please** questions with **could** can take other modifiers, as well: *could you kindly / could you sweetly / could you perhaps / could you possibly / could you just / do you think you could*.

Typical for English is the use of several modal means in one request: *Do you think you could possibly ring me at eight?* (a message left on the answering machine).

Requests formed with **would** combine with modifiers *please, just, kindly*: *Would you just tell us about the idea of the last paragraph? / Would you kindly have a look at my essay?*

Speaker-oriented conventionally-indirect request strategies are typical for situations in which the speaker asks for a favour. They are formed with the help of modal verbs **can, could, may, might**. Interrogative constructions with **can** are most often used in informal communication (*e. g. Can I borrow your umbrella, please?*); constructions with **could** are characterized with a greater degree of uncertainty and express a higher level of politeness (*Could I have another cup of coffee, please?*); Stereotypes with the modal verbs *may / might* sound even more polite concerning the hearer and are most typical for formal communication. According to A. Trosborg they are signal of formality and subordination / dependance [Trosborg 1995: 200].

Part of the conventionally indirect way of expressing requests in English are the extended speech stereotypes that are considered the most mild-mannered (implicit) form of making requests. They are typical for medium and high level of politeness and are used in situations where the communicators are divided by social status and distance. According to a research made by Rintel these expressions are found in 28.2% of the statements in high degree of politeness, in 12.5% in medium, while in low degree of politeness they are practically not used : *It's not urgent, but I would be grateful if you could give me a call (message on the answering machine).*

In terms of structure, perspective and semantics these extended statements can be divided into the following groups:

a) complex interrogative constuctions, hearer-oriented, in which the speaker is interested in the attitude of the addressee towards his request and in his / her ability to perform it: **Would you mind doing something? / Would you care to do it? / Would you be kind /**

good enough to do it? / Would you be so kind as to do it? / Do you think you could do it? / Would it bother you to do it? / Would it be possible for you to do it? / Would it be too much trouble for you to do it?

b) speaker-oriented statements, consisting of an indirect interrogative construction asking the hearer about his / her ability to perform the request of the speaker: ***I wonder if you can / could do that / I wonder if you would do that / I wonder if you mind doing that / I was wondering if you could do that / I was thinking maybe you wouldn't mind doing that / I wondered if you could perhaps do that / I'd like to know if it is possible for you to do that*** etc.

c) declarative statements expressing a hypothetical desire to make a request: ***I'd like to ask you to do that / There's something I'd like to ask you.***

d) statement in which the speaker expresses his gratitude towards the hearer in case he / she performs his / her request:

I would appreciate it if you'd do that. I would be obliged if you'd do that.

I would be (most / extremely) grateful if you could / would do that.

Constructions of the type ***If you would do that / If you could do that***, which are incomplete syntactic structures, lacking the major parts of the statement such as ***I wonder / I'd like to know*** are also considered requests: *If you would open your book now* (teacher to students); *If you would take a seat* (to a client in the office).

3.2.2. Conventionally-indirect requests in Bulgarian

In Bulgarian language requests can also be expressed indirectly - through interrogative statements, although their role in communication is much less significant than in English, where they are the main way of making a request. Bulgarian interrogative constructions are not as diverse as the interrogative constructions in English and are typical only of high level of politeness. They can also be divided into hearer-oriented and speaker-oriented requests.

a) Hearer-oriented requests

1. hearer-oriented: *Can you lend me your notes?* (Можеш ли да ми дадеш лекциите си?)

2. speaker-oriented: *Can I borrow your notes?* (Мога ли да взема лекциите ти?)

The questions in the first group can be divided into two subgroups: questions that are asking for the ability of the addressee to perform the action (***can you, could you***) and questions that comply with their willingness (***will you, would you***).

Questions asking for the ability of the hearer to perform the action in Bulgarian can be formed with the help of the verb *moga* (can) in positive

or negative form indicative or conditional mood: *Можеш ли да ми подадеш речника? (Can you give me the dictionary?) / Не може ли да ми обясниш това правило? (Couldn't you explain this rule to me ?) / Бихте ли могли да му предадете това писмо? (Would you be able to submit this letter to him?) / Не бихте ли могли да му оставите съобщение? (Wouldn't you be able to leave him a message?).*

The negative hearer-oriented questions in English and Bulgarian have significant difference. While questions with the negative form of the verb **can** in Bulgarian are typical for a higher level of politeness because they give more freedom to the addressee and allow him to reject the request, in English it is the affirmative construction of the modal verb which is considered to more polite because the negative contains a greater impact on the recipient and induces a positive response: (*Could you do that? - Couldn't you do that?*). Questions with modal verb in negative form in English also express surprise or reproach to the hearer (*Couldn't you spare me a minute?*).

Questions that comply with the willingness of the hearer to perform the action are formed with verbs in the future tense positive or negative form (**will you, would you**). *Ще ми купиш ли сладолед?(Will you buy me an ice-crea?) / Няма ли да дойдеш с мен на кино?(Wouldn't you come with me to the cinema?)*

Speaker-oriented conventionally-indirect request strategies in Bulgarian also are typical for situations in which the speaker asks for a favour or a permission to do something. They are formed with the help of modal verbs **мога (can)** in present tense 1 person singular form indicative mood: *Мога ли да взема писалката ти?(Can I borrow your pen?)* In Bulgarian there are also interrogative constructions with **can** in which the speaker asks the hearer for permission to allow him to ask him a question: *Мога ли да Ви помоля за помощ? (Can I ask you for help?) / Мога ли да Ви попитам нещо? (Can I ask you something?).*

In Bulgarian very typical are the impersonal requests of the type *Може ли? (is it possible?): Може ли менюто?(в ресторант или бар) / Is it possible to have the menu?(in a restaurant)*. This construction is used in formal and informal situations.

Speaker-oriented conventionally-indirect request constructions in Bulgarian in which the speaker asks for a favour or a permission to do something have no such gradation of the degree of politeness, as there is in the questions in English with the modal verbs **can / could / may / might**. Difference exists not only in the patterns of questions and the level of politeness that they convey, but in the frequency of their use.

Conventionally indirect requests are used in Bulgarian less frequently than in English. A possible reason for this is that in Bulgarian there is no significant difference between speaker and hearer-oriented questions: *Мога ли да взема колелото ти? – Можеш ли да ми дадеш*

колелото си? (Can I borrow your bike? - Can you give me your bike?). And also another reason is the fact that in Bulgarian just like other Slavic languages constructions with imperative are most commonly used for making requests.

CONCLUSIONS:

The contrastive analysis of the speech stereotypes of making requests in contemporary Bulgarian and English show that:

1. In both languages there is a wide variety of speech stereotypes for making requests. Part of the speaker's communicative strategy, they can express his / her intentions directly or indirectly. Each choice can be relevant or completely irrelevant to the situation of communication. Consequently, the choice of the correct pragmatic cliché, and the appropriate grammatical and lexical means of expressing the right modality depend entirely on the communicative competence of both interlocutors and their knowledge of the speech etiquette [Ignatova Tsoneva 2007: 28].

2. Making a request is a compulsory part of the speech etiquette in English and Bulgarian, and therefore it is especially important to pay attention to the specifics of the pragmatic clichés and the related communicative behavior connected with the studied language. The non-native speakers of English should know that:

- Requests are culture and language specific. The choice of the right model and the type of modifiers used in it depend on the communicative context, which includes factors such as: the relationship between interlocutors, social status and distance, degree of complexity in the execution of the request, i. e. its "value", etc. Speech etiquette, socio-cultural attitudes and values, politeness strategies used by native speakers in specific situations play an important role in this choice when intercultural communication is concerned.

- In Bulgarian communication there is a preference for speech stereotypes which use direct request strategies, while in English more characteristics are conventionally indirect strategies, mainly those formed by interrogative sentences with modal verbs.

- The Bulgarian imperative, which impact is reduced by using the modifier ***please*** is considered a neutral, unmarked way of expressing a request. In English the imperative is characteristic only of informal communication and expresses low levels of politeness. An unmarked way of making a request in English are the speech stereotypes with interrogative sentences and modal verbs ***Could you / Would you do that?***

- In Bulgarian communication there are fewer unconventionally indirect request strategies in English and are mainly found in formal situations and business correspondence. Moreover, according to the Bulgarian speech etiquette it is acceptable to strengthen the direct request with the help of two imperatives which increases the impact of the request

without violating the generally accepted norms of communication characteristic for Slavic cultures (mainly Russian and Bulgarian).

- In English communication conventionally indirect strategies are the main way of making requests and different interrogative constructions with modal verbs are used at all levels of politeness. Their aim is to mitigate the impact of the request and to demonstrate respect for the personal autonomy (privacy) of the hearer.

In conclusion, it can be said that the given characteristics of the speech stereotypes of making requests in modern English and Bulgarian determine different types of culture and cultural values reflected in the style of communication. The Bulgarian speech stereotypes of making requests in most communicative situations (with the exception of formal communication) are characterized by straightforwardness and directness that is expressed mainly with the help of imperatives, while the English pragmatic clichés feature indirectness, formed mainly with interrogative constructions, lots of modal verbs and other means of expressing modality, and different types of modifiers.

Bibliography

1. Aijmer, Karin 1996. *Conversational Routines in English: Convention and Creativity*. London : Longman.
2. Benacchio, Rosanna 2002. Konkurencija vidov, veZljivost' i etiket v ruskom imperative. *Russian Linguistics* 26, p. 149–178.
3. Berger, Tilman 1997. Alte und neue Formen der Hoflichkeit im Russischen — eine korpusbasierte Untersuchung hoflicher Direktiva und Kommissiva. In *Slavistische Linguistik 1996*, Peter Kosta and Elke Mann (eds.), 9–29. Miinchen : Otto Sagner.
4. Betsch, Michael 2003. Questions as indirect requests in Russian and Czech. In *Meaning through Language Contrast II*, Katarzyna M. Jaszczolt and Ken Turner (eds.), 277–290. Philadelphia : John Benjamins.
5. Blum-Kulka, Shoshana 1987. Indirectness and politeness in requests: same or different? *Journal of Pragmatics* 11 : 131–146.
6. Blum-Kulka, Shoshana, Juliane House, and Gabriele Kasper 1989. Investigating cross-cultural pragmatics: an introductory overview. In *Cross-cultural Pragmatics: Requests and Apologies*, Shoshana Blum-Kulka, Juliane House, and Gabriele Kasper (eds.), 1–36. Norwood, NJ: Ablex.
7. Brehmer, Bernhard 2000. Hofliche Imperative im Russischen. In *Beitrage der Europa-ischen Slavistischen Linguistik (POLYSLAV)* 3, Katharina Bottger, Marcus Giger, und Bjorn Wiemer (eds.), 47–57. Munchen : Otto Sagner.
8. Brown, Penelope and Stephen C. Levinson 1987. *Politeness. Some Universals in Language Usage*. Cambridge : Cambridge University Press.
9. Faerch, Claus and Gabriele Kasper 1989. Internal and external modification in inter-language request realization. In *Cross-cultural Pragmatics: Requests and Apologies*, Shoshana Blum-Kulka, Juliane House, and Gabriele Kasper (eds.), 221–247. Norwood, NJ : Ablex.
10. Formanovskaja 1987: *Формановская Н. И. Русский речевой этикет: лингвистический и методический аспекты*. Москва, Русский язык.
11. House, Juliane 2005. Politeness in Germany: politeness in Germany? In *Politeness in Europe*, Leo Hickey and Miranda Stewart (eds.), 13–28. Clevedon: Multilingual Matters.

12. Ignatova Tsoneva 2007: Д. Игнатова-Цонева, А. Копанкова, Модални средства за изразяване на благодарност в съвременния български и английски език // Научни трудове, т. 46, с. 7, Русенски университет, 2007, с. 28–33
13. Larina, Tatiana. V. 2003. Ларина Татьяна Викторовна. Категория вежливости в аспекте межкультурной коммуникации (На материале английской и русской коммуникативных культур) : Москва.
14. Leech, Geoffrey N. 1983. Principles of Pragmatics. New York : Longman.
15. Lubecka, Anna 2000. Requests, Invitations, Apologies and Compliments in American English and Polish. A Cross-Cultural Communication Perspective. Krakow : Ksiegarnia Akademicka.
16. Marcjanik, Malgorzata 1997. Polska Grzeczność Językowa. Kielce : WSP.
17. Mills, Margaret H. 1992. Conventionalized politeness in Russian requests: a pragmatic view of indirectness. Russian Linguistics 16 : 65–78.
18. Panteleeva 1994: Хр. Пантелеева. Граматика на вежливата реч. С., Наука и изкуство
19. Rathmayr, Renate 1994. Pragmatische und sprachlich konzeptualisierte Charakteristika russischer direkter Sprechakte. In Slavistische Linguistik 1993, Hans Robert Mehling (ed.), 251–277. München : Otto Sagner.
20. Rintell, E. 1981. Sociolinguistic Variation and pragmatic ability: A look at learners. International Journal of the Sociology of Languages 27
21. Searle, John R. 1975. Indirect speech acts. In Syntax and Semantics. Speech Acts, Peter Cole and Jerry L. Morgan (eds.), 59–82. New York : Academic Press.
22. Trosborg, Anna (1995). Interlanguage Pragmatics. Requests, Complaints and Apologies. Berlin and New York : Mouton de Gruyter.
23. Wierzbicka, Anna 1991. Cross-Cultural Pragmatics. The Semantics of Human Interaction. Berlin and New York : Mouton de Gruyter.
24. Wierzbicka, Anna 1992. Semantics, Culture, and Cognition. Universal Human Concepts in Culture-Specific Configurations. New York : Oxford University Press.

**POGRANICZE LEKSYKOLOGRAFII JĘZYKOWEJ
I ENCYKLOPEDYCZNEJ –
NIEMIECKO-POLSKIE SŁOWNIKI PRAWNICZE**

B. Cieślik

Uniwersytet Wrocławski, Wrocław, Polska

Summary. The paper concerns specialized law dictionaries of the language pair Polish and German. The aim is to compare the ways institutions specific to one legal system are defined and additionally explained through glosses and commentaries. The article shows also a specific way how entries in legal dictionaries are put in context namely through references to legal articles where the headword appears.

Key words: lexicography; specialized dictionary; encyclopedia; law; translation equivalent.

Leksykografowie dzielą słowniki na językowe i encyklopedyczne. Te pierwsze – zdaniem Macieja Grochowskiego – cechują się tym, że analizują wyrażenia należące do jednego lub kilku języków naturalnych, a ich celem jest opis tych wyrażen z punktu widzenia różnych dziedzin lingwistyki (por. Żmigrodzki s. 21). Z kolei „encyklopedie i słowniki

encyklopedyczne przekazują wiedzę [...] o przedmiotach należących do zakresów poszczególnych pojęć. Wyjaśnienie odbywa się tu zgodnie z metodologią i zasadami odpowiednich dyscyplin naukowych” (Zmigrodzki s. 21).

Z drugiej strony dostrzegane są niedoskonałości leksykografii językowej. W przypadku stawiania ostrych granic między nią a leksykografią encyklopedyczną „Informationen über einzelne fachliche Zusammenhänge sind unzulänglich oder gar falsch” (Bergenholtz 1996, s. 734). Dostrzegana jest często konieczność tworzenia dzieł o mieszanym charakterze, zwłaszcza w zakresie leksykografii specjalistycznej: “Fachlexikographie wird sowohl der Sprachlexikographie als auch der Sachlexikographie zugeordnet” (Bergenholtz 1996, s. 733).

Dlatego też niektórzy badacze postulują uwzględnienie jeszcze jednego rodzaju dzieła leksykograficznego. I tak Stanisław Kania i Jan Tokarski (1984, s. 230 i dalsze) zaproponowali, obok podziału na słowniki encyklopedyczne i językowe, trzeci rodzaj – leksykon, zawierający oprócz znaczeń wyrazów także informacje typu encyklopedycznego. Także Alfred Mielczarek wprowadzając zasadniczy podział na leksykografię językową i leksykografię encyklopedyczną proponuje stworzenie pojęcia nadrzędnego – dzieła leksykograficznego.

Podobne podziały proponują także badacze niemieccy, np. Falber i Schaefer dodają do słowników językowych i encyklopedii odrębną kategorię – fachliche Allbücher, które łączą zalety obydwu. „Ein fachliches Allbuch ist [...] ein Fachwörterbuch, dessen genuiner Zweck darin besteht, daß ein potentieller Benutzer aus den lexikographischen Daten Informationen zu den (fach-) sprachlichen Gegenständen und zu nichtsprachlichen Gegenständen (zu den Sachen im Fach) gewinnen kann” (Falber, Schaefer, s. 778). Wspomniani autorzy nie rozwinęli jednak dalszej typologii słowników językowych tylko encyklopedii specjalistycznych (sachliches Fachwörterbuch) traktując ten rodzaj leksykonów jako podstawowy. Z kolei Wiegand uważa Allbuch za osobną kategorię klasyfikacyjną. „Die Allbücher können einer eigenen Klasse zugewiesen werden, die sich weder mit der Klasse der Sach- noch mit der Sprachwörterbücher überschneidet” (Wiegand, s. 747).

Innym określeniem tego typu dzieł w języku niemieckim jest „enzyklopädisches Wörterbuch”, przy czym wskazuje się na większą ich popularność we francuskim obszarze językowym. „Besonders im französischen Sprachraum haben auch Wörterbücher ihren Platz gefunden, die bewusst Elemente aus Sprach- und Sachlexikographie kombinieren wie z. B. das *Dictionnaire Hachette* oder das zehnbändige *Grand dictionnaire encyclopedique Larousse*” (Engelberg, Lemnitzer, s. 13).

Również autorzy publikacji “Einführung in die Terminologiearbeit” dzielą słowniki w pierwszym rzędzie na słowniki językowe oraz słowniki rzeczowe i nie uznają granic między tymi typami słowników za nieprzekraczalne. Wprost przeciwnie, „auch Wörterbücher mit sprachli-

cher Orientierung können Sachinformationen vermitteln und sich damit den Enzyklopädien annähern” (Arntz, Picht, Mayer s. 187). W szczególności słowniki specjalistyczne mogą zawierać dużo tego rodzaju informacji, gdyż “gute Fachwörterbücher enthalten häufig Begriffsdefinitionen, während Sachwörterbücher darüber hinaus den fachlichen Hintergrund beleuchten” (Arntz, Picht, Mayer s. 187). Spośród wielu możliwych typologii słowników omawiana publikacja podkreśla następujące podziały dychotomiczne:

- słowniki ogólnojęzykowe i słowniki specjalistyczne;
- słowniki normatywne i deskryptywne.
- słowniki jedno-, dwu- i wielojęzyczne;

Dwujęzyczne słowniki słownictwa specjalistycznego stoją z natury rzeczy na skrzyżowaniu obydwu typów słowników. Są słownikami językowymi – bo podają językowe ekwiwalenty terminów języka A w języku B, z drugiej strony są słownikami encyklopedycznymi, gdyż często zawierają informacje uzupełniające, wyjaśniające kontekst i specyfikę użycia wyjaśnianego pojęcia na danym obszarze językowym.

Opracowując hasła w słownikach dwujęzycznych leksykograf może spotkać się z następującymi przypadkami: pełna ekwiwalencja, ekwiwalencja częściowa oraz brak ekwiwalentu w języku docelowym. W dwóch ostatnich przypadkach leksykograf może skorzystać z następujących narzędzi pomagających wyjaśnić znaczenie wyrazu hasłowego:

- glosa zamiast ekwiwalentu, gdy takiego brak całkowicie,
- glosa wspierająca, w przypadku gdy możliwe jest podanie ekwiwalentu, który jednak dla osób nie będących specjalistami w danej dziedzinie lub nie posiadających wystarczających kompetencji kulturowych w języku docelowym może nie być wystarczająco zrozumiały.

Niektórych pojęć nie można wystarczająco jasno objaśnić w krótkich glosach, dlatego czasami słowniki zawierają dodatkowe informacje w specjalnych ramkach nie będących integralną częścią tekstu słownika. W takich ramkach przedstawiane jest zwykle tło kulturowe niektórych pojęć, pomagające w pełni zrozumieć, w jakim kontekście dany wyraz występuje w języku. „Cultural boxes recognize fundamental aspects of language use. There are terms and concepts which are not amenable to direct translation, or which are of a cultural significance which merits more detailed explanation” (Rodger, s. 571).

Wraz ze wzrostem popularności danych pojęć maleje potrzeba zamieszczania glos. Konieczność taka będzie oczywiście odmienna w zależności od tego czy słownik został przygotowany dla użytkowników L1 czy L2. Przykładowo słownik polsko-niemiecki przeznaczony dla niemieckich użytkowników będzie wymagał odpowiedniej glosy lub glosy wspierającej przy haśle „Sejm” np. Sejm (polnisches Parlament). Gdyby taki słownik był przeznaczony wyłącznie dla użytkowników polskich, taka glosa byłaby zbędna.

Pewną rolę odgrywa także asymetria znajomości kultury danego języka. Można zakładać, że większość polskich użytkowników słownika niemiecko-polskiego będzie wiedzieć, co to jest kanton i dodatkowa glosa nie będzie niezbędna. Natomiast nie można już tego pewnym w przypadku niemieckich użytkowników słownika polsko-niemieckiego sprawdzających znaczenie słowa województwo i otrzymujących ekwiwalent „Woiwodschaft”.

W niniejszym artykule poddane zostaną analizie na ile uwzględnione są informacje dotyczące realiów pozajęzykowych w hasłach następujących słowników:

Słownik terminologii prawniczej i ekonomicznej niemiecko-polski Wacława Skibickiego z 1990 r.,

Słownik prawniczo-handlowy niemiecko-polski Iwony Kienzler z 2000 r. oraz

Słownik prawa i gospodarki, niemiecko-polski. Rechts- und Wirtschaftswörterbuch deutsch-polnisch. pod redakcją Bogusława Banaszaka, Alexandra von Brünneka, Tiny de Vries i Marcina Krzymuskiego z 2005 r.

Analizie poddane zostały nazwy urzędów, organów i instytucji, gdyż te z natury rzeczy są najbardziej związane z realiami danego państwa. Istnieją one przecież właśnie w tym państwie, ale każde państwo jest inaczej zorganizowane. Zatem przydatne bywają dodatkowe informacje pozwalające uniknąć fałszywych konotacji wynikających z istnienia zbliżonych instytucji w kraju odbiorcy słownika.

Z uwagi na ograniczenia objętościowe artykułu, analiza ograniczy się tylko do kilkunastu przykładów (pominięto informacje dotyczące gramatyki).

	Skibicki	Kienzler	Banaszak
Amtsgericht	sąd najniższego szczebla (<i>RFN</i>)	brak	(§ 12 GVG) sąd rejonowy, sąd najniższej instancji
Bezirksgericht	sąd okręgowy (II instancji) (<i>NRD</i>)	sąd okręgowy	sąd okręgowy
Landesgericht	(<i>in Osterreich</i>) sąd okręgowy (w Austrii)	sąd okręgowy (w Austrii)	brak
Oberlandesgericht	Wyższy Sąd Krajowy (<i>RFN</i>)	brak	(<i>OLG</i>) wyższy sąd krajowy, sąd apelacyjny

Bundesgerichtshof	brak	brak	(Art. 95 GG, § 123 f. GVG) Trybunał Federalny
Sozialversicherungsamt	urząd ubezpieczeń społecznych (RFN)	urząd ubezpieczeń społecznych	Brak
Senat	Senat 1. najwyższy organ władzy państwowej w starożytnym Rzymie 2. Izba wyższa niektórych parlamentów 3. rząd krajowy Hamburga i Bremy 4. rząd Berlina Zachodniego 5. organ szkoły wyższej 6. wydział sądowy	1. Senat. 2. Izba wyższa niektórych parlamentów 3. Rząd krajowy Hamburga i Bremy 4. Rząd Berlina Zachodniego 5. Wydział sądowy	Senat; ~ beim BGH (§ 130 GVG) senat Trybunału Federalnego; Besetzung des ~es (§ 139 GVG) skład sentaru: Großer ~ Wielki Senat (cieło złożone z przedstawicieli najwyższych sądów federalnych, czuwających nad jednolitością orzecznictwa tych sądów)
Bundestag	Bundestag, Parlament Federalny (RFN)	Bundestag, Parlament Federalny	(Art. 38 f. GG) Parlament Federalny, Bundestag
Bundesrat	1. Nazwa izby parlamentu federalnego złożonej z	1. Nazwa izby parlamentu federalnego złożonej z przedstawicieli krajów	(Art. 50 f. GG) Rada Federacji, Bundesrat

	przedstawicieli krajów federalnych (w RFN i Austrii) 2. Nazwa rządu szwajcarskiego	federalnych 2. Nazwa rządu szwajcarskiego	
Bundespräsident	Prezydent państwa federalnego (związkowego)	Prezydent państwa federalnego	(Art. 54f. GG) Prezydent Federacji
Bundesland	Kraj federalny (związkowy)	kraj federalny, kraj związkowy	(Art. 23 GG) kraj związkowy
Bundesgesetzblatt	Dziennik Ustaw (RFN)	Dziennik Ustaw (RFN)	(Art. 82 GG) federalny dziennik ustaw
Bundeskanzler	kanclerz federalny (szef rządu federalnego – RFN, Austria; szef Kancelarii Federalnej – Szwajcaria)	Kanclerz Niemiec	(Art. 34, 64f. GG) kanclerz federalny

Jak widać, trzy analizowane słowniki w różny sposób rozwiązały kwestię dodatkowych informacji dotyczących realiów prawnych krajów niemieckojęzycznych. Najstarszy słownik Skibickiego posługuje się krótkimi glosami wskazującymi przede wszystkim na niemieckojęzyczny kraj, w którym wyjaśniana instytucja, organizacja lub organ istnieje. W przypadku braku ekwiwalentu podawana jest glosa jak przy hasle *Bundesrat*. Interesujące jest hasło *Senat* gdzie po podaniu polskiego ekwiwalentu podano glosy wyjaśniające użycie tego pojęcia w różnych kontekstach.

Dziwi natomiast niewielka ilość glos czy innych sposobów wyjaśnienia kontekstu poszczególnych haseł w wydanym dziesięć lat później niż słownik Skibickiego słowniku Iwony Kienzler. W omawianych przykładach jedynie w przypadku *Bundesgesetzblatt* i *Landesgericht* podano w nawiasie kraj, do realiów którego odnosi się hasło. W kilku przypadkach hasła wydają się być uboższą lub pozbawioną glos wersją

objaśnień ze słownika Skibickiego (np. *Bundespräsident, Bundesrat, Senat*), ogólnie – w zakresie będącym przedmiotem niniejszego artykułu – słownik rozczarowuje.

Zupełnie inne podejście reprezentuje słownik pod redakcją Banaszaka. Tutaj rolę glos pełni odniesienia do przepisów prawa. Słownik koncentruje się na prawie Republiki Federalnej Niemiec i raczej nie zawiera odniesień do realiów innych krajów niemieckojęzycznego obszaru językowego. Nie ma w nim więc np. hasła *Kanton*, gdyż ta jednostka podziału terytorialnego występuje w Szwajcarii (ew. Belgii czy Francji). Podejście takie jest bardzo interesujące. Treść przepisów prawa jest powszechnie i nieodpłatnie dostępna w internecie, więc każdy zainteresowany użytkownik słownika będzie mógł zapoznać się z kontekstem, w jakim używany jest dany termin w niemieckim systemie prawnym. Biorąc pod uwagę fakt, że najczęściej ze słownika korzystają będą prawnicy sposób ten wydaje się optymalny, ponieważ pozwala dokładnie objaśnić termin i jednocześnie oszczędnie gospodaruje miejscem w słowniku. W celu łatwiejszego posługiwania się słownikiem zawiera on dodatkowo wykaz skrótów nazw ustaw.

Zatem każdy z omawianych słowników zawiera inny sposób przedstawienia realiów, których dotyczą objaśniane hasła, od krótkich glos, poprzez ich brak, aż do odwołanie się do przepisów prawa. Jednak aby ułatwić użytkownikom prawidłowe zrozumienie proponowanych ekwiwalentów można wprowadzić dodatkowe rozwiązania, o których wspomniano na początku artykułu. Mogły to być przede wszystkim szersze glosy, dodatkowe informacje w ramkach, a także inne rozwiązania pozostające poza zasadniczą częścią słownika. Można tu sobie wyobrazić krótki wstęp z przedstawieniem systemu niemieckiego (austriackiego, szwajcarskiego) prawa, tabele ilustrujące system organów ścigania i wymiaru sprawiedliwości lub schematy pokazujące kolejne etapy postępowań (karnego, cywilnego, administracyjnego).

Wykaz bibliograficzny

Słowniki

1. Skibicki, Waław. 1990. Słownik terminologii prawniczej i ekonomicznej niemiecko-polski Warszawa.
2. Kienzler, Iwona. 2000. Słownik prawniczo-handlowy niemiecko-polski. Janki k. Warszawy.
3. Banaszak, Bogusław; von Brünneck, Alexander; de Vries, Tina; Krzymuski, Marcina. 2005. Słownik prawa i gospodarki, niemiecko-polski. Rechts- und Wirtschaftswörterbuch deutsch-polsnisch. Warszawa.

Opracowania

4. Arntz, Reiner. Picht, Heribert. Mayer, Felix. 2004. Einführung in die Terminologiearbeit. Hildesheim, Zürich, New York : Georg Olms Verlag.

5. Bergenholtz, Henning. 1996. Grundfragen der Fachlexikographie. w: Martin Gellerstam, Jerker Järborg, Sven-Göran Malmgren, Kerstin Norén, Lena Rogström, Catarina Rödger Pappmehl (red.) Euralex '96 Proceedings I—II Papers submitted to the Seventh EURALEX International Congress on Lexicography in Göteborg, Sweden Part II. Göteborg.
6. Engelberg, Stefan. Lemnitzer Lothar. 2009. Lexikographie und Wörterbuchbenutzung. Tübingen.
7. Felber, Helmut. Schaefer, Burkhard. 1999. Typologie der Fachwörterbücher. w: Hoffmann, Lothar. Kalverkümper, Hartwig, Wiegand, Herbert Ernst Fachsprachen. Ein internationales Handbuch zur Fachsprachenforschung und Terminologiewissenschaft. Berlin / New York.
8. Kania, Stanisław & Tokarski, Jan. 1984. Zarys leksykologii i leksykografii polskiej. Warszawa.
9. Mielczarek, A. 1972. Z zagadnień leksykografii encyklopedycznej. Warszawa.
10. Rodger, Liam. 2006. Beyond Butterscotch. The Place of Culutral Knowledge in the Bilingual Dictioanry. w: Elisa Conno, Carla Marcilo, Cristina Onesti (red.). Atti del XII Congresso Internazionale di Lessicografia. Alessandria.
11. Wiegand. Herbert, Ernst. 1988. Was eigentlich ist Fachlexikographie? Mit Hinweisen zum Verhältnis von sprachlichem und enzyklopädischem Wissen. w: Deutscher Wortschatz. Lexikologische Studien. Ludwig Erich Schmitt zum 80. Geburtstag von seinen Marburgern Schülern. Wyd. Horst Haider Munske, Peter von Polenz, Oskar Reichmann, Reiner Hildebrandt. Berlin, New York.
12. Żmigrodzki, Piotr. 2009. Wprowadzenie do leksykografii polskiej. Katowice.

مشکلات نرم افزارهاي ترجمه متن و لغت نامه هاي فارسي به روسي و روسي به فارسي

آرش گل اندام

عضو هیئت علمی گروه زبان روسی، دانشگاه گیلان

رشت، ایران

Summary. The quality of translation depends on the subject and style of the original text, as well as grammatical, syntactic and lexical related languages, among which it is converted. Machine translation of literary texts is almost always of poor quality. However, for technical documents in the presence of specialized machine dictionaries and some system settings on the features of different types of texts may receive a transfer of acceptable quality, which requires only minor editorial corrections. The more formalized style of the original document, the greater the translation quality can be expected. The best results when using the machine translation can be achieved for a text written in a technical (different descriptions and guidelines) and the official-business style.

Key words: machine translation; translation Russian to Persian; translation Persian to Russian.

چکیده

ترجمه خودکار متون، جزء اولین کاربردهای غیرمحاسبه ای کامپیوتر است. در طی چند دهه اخیر و همزمان با گسترش و پیشرفت زبانشناسی رایانه ای در بسیاری از کشورهای جهان تلاشهای همه جانبه و پیگیر در جهت ترجمه متون از طریق کامپیوتر انجام گرفته، و حاصل کار با توجه به تنگناها، محدودیت ها و مسائل خاص درخور توجه است. چنانکه گفته می شود نرم افزارهای ترجمه در بهترین حالت، عمل ترجمه را با دقتی حدود 70٪ انجام می دهند. لذا در این مقاله برآنیم که علل و مشکلات

موجود بر سر راه دریافت يك ترجمه مطلوب از نرم افزارهاي لغت نامه اي و ترجمه متون بپردازيم. براي حصول اين مهم از نرم افزارهاي " گوگل " و "ترانسلیتو " به عنوان محیط عملیاتی استفاده نموده و به بررسی و آنالیز چگونگی و کیفیت ترجمه توسط این نرم افزارها پرداخته و سپس از طریق مقایسه تفاوت هاي آن با حاصل کار يك مترجم به مشکلات و کمبودهاي ترجمه ماشینی ارائه شده، رسیدیم. البته لازم به ذکر است که حوزه فعالیت ما در این مقاله تحلیل مشکلات موجود در ترجمه ماشینی متون روسی به فارسی و فارسی به روسی می باشد.

کلید واژه ها

ترجمه ماشینی، مشکلات، نرم افزار، روسی به فارسی، فارسی به روسی.

مقدمه

ترجمه ماشینی از جمله اولین اهداف مورد نظر در علوم رایانه و بخصوص در زمینه هوش مصنوعی به حساب می آید و سابقه آن به حدود نیم قرن پیش بازمی گردد. نخستین ترجمه ای که بطور کامل توسط کامپیوتر انجام شد، ترجمه متنی بود از زبان انگلیسی به زبان روسی. گرچه از آن زمان تا کنون فناوری ترجمه ماشینی رشد زیادی داشته است، هنوز هم نقص های فراوانی را داراست. در ترجمه ماشینی ویژگی هایی وجود دارد که نه تنها از نظر جذبه و کشش علمی، بلکه از دیدگاه اقتصادی و دیگر ضرورت ها و اقتضاهای عصر، انجام آن را کاملاً توجیه می کند. به عنوان مثال در مقر سازمان ناتو در بروکسل و جامعه اروپا علیرغم آنکه حدود 1200 مترجم ورزیده به کار اشتغال دارند، در حال حاضر از ترجمه ماشینی هم استفاده می شود. دلیل این امر سرعت و هزینه است. میزان کاری که مترجم ورزیده در خلال چند روز انجام می دهد، توسط کامپیوتر در عرض چند دقیقه انجام می شود. حتی اگر کیفیت و دقت ترجمه ماشینی کمتر از حاصل کار مترجم باشد، باز هم از جهات مختلف اهمیت و ارزش خاص آن چشمگیر است.

در برخی موارد حاصل کار تا حد زیادی رضایت بخش است، در موارد دیگر نتایج به دست آمده باید ویراستاری شود و در بعضی موارد نیز نتیجه حاصله به سختی قابل فهم است. طبیعتاً نوع متن و میزان پیچیدگی آن اهمیت زیادی در نتیجه کار دارد.

از آنجائیکه کشور ما بسیار دیر وارد حوزه عمل در این جریان پیشرفت و فناوری گردیده، لذا نرم افزارهاي ترجمه مورد استفاده برای تبدیل زبان فارسی به زبان های دیگر و بالعکس، از رشد کمتر و ضعف بیشتری برخوردارند و علی الخصوص این ضعف در حیطه زبان روسی به دلیل کاربرد و گسترش کمتر این زبان در کشورمان نسبت به زبان های نظیر انگلیسی و فرانسه عقب تر مانده است. لذا در این تحقیق برآنیم که از طریق آنالیز چند نرم افزار ترجمه به طور خاص یعنی نرم افزارهاي " گوگل " و "ترانسلیتو " در زمینه قابلیت ترجمه متون فارسی به روسی و روسی به فارسی به بررسی مشکلات موجود در لغت نامه ها و نرم افزارهاي ترجمه در فرآیند ترجمه ماشینی پرداخته و ببینیم که آیا:

می توان از طریق تکمیل برنامه های موجود به ترجمه ای رضایت بخش دست یافت؟

یا آنکه مشکلات حاضر ریشه در تفاوت محتوایی متون داشته و لذا تخصصی نمودن این نرم افزارها می تواند راهکار مفیدی باشد؟

و یا شاید بتوان برای حل مشکلات موجود این نرم افزارها شیوه برنامه ریزی و یا دسته بندی داده ها را تغییر داده، از این رهگذر راهکاری مناسب در رفع معضلات این نرم افزارها یافت؟

بحث و بررسی

با بررسی های انجام شده بر روی چگونگی کیفیت ترجمه در حوزه نرم افزارهاي ترجمه متن و لغات به کار گرفته شده در سایت گوگل و ترانسلیتو در زمینه تبدیل متون فارسی به انگلیسی و بالعکس، با نتیجه به دست آمده نسبت به تبدیل 2 زبان روسی و فارسی به یکدیگر، آشکار گردید که مشکلات موجود در ترجمه ماشینی انجام شده توسط این نرم افزارها را در حیطه زبان فارسی و روسی می توان به 2 دسته عمده تقسیم نمود:

الف_ نقوص کلی این نرم افزارها در امر ترجمه که مربوط به ساختار کلی آنها گردیده و در تبدیل هر زبانی به زبان دیگر توسط آنها مشاهده خواهد شد.

ب_ ضعف های مشاهده شده در ترجمه متون فارسی به روسی و روسی به فارسی، که مختص آنان بوده و در ترجمه به عمل آمده توسط این نرم افزارها در زبان های دیگر به عنوان نمونه زبان انگلیسی که نمونه مثالی و مقایسه ای ما در این تحقیق بوده، دیده نمی شود.

الف_ نقوص کلی:

نقص ها و مشکلات کلی نرم افزارهای ترجمه را می توان در غالب 4 دسته بررسی نمود:

1. عدم امکان تشخیص ترتیب و چینش صحیح کلمات در هنگام تبدیل جملات از زبانی به زبان فارسی. در بررسی متون ترجمه شده از زبان های انگلیسی و روسی به زبان فارسی یکی از عمده ترین مشکلات که سبب گنگ بودن مفهوم ارائه شده توسط نرم افزار می گردد، چینش ناصحیح کلمات در کنار یکدیگر است که از قواعد دستور زبانی زبان مقصد یعنی زبان فارسی تبعیت نمی کند، لذا این امر تا حد بسیار زیادی سبب کاهش کیفیت ترجمه و در نتیجه گنگ بودن مفهوم آن برای کاربر می شود.

مثال:

Entomology (from Greek έντομος, entomos, "that which is cut in pieces or engraved/segmented", hence "insect"; and -λογία, -logia[1]) is the scientific study of insects, a branch of arthropodology.

حشره شناسی (از έντομος یونانی، entomos "را که در تکه های برش یا حکاکی /" سگمنتال، از این رو "حشره"؛ و -λογία [1، logia -]) مطالعه علمی از حشرات، شاخه ای از arthropodology است.

Энтомология (от греч. έντομον — насекомое и λόγος — слово, учение) — раздел зоологии, изучающий насекомых.

حشره شناسی (از یونانی است. έντομον -- حشرات λόγος -- کلمه، آموزش) -- جانورشناسی بخش، که مطالعات حشرات.

از آنجاییکه: " علم ترجمه ماشینی محل تلاقی و درهم تنیده شدن علم انفورماتیک و به خصوص مهندسی نرم افزار با زبان شناسی است " (دکتر علیرضا ولی پور، پژوهش زبان های خارجی، شماره 37، بهار 1386، صفحه 155) و بعد زبان شناختی نظام ترجمه ماشینی شامل تحقیق و بررسی درباره مقولات واژگان، صرف و نحو، و معناشناسی است. (دکتر علیرضا ولی پور، پژوهش زبان های خارجی، شماره 37، بهار 1386، صفحه 186)، لذا مشکلات مشاهده شده، در نتیجه ضعف یکی از این ابعاد حاصل می شوند، در مشکل مذکور چنین به نظر می رسد که نقص حاصله در اثر ضعف بعد زبانشناختی نرم افزارهای تولید شده می باشد، چه آنکه مسلماً این مشکل در ضعف داده های گرامری و چگونگی تطبیق آنها در تبدیل 2 زبان به یکدیگر می باشد و راه حل آن در دست زبانشناسان است، که با ارائه راهکاری از پس مشکل مطروحه برآیند.

2. عدم امکان تشخیص معنای درست کلمه از میان جمعی از معانی مستعمل برای یک کلمه (ابهام معنایی).

موضوع مشکل کلمات چند معنا، از همان پیدایش اولیه ترجمه ماشینی خود را نشان داد و باعث بروز مشکل در روند ترجمه شد، حتی برخی زبانشناسان مانند " وینوگراد " این مشکل را قابل حل ندانسته و نقطه ضعف بزرگ ترجمه ماشینی تلقی کرده اند. (دکتر علیرضا ولی پور، پژوهش زبان های خارجی، شماره 37، بهار 1386، صفحه 174) عمده ای از این ابهام به کمک روالی به نام نشانه گذار بخش کننده جملات که برای تعیین نقش کلمات در جمله به کار می رود، مرتفع می گردد (دلماس و زاورل، دمتریو و اتول، 2000؛ ویلکس، 1997). روال مذکور با تعیین نقش کلمه، ابهام ساختاری آن را مرتفع و در پیدا کردن معنای صحیح کلمات کمک شایانی می نماید. البته ابهام معنایی کلمات خیلی پیچیده تر از ابهام ساختاری آن است و برای رفع آن به روش های پیچیده تر نیاز است. ولی روش نشانه گذار بخش کننده جملات در پیدا کردن معنای دقیق کمک می کند و مراحل اولیه آن را انجام می

دهد. در واقع، رفع ابهام از معنای يك کلمه بر می گردد به اینکه آن کلمه در چه جمله ای به کار رفته و با چه کلماتی هم‌نشین گردیده است؛ چرا که يك کلمه در يك جمله يك معنی می دهد، در حالی که همان کلمه در جمله دیگر معنای دیگری به خود می گیرد. رفع ابهام از معنای کلمات جملات يك زبان، از سه راه کلی می تواند انجام پذیرد که هر راه خود روش های متعددی دارد: اول روش ابهام با مریبی یا سرپرست است که مبنای آن مجموعه آموزشی برجسب دار است. روش دوم رفع ابهام بر مبنای منابع لغوی مانند فرهنگ لغت و یا فرهنگ تساروس است (ویلکس و استیونس، 1997 و 1998). و بالاخره روش سوم رفع ابهام بدون مریبی یا سرپرست است که در این حالت تنها مجموعه لغات و متون بدون برجسب در دسترس است (کیت و ویلکس، 2000).

الف) روش رفع ابهام با مریبی در این روش يك مجموعه لغات ابهام زدایی شده برای آموزش در دسترس است. این مجموعه، نمونه کلماتی است که هر کدام يك کلمه مبهم W می باشند و هر معنی آنها با يك برجسب معنایی متناسب با متنی که در آن قرار می گیرند تعریف شده اند (SK). این کار باعث می شود که بتوان يك طبقه بندی آماری با سرپرست روی کلمات انجام داد. وظیفه اصلی این روش، ایجاد يك روتین طبقه بندی کننده است که کلمات جدید را بر اساس متن هایی که قبلاً تعریف شده اند (CI) در طبقه مناسب خود قرار می دهد. (یعنی مثلاً نرم افزار توانایی تشخیص نوع متن بر اساس کلمات به کار برده شده در متن را دارد. مثلاً متون تخصصی نظیر پزشکی و ...) رد رفع ابهام با سرپرست روش های مختلفی وجود دارد که از جمله آنها می توان از طبقه بندی بیس را نام برد (دیو و دلمانس، 2000) و نیز نظریه اطلاعات که رفع ابهام بر مبنای آن نظریه صورت می گیرد (مانینگ و شوتس، 2000).

ب) روش رفع ابهام بر مبنای فرهنگ لغت اگر اطلاعاتی در مورد طبقه بندی معنایی يك کلمه وجود نداشته باشد، در این صورت می توان از مشخصات عمومی معنای يك کلمه در فرهنگ لغت استفاده نمود. در این روش، تا کنون از سه نوع اطلاعات استفاده شده است. نوع اول روش لسک است که مستقیماً از تعریف معنای کلمات در فرهنگ لغت استفاده می شود. نوع دوم که نشان می دهد چگونه از اطلاعات طبقه بندی شده موجود در فرهنگ لغت می توان طبقه بندی معنایی يك کلمه را با توجه به متنی که آن کلمه در آن وجود دارد، به دست آورد. (یارافسکی، 1992) و سوم اطلاعاتی است که از ترجمه يك کلمه به كمك يك فرهنگ لغت دو زبانه به دست می آید و استفاده از معنای کلمه در زبان مقصد برای رفع ابهام از معنای کلمه.

ج) رفع ابهام بدون مریبی در این روش بدون اینکه اطلاعاتی در زمینه معنای لغات و کلمات به کار رفته در متن موجود باشد، ابتدا کلمات از نظر معنایی خوشه بندی و سپس بررسی می شود که هر کلمه جدید به کدام خوشه نزدیک تر است و به آن تعلق دارد و با توجه به اینکه به هر خوشه معنای خاصی اختصاص داده شده است، آن معنی برای آن لغت در نظر گرفته می شود و در ترجمه مورد استفاده قرار می گیرد. در دو روش قبلی، برای رفع ابهام به يك سری اطلاعات اولیه از معنای لغات نیاز بود، اما شرایطی، اگر چه نادر، پیش می آید که هیچ گونه اطلاعاتی از معنای کلمات در دسترس نیست؛ مثلاً در مورد اصطلاحات فنی و یا پزشکی که در فرهنگ های لغت عمومی پیدا نمی شود. در این حالات خاص است که روش رفع ابهام بدون سرپرست یا مریبی مناسب است و در به دست آوردن معنای صحیح کلمه با توجه به متن كمك زیادی می نماید (کیت و ویلکس، 2000 ؛ مانینگ و شوتس، 2000). (ترجمه ماشینی - امیر شهاب شهابی - دکتر عبدالحسین صراف زاده، برگرفته از: مجله زبانشناسی، جلد 8، سال 82)

3. عدم امکان یا ترجمه بسیار ضعیف متون ادبی.

از آنجائیکه ماشین فاقد روح بوده و فناوری هوش مصنوعی هنوز به حدی پرورش و تکامل نیافته است که دارای ذره ای از خلاقیت انسانی باشد، لذا در ترجمه متون ادبی که سرشار از ذوق و قریحه و احساسات بشری و ابتکارات او در به کار گرفتن آرایه های ادبی است، عاجز مانده است.

4. عدم امکان ترجمه مفاهیم خاص (реали)، اسامی جغرافیایی و برخی اسامی خاص.

ضعف مذکور را می توان به کامل نبودن داده های ورودی و لغت نامه نرم افزاری تهیه شده نسبت داد. ب_ نقایص مختص به ترجمه متون روسی به فارسی و فارسی به روسی در نرم افزارهای ترجمه :

1. دایره لغتی محدود.

چنانچه در طی این تحقیق در آنالیزهای انجام شده، مشاهده گردید داده های لغتی ارائه شده به نرم افزارهای " گوگل " و " ترانسلیتو " در زمینه ترجمه روسی به فارسی و بالعکس نسبت به زبانی نظیر زبان انگلیسی بسیار محدودتر و ناقص تر می باشد، چه آنکه در جریان مقایسه ترجمه متون گوناگون از 2 زبان روسی و انگلیسی به زبان فارسی و بالعکس تعداد لغات ترجمه نشده در ترجمه يك متن از زبان انگلیسی به زبان فارسی بسیار کمتر از لغات ترجمه نشده يك متن روسی به فارسی بود، و گاهی در ترجمه يك متن روسی به فارسی بسیاری لغات در متن فارسی ارائه شده توسط نرم افزار به زبان انگلیسی ترجمه شده بود یعنی نرم افزار قابلیت ترجمه آن لغات را به زبانی غیر از زبان فارسی داشت. نمونه يك ترجمه ارائه شده در گوگل از زبان روسی:

گوگول ستایش گذشته قهرمانانه از قزاقها ، صمیمیت جوانمرد به وطن و در همان زمان در فرم از پرندگان شاعرانه ترانه irresistibly rushing هر دسته سه تایی ابراز اعتماد به نفس در آینده بزرگ. .

2. عدم ارائه معانی مختلف يك کلمه.

در استفاده از قابلیت ترجمه لغات (بخش لغت نامه) نرم افزارهای مذکور، مشاهده گردید که برای هر لغت روسی تنها یکی از معانی آن توسط نرم افزار ارائه می گردد، که معمولاً پرکاربردترین معانی آن لغت می باشد، به عنوان مثال: نرخ курс: گوگل/ترانسلیتو

1. جهت، سمت حرکت/2. خط مشی/3. دوره/4. سال/5. دانشجویان سال...../6. نرخ، مظنه/7. دوره курс: اوفچینکوا

در صورتیکه در مورد زبان انگلیسی در بررسی همین نرم افزارها و نیز نرم افزارهای (offline) نظیر " ناریس " و " بابی لون " مشاهده می گردد که از يك کلمه نه تنها تمامی معانی آن ارائه می گردد، بلکه در برخی نرم افزارها نظیر ناریس معانی خاص آن کلمه در علوم مختلف نیز داده می شود.

مثال:

capital	سرمايه
noun	adjective
1. پایتخت	1. حرف درشت
2. سرمایه	2. راسی
3. مرکز	3. عالی
4. مستقر	4. قابل مجازات مرگ
5. سرستون	5. مستلزم بریدن سر یا قتل
6. حرف بزرگ	6. دارای اهمیت حیاتی
7. تنخواه	
8. مایه	

3. عدم تفکیک معانی لغات به لحاظ ساختاری و نقششان در دستور زبان.

در بررسی نرم افزارهای " گوگل " و " ترانسلیتو " مشاهده گردید که در ترجمه لغات از زبان روسی به زبان فارسی، کلمات علی الخصوص فعل ها اکثراً به صورت اسم ترجمه می شوند و نه در غالب فعلی تعریف شده در زبان فارسی. (البته این امر را با توجه به موارد نقض می توان نقصي اکثراً صادق دانست نه کاملاً صادق).

مثال:

избрать

منتخب

4. عدم امکان تشخیص برخی اقسام کلمات در زبان روسی (نظیر: причастие, деепричастие).

نرم افزارهاي مورد آناليز در تشخيص و ترجمه اين گروه از كلمات زبان روسي كه بر اساس ساختارهاي دستوري دچار تغييرات ساختاري مي شوند، اكثرأ عاجزند، لذا پر واضح است كه نقوص فوق از ضعف بعد زبانشناسي و داده هاي ارائه شده به برنامه ناشي شده اند. فرضيات ارائه شده جهت حل مشكلات مطروحه توسط مؤلف :

با بررسي نرم افزار هاي مورد بررسي و مشاهده مشكلات مذکور و نظري به مطالعات انجام شده در اين زمينه مي توان 3 شيوه را براي معضلات ترجمه ماشيني توسط نرم افزارهاي ترجمه و لغت نامه هاي نرم افزاري پيشنهاده نمود:

1. تغيير در نرم افزارهاي موجود.

مقصود از اين راهكار تكميل نرم افزارهاي موجود، با ارائه دامنه داده اي جامع تر و گسترده تر توسط گروه زبانشناسان به برنامه نويسان مي باشد.

2. تخصصي كردن نرم افزارهاي ترجمه.

مقصود آنست كه نرم افزارهاي ترجمه (شامل لغت نامه ها و برنامه هاي ترجمه متون كامپيوتري) را نيز مانند فرهنگ هاي لغت چاپي تخصصي، تفكيك نماييم. به عنوان مثال نرم افزار ترجمه متون يا لغت نامه نرم افزاري پزشكي، حقوقي، زبانشناسي، مطبوعاتي و .....، يا آنكه نرم افزاري جامع را طرح ريزي كنيم كه به بخش هاي مختلف پزشكي، حقوقي و ..... تقسيم شده باشد، به گونه اي كه كاربر به اقتضاي نياز خود، بخش مربوطه را انتخاب کرده و در محيط مذکور مشغول به كار شود، كه اين امر را مي توان به كمك لغت نامه هاي بسامدي مختص هر بخش محقق نمود. (البته بكارگيري لغت نامه هاي بسامدي در يك محيط كلي و عمومي نظير نرم افزارهاي "گوگل" و "ترانسليتو" چنانچه مشاهده شد صرفاً با ارائه پرکاربردترین معنای يك لغت چندان كارآمد به نظر نمي رسد علي الخصوص در رابطه با تبديل زبان روسي به فارسي و بالعكس).

3. ساخت نرم افزارهاي جديد با شيوه و ساختاري متفاوت.

مقصودايجاد نرم افزارهايي است كه در آنها با ارائه ساختارهاي دقيق و نيز تعريف جاياگاه متقابل كلمات در 2 زبان مبداء و مقصد، بتوان مشكل هم نشيني صحيح كلمات به هنگام تبديل از زباني به زبان ديگر، در سطح جملات را امكان پذير كرد. مقصود از تعريف جاياگاه متقابل ايجاد سيستمي است كه به عنوان مثال براي ماشين تعريف نمايد كه جاياگاه متقابل فعل كه در زبان هاي روسي و انگليسي بعد از فاعل است، در جمله فارسي در انتهاي جمله تعريف مي شود و به همين منوال در مورد ساير كلمات.

يعني به گونه اي كه نرم افزار تنها به ترجمه لغت به لغت كلمات اكتفا نكند بلكه چگونگي تغيير چينش آنها را در هنگام تبديل نيز تشخيص داده و ترجمه اي مقبول تر را ارائه دهد.

براي تشخيص آنكه فرضيات و راه حل هاي ارائه شده، در مورد مشكلات مطروحه در اين مقاله متمر ثر واقع خواهند شد يا نه، بايد به ريشه اين مشكلات مراجعه نموده و منشأ آنان را دريافت.

در مورد نقايص مذکور در مورد نرم افزارهاي مورد مطالعه، بايد گفت :

الف _ نقايص كلي :

1. عدم امكان تشخيص ترتيب و چينش صحيح كلمات در هنگام تبديل جملات از زباني به زبان فارسي. مشكل فوق ناشي از ضعف بعد زبانشناسي در توليد نرم افزارهاي ترجمه مي شود، علي الخصوص حوزه داده هاي گرامري يا كد بندي هاي مربوط به بخش ساختاري، چه آنكه در صورت ارائه جدول هاي تطابقي و تقابلي براي ساختارهاي دستوري موجود در 2 زبان مبداء و مقصد مي توان مشكل فوق را رفع نمود، لذا مي توان گفت چنانچه فرضيه سوم اين مقاله قابليت بالفعل شدن را داشته باشد، اين مشكل حل خواهد شد.

2. عدم امكان تشخيص معنای درست کلمه از میان جمعی از معانی مستعمل برای يك کلمه (ابهام معنایی).

چنانچه پيش از اين توضيح داده شد، براي رفع اين مشكل مي توان از 3 راهكار استفاده نمود. لذا به نظر مي رسد كه استفاده از فرضيه دوم راهكاري مناسب براي حل اين مشكل باشد. البته متأسفانه اين شيوه در مورد زبان فارسي تا حد زيادي ناکارآمد خواهد ماند چرا كه :

" مهمترین بخش يك سامانه مترجم ماشيني، تشخیص نقش کلمات در جمله و تشخیص معنای صحیح آنها با توجه به معنی است که آن کلمه در آن قرار گرفته است. برای تشخیص معنای صحیح کلمات از سه روش می توان استفاده نمود: در روش اول برای آموزش سامانه به يك مجموعه کلمات فارسی ابهام زدایی شده نیاز می باشد تا از روی آن بتوان عمل رفع ابهام برای کلمات جدید را در متن های مختلف انجام داد که متأسفانه هنوز این مجموعه به صورت يك فرهنگ فارسی قابل خواندن برای ماشین تهیه و تدوین نگردیده است. یعنی این اطلاعات به صورت دستی وجود دارند، اما نسخه رایانه ای از آنها با يك استاندارد معین برای تعریف هر کلمه و معنی و نقش های مختلف آن وجود ندارد. بدیهی است برای این کار ابتدا با يد يك مرکز زبان شناسی معتبر، استاندارد ذخیره سازی اطلاعات و انواع آن را تدوین نماید و سپس نسخه ای رایانه ای از این اطلاعات جهت استفاده های بعدی تهیه شود. در روش دوم نیز سامانه مستقیماً از يك فرهنگ لغت استفاده می کند، باز هم در مورد زبان فارسی این مشکل وجود دارد که هنوز فرهنگ های لغت فارسی رایانه ای با يك استاندارد مشخص تهیه نشده اند. این در حالی است که در زبان انگلیسی فرهنگ های متعددی مانند *net LDOCE, Word* یا *Roget's International Thesaurus* به صورت *MRD* یا نسخ قابل خواندن توسط رایانه وجود دارند که سامانه های مختلف مترجم ماشینی از آنها با یکی از روش های رفع ابهام مذکور بهره می جویند.

از روش سوم رفع ابهام نیز همان طور که دیده شد صرفاً برای لغات خاص و محدود فنی یا پزشکی استفاده می شود، نه برای کلیه لغات فارسی و چون متأسفانه هنوز استفاده از اصطلاحات فنی فارسی متداول و رایج نشده است، این روش رفع ابهام در زبان فارسی زیاد موفق نخواهد بود. از این رو برای اینکه بتوان از يك مترجم قوی و بدون مشکل فارسی بهره مند شد، ابتدا باید مقدمات بر شمرده را فراهم نمود و این خود تلاش گروهی متشکل از زبان شناسان، مترجمان، ادیبان و متخصصان رایانه را می طلبد که سرآغازی خواهد شد برای رسیدن به این هدف ملی. " (ترجمه ماشینی - امیر شهاب شهابی - دکتر عبدالحسین صراف زاده، برگرفته از: مجله زبانشناسی، جلد 8، سال 82)

چنانچه ذکر گردید حل این مشکل خارج از حوزه نرم افزاری بوده و بایستی ابتداءً مقدمات لازمه فراهم گردد تا بتوان در جهت رفع این مشکل اقدام نمود، لذا تا تحقق این مقدمات هیچ کدام از فرضیات مذکور در این مقاله را در مورد مشکل مطروحه نمی توان در مقام راه حل در نظر گرفت.

3. عدم امکان یا ترجمه بسیار ضعیف متون ادبی.

همانگونه که ذکر گردید مشکل فوق ناشی از نقص هوش مصنوعی و ناکافی بودن پیشرفت های حاصله در انتقال امکان درک احساسات و خلاقیت انسانی به کامپیوتر می باشد، شاید در آینده ای نه چندان دور هوش مصنوعی به گونه ای تکامل یابد که از عهده حل این مشکل نیز برآید، لذا در حال حاضر و با فرضیات این تحقیق راهکاری برای حل آن مشاهده نمی گردد.

4. عدم امکان ترجمه مفاهیم خاص (реали)، اسامی جغرافیایی و برخی اسامی خاص.

در مورد اسامی جغرافیایی و اسامی خاص می توان گفت که فرضیه اول این مقاله توانایی پوشش دادن به این مقوله را خواهد داشت، چراکه با ارائه داده های جامع به نرم افزار می توان این مشکل را رفع نمود.

اما در مورد مفاهیم خاص (реали) باید گفت از آنجاییکه در اکثر زبان های دنیا هنوز دایره المعارف ها و لغت نامه های مختص این قسم از کلمات به صورت مدون درنیامده است، خلأ موجود از بعد زبانشناسی و ضعف کار مترجمین است، لذا در صورت تدوین چنین کتبی و سپس تبدیل آنان به همتای نرم افزاری خود، می توان از فرضیه اول این مقاله برای حل این مشکل بهره جست.

ب _ نقایص مختص به ترجمه متون روسی به فارسی و فارسی به روسی در نرم افزار های ترجمه :

1. دایره لغتی محدود.

این مشکل ریشه در محدودیت داده های ارائه شده به نرم افزار داشته و لذا با بکارگیری راهکار اول می توان آن را برطرف نمود.

2. عدم ارائه معانی مختلف يك کلمه.

از آنجاییکه این امر در حوزه زبان های دیگر نظیر زبان انگلیسی برطرف گردیده، لذا ضعف مذکور به علت ناقص بودن اطلاعات قرار داده شده در اختیار نرم افزار بوده، که با فرضیه نخست امکان رفع آن وجود دارد.

3. عدم تفکیک معانی لغات به لحاظ ساختاری و نقششان در دستور زبان.

این معضل برخاسته از ضعف دست اندرکاران متخصص زبانشناسی در ارائه مدل های تشخیص ساختاری صحیح و یا عدم استفاده از مدل های مشابه مدل های تشخیص ساختاری ارائه شده موفق، در زمینه زبان های دیگر برای زبان روسی در ترجمه به متن فارسی و بالعکس می باشد، چه آنکه چنین مشکلی در مورد زبان انگلیسی در نرم افزار های نارسیس، بابی لون، گوگل و ترانسلیتو دیده نمی شود، لذا با استفاده از راهکار نخست می توان این مشکل را برطرف نمود.

4. عدم امکان تشخیص برخی اقسام کلمات در زبان روسی (نظیر: причастие, деепричастие).

این مشکل نیز می تواند با تکمیل نرم افزار های موجود از طریق ارائه داده های مناسب و لازم برطرف شود.

نتیجه گیری

با توجه به بررسی های انجام شده در جریان شکل گیری این مقاله و توجه به این مسئله که محدوده مدنظر ما تنها به حوزه ترجمه ماشینی از روسی به فارسی و فارسی به روسی محدود بوده است می توان نتیجه گرفت که ضعف موجود در زمینه نرم افزار های ترجمه متون و لغت نامه های نرم افزاری روسی به فارسی و فارسی به روسی بیشتر از آن که به نقص نرم افزاری بازگردد، به عدم کفایت تحقیقات و پژوهش ها و کار های عملی انجام گرفته در حوزه ساخت نرم افزار های ترجمه روسی به فارسی و فارسی به روسی باز می گردد. البته لازم به ذکر است که محدودیت چشم گیر لغت نامه ها و دایره المعارف های چاپی تخصصی، بسامدی، توضیحی، فرهنگ اصطلاحات و .....، و نیز عدم وجود فرهنگ کلمات و مفاهیم خاص ترجمه شده 2 زبان فارسی و روسی به یکدیگر در کشور که تعداد آنها به سختی به 10 عدد می رسد، نیز زمینه و پشتوانه چنین فعالیت هایی را بسیار محدود و سست نموده است.

لذا در کمال تأسف باید اذعان نمود که اگرچه ما ایرانیان در پرداختن به حوزه زبان ها و پیشرفت و فراگیری در زمینه علوم جدید مرتبط با آنها بسیار کم توجهیم اما این کم کاری در حوزه زبان روسی بروز بیشتری داشته و محسوس تر می نماید، و به همین دلیل ترجمه ماشینی ارائه شده توسط نرم افزار های موجود در حیطه ترجمه روسی به فارسی و بالعکس، در اغلب موارد بسیار مبهم و ناکارآمد می باشند.

رفع این معضل همت مترجمان و زبانشناسان و زبان آموزان زبان روسی در ایران را می طلبد تا عزم خود را جزم نموده و با پردازش هرچه بیشتر این حوزه، مشکلات مربوط را حل نموده و راه را برای فراگیری و تبادل اطلاعات ما بین این 2 زبان هموار سازند.

منابع

1. شهابی، امیر شهاب/ دکتر صفارزاده، عبدا لحسین (1386)، ترجمه ماشینی، برگرفته از مجله زبانشناسی.
2. دکتر ولی پور، علیرضا (بهار 1386)، بررسی بعد زبان شناختی ترجمه ماشینی و معرفی اجمالی علوم مرتبط با آن، پژوهش زبان های خارجی، شماره 37، از صفحه 103 تا 129.
3. ویکیپدیا، دایره المعارف و دانشنامه آزاد آنلاین، ترجمه ماشینی.
4. Бельская И. К. Язык человека и машина. – М., 1969.
5. Марчук Ю. Н. Проблемы машинного перевода. – М., 1983.
6. Нелюбин Л. Л. Компьютерная лингвистика и машинный перевод. – М., 1991.
7. Беляева Л. Н., Откупщикова М. И. Автоматический (машинный) перевод. – В сб. : Прикладное языкознание. – СПб, 1996

ПЕРЕВОД И МНОГОЯЗЫЧНАЯ ТЕРМИНОГРАФИЯ

Ю. Н. Марчук

Московский государственный университет
им. М. В. Ломоносова, г. Москва, Россия

Summary: This article deals with problems of compiling and use of multilingual terminological dictionaries for translation. Various subject fields present their own challenges for authors of these dictionaries, from finding the sources of translation equivalents to the order of moving from one language to another.

Key words: multilingual dictionaries; various subject fields; translation.

В современном многоязычном мире перевод занимает главное место среди средств преодоления языковых барьеров на пути распространения информации. Индустрия перевода не знает кризисов, спадов, уменьшения потребности в переводах. На мировое общение выходят новые языки, примером чему может служить возросшая роль языков бывших республик Советского Союза. Автор настоящей статьи долгое время работал руководителем Всесоюзного Центра переводов научно-технической литературы и документации ГКНТ СССР по науке и технике и Академии наук СССР. В объёме переводов в мире, как показывают результаты специальных исследований, ведущую роль играют переводы научно-технические (около 80 % общего объёма), затем уже следуют переводы других разновидностей текста – деловые, политические и пр. Это и понятно, поскольку развитие общества зависит в первую очередь от научно-технического прогресса.

Всесоюзный Центр переводов регулярно выпускал тетради новых терминов по различным областям науки и техники, которые пользовались большим спросом среди переводчиков научно-технической литературы и у специалистов. Многоязычная терминология нужна не только специалистам в научных и технических областях. Она также является существенным средством обучения в рамках общего образования. Автор настоящей статьи несколько лет работал в Камбодже, где по приглашению министерства образования Камбоджи руководил составлением многоязычных терминологических словарей, а именно словаря лингвистических терминов [6], словаря географических терминов [5], словаря исторических терминов, предназначенных для среднего образования. На основе этих словарей, но уже с несколько изменённым составом языков, были опубликованы следующие словари: словарь лингвистических терминов [8] и словарь географических терминов [7] – уже в другом издательстве. Словарь исторических терминов, с полным набором языков, готовится к изданию в издательстве МГУ им. М. В. Ломоносова в этом году.

Все названные словари являются словарями для перевода, т. е. в них даются переводные эквиваленты слов-терминов. Объяснения

значений слов минимальны и лишь в самых необходимых случаях. В качестве переводного эквивалента, как правило, берётся первое значение слова из обычного двуязычного словаря.

Какие проблемы возникают при составлении многоязычных терминологических словарей?

Рассмотрим две из них.

Проблема первая. Выбор границ предметной области, для которой составляется словарь.

Проблема вторая. Нахождение основных источников для выбора точного переводного эквивалента. Какой язык должен быть в качестве входного языка в многоязычном словаре?

Границы предметной области. Возьмём, например, словарь лингвистических терминов. Если в качестве источников описываемой терминологии взять работы теоретиков лингвистики, каждый из которых вводит новые понятия и называет их, исходя из собственных теоретических взглядов, то объём словаря и словника становится весьма велик. Между тем, исходя из целей словаря, например, как основы преподавания языков в средней школе, можно предположить, что количество лингвистических терминов не будет столь уж большим. Надо включить основные обозначения частей речи, членов предложения, некоторых основных лингвистических категорий вроде ударения, порядка слов и т. п. Что и было сделано в наших словарях [6] и [8].

Со словарём географических терминов положение сложнее, поскольку границы предметной области достаточно широки. Что входит в географию страны? Климат, почвы, растительность, занятия населения, города, географическое положение на карте мира и пр. Это уже достаточно большая предметная область. Границы её можно выбрать и установить, опять-таки исходя из потребностей основного образования.

Наконец, словарь исторических терминов. В этом случае предметная область самая широкая по сравнению с двумя предыдущими. В каждой из стран, язык которой включён в словарь, своя история, свои особенности развития, языковые реалии, своя языковая картина мира. Здесь в большей степени, чем в других предметных областях, может оказаться необходимым включать, по крайней мере, минимальные пояснения, толкования и т. п.

В определённой мере границы предметной области задаются предполагаемым объёмом словаря. Словари с кхмерским языком содержали соответственно 1 000 терминов (лингвистический словарь) и 1 500 терминов (географический словарь). Словарь исторических терминов, в который включено наибольшее число языков, будет содержать предположительно около 2 000 терминов в том варианте, который сейчас готовится к изданию в МГУ им. М. В. Ломоносова. Языки, представленные в нём – русский, английский, фран-

цузский, испанский, немецкий, кхмерский. Такие объёмы словарей соответствуют концепции основного образования, изложенной в трудах академика Ю. В. Рождественского [3]. Они также составляют фундамент терминологии, востребованной при переводе в рамках включённых в словарь языков. Таков один из возможных подходов к проблеме объёма многоязычного терминологического словаря.

Вторая проблема многоязычной терминографии.

Какой язык взять в качестве основного – начального, первого языка словаря – и откуда и как брать переводные эквиваленты для других языков словаря?

Первый вопрос решается выбором основного пользователя. Словари [5] и [6] составлялись в Камбодже, где в то время основным государственным языком был французский. Словари [7] и [8] издавались в России, поэтому входным языком стал русский.

Словари-источники для многоязычного словаря можно разделить на следующие категории:

- одноязычные толковые и энциклопедические словари;
- двуязычные терминологические словари, как узкоспециальные, так и политехнические;
- многоязычные словари терминологии общего характера (политехнические).

Роли этих словарей разные. Энциклопедический или толковый словарь, содержащий основной список терминов с их толкованиями на одном каком-либо языке, служит обычно основой словника, предметным ориентиром, с помощью которого определяются границы предметного поля и состав словника. Двуязычные терминологические переводные словари дают возможность выбрать конкретный переводной эквивалент. С помощью многоязычных терминологических словарей, если они уже существуют для данного предметного поля, можно проверить выбранный эквивалент [1, 2].

Например, составителю географического словаря приходится разрешать конфликты между разными словарями в подаче переводных эквивалентов. Так, французско-русский политехнический словарь для французского слова *resurgence* даёт перевод «выход подземных вод на поверхность». Французско-русский геологический словарь переводит этот термин как «область разгрузки подземной реки». Принимая во внимание то обстоятельство, что составляемый нами географический словарь имеет широкую специализацию, т. е. не является геологическим, было принято решение воспользоваться эквивалентом политехнического словаря [2, 4].

Весьма важен порядок движения от словника к словнику в подборе переводных эквивалентов. Здесь возможны два основных решения. Первое: двигаться последовательно от одного словника к другому. Так, например, при четырёх языках можно изобразить такое движение так: **1 – 2 – 3 – 4**. Однако в этом случае велика воз-

возможность накопления ошибок при выборе переводного эквивалента. Если в первой паре допущен неправильный или неточный перевод, он может ещё дальше отойти от правильного при подборе следующего эквивалента. Гораздо более эффективно движение, определяемое порядком **1 – 2, 1 – 3, 1 – 4** и т. д. При этом мы ориентируемся на выходной язык в подборе эквивалентов в следующих языках. Такая концепция может исключить основные ошибки. Наконец, можно сочетать эти два подхода и пользоваться словарями языков, не входящих в рассматриваемую систему.

Известный специалист по терминоведению и терминографии, профессор Университета г. Белостока С. В. Гринев-Гриневиц совершенно справедливо отмечает, что правильный перевод иноязычных терминов в значительной мере определяет качество перевода, поэтому многое зависит от качества переводных словарей, используемых в научно-техническом переводе. Если бы в переводном словаре каждому иноязычному термину соответствовал бы только один эквивалент, задача переводчика существенно упростилась бы, и одновременно был бы сделан огромный шаг в разработке промышленных систем машинного перевода. Однако изучение современных переводных словарей показывает, что проблема установления строгих соответствий терминов различных языков ещё далека от своего разрешения. На материале терминологических словарей, выпускаемых в большом количестве в Англии, С. В. Гринев-Гриневиц показывает проблемы выбора наиболее правильного, единственно верного переводного эквивалента из нескольких возможных [1].

Многоязычные переводные словари, составленные в Камбодже коллективом разработчиков, эффективно использовались переводчиками и специалистами, а также в преподавании языка. Список этих словарей приведён ниже. Для иллюстрации полезности словарей в образовании можно привести письмо посольства Королевства Камбоджи Министерству образования и науки Российской Федерации № 99 /05/09 RECM от 26 мая 2009, в котором посольство выражает свою поддержку и заинтересованность в издании словаря исторических терминов. «Такой словарь, как и предыдущие словари, был бы весьма полезен для использования в образовательных учреждениях в Камбодже» говорится в этом письме.

Таким образом, в порядке суммирования вышеизложенного можно утверждать, что многоязычная терминография является актуальной, существенной частью проблематики и практики лексикологии и лексикографии в их отношениях с переводом и преподаванием языка. Приведённые выше соображения и решения, продиктованные практикой, лишь намечают общие контуры проблематики.

Библиографический список

1. Гринев-Гриневиц С. В. О некоторых достоинствах и недостатках современных английских словарей // Сборник научных трудов, посвящённый юбилею проф. Марчука Ю. Н. – М. : МГОУ. – С.41–48.
2. Марчук Ю. Н. Основы терминографии : методическое пособие. – М. : ЦИИ МГУ, 1992. – 76 с.
3. Рождественский Ю. В. Философия языка. Культуроведение и дидактика. Современные проблемы науки о языке. – М. : ГрантЪ, 2003. – 238 с.
4. Martchouk Y. N. Bases de Terminographie. Moscow. – М. : Изд-во МПУ «Народный учитель», 2001. – 87 с.

Словари

5. Географический словарь (французский, английский, русский, кхмерский) / отв. ред. Марчук Ю.Н. , Чой Аун. – М. : ЦИИ МГУ, 1991. – 291 с.
6. Лингвистический словарь (французский, английский, русский, кхмерский) / отв. ред. Марчук Ю. Н., Со Муй Кхеанг. – М. : ЦИИ МГУ, 1991. – 203 с.
7. Марчук Ю. Н., Яковлева С. А. Русско-английско-испанско-французско-китайский словарь географических терминов. – М. : Восток-Запад, 2005. – 367 с.
8. Марчук Ю. Н. Яковлева С. А. Русско-английско-испанско-французско-китайский словарь лингвистических терминов. – М. : Восток-Запад, 2005. – 228 с.

**План международных конференций,
проводимых вузами России, Азербайджана, Армении,
Белоруссии, Болгарии, Ирана, Казахстана, Польши,
Украины и Чехии на базе НИЦ «Социосфера»
в 2013 году**

Все сборники будут изданы в чешском издательстве
Vědecko vydavatelské centrum «Sociosféra-CZ» (Прага)

15–16 января 2013 г. III международная научно-практическая конференция **«Информатизация общества: социально-экономические, социокультурные и международные аспекты»** (К-01.15.13)

17–18 января 2013 г. Международная научно-практическая конференция **«Развитие творческого потенциала личности и общества»** (К-01.17.13)

20–21 января 2013 г. II международная научно-практическая конференция **«Социальная психология детства: ребенок в семье, институтах образования и группах сверстников»** (К-01.20.13)

25–26 января 2013 г. III международная научно-практическая конференция **«Региональные социогуманитарные исследования. История и современность»** (К-01.25.13)

1–2 февраля 2013 г. Международная научно-практическая конференция **«Формирование добрососедских этноконфессиональных отношений как одна из важнейших задач современной цивилизации»** (К-02.01.13)

5–6 февраля 2013 г. III международная научно-практическая конференция **«Общество, культура, личность. Актуальные проблемы социально-гуманитарного знания»** (К-02.05.13)

10–11 февраля 2013 г. II международная научно-практическая конференция **«Профессионализация личности в образовательных институтах и практической деятельности: теоретические и прикладные проблемы социологии и психологии труда и профессионального образования»** (К-02.10.13)

15–16 февраля 2013 г. III международная научно-практическая конференция **«Психология XXI века: теория, практика, перспективы»** (К-02.15.13)

20–21 февраля 2013 г. III международная научно-практическая конференция **«Инновации и современные технологии в системе образования»** (К-02.20.13)

25–26 февраля 2013 г. Международная научно-практическая конференция **«Экологическое образование и экологическая культура населения»** (К-02.25.13)

1–2 марта 2013 г. Международная научно-практическая конференция **«Партнерство социальных институтов воспитания в интересах детства»** (К-03.01.13)

5–6 марта 2013 г. III международная научно-практическая конференция **«Символическое и архетипическое в культуре и социальных отношениях»** (К-03.05.13)

10–11 марта 2013 г. Международная научно-практическая конференция **«Национальные культуры в социальном пространстве и времени»** (К-03.10.13)

13–14 марта 2013 г. Международная научно-практическая конференция **«Актуальные проблемы современных общественно-политических феноменов: теоретико-методологические и прикладные аспекты»** (К-03.13.13)

15–16 марта 2013 г. III международная научно-практическая конференция **«Социально-экономическое развитие и качество жизни: история и современность»** (К-03.15.13)

20–21 марта 2013 г. II международная научно-практическая конференция **«Гуманизация обучения и воспитания в системе образования: теория и практика»** (К-03.20.13)

25–26 марта 2013 г. III международная научно-практическая конференция **«Актуальные вопросы теории и практики филологических исследований»** (К-03.25.13)

28–29 марта 2013 г. Международная научно-практическая конференция **«Личность и социальное развитие»** (К-03.28.13)

1–2 апреля 2013 г. II международная научно-практическая конференция **«Игра и игрушки в истории и культуре, развитии и образовании»** (К-04.01.13)

5–6 апреля 2013 г. III международная научно-практическая конференция **«Народы Евразии. История, культура и проблемы взаимодействия»** (К-04.05.13)

7–8 апреля 2013 г. Международная научно-практическая конференция **«Социогуманитарные и медицинские вопросы современной психологии, нейрофизиологии, нейроморфологии, психолингвистики»** (К-04.07.13)

10–11 апреля 2013 г. III международная научно-практическая конференция **«Проблемы и перспективы развития образования в XXI веке: профессиональное становление личности (философские и психолого-педагогические аспекты)»** (К-04.10.13)

15–16 апреля 2013 г. III международная научно-практическая конференция **«Информационно-коммуникационное пространство и человек»** (К-04.15.13)

20–21 апреля 2013 г. III международная научно-практическая конференция **«Социальные науки и общественное здоровье: теоретические подходы, эмпирические исследования, практические решения»** (К-04.20.13)

22–23 апреля 2013 г. Международная научно-практическая конференция **«Деятельность социально-культурных институтов в современной социокультурной ситуации: проблемы теории и практики»** (К-04.22.13)

25–26 апреля 2013 г. III международная научно-практическая конференция **«Детство, отрочество и юность в контексте научного знания»** (К-04.25.13)

28–29 апреля 2013 г. Международная научно-практическая конференция **«Самореализация потенциала личности в современном обществе»** (К-04.28.13)

2–3 мая 2013 г. Международная научно-практическая конференция **«Современные технологии в системе дополнительного и профессионального образования»** (К-05.02.13)

5–6 мая 2013 г. IV международная научно-практическая конференция **«Теория и практика гендерных исследований в мировой науке»** (К-05.05.13)

10–11 мая 2013 г. Международная научно-практическая конференция **«Риски и безопасность в интенсивно меняющемся мире»** (К-05.10.13)

15–16 мая 2013 г. IV международная научно-практическая конференция **«Психолого-педагогические проблемы личности и социального взаимодействия»** (К-05.15.13)

22–23 мая 2013 г. Международная научно-практическая конференция **«Модели развития психологического универсума человека»** (К-05.22.13)

25–26 мая 2013 г. III международная научно-практическая конференция **«Инновационные процессы в экономической, социальной и духовной сферах жизни общества»** (К-05.25.13)

1–2 июня 2013 г. III международная научно-практическая конференция **«Социально-экономические проблемы современного общества»** (К-06.01.13)

3–4 июня 2013 г. Международная научно-практическая конференция **«Теоретические и прикладные вопросы специальной педагогики и психологии»** (К-06.03.13)

5–6 июня 2013 г. III международная научно-практическая конференция **«Права и свободы человека: проблемы реализации, обеспечения и защиты»** (К-06.05.13)

7–8 июня 2013 г. Международная научно-практическая конференция **«Социогуманитарные и медицинские аспекты развития современной семьи»** (К-06.07.13)

10–11 сентября 2013 г. IV международная научно-практическая конференция **«Проблемы современного образования»** (К-09.10.13)

15–16 сентября 2013 г. III международная научно-практическая конференция **«Новые подходы в экономике и управлении»** (К-09.15.13)

20–21 сентября 2013 г. III международная научно-практическая конференция **«Традиционная и современная культура: история, актуальное положение, перспективы»** (К-09.20.13)

25–26 сентября 2013 г. Международная научно-практическая конференция **«Проблемы становления профессионала»** (К-09.25.13)

28–29 сентября 2013 г. Международная научно-практическая конференция **«Этнокультурная идентичность как стратегический ресурс самосознания общества в условиях глобализации»** (К-09.28.13)

1–2 октября 2013 г. III международная научно-практическая конференция **«Иностранный язык в системе среднего и высшего образования»** (К-10.01.13)

5–6 октября 2013 г. Международная научно-практическая конференция **«Семья в контексте педагогических, психологических и социологических исследований»** (К-10.05.13)

10–11 октября 2013 г. IV международная научно-практическая конференция **«Современная психология на перекрестке естественных и социальных наук: проблемы междисциплинарного синтеза»** (К-10.10.13)

15–16 октября 2013 г. III международная научно-практическая конференция **«Личность, общество, государство, право. Проблемы соотношения и взаимодействия»** (К-10.15.13)

20–21 октября 2013 г. Международная научно-практическая конференция **«Трансформация духовно-нравственных процессов в современном обществе»** (К-10.20.13)

25–26 октября 2013 г. III международная научно-практическая конференция **«Социально-экономическое, социально-политическое и социокультурное развитие регионов»** (К-10.25.13)

28–29 октября 2013 г. Международная научно-практическая конференция **«Социализация и воспитание подростков и молодежи в институтах общего и профессионального образования: теория и практика, содержание и технологии»** (К-10.28.13)

1–2 ноября 2013 г. III международная научно-практическая конференция **«Религия – наука – общество: проблемы и перспективы взаимодействия»** (К-11.01.13)

3–4 ноября 2013 г. Международная научно-практическая конференция **«Профессионализм учителя в информационном обществе: проблемы формирования и совершенствования»** (К-11.03.13)

5–6 ноября 2013 г. IV международная научно-практическая конференция **«Актуальные вопросы социальных исследований и социальной работы»** (К-11.05.13)

10–11 ноября 2013 г. II международная научно-практическая конференция **«Дошкольное образование в стране и мире: исторический опыт, состояние и перспективы»** (К-11.10.13)

15–16 ноября 2013 г. Международная научно-практическая конференция **«Проблемы развития личности»** (К-11.15.13)

20–21 ноября 2013 г. III международная научно-практическая конференция **«Подготовка конкурентоспособного специалиста как цель современного образования»** (К-11.20.13)

25–26 ноября 2013 г. II международная научно-практическая конференция **«История, языки и культуры славянских народов: от истоков к будущему»** (К-11.25.13)

1–2 декабря 2013 г. III международная научно-практическая конференция **«Практика коммуникативного поведения в социально-гуманитарных исследованиях»** (К-12.01.13)

5–6 декабря 2013 г. II международная научно-практическая конференция **«Актуальные вопросы теории и практики лингвострановедческой лексикографии»** (К-12.05.13)

ИНФОРМАЦИЯ О ЖУРНАЛЕ «СОЦИОСФЕРА»

Научно-методический и теоретический журнал «Социосфера» публикует научные статьи и методические разработки занятий и дополнительных мероприятий по социально-гуманитарным дисциплинам для профессиональной и общеобразовательной школы. Тематика журнала охватывает широкий спектр проблем. Принимаются материалы по философии, социологии, истории, культурологии, искусствоведению, филологии, психологии, педагогике, праву, экономике и другим социально-гуманитарным направлениям. Журнал приглашает к сотрудничеству российских и зарубежных авторов и принимает для опубликования материалы на русском и английском языках. Полнотекстовые версии всех номеров журнала размещаются на сайте НИЦ «Социосфера». Журнал «Социосфера» зарегистрирован Международным Центром ISSN (Париж), ему присвоен номер ISSN 2078-7081; а также на сайтах Электронной научной библиотеки и Directory of open access journals, что обеспечит нашим авторам возможность повысить свой индекс цитирования. **Индекс цитирования** – принятая в научном мире мера «значимости» трудов какого-либо ученого. Величина индекса определяется количеством ссылок на этот труд (или фамилию) в других источниках. В мировой практике индекс цитирования является не только желательным, но и необходимым критерием оценки профессионального уровня профессорско-преподавательского состава.

Содержание журнала включает следующие разделы:

- Наука
- В помощь преподавателю
- В помощь учителю
- В помощь соискателю

Объем журнала – 80–100 страниц.

Периодичность выпуска – 4 раза в год (март, июнь, сентябрь, декабрь).

Главный редактор – Борис Анатольевич Дорошин, кандидат исторических наук, доцент.

Редакционная коллегия: Дорошина И. Г., кандидат психологических наук, доцент (ответственный за выпуск), Антипов М. А., кандидат философских наук, Белолипецкий В. В., кандидат исторических наук, Ефимова Д. В., кандидат психологических наук, доцент, Саратовцева Н. В., кандидат педагогических наук, доцент.

Международный редакционный совет: Арабаджийски Н., доктор экономики, профессор (София, Болгария), Большакова А. Ю., доктор филологических наук, ведущий научный сотрудник Института мировой литературы им. А. М. Горького РАН (Москва, Россия), Берберян А. С., доктор психологических наук, профессор (Ереван, Армения), Волков С. Н., доктор философских наук, профессор (Пен-

за, Россия), Голандам А. К., заведующий кафедрой русского языка Гилянского государственного университета (Решт, Иран), Кашпарова Е., доктор философии (Прага, Чехия), Сапик М., доктор философии, доцент (Колин, Чехия), Хрусталькова Н. А., доктор педагогических наук, профессор (Пенза, Россия).

Требования к оформлению материалов

Материалы представляются в электронном виде на e-mail sociosphera@yandex.ru. Каждая статья должна иметь УДК (см. www.vak-journal.ru/spravochnikudc/; www.jssc.ru/informat/grnti/index.shtml). Формат страницы А4 (210 x 297 мм). Поля: верхнее, нижнее и правое – 2 см, левое – 3 см; интервал полуторный; отступ – 1,25; размер (кегель) – 14; тип – Times New Roman, стиль – Обычный. Название печатается прописными буквами, шрифт жирный, выравнивание по центру. На второй строчке печатаются инициалы и фамилия автора(ов), выравнивание по центру. На третьей строчке – полное название организации, город, страна, выравнивание по центру. В статьях методического характера следует указать дисциплину и специальность учащихся, для которых эти материалы разработаны. После пропущенной строки печатается название на английском языке. На следующей строке фамилия авторов на английском. Далее название организации, город и страна на английском языке. После пропущенной строки следует аннотация (3–4 предложения) и ключевые слова на английском языке. После пропущенной строки печатается текст статьи. Графики, рисунки, таблицы вставляются, как внедренный объект должны входить в общий объем тезисов. Номера библиографических ссылок в тексте даются в квадратных скобках, а их список – в конце текста со сплошной нумерацией. Ссылки расставляются вручную. Объем представляемого к публикации материала (сообщения, статьи) может составлять 2–25 страниц. Заявка располагается после текста статьи и не учитывается при подсчете объема публикации. Имя файла, отправляемого по e-mail, соответствует фамилии и инициалам первого автора, например: **Петров ИВ** или **German P**. Оплаченная квитанция присылается в отсканированном виде и должна называться, соответственно **Петров ИВ квитанция** или **German P receipt**.

Материалы должны быть подготовлены в текстовом редакторе Microsoft Word 2003, тщательно выверены и отредактированы. Допускается их архивация стандартным архиватором RAR или ZIP.

Выпуски журнала располагаются на сайте НИЦ «Социосфера» по адресу <http://sociosphera.com> в PDF-формате.

УДК 94(470)"17/18"

**ВОПРОСЫ СОЦИАЛЬНО-ЭКОНОМИЧЕСКОГО РАЗВИТИЯ
Г. СЕМИРЕЧЕНСКА В XVIII–XIX ВВ.
В ОСВЕЩЕНИИ МЕСТНОЙ ПЕРИОДИЧЕСКОЙ ПЕЧАТИ**

И. И. Иванов

**Семиреченский институт экономики и права,
г. Семиреченск, N-ский край, Россия**

**QUESTIONS OF SOCIAL AND ECONOMIC DEVELOPMENT
OF SEMIRECHENSK IN XVIII–XIX
IN VIEW OF LOCAL PERIODICAL PRESS**

I. I. Ivanov

**Semirechensky Institute of Economics and Law,
Semirechensk, Republic of Khakassia, Russia**

Summary. This article observes the periodicals of Semirechensk as written historical sources for its socio-economical history. Complex of publications in these periodicals are systematized depending on the latitude coverage and depth of analysis is described in these problems.

Key words: local history; socio-economic history; periodicals.

Некоторые аспекты социально-экономического развития г. Семиреченска в XVIII–XIX вв. получили достаточно широкое освещение в местных периодических изданиях. В связи с этим представляется актуальным произвести обобщение и систематизацию всех сохранившихся в них публикаций по данной проблематике. Не-

которую часть из них включил в источниковую базу своего исследования Г. В. Нефедов [2, с. 7–8]. ...

Библиографический список

1. Богданов К. Ф. Из архивной старины. Материалы для истории местного края // Семиреченские ведомости. – 1911. – № 95.
2. Нефедов Г. В. Город-крепость Семиреченск. – М. : Издательство «Наука», 1979.
3. Рубанов А. Л. Очерки по истории Семиреченского края // История г. Семиреченска. URL: <http://semirechensk-history.ru/oчерki> (дата обращения: 20.04.2011).
4. Семенихин Р. С. Семиреченск // Города России. Словарь-справочник. В 3-х т. / Гл. ред. Т. П. Петров – СПб.: Новая энциклопедия, 1991. – Т. 3. – С. 67–68.
5. Johnson P. Local history in the Russian Empire, the post-reform period. – New York.: H-Studies, 2001. – 230 p.

Сведения об авторе

Фамилия

Имя

Отчество

Ученая степень, специальность

Ученое звание

Место работы

Должность

Домашний адрес

Домашний или сотовый телефон

E-mail

Научные интересы

Согласен с публикацией статьи на сайте до выхода журнала из печати? **Да/нет** (оставить нужное)

Оплата публикации

Стоимость публикации составляет **150 рублей за 1 страницу**. Выпущенная в свет статья предусматривает выдачу одного авторско-

го экземпляра. Дополнительные экземпляры (в случае соавторства) могут быть выкуплены в необходимом количестве из расчета 150 руб. за один экземпляр.

Оплата производится только после получения подтверждения о принятии статьи к публикации!

Тел. (8412) 21-68-14, e-mail: sociosphera@yandex.ru
Главный редактор – Дорошин Борис Анатольевич.
Генеральный директор НИЦ «Социосфера» –
Дорошина Илона Геннадьевна.

ИЗДАТЕЛЬСКИЕ УСЛУГИ НИЦ «СОЦИОСФЕРА»

Научно-издательский центр «Социосфера» приглашает к сотрудничеству всех желающих подготовить и издать книги и брошюры любого вида:

- ✓ учебные пособия,
- ✓ авторефераты,
- ✓ диссертации,
- ✓ монографии,
- ✓ книги стихов и прозы и др.

Книги могут быть изданы в Чехии

(в выходных данных издания будет значиться –

Прага: Vědecko vydavatelské centrum «Sociosféra-CZ»)

или в России

(в выходных данных издания будет значиться –

Пенза: Научно-издательский центр «Социосфра»)

Мы осуществляем следующие виды работ.

- Редактирование и корректура текста (исправление орфографических, пунктуационных и стилистических ошибок) – 50 рублей за 1 страницу*.
- Изготовление оригинал-макета – 30 рублей за 1 страницу.
- Дизайн обложки – 500 рублей.
- Печать тиража в типографии – по договоренности.

Данные виды работ могут быть осуществлены как отдельно, так и комплексно.

Полный пакет услуг «Премииум» включает:

- редактирование и корректуру текста,
- изготовление оригинал-макета,
- дизайн обложки,
- печать мягкой цветной обложки,
- печать тиража в типографии,
- присвоение ISBN,
- обязательная отсылка 5 экземпляров в ведущие библиотеки Чехии или 16 экземпляров в Российскую книжную палату,
- отсылка книг автору по почте.

Тираж	Цена в рублях за количество страниц				
	50 стр.	100 стр.	150 стр.	200 стр.	250 стр.
50 экз.	7900	12000	15800	19800	24000
100 экз.	10800	15700	20300	25200	30000
150 экз.	14000	20300	25800	32300	38200
200 экз.	17200	25000	31600	39500	46400

* **Формат страницы** А4 (210x297 мм). Поля: левое – 3 см; остальные – 2 см; интервал 1,5; отступ 1,25; размер (кегель) – 14; тип – Times New Roman.

Тираж включает экземпляры, подлежащие обязательной отсылке в ведущие библиотеки Чехии (5 штук) или в Российскую книжную палату (16 штук).

Другие варианты будут рассмотрены в индивидуальном порядке.

PsyJournals.ru
портал психологических изданий

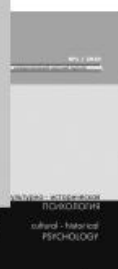
ЖУРНАЛЫ по психологии **online**

Психологическая наука и образование
Архив за 1996–2010 г.г.

Консультативная психология и психотерапия
Архив за 1992–2010 г.г.

Культурно-историческая психология
Архив за 2005–2010 г.г.

Экспериментальная психология
Архив за 2008–2010 г.г.

Все журналы
включены в Перечень ВАК

онлайн подписка это

- + Удобно
- + Выгодно
- + Современно

ОТКРЫТА ПОДПИСКА НА ПСИХОЛОГИЧЕСКИЕ ЖУРНАЛЫ ДЛЯ ВУЗОВ И БИБЛИОТЕК:

- Годовая подписка на коллекции психологических журналов (архивы за 15 лет)
- Льготная подписка для постоянных печатных подписчиков
- Доступ к электронным архивам журналов со всех компьютеров организации
- Доступ к статистике обращений у журналам

Подробная информация

- Информация о подписке: (495) 608-16-27
- Заявка на тестовый доступ к журналам: test@psyjournals.ru
- Условия подписки: PsyJournals.ru/

ИЗДАТЕЛЬСТВО
МГППУ

Научно-издательский центр «Социосфера»
Гилянский государственный университет

**АКТУАЛЬНЫЕ ВОПРОСЫ
ТЕОРИИ И ПРАКТИКИ
ЛИНГВОСТРАНОВЕДЧЕСКОЙ
ЛЕКСИКОГРАФИИ**

Материалы международной научно-практической
конференции 5–6 декабря 2012 года

Редактор В. А. Дорошина
Корректор Ж. В. Кузнецова
Оригинал-макет И. Г. Балашовой
Дизайн обложки Ю. Н. Банниковой

Подписано в печать 29.12.2012. Формат 60x84/16.
Бумага писчая белая. Учет.-изд. л. 10,02 п. л.
Усл.-печ. л. 9,32 п. л.
Тираж 100 экз. Заказ № 58/12.

ООО Научно-издательский центр «Социосфера»:
440026, г. Пенза, ул. Лермонтова, д. 34, ком. 201-в.
тел. (8412) 21-68-14,
web site: <http://sociosphera.com>,
e-mail: sociosphera@yandex.ru

Типография ИП Попова М. Г.: 440000, г. Пенза,
ул. Московская, д. 74, оф. 211. (8412)56-25-09